studii

REVISTĂ DE ISTORIE

25 DE ANI
DE LA
INSURECȚIA ANTIFASCISTĂ
DIN AUGUST 1944

TOMUL 22 — 1969

4

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
SECŢIA DE ŞTIINŢE ISTORICE

COMITETUL DE REDACŢIE

Acad. A. OŢETEA (*redactor responsabil*); MATEI IONESCU (*redactor responsabil adjunct*); acad. P. CONSTANTINESCU-IAŞI; acad. C. DAICOVICIU; M. BERZA, ŞT. PASCU, membri corespondenţi ai Academiei; L. BÁNYAI; MIRON CONSTANTINESCU, AL. ELIAN, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, EUGEN STĂNESCU, ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU (*membri*); I. APOSTOL (*secretar de redacţie*)

Preţul unui abonament anual este de 180 lei.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari de presă din întreprinderi şi instituţii.

La revue „STUDII", REVISTĂ DE ISTORIE, paraît 6 fois par an.

Le prix d'un abonnement annuel est de £ 3.6.0; $ 8, — ; FF 39, — ; D.M. 32, —

Toute commande à l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie ou à ses représentants à l'étranger.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „Studii", revistă de istorie. Apare de 6 ori pe an.

Adresa redacţiei
B-dul Aviatorilor, nr. 1
Bucureşti
tel. 18.25.86

www.dacoromanica.ro

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

TOM. 22 1969 Nr. 4

SUMAR

25 DE ANI DE LA INSURECȚIA ANTIFASCISTĂ DIN AUGUST 1944

Pag.

ION POPESCU-PUȚURI, Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist 617

★

ECATERINA CIMPONERIU, Criza guvernării antonesciene în lunile care au precedat istoricul act de la 23 August 1944 633

A. LOGHIN și S. DAVICU, Din lupta maselor populare conduse de P. C. R. pentru refacerea orașului Iași (1944—1947) 655

ILEANA PETRESCU, Din operațiile militare desfășurate pe teritoriul Olteniei în cadrul insurecției antifasciste 679

V. LIVEANU, Gîndirea românească în problema dezvoltării și experiența revoluției populare 685

MIHAI RUSENESCU, Istoriografia românească privind insurecția antifascistă din august 1944 și urmările sale 717

ION CHIPER, Istoriografia străină despre insurecția armată din august 1944 din România 733

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

Semicentenarul unirii Transilvaniei și Banatului oglindit în istoriografia română (*I. D. Suciu*) 761

RECENZII

* * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910 — 1915*, Edit. politică, București, 1968, 1 086 p. (*Anastase Iordache*) 779

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916), Edit. politică, București, 1968, 757 p. (*Gh. Cristea*). 783

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

„Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R.", nr.1—6/1966, 960 p.; nr. 1—6 1967, 1 112 p.; nr. 1—6 1968, 1 108 p. (*I. Apostol*) 791

ÎNSEMNĂRI

Istoria României. — * * * *C. Dobrogeanu-Gherea, Scrieri social-politice*, Edit. politică, București, 1968, 292 p. (*M. Iosa*); GH. UNC, C. MOCANU, *13 Decembrie 1918*, Edit. politică, București, 1968, 160 p. (*I. Babici*); M. FĂTU, *1946. Din istoria politică a României contemporane*, Edit. politică, București, 1968, 239 p. (*M. Rusenescu*); General-colonel în rezervă COSTIN IONAȘCU, *Mărturia documentelor*, Edit. militară, București, 1968, 278 p. + 5 h. (*Ioan Chiper*) 801

www.dacoromanica.ro

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — ORGANIZATORUL ŞI CONDUCĂTORUL MIŞCĂRII DE REZISTENŢĂ PENTRU ELIBERAREA PATRIEI DE SUB JUGUL FASCIST

DE

ION POPESCU-PUŢURI

Exponent al intereselor vitale ale poporului, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre la luptă împotriva dictaturii militare fasciste, instaurată la 6 septembrie 1940, a dominaţiei Germaniei naziste, pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. El a condus rezistenţa antihitleristă a poporului român, lupta pentru libertatea patriei, dovedindu-se la înălţimea misiunii sale istorice. „Este meritul nepieritor al partidului nostru — se arată în Hotărîrea C. C. al P. C. R., a Consiliului de Stat şi a Consiliului de Miniştri cu privire la aniversarea a 25 de ani de la eliberarea României de sub jugul fascist — de a fi militat cu succes pentru realizarea unităţii de acţiune a clasei muncitoare, a Frontului Unic Muncitoresc, de a fi organizat şi unit în jurul său toate forţele democratice şi patriotice, de a fi răsturnat, împreună cu aceste forţe, dictatura militară fascistă".

În elaborarea liniei politice generale, a strategiei şi tacticii sale în etapa luptei pentru eliberare naţională de sub jugul fascist, Partidul Comunist Român a pornit de la analiza situaţiei interne şi internaţionale a României în anii 1940—1944, de la evoluţia raportului de forţe pe plan politic şi militar, îndeosebi de la interesele naţionale vitale ale poporului român.

Perioada dictaturii militare fasciste şi a războiului hitlerist a constituit cea mai neagră pagină din istoria modernă a României. A fost instaurat un regim care a suprimat orice urmă de libertăţi şi drepturi cetăţeneşti. A fost introdusă domnia bunului plac şi a forţei brutale. Crima a fost ridicată la rangul de politică de stat.

Ascuţişul acestei politici era îndreptat îndeosebi împotriva clasei muncitoare, mişcării comuniste şi muncitoreşti, împotriva tuturor luptătorilor antifascişti. Mii de oameni au fost internaţi în închisori şi lagăre, numeroşi au fost condamnaţi la moarte şi executaţi. În zilele negre ale „statului naţional legionar" — din septembrie 1940, până în

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 617—631, 1969.

www.dacoromanica.ro

ianuarie 1941 — teroarea fascistă a cunoscut formele cele mai odioase. Mii de oameni au fost jefuiți, schingiuiți, maltratați, uciși.

Teroarea legionară a lovit dureros toate forțele democratice și patriotice, pe toți cei care se ridicaseră împotriva barbariei fasciste, pentru apărarea independenței și demnității naționale. De gloanțele legionarilor au fost răpuși savantul de reputație mondială Nicolae Iorga, fost prim-ministru, profesorul universitar Virgil Madgearu, personalitate marcantă a vieții politice și economice, Victor Iamandi, fost ministru de justiție, generalul Gh. Argeșeanu, fost prim-ministru, precum și alți 64 de foști demnitari și funcționari superiori.

Acțiunile teroriste ale legionarilor au primit girul șefilor naziști de la Berlin. Astfel, referindu-se la asasinatele din luna noiembrie, Himmler scria la 6 decembrie 1940 lui Horia Sima, șeful Gărzii de fier, pe atunci vicepreședinte al guvernului: „...O asemenea măsură este justă, pentru că ea nu poate fi adusă la îndeplinire niciodată de justiția ordinară, care este legată de paragrafe și va depinde întotdeauna de un formalism al paragrafelor" [1]. Promițînd totodată că va da întregul său concurs legionarilor, care constituiau principalul element al coloanei a cincea în România, șeful poliției politice germane atrăgea atenția asupra necesității înscrierii acțiunii lor în cadrul măsurilor preconizate de mareșalul I. Antonescu, conducătorul statului, în interesul consolidării regimului fascist. Încurajați de căpeteniile hitleriste, legionarii s-au dedat la crime și samavolnicii odioase, care au culminat în zilele rebeliunii legionare din 21—23 ianuarie 1941, cînd sute de persoane au fost asasinate.

Suferințele îndurate de poporul român de pe urma terorii fasciste au fost puternic agravate de înrăutățirea situației economice și scăderea catastrofală a nivelului de trai ca urmare a adîncirii exploatării, a înfeudării țării imperialismului german, jafului economic hitlerist și pregătirilor de război. Prin impunerea controlului asupra vieții politice și economice, prin împînzirea țării cu trupe, comandamente militare și servicii de informare ale Wehrmacht-ului și Gestapo-ului, independența națională a României a fost grav mutilată.

Împingerea României în război alături de Germania hitleristă a dus țara în fața catastrofei generale, a ruinei și dezastrului. Războiul a îndoliat zeci de mii de familii, adîncind mizeria și sărăcia.

Împrejurările obiective și subiective interne și internaționale și-au pus pecetea asupra evoluției situației României, determinînd o ascuțire considerabilă a contradicțiilor economice și politice, regruparea forțelor sociale ale țării. În condițiile opresiunii regimului fascist, sprijinit de baionetele hitleriste, contradicția principală a societății românești devine contradicția dintre poporul român, pe de o parte, și dictatura militară fascistă, susținută de imperialismul german nazist, pe de altă parte. De rezolvarea acestei contradicții depindea însăși existența de sine stătătoare a națiunii române, precum și posibilitățile dezvoltării luptei forțelor ei avansate pentru independență națională și progres social.

Eliberarea patriei de sub jugul fascist era năzuința supremă a întregului popor român, însetat de libertate și pace, dornic de propășire

[1] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R. (în continuare Arh. I. S. I. S. P.), fond 10, dos. 1 G.

www.dacoromanica.ro

economică şi emancipare socială. În oraşe şi sate, pretutindeni, clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea, toate straturile sociale, indiferent de apartenenţa socială, de concepţiile ideologice şi politice, îşi exprimau aversiunea faţă de dictatura militară fascistă şi de ocupaţia nazistă. Dînd glas frămîntărilor şi aspiraţiilor uriaşei majorităţi a populaţiei ţării, Partidul Comunist Român a organizat şi condus mişcarea de rezistenţă a maselor, lupta de eliberare a patriei de sub jugul fascist.

În condiţiile internaţionale complexe din toamna anului 1940, cînd România fusese lăsată la discreţia Germaniei şi aruncată în braţele forţelor fasciste, cînd cele mai reacţionare cercuri burghezo-moşiereşti au instaurat dictatura militară fascistă, au înfeudat ţara imperialismului fascist german, Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic care a ridicat de la început steagul luptei împotriva opresiunii fasciste, pentru libertate şi independenţă naţională.

Încă din primele zile ale dictaturii militare fasciste, în broşura *Punctul nostru de vedere*, Comitetul Central al Partidului Comunist Român demasca caracterul fascist al regimului instaurat de I. Antonescu şi legionari, pericolul pe care acesta îl reprezenta pentru independenţa ţării. Poziţia partidului comunist faţă de evenimentele interne şi internaţionale a fost expusă, de asemenea, în documentele sale programatice elaborate în această perioadă, îndeosebi în platformele Comitetului Central din decembrie 1940 şi ianuarie 1941. Obiectivul central al acestor documente era lupta „împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independenţa naţională a poporului român" [2], pentru drepturi şi libertăţi democratice. În pofida faptului că în cuprinsul lor se găsesc aprecieri politice eronate şi lacune, linia politică, aprecierile realiste au avut o puternică influenţă asupra stării de spirit a maselor.

Însufleţite de chemările comuniştilor, forţele democratice şi patriotice au desfăşurat acţiuni energice, demonstraţii şi greve, precum şi acte de sabotaj, care au marcat începutul mişcării de rezistenţă din România.

Militînd neobosit sub steagul patriotismului şi al internaţionalismului proletar, Partidul Comunist s-a ridicat împotriva războiului hitlerist. Punînd în gardă încă din primăvara anului 1941 organizaţiile sale despre pericolul iminent al atragerii României în războiul antisovietic [3], Comitetul Central al Partidului Comunist Român a demascat caracterul de jaf şi cotropire al agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice. Dînd expresie sentimentelor maselor largi ale poporului român, potrivnice ţelurilor războiului hitlerist, Partidul Comunist Român arăta că „noi toţi nu am vrut şi nu vrem acest război tîlhăresc împotriva marelui popor sovietic. Nu marele popor sovietic este duşmanul nostru... duşmanul nostru este fascismul german şi lacheii lui din ţară, în frunte cu generalul Antonescu" [4].

În circulara din 8 iulie 1941, adresîndu-se întregului partid, tuturor luptătorilor antifascişti, Comitetul Central al Partidului Comunist Român sublinia caracterul naţional şi internaţional al mişcării de rezistenţă, necesitatea luptei hotărîte împotriva războiului hitlerist, pen-

[2] Arh. I. S. I. S. P., Cota Ab XXV—4, inv. nr. 1 123. Hotărîrea plenarei C. C. al P. C. R. din 15 ianuarie 1941.
[3] Ibidem, Cota A XXV—21.
[4] Ibidem, Cota A XXV—22.

www.dacoromanica.ro

tru ieșirea României din acest război și întoarcerea armelor contra armatelor hitleriste, pe baza unei alianțe largi, care să cuprindă toate forțele antihitleriste. Această concepție avea să fie dezvoltată în platforma-program din 6 septembrie 1941, intitulată semnificativ *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*. Platforma conținea un program amplu de luptă, care în esență prevedea : răsturnarea dictaturii militare fasciste, încetarea războiului contra Uniunii Sovietice și participarea alături de U. R. S. S. și de toate popoarele iubitoare de pace la lupta împotriva Germaniei naziste, alungarea din țară a hitleriștilor, recucerirea libertății și suveranității naționale, formarea unui guvern al independenței naționale cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice, eliberarea nordului Transilvaniei, arestarea și pedepsirea trădătorilor de țară și altele. Aceste obiective corespundeau cerințelor istorice, oglindeau interesele fundamentale ale poporului, năzuințele și aspirațiile maselor. Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că, fără să renunțe la scopul său final, a pus în centrul activității sale, în etapa istorică respectivă, sarcinile luptei de eliberare națională, obiective care să constituie o platformă politică adecvată pentru coalizarea tuturor forțelor democratice, patriotice și consecvent antihitleriste, precum și a altor eventuali aliați vremelnici, interesați dintr-un motiv sau altul în înlăturarea dominației hitleriste. „Partidul Comunist din România — se arăta în acest document — e gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români pentru realizarea oricărei revendicări din platformă, punînd ca singur criteriu al colaborării: atitudinea față de ocupanții hitlerişti, de slugile lor trădătoare de țară și de războiul criminal contra Uniunii Sovietice" [5].

O dată cu elaborarea strategiei și tacticii de luptă, comuniștii au desfășurat o susținută activitate politică în rîndurile maselor populare. În ciuda opresiunii fasciste, Partidul Comunist și-a menținut și dezvoltat structura organizatorică, a editat peste 20 de ziare centrale și regionale, a întocmit și difuzat numeroase broșuri, manifeste, apeluri, buletine informative și alte memoriale de propagandă.

Însuflețiți de dragostea de patrie, de voința de a contribui la salvarea omenirii de urgia fascistă, comuniștii au organizat și condus greve, conflicte de muncă, au inițiat acțiuni de sabotaj împotriva mașinii de război fasciste. În fruntea acestei lupte nobile, mulți dintre ei și-au dat viața ; sute de comuniști, utecişti și alți luptători antifasciști au fost arestați, maltratați, deportați, condamnați la ani de închisoare sau muncă silnică.

Întețirea prigoanei fasciste n-a putut înfrînge voința de luptă a comuniștilor, nu i-a putut abate de la hotărîrea neclintită de a ridica masele împotriva fascismului și a războiului hitlerist, pentru România liberă, independentă și democratică. Partidul Comunist a mobilizat și condus Uniunea Tineretului Comunist și Apărarea patriotică, organizații de masă ilegale, care au adus o importantă contribuție la organizarea și desfășurarea mișcării de rezistență. În scopul dezvoltării activității sale politice și organizatorice în mijlocul maselor de la orașe și sate, P. C. R. și-a întărit legăturile cu Frontul plugarilor, cu Partidul Socialist-Țărănesc, cu Uniunea patrioților și cu Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari (Madosz).

[5] Ibidem, Cota Ab XXV—11, inv. nr. 989, platforma-program a C. C. al P. C. R. din 6 septembrie 1941.

www.dacoromanica.ro

Consecvent liniei sale strategice şi tactice, în etapa luptei de eliberare naţională de sub jugul fascist P. C. R. a militat neobosit pentru unirea tuturor forţelor democratice, patriotice, antihitleriste într-un front unic naţional al poporului român. În acest scop, el a stabilit contacte cu liderii Partidului Social-Democrat, Partidului Naţional-Ţărănesc şi Partidului Naţional-Liberal, cu gruparea liberală a lui Gheorghe Tătărăscu, a dus tratative cu ei încă din toamna anului 1941, pe baza obiectivelor platformei sale de luptă.

Cum era şi firesc, poziţia liderilor partidelor „istorice" faţă de dictatura militară fascistă a evoluat în raport de schimbarea raportului de forţe pe plan mondial, de înrăutăţirea considerabilă a situaţiei economice a ţării, de sporirea stării de spirit antihitleriste a maselor. Acapararea economiei ţării de către hitlerişti şi agravarea situaţiei economice a maselor, participarea armatei române la operaţiile militare desfăşurate în adîncimea teritoriului Uniunii Sovietice şi pierderile mari suferite pe front, menţinerea legăturilor cu Anglia şi realizarea coaliţiei antihitleriste au determinat o anumită activizare a reprezentanţilor politici ai claselor dominante, a cercurilor conducătoare ale Partidului Naţional-Ţărănesc şi Partidului Naţional-Liberal pe linia împotrivirii faţă de continuarea războiului împotriva Naţiunilor Unite şi a alianţei cu Germania hitleristă. Deşi opoziţia cercurilor conducătoare ale partidelor „istorice" era limitată şi lipsită de realism, totuşi ea exprima o stare de lucruri favorabilă dezvoltării contactelor Partidului Comunist cu aceste cercuri. Sporesc schimburile de păreri, întîlnirile la diferite niveluri în care Partidul Comunist a folosit o gamă largă de metode şi procedee. Nevoiţi să iasă din espectativă, conducătorii P. N. Ţ. au răspuns la apelurile de la sfîrşitul anului 1941 şi începutul anului 1942 ale C. C. al P. C. R., declarîndu-se în principiu de acord cu unele puncte din platforma-program, dar făcînd rezerve faţă de metodele de luptă preconizate. Condiţionînd înţelegerea cu P. C. R. de probleme irealizabile în condiţiile date, ei continuau să pertracteze cu mareşalul Antonescu şi să spere în găsirea unei soluţii care să-i scutească de nevoia de a accepta colaborarea cu comuniştii.

În ciuda unor asemenea atitudini, P. C. R. a continuat cu consecvenţă politica sa de unire a forţelor patriotice, antihitleriste, activitate facilitată începînd din primăvara anului 1943 şi de autodizolvarea Internaţionalei Comuniste, a cărei hotărîre a fost adoptată de reprezentanţii partidelor comuniste, din rîndul cărora a făcut parte şi Ana Pauker, ca reprezentant al P. C. R.

În vara aceluiaşi an, partidul nostru a luat curs hotărît spre crearea Frontului patriotic antihitlerist. Au fost organizate întîlniri comune între reprezentanţii P. C. R. cu reprezentanţii celorlalte partide şi organizaţii de masă democratice. Încununarea acestei activităţi a fost crearea Frontului patriotic antihitlerist care reunea Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Uniunea patrioţilor, Frontul plugarilor, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari şi Partidul Socialist-Ţărănesc. Acest prim succes al partidului comunist a dat impuls activităţii de creare a unui larg front antihitlerist, luptei forţelor democratice şi patriotice pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist.

În timp ce linia politică a partidului îşi dovedea justeţea, avînd o puternică influenţă în mase, Hotărîrea C. C. din iunie 1943 constata că

www.dacoromanica.ro

munca organizatorică a Comitetului Central, a întregului partid a rămas mult în urmă față de condițiile obiective favorabile și față de creșterea stării de spirit antihitleriste a populației. În acest scop, C. C. al P. C. R. a luat măsuri în vederea organizării unui aparat militar al partidului cu ramificații în întreaga țară. În noiembrie 1943 a fost întocmit un plan privind organizarea aparatului militar al partidului și atribuțiile lui [6]. Totodată Comitetul Central a elaborat unele măsuri, cunoscute sub denumirea de „*Sarcini urgente!*", cu caracter politico-organizatoric în vederea scoaterii României din războiul hitlerist [7].

Cu toate acestea, activitatea partidului se resimțea din cauza unor lipsuri și greșeli ale secretarului general, Șt. Foriș, datorate unor trăsături negative de caracter și metode nepartinice, care au creat o stare anormală în rîndurile partidului, dăunătoare unității, forței sale de mobilizare, combativității mișcării de rezistență.

Momentul istoric punea în fața Partidului Comunist sarcini de cea mai mare răspundere. Călit în mari bătălii de clasă, P. C. R. a găsit în rîndurile sale și ale clasei care l-a născut forțe capabile să-i refacă unitatea de voință și de acțiune, să devină forță motrice a luptei pentru doborîrea dictaturii militare fasciste, pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Activiști de frunte ai partidului, aflați în lagărul de la Tîrgu-Jiu, în închisori sau în ilegalitate, au preconizat, în august 1943, măsuri politice și militare în vederea răsturnării prin forță a dictaturii militare fasciste și a scoaterii țării din războiul hitlerist. A fost analizată situația internă a partidului în vederea refacerii unității rîndurilor sale. Concomitent au fost intensificate contactele cu Partidul Social-Democrat și cu liderii partidelor „istorice"; fiind informat că cercurile palatului caută căi prin care să se diferențieze de dictatura antonesciană, P. C. R. a stabilit, la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1943, legături cu regele și sfetnicii săi apropiați, prin Lucrețiu Pătrășcanu, ca reprezentant al P. C. R.

În urma unor măsuri pregătitoare, la 4 aprilie 1944 Șt. Foriș a fost demis din funcția de secretar general al C. C. al P. C. R. Acest act a reprezentat un moment important în viața și activitatea partidului, fiindu-i redate unitatea de acțiune, capacitatea sa combativă și mobilizatoare.

În legătură permanentă cu activul de partid, noua conducere operativă din care făceau parte Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnăraș și Iosif Rangheț a luat un ansamblu de măsuri pentru întărirea organizatorică și politică a partidului și a organizațiilor sale de masă, pentru îmbunătățirea muncii de propagandă și agitație, pentru formarea și promovarea în muncă a cadrelor muncitorești revoluționare, pentru întărirea conspirativității și perfecționarea aparatului tehnic.

Cu unitatea rîndurilor refăcută, înarmat cu o linie strategică și tactică clară, verificată în focul rezistenței antifasciste, Partidul Comunist a continuat cu forțe sporite activitatea de unire într-un singur torent a tuturor forțelor interesate în scoaterea țării din alianța cu

[6] Ibidem, fond 1, dos. 7 987, documentul 1.
[7] Ibidem, fond 1, mapa 22.

www.dacoromanica.ro

Germania, alăturarea ei la coaliţia antihitleristă, eliberarea de sub jugul fascist şi participarea la înfrîngerea fascismului.

Întreaga evoluţie a situaţiei interne şi externe pe plan politic şi militar demonstra că în primăvara anului 1944 lupta de eliberare a poporului român a intrat în etapa hotărîtoare. Starea de spirit antihitleristă a maselor căpăta un pronunţat caracter politic. Clasa muncitoare, forţa motrice principală a mişcării de rezistenţă, îşi exprima deschis hotărîrea neclintită de a se ridica la luptă cu arma în mînă pentru răsturnarea regimului fascist. În rîndurile largi ale muncitorilor din principalele întreprinderi din Bucureşti şi din ţară organele represive semnalau alarmate că există „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim", precum şi faptul că „ar privi cu ochi buni o răsturnare a actualei ordini sociale" [8]. De aceeaşi dorinţă fierbinte era cuprinsă ţărănimea, greu lovită de calamităţile şi ororile războiului hitlerist.

Starea de spirit antihitleristă cuprinsese toate categoriile de intelectuali. Tot ce avea mai bun cultura şi ştiinţa românească îşi exprima împotrivirea şi revolta faţă de guvernanţii fascişti, de războiul hitlerist. În aprilie 1944, un număr de 66 de oameni de ştiinţă, membri ai Academiei Române, profesori universitari şi alţi intelectuali din Bucureşti, Iaşi şi Cluj, printre care dr. D. Bagdasar, C. Balmuş, Radu Cernătescu, N. Ciorănescu, C. Daicoviciu, M. Enăchescu, dr. N. Lupu, Gh. Nicolau, A. Oţetea, dr. C. I. Parhon, D. Prodan, B. Profiri, M. Ralea, H. Reiner, Al. Rosetti, S. Stoilov, S. Ţiţeica, Ştefan Vencov au adresat lui I. Antonescu un memoriu comun, protestînd împotriva politicii guvernului dictatorial, cerînd ieşirea României din războiul hitlerist. „În clipa în care un cumplit dezastru ameninţă fiinţa neamului nostru — glăsuia memoriul — , noi, membri ai Academiei Române şi profesori ai Universităţilor din Bucureşti, Iaşi şi Cluj, martori ai exodului populaţiei şi ai devastării satelor şi oraşelor româneşti transformate în cîmpuri de bătaie... am hotărît să adresăm apelul de faţă.. Interesele vitale ale statului şi poporului nostru cer imediata încetare a războiului, oricare ar fi greutăţile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici şi mai puţin dureroase decît continuarea războiului" [9].

Cu deosebită putere se manifesta starea de spirit antihitleristă în armată. În rîndurile militarilor clocoteau ura şi revolta împotriva hitleriştilor şi a guvernanţilor antonescieni. Masele de ostaşi şi corpul de comandă ripostau cu armele la samavolniciile trupelor hitleriste.

Puternica creştere a stării de spirit antihitleriste a maselor, ferma lor hotărîre de a-şi lua soarta în propriile mîini constituiau caracteristica principală a crizei în care intrase regimul fascist încă din vara anului 1943. La adîncirea ei, un rol determinant l-a avut evoluţia situaţiei militare de pe fronturi şi, îndeosebi, de pe cel sovieto-german.

Strălucitele victorii repurtate pe front de către coaliţia antifascistă, de Uniunea Sovietică — care a dus greul războiului şi a dat cele mai mari jertfe în zdrobirea maşinii de război naziste — au dat impuls forţelor

[8] Ibidem, fond 5, dos. 856, f. 137 şi 391.
[9] „România liberă" din 6 septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

antifasciste din întreaga lume, au însufleţit poporul român în lupta de eliberare, au creat condiţii internaţionale favorabile pentru doborîrea dictaturii militare fasciste.

Făurirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare devenea condiţia hotărîtoare pentru realizarea unui front larg de acţiune antihitleristă. Evoluţia evenimentelor demonstra justeţea liniei politice a partidului comunist, activitatea sa neobosită în direcţia realizării unităţii muncitoreşti. După actul de la 4 aprilie 1944, în urma creării unor condiţii optime, tratativele purtate între reprezentanţii celor două partide muncitoreşti au fost încununate de succes prin constituirea Frontului Unic Muncitoresc. Manifestul programatic al F. U. M., dat publicităţii cu prilejul sărbătoririi zilei solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii, chema toate forţele patriotice, antihitleriste, să se unească în „*luptă hotărîtă* pentru: *Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din ţară, sabotarea şi distrugerea maşinii de război germane. Sprijinirea armatei roşii eliberatoare. Alianţă cu Uniunea Sovietelor, Anglia şi Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică şi independentă!*" [10].

Făurirea Frontului Unic Muncitoresc a fost un eveniment de însemnătate istorică în lupta pentru eliberarea patriei, pentru propăşirea ei economică şi socială. Întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, prin realizarea unui pas important pe drumul lichidării dezbinării ei, a exercitat o puternică influenţă asupra celorlalte clase sociale şi grupări politice, grăbind procesul de unire a tuturor forţelor democratice în vederea răsturnării regimului fascist. Pe baza platformei antifasciste a Frontului Unic Muncitoresc s-au format comitete patriotice de front unic în întreprinderile din Bucureşti şi din alte localităţi din ţară.

Sporirea forţei combative a clasei muncitoare, a rolului şi influenţei sale în mase a chezăşuit polarizarea în jurul ei a tuturor forţelor democratice şi patriotice în lupta pentru doborîrea dictaturii militare fasciste. În scopul izolării cît mai depline a guvernului antonescian şi a ridicării la luptă a întregului popor român, Partidul Comunist a folosit cu discernămînt disensiunile şi divergenţele din sînul claselor dominante, opoziţia crescîndă a unor grupuri ale acestora faţă de ocupaţia nazistă. În mai 1944, Partidul Comunist a încheiat o înţelegere cu gruparea liberală de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu, exponent al unor pături burgheze ale căror interese economice fuseseră afectate mai mult de pe urma aservirii ţării Germaniei hitleriste.

Adîncirea crizei regimului fascist, creşterea considerabilă a stării de spirit antihitleriste a maselor, loviturile puternice date maşinii de război naziste, perspectiva sumbră a ocupării militare totale şi transformării ţării în teatru de război nimicitor au semănat îngrijorare şi teamă în rîndurile claselor dominante, îndeosebi a cercurilor palatului privind viitorul monarhiei.

Dîndu-şi seama de gravele consecinţe determinate de situaţia dezastruoasă a ţării, sfetnicii regelui vedeau în participarea acestuia la o acţiune de ieşire din războiul hitlerist singura cale de a salva monarhia

[10] Arh. I. S. I. S. P., Cota L XXVIII-1, nr. inv. 1 182, Manifestul Frontului Unic Muncitoresc din 1 mai 1944.

www.dacoromanica.ro

şi de a menţine poziţiile şubrezite ale claselor stăpînitoare. Năzuinţa de a scoate ţara din războiul hitlerist, comună tuturor claselor, partidelor şi personalităţilor politice, determinată de motive diferite, a constituit premisa realizării alianţelor largi de la comunişti pînă la cercurile palatului, pe baza platformei elaborate de Partidul Comunist.

Concomitent, comuniştii şi-au dezvoltat contactele cu liderii partidelor „istorice" în vederea creării unui larg sistem de alianţe politice. Tratativele s-au desfăşurat sub semnul dezvoltării stării de spirit antihitleriste a maselor şi armatei, a strălucitelor victorii repurtate de armatele sovietice în primăvara şi vara anului 1944, a debarcării trupelor anglo-americane în Franţa, a realizării F. U. M., precum şi a dezvoltării contactelor Partidului Comunist cu cercurile palatului, cu generali şi ofiţeri superiori cu funcţii importante în armată. Constrînşi de întreaga evoluţie a situaţiei interne şi externe, îngrijoraţi de soarta orînduirii pe care o reprezentau, I. Maniu şi C. I. C. Brătianu au acceptat, la 20 iunie 1944, să formeze Blocul Naţional Democratic pe baza unei platforme antifasciste, general-democratice, la temelia căreia au stat următoarele obiective:

„1. Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliaţi, a unui armistiţiu cu Naţiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii), căutînd a obţine condiţiile posibile cele mai bune pentru interesele ţării.

2. Ieşirea României din Axă, eliberarea ţării de ocupaţia germană, alăturarea ei de Naţiunile Unite şi restabilirea independenţei şi suveranităţii naţionale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură şi înlocuirea lui cu un regim constituţional, democratic, pe baza acordării drepturilor şi libertăţilor civice tuturor cetăţenilor ţării.

4. Menţinerea unei ordini democratice şi realizarea păcii conform cu interesele statului şi poporului român.

5. Prezentul acord intră imediat în vigoare şi obligă partidele contractante la organizarea şi ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acţiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite"[11].

Dezideratele de interes general înlesneau atingerea obiectivului de însemnătate vitală pentru România în etapa istorică dată — eliberarea de sub jugul fascist — şi constituiau baza obiectivă comună care a stat a temelia formării şi activităţii acestei coaliţii.

Păstrîndu-şi deplina independenţă ideologică şi politică, P. C. R. la adoptat o tactică suplă şi elastică faţă de aliaţii săi vremelnici, a folosit forme şi metode potrivite pentru activizarea acestora şi zădărnicirea sau limitarea încercărilor lor de a eluda lupta maselor largi populare, cu toate că era conştient că o parte din aceste forţe, după atingerea scopului propus, vor fi hotărît contra revoluţiei sociale. La rîndul lor, reprezentanţii burgheziei şi monarhiei erau interesaţi în colaborarea cu comuniştii pentru că vedeau în P. C. R. forţa politică cea mai hotărîtă în lupta contra fascismului, considerînd însă această colaborare ca o chestiune vremelnică, impusă de conjuncturа politică şi militară.

Crearea coaliţiei tuturor forţelor antihitleriste a constituit fundamentul politic necesar pentru asigurarea unei participări largi, a tuturor

[11] „România liberă" din 10 august 1944.

www.dacoromanica.ro

categoriilor societății, la răsturnarea dictaturii militare fasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

Orientarea P. C. R. spre pregătirea insurecției armate a fost hotărîtoare pentru întregul curs al luptei de eliberare a patriei de sub jugul fascist. Ea a înarmat forțele democratice, patriotice, cu o linie politică clară, cu forme și procedee eficiente.

În activitatea desfășurată pentru răsturnarea dictaturii militare fasciste, comuniștii au creat forțe înarmate proprii ale clasei muncitoare. Menite să constituie nucleul în jurul căruia să se adune, în cursul insurecției, toți patrioții dornici să lupte cu arma în mînă, echipele de șoc ale formațiunilor de luptă patriotice au fost organizate în întreprinderi din București și unele regiuni ale țării, îndeosebi în Valea Prahovei, Oltenia și Banat. Au fost, de asemenea, create puncte de sprijin, depozite de armament și muniții în mai multe localități din țară. Pentru buna organizare a formațiunilor patriotice, pe plan local au fost create comandamente regionale ai căror șefi erau secretarii comitetelor regionale ale P. C. R., iar în capitală un comandament central, în fruntea căruia se găsea un membru al conducerii partidului comunist, tovarășul Emil Bodnăraș.

De o importanță hotărîtoare pentru pregătirea și desfășurarea insurecției a fost concepția P. C. R. cu privire la răsturnarea prin forță a dictaturii militare fasciste, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, precum și acceptarea acestei concepții de către cercurile politice și militare ale palatului. În legătură cu modalitățile doborîrii dictaturii antonesciene, după indicațiile conducerii partidului, Lucrețiu Pătrășcanu a purtat, la sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1944, discuții cu reprezentanții palatului, fixîndu-se ca acțiunea de arestare a lui I. Antonescu să se producă la București. Contrar celor stabilite, cercurile palatului au emis ulterior ideea înlocuirii căpeteniilor antonesciene cu un guvern de tranziție condus de I. Gigurtu, urmînd a avea și asentimentul lui Hitler. Acest plan punea în pericol și condamna la eșec acțiunea de înlăturare a dictaturii militare fasciste, fiind respins de conducerea partidului.

Din inițiativa P. C. R., în noaptea de 13—14 iunie 1944 a avut loc, în casa de pe Calea Moșilor nr. 103 din București, o consfătuire conspirativă. Participant la această întîlnire, tovarășul Emil Bodnaraș a combătut varianta Gigurtu și a prezentat planul Partidului Comunist care, în esență, prevedea răsturnarea prin forță a dictaturii militare fasciste, concomitent cu întoarcerea armelor împotriva hitleriștilor. După discuții animate, participanții la consfătuire au fost de acord cu planul P. C. R., constituindu-se totodată un comitet militar format din generalii Gh. Mihail și C. Vasiliu-Rășcanu și colonelul D. Dămăceanu.

În vederea stabilirii măsurilor de organizare și înfăptuire a răsturnării guvernului antonescian și alăturării țării la coaliția antihitleristă, între 20 iunie și 23 august 1944 au avut loc numeroase ședințe conspirative ale reprezentanților partidelor din B. N. D. și ai cercurilor palatului. Au fost dezbătute îndeosebi probleme de ordin politic referitoare la structura noului guvern, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înlăturarea dictaturii militare.

www.dacoromanica.ro

Paralel cu dezbaterea unor probleme cu caracter general, partidul comunist a acordat o atenţie deosebită elaborării planului acţiunilor militare, precum şi stabilirii măsurilor pentru traducerea lor în viaţă. Pentru pregătirile militare din capitală, reprezentantul P. C. R. a lucrat nemijlocit cu colonelul D. Dămăceanu, şeful de stat major al Comandamentului militar al capitalei, iar pentru cele din Valea Prahovei cu generalul C. Vasiliu-Răşcanu, comandantul Corpului 5 teritorial. O contribuţie importantă pe linia pregătirii acţiunii politice şi militare a adus generalului Constantin Sănătescu.

La baza planului militar a stat punctul de vedere al Partidului Comunist care prevedea întoarcerea imediată a armelor de către armata română, dezarmarea sau nimicirea forţelor hitleriste şi eliberarea patriei de sub jugul fascist. Analiza raportului de forţe, a planurilor operative ale comandamentului hitlerist privitoare la România sublinia necesitatea cuceririi celor mai importante puncte strategice, care să asigure succesul acţiunii pe ţară, paralizînd totodată orice posibilitate de reacţie din partea trupelor hitleriste şi a aparatului represiv al dictaturii militare fasciste. S-a ajuns astfel la concluzia potrivit căreia lovitura principală urma să fie dată în Bucureşti, conjugată cu o altă acţiune de amploare executată la Ploieşti şi în Valea Prahovei, deoarece în aceste două centre se găsea concentrată majoritatea trupelor hitleriste din zona interioară a ţării, precum şi cele mai puternice forţe insurecţionale pentru a le dezarma şi lichida. Totodată s-au preconizat măsuri pentru contracararea unor eventuale acţiuni ofensive de peste graniţă din partea trupelor hitleriste.

În Bucureşti, o atenţie deosebită s-a acordat instituţiilor guvernamentale centrale şi principalelor obiective hitleriste. Rezultatul final al activităţii minuţioase desfăşurată zi şi noapte a fost elaborarea unui ordin de operaţii, pe baza indicaţiilor conducerii P. C. R., de către colonelul D. Dămăceanu ajutat de maiorii Ion Rasoviceanu şi Dumitru Viţeleanu, precum şi de locotenentul colonel Nicolae Cristea, ordin care, la momentul potrivit, urma să fie dat unităţilor militare participante la insurecţie.

Pornind de la aceleaşi criterii generale, aplicate la situaţia concretă locală, a fost întocmit un plan asemănător de operaţii, de către generalul Constantin Vasiliu-Răşcanu, şi pentru Valea Prahovei. Aici misiunile erau date pe faze de luptă şi pe grupări principale inamice. În ce priveşte restul ţării s-au stabilit contacte cu unii comandanţi de mari unităţi din zona interioară şi de pe front.

În cadrul acţiunii insurecţionale, conducerea P. C. R. a acordat o atenţie deosebită modalităţii de înlăturare a căpeteniilor fasciste, precum şi pregătirilor necesare în vederea reuşitei ei depline, fără nici un fel de defecţiuni, chiar şi în urma survenirii unor împrejurări neprevăzute. Analiza minuţioasă a mai multor variante a dus la concluzia că cea mai bună soluţie era ca arestarea lor să se facă la palatul regal de către o formaţiune patriotică de luptă sau, într-un caz neprevăzut, de o echipă formată din ofiţeri şi subofiţeri din garda palatului.

Alegerea momentului dezlănţuirii insurecţiei a făcut obiectul unor dezbateri aprinse. În timp ce Partidul Comunist, animat de grija de a

www.dacoromanica.ro

se pune cît mai repede capăt suferințelor poporului, insista asupra urgentării pregătirii și dezlănțuirii insurecției, liderii partidelor burghezo-moșierești tărăgănau declanșarea acțiunii, sperînd în încheierea armistițiului de către I. Antonescu. În fața acestei atitudini obstrucționiste, au fost avertizați că, dacă vor continua să tergiverseze acțiunea de răsturnare a dictaturii militare fasciste, Partidul Comunist își va lua libertatea de acțiune.

Punctul de vedere al P. C. R. privind alegerea momentului declanșării asaltului hotărîtor avea la bază stadiul evoluției situației interne și externe pe plan politic și militar. Între factorii de ordin intern s-a avut în vedere în primul rînd starea de spirit a maselor și a armatei, posibilitatea atragerii comandanților de mari unități, raportul de forțe între trupele române și cele hitleriste, stadiul pregătirilor politice și militare. Cît privește împrejurările externe, insurecția trebuia să înceapă concomitent sau în timpul iminentei acțiuni ofensive a armatei roșii la aripa de sud a frontului sovieto-german, care avea să imobilizeze pe front grosul forțelor hitleriste, luîndu-le posibilitatea de a interveni împotriva insurecției.

Raportul de forțe pe plan extern și situația pe fronturile celui de-al doilea război mondial din vara anului 1944 au creat condiții internaționale favorabile pentru desfășurarea cu succes a insurecției în România. Pe uriașa întindere de peste 3 000 de kilometri a frontului sovieto-german, armatele sovietice dădeau noi și puternice lovituri mașinii de război naziste, eliberînd totodată vaste teritorii vremelnic ocupate. Pe frontul din apus, trupele aliate anglo-americane, sprijinite de forțele rezistenței franceze, înaintau în Franța, apropiindu-se de Paris. Pe frontul din Italia se făceau noi progrese.

Strălucitele victorii ale coaliției antihitleriste pe teatrele de operații din Europa și din Oceanul Pacific au dat impuls forțelor antifasciste din întreaga lume, au însuflețit popoarele în lupta de eliberare de sub jugul fascist. În Franța, Belgia, Norvegia, Olanda, Danemarca, mișcarea de rezistență era în plin avînt. Forțele de rezistență poloneze produceau pierderi inamicului. Sporeau acțiunile de partizani în Cehoslovacia, mai ales în Slovacia, unde se pregătea răscoala antifascistă. Armata de eliberare iugoslavă dădea noi și puternice lovituri forțelor hitleriste de ocupație. În Grecia și Albania, armatele de eliberare națională obțineau, de asemenea, succese. Creșteau rîndurile mișcării de partizani din Bulgaria și Italia, sporea revolta poporului ungar față de ocupanții naziști.

În această configurație a luptei de eliberare a popoarelor europene de sub jugul fascist a avut loc puternica acțiune ofensivă sovietică la aripa sudică a frontului sovieto-german. Începută la 20 august 1944, pe frontul de la Iași-Chișinău, ea s-a dezvoltat rapid și cu mult succes. Înaintînd pe două direcții convergente, Fronturile 2 și 3 ucrainiene au străpuns pînă în seara zilei de 23 august pe o mare adîncime apărarea inamicului, prinzînd în cleștele lor grosul forțelor hitleriste din acest sector al frontului.

În condițiile în care efervescența maselor atinsese punctul culminant, guvernul fascist era izolat, pregătirile în vederea asaltului hotărîtor fiind în ansamblu terminate, cînd împrejurările externe erau favorabile, poporul român s-a ridicat la arme.

www.dacoromanica.ro

Insurecţia antifascistă a început la 23 August 1944, prin arestarea guvernului militaro-fascist. Sosiţi la palat în jurul orei 16, I. Antonescu şi M. Antonescu au fost arestaţi din ordinul regelui, potrivit planului Partidului Comunist stabilit de comun acord cu celelalte forţe antihitleriste, de o echipă de militari pregătită de colonelul Emilian Ionescu şi alcătuită din maiorul Anton Dumitrescu, comandant, plutonierii Dumitru Bîlă, Dumitru Rusu şi sergentul major Dinu Cojocaru.

Urmărind desfăşurarea evenimentelor de la palat, conducerea P. C. R. a pus în mişcare întregul său aparat pregătit anterior. La palat au sosit imediat reprezentantul P. C. R., Lucreţiu Pătrăşcanu, şi al P. S.-D., Titel Petrescu; a fost adus tehnicianul Partidului Comunist cu aparatul necesar imprimării pe disc a proclamaţiei regelui şi a celorlalte documente guvernamentale. În seara zilei de 23 August formaţiunea de luptă patriotică sub comanda lui Emil Bodnaraş a venit la palat, preluînd paza membrilor guvernului antonescian, pe care i-a transportat apoi într-o casă a Partidului Comunist din cartierul Vatra Luminoasă din Bucureşti.

După arestarea căpeteniilor fasciste s-a trecut la aplicarea planului de operaţii militare, elaborat sub conducerea partidului. Unităţile militare şi echipele de şoc ale formaţiunilor patriotice, sprijinite de populaţie, au trecut la ocuparea principalelor instituţii guvernamentale, la împresurarea şi blocarea obiectivelor hitleriste în vederea atacării şi nimicirii lor.

Totodată, după arestarea mareşalului Ion Antonescu şi a lui Mihai Antonescu, preşedinte ad-interim al guvernului şi ministru de externe, s-a trecut la formarea noului guvern, sub preşedinţia generalului C. Sănătescu. Era un guvern format din militari şi specialişti, partidele politice din B. N. D. fiind reprezentate prin cîte un secretar de stat fără portofoliu, cu excepţia reprezentantului P. C. R., Lucreţiu Pătrăşcanu, care deţinea şi interimatul la Ministerul Justiţiei. Deşi milita pentru un guvern politic format din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste, P. C. R. a acceptat să participe în guvernul Sănătescu, aplicînd în continuare tactica necesară a politicii de bloc naţional, impusă de situaţia concret istorică, care punea în faţa întregului popor sarcina luptei pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist şi ducerea războiului, în noile condiţii, pînă la victoria finală împotriva hitlerismului.

Hotărîrea forţelor antihitleriste, coalizate în B. N. D., şi a palatului a fost adusă la cunoştinţa ţării şi a lumii întregi prin proclamaţia regelui, difuzată la radio, începînd de la orele 22. Proclamaţia consemna doborîrea dictaturii militare fasciste, ieşirea ţării din războiul hitlerist şi alăturarea ei la coaliţia antihitleristă.

Răsturnarea guvernului antonescian şi scoaterea ţării din războiul hitlerist a fost primită de întregul popor cu mult elan şi entuziasm, cu hotărîrea fermă de a se ridica la arme pentru eliberarea patriei. În toiul acelei neuitate nopţi, cînd mijeau zorile libertăţii, forţele insurecţionale au trecut la acţiune. În Bucureşti, obiectivele hitleriste au fost blocate, gata de a fi asaltate. Au avut loc, în diferite părţi ale oraşului, ciocniri cu grupe şi soldaţi hitlerişti. La Ploieşti, ostaşi români şi echipe de muncitori înarmaţi au izgonit gărzile hitleriste preluînd paza întreprinderilor petroliere. Grăniceri români aflaţi în nordul Moldovei au atacat prin surprindere,

www.dacoromanica.ro

începînd cu orele 23,30, unități din Divizia 3 munte germană, producîndule pierderi grele.

Însuflețită de dragoste de patrie și clocotind de ură împotriva cotropitorilor hitlerişti, armata română întorsese armele contra Germaniei naziste.

Exprimînd voința de luptă și interesele vitale ale țării, C. C. al P. C. R., în declarația publicată în primul număr legal al ziarului „România liberă", chema poporul la arme: „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său" [12]. Această declarație a Partidului Comunist avea să-și confirme justețea încă în cursul nopții de 23 spre 24 august, cînd generalul Gerstenberg a trecut la îndeplinirea ordinului lui Hitler de a înăbuși în sînge lupta de eliberare a poporului român.

Sprijinite de populație și însuflețite de chemările avîntate ale comuniștilor, forțele insurecționale au dus lupte grele pentru lichidarea numeroaselor obiective din capitală și stăvilirea încercărilor ofensive ale lui Gerstenberg de la nord de capitală, de a pătrunde în oraș. Rînd pe rînd au fost asaltate și lichidate puternicele rezistențe de la misiunile militare germane pentru armata aerului, pentru armata de uscat, comandamentul marinei, sediile Gestapoului, precum și alte comandamente și formațiuni aflate în diferite puncte ale orașului. După trei zile de lupte îndîrjite, care au reliefat un impresionant eroism popular, forțele insurecționale au eliberat complet capitala, au zădărnicit toate încercările hitleriștilor de a înăbuși în sînge insurecția, stăpînind ferm orașul. Înfrîngerea grupării hitleriste din zona Băneasa-Otopeni-Pipera, unde își aveau concentrate forțele și capturarea rămășițelor ei, împreună cu generalii Gerstenberg și Stahel, la Gherghița, de către forțe ale Armatei 4 române sub conducerea comandamentului acestei armate, au asigurat victoria deplină și definitivă a insurecției în București; capitala țării putea să-și îndeplinească din plin rolul de centru al activității statale în toate domeniile activității politice, economice, militare și obștești.

Concomitent cu acțiunile din capitală, forțele insurecționale s-au ridicat la luptă în celelalte regiuni ale țării. Pe tot timpul acțiunilor, P. C. R. a fost mobilizatorul și însuflețitorul poporului pentru eliberarea patriei. Organizațiile Partidului Comunist, ieșite din ilegalitate, s-au adresat deschis maselor populare și unităților militare, mobilizîndu-le la luptă. „Popor român! Armată română! La luptă hotărîtă pentru salvarea și eliberarea patriei! — răsuna cuvîntul partidului în acele zile eroice. Fiecare român e un soldat! Fiecare român luptă acolo unde se află, împotriva nemților și a trădătorilor!" [13].

La Ploiești și în Valea Prahovei, în Muntenia și Dobrogea, pe meleagurile Olteniei și în regiunea Brașov, în Banat și Crișana, forțele insurecționale au dus lupte grele, eliberînd întreaga parte centrală, de sud-est, sud și sud-vest a țării. Ele au provocat inamicului pierderi care se cifrează la peste 56 000 de militari luați prizonieri, între care 14 generali și 1 421 de ofițeri, precum și circa 5 000 de morți. Au fost capturate 222 de avioane,

[12] „România liberă" din 21 august 1944.
[13] „România liberă" din 26 august 1944.

www.dacoromanica.ro

438 de nave fluviale şi maritime, o bogată cantitate de tehnică de luptă şi mijloace de transport.

La acţiunile insurecţionale au luat parte peste 460 000 de soldaţi, subofiţeri, ofiţeri şi generali români, dintre care 8 500 de soldaţi şi ofiţeri (morţi şi răniţi) şi-au vărsat sîngele pentru eliberarea patriei.

Militînd în spiritul patriotismului şi internaţionalismului proletar, al prieteniei şi frăţiei cu poporul sovietic şi glorioasele sale forţe armate, Partidul Comunist a acordat o atenţie deosebită organizării primirii sărbătoreşti a armatelor sovietice în Bucureşti şi în alte centre ale ţării. Pretutindeni masele populare, în frunte cu comuniştii, au primit pe glorioşii ostaşi sovietici cu flori, urale nesfîrşite şi saluturi de bun sosit pe meleagurile româneşti eliberate de sub jugul fascist.

Insurecţia antifascistă din august 1944 a constituit o piatră de hotar în istoria patriei, un eveniment crucial pentru destinele României; ea a deschis poporului român calea eliberării naţionale, a înfăptuirii înaltelor sale idealuri de libertate şi dreptate socială, a victoriei revoluţiei populare şi trecerea la construirea orînduirii socialiste.

Sărbătorind anul acesta un sfert de veac de la eliberare, poporul român, avîntat în lupta pentru edificarea socialismului, aduce prinos de recunoştinţă celor care şi-au vărsat sîngele pentru eliberarea de sub fascism şi independenţa ţării, celor care şi-au închinat viaţa măreţei cauze — libertăţii, binelui şi fericirii patriei.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CRIZA GUVERNĂRII ANTONESCIENE ÎN LUNILE CARE AU PRECEDAT ISTORICUL ACT DE LA 23 AUGUST 1944*

DE

ECATERINA CIMPONERIU

Anul 1944 a început sub auspiciile unor sumbre prevestiri pentru Germania hitleristă şi pentru toţi cei care, într-o formă sau alta, îşi legaseră soarta de cel de-al treilea Reich.

Conferinţa de la Moscova a miniştrilor afacerilor externe şi ulterior, în noiembrie 1943, întîlnirea şefilor de state ale puterilor aliate putuseră să constate adîncirea crizei întregului bloc fascist în urma înfrîngerilor suferite. „Nici o forţă din lume — arăta comunicatul Conferinţei de la Teheran — nu ne poate împiedica să nimicim armata hitleristă pe uscat, submarinele lor în mare şi de a distruge din aer uzinele lor de război"[1]. Această afirmare a prăbuşirii inevitabile a armatelor fasciste nu constituia o simplă ameninţare, ci era rezultatul analizării multilaterale a desfăşurării celui de-al doilea război mondial.

La începutul anului 1944, contradicţiile dintre Germania hitleristă şi sateliţii săi s-au ascuţit, relaţiile lor devenind din ce în ce mai încordate. În acelaşi timp au crescut elanul de luptă al forţelor coaliţiei antihitleriste şi capacitatea de rezistenţă a popoarelor Europei împotriva fascismului.

Din primele zile ale noului an, lovituri neîncetate au măcinat şi au zdrobit armatele fasciste. În ianuarie armata sovietică, care a dus pe umerii săi greul războiului hitlerist, acoperindu-se de glorie nepieritoare în lupta pentru salvarea omenirii de pericolul robiei fasciste, a început ofensiva împotriva „Grupului de armată nord" al hitleriştilor. La 20 ia-

* Studiul de faţă nu are ca scop să elucideze problemele politicii externe, nici să lămurească toate problemele politicii interne ale ultimelor luni ale guvernării militare-fasciste. El se rezumă la prezentarea numai a unora dintre factorii care au stat la baza crizei acestui guvern : ecoul înfrîngerilor suferite pe front, haosul provocat de bombardamente, evacuări, suferinţele, ura şi rezistenţa maselor, contradicţiile şi tendinţele de desolidarizare cu regimul lui Antonescu a conducătorilor partidelor burgheze, a regelui şi a unei părţi a cadrelor superioare ale armatei, unirea de către P. C. R. într-un singur mănunchi a tuturor forţelor democratice şi patriotice şi organizarea împreună cu acestea a rezistenţei antihitleriste. Toţi aceşti factori au dus la izolarea guvernului antonescian, la destrămarea şi la dezorganizarea aparatului său de stat, creînd condiţii interne favorabile răsturnării sale.

[1] „România liberă", an. II, nr. 1 din 28 ianuarie 1944.

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 633—653, 1969.

www.dacoromanica.ro

nuarie acesta era practic sfărîmat şi Leningradul eliberat. La 22 ianuarie trupele anglo-americane au debarcat la Nettino. În februarie au început operaţiile pentru deschiderea drumului înspre eliberarea Romei şi a nordului Italiei. În aceeaşi lună, armatele sovietice au izbit cu putere în „Grupul de armată centru" al hitleriştilor, care a fost nevoit să se retragă, părăsind mai întîi Krivoi-Rogul şi pe urmă întreaga Ucrainăde nord. În martie lovitura a fost îndreptată spre „Grupul de armată sud"[2]. Din ianuarie pînă în martie armata sovietică, a înaintat 400 km pe un front de 1 400 km lungime, a nimicit complet 30 de divizii şi a provocat pierderi grele altor 147 de mari unităţi fasciste[3].

Înfrîngerile suferite pe front au dus la accentuarea crizei politice şi militare a regimului fascist antonescian. Venită la putere în septembrie 1940 şi întărită după înlăturarea legionarilor în ianuarie 1941, dictatura militară-fascistă din România avea la început consimţămîntul făţiş sau tacit, deşi nu lipsit de rezerve, al casei regale şi al partidelor burgheze. După înfrîngerile suferite de armatele fasciste la Stalingrad şi în Africa de nord, ies din ce în ce mai mult la iveală contradicţiile şi tendinţele centrifuge din partea regelui, a unei părţi a cadrelor superioare ale armatei şi a conducătorilor partidelor burgheze, în general anglo-franco-file. La începutul anului 1944, guvernul antonescian este practic izolat.

Izolarea guvernanţilor fascişti, în ciuda diferitelor lor încercări de a cîştiga o oarecare popularitate pozînd în apărători ai intereselor naţionale, le era cu atît mai fatală, cu cît ei nu avuseseră niciodată o bază de masă reală. Muncitorii, ţăranii, o mare parte a micii burghezii orăşeneşti şi marea majoritate a intelectualităţii au primit în septembrie 1940 vestea instaurării dictaturii militare-fasciste cu multă îngrijorare şi spirit de revoltă. În ciuda demagogiei naţionale şi sociale a legionarilor, cu care Antonescu împărţise puterea în primele luni ale guvernării sale, de la început au avut loc acţiuni de rezistenţă îndîrjite împotriva fascismului. Starea de spirit antifascistă spontană a maselor a fost îndrumată pe făgaşul luptei active, organizate de către comunişti, care au stat în fruntea luptei antihitleriste, dovedindu-se la înălţimea răspunderii lor revoluţionare şi naţionale.

Înlăturarea legionarilor după rebeliune şi concentrarea puterii în mîinile generalului Antonescu n-a schimbat, în esenţă, poziţia maselor faţă de dictatura militară-fascistă. Acţiunile lor antifasciste, profund patriotice, au lovit în pregătirile de război ale clicii antonesciene şi ale hitleriştilor.

Anii de război, cu tot cortegiul lor de suferinţe, n-au făcut decît să adîncească prăpastia dintre mase şi guvernanţii fascişti, să ducă la o puternică ascuţire a contradicţiilor care au existat de la început între năzuinţele sociale şi politice ale maselor şi ţelurile antipopulare ale guvernului antonescian. La aceasta a contribuit în mare măsură înrăutăţirea vertiginoasă a situaţiei economice a ţării. La începutul anului 1944, scăderea producţiei se accentua. Unele întreprinderi se aflau în curs de demontare, altele erau avariate, lipseau materiile prime. Mii de muncitori erau fără lucru. Deşi în perioada 1939—1944 salariile crescuseră

[2] Kurt von Tippelskirch, *Geschichte des zweiten Weltkrieges*, Bonn, 1956, p. 616.

[3] *Istoria velikoi otecestvenoi voint Sovietskogo Soiuza. 1941-1945, vol. IV*, *Moscova*, 1967, p. 102—103.

www.dacoromanica.ro

de 2,75 ori, prețurile bunurilor de larg consum au devenit aproape inaccesibile, depășind considerabil puterea de cumpărare a maselor[4].

Situația grea materială din primele luni ale anului 1944[5], la care a contribuit și lipsa de combustibil, de medicamente, măsurile de dispersare luate fără a se pregăti în prealabil condiții cît de cît omenești ș.a., a dus la o stare de permanentă nemulțumire. Spațiul restrîns al unui articol nu permite descrierea amănunțită, pe baza documentelor vremii, a acestei stări. Pentru a o ilustra mă voi referi numai la unele sesizări ale aparatului de informare și reprimare al guvernului antonescian, și aceasta numai în prima lună a anului, în ianuarie. Aflăm astfel că muncitorii de la fabrica de armament Copșa Mică-Cugir cereau o ridicare a salariilor cu 50%, amenințînd că, dacă nu li se va satisface această revendicare, vor intra în grevă[6]. Muncitorii de la Reșița revendicau o ridicare a salariilor cu 60% și încetarea terorizării lor din partea comandamentului militar și a conducătorilor hitleriști ai întreprinderii[7]. Muncitorii de la Pirotehnia Armatei, evacuați în Valea Sadului, protestau împotriva faptului că majoritatea lor erau nevoiți să doarmă în ateliere și cereau o ridicare cu 50% a salariilor. Ei s-au liniștit oarecum abia la 13 ianuarie, cînd li s-a acordat majorarea cerută[8].

În același timp, rapoartele Siguranței arată că muncitorii de la Malaxa își exprimau indignarea împotriva pedepselor aplicate de comandamentul militar, a măsurilor de intensificare a muncii care au dus la sporirea accidentelor, a salarizării insuficiente, a obligării lor de a participa duminicile la exerciții de apărare pasivă, precum și împotriva unei eventuale evacuări a fabricii din capitală[9]. Nemulțumiri mari au fost sesizate și la alte întreprinderi metalurgice și prelucrătoare, ca, de pildă, fabrica de armament „Concordia" din Ploiești[10], fabricile de avioane I.C.A.R. și S.E.T., deși este cunoscut că tocmai în această ramură a industriei salarizarea era relativ cea mai bună[11].

Din rapoartele Siguranței generale reiese că o stare de spirit tot atît de potrivnică guvernului fascist exista și în regiunile petroliere și miniere. Încă înainte de începerea bombardamentelor, producția de petrol a scăzut simțitor. Întreprinderile din Valea Prahovei lucrau cu randament scăzut din cauza lipsei de locomotive și de vagoane cisterne, a dezorganizării din ce în ce mai pronunțate a transporturilor, precum și a absențelor multiple ale muncitorilor, nemulțumiți cu salariile lor și cu măsurile luate de organele de reprimare germane, această regiune fiind practic sub controlul armatelor hitleriste[12]. Minerii din Valea Jiului erau în permanentă agitație din cauza salariilor reduse în raport cu scumpetea, a suprimării gra-

[4] „Scînteia" din 22 septembrie 1944.

[5] Mai pe larg despre această problemă vezi N. N. Constantinescu și Tudor Paul, *Aspecte ale situației clasei muncitoare din România în perioada 1941-august 1944*, în „Analele I. I. P.", 1962, nr. 5, și V. Arimia, *Agravarea situației economice în anii 1934—1944*, în „Revista arhivelor", 1964, nr. 1.

[6] Arh. C. C. al P. C. R., fond 5, dos. 852, f. 324.

[7] Ibidem, f. 339.

[8] Ibidem, f. 14 și 360.

[9] Ibidem, f. 406 și 451.

[10] Ibidem, f. 381.

[11] Ibidem, f. 358, 319 și 452.

[12] Ibidem, f. 365—369.

www.dacoromanica.ro

tificaţiilor primite timp de 40 de ani (locuinţă, lumină şi încălzit)[13], şi după cum constată ministrul muncii într-o vizită făcută la Anina, din aceleaşi motive mulţi minieri din această localitate refuzau să lucreze[14].

În ianuarie 1944 au avut loc acţiuni revendicative şi la fabrica „Astra" din Orăştie, atelierele industriei grafice, Manufactura de tutun „Belvedere" şi fabrica de confecţii „Apaca" din Bucureşti, Şantierele navale Galaţi, fabrica de vagoane „Astra" şi industria textilă arădeană, fabrica de conserve din Timişoara etc.[15].

Şi la sate starea de spirit era foarte încordată. Situaţia ţărănimii s-a agravat la începutul anului 1944 din cauza mobilizărilor, a rechiziţiilor repetate, a preţurilor derizorii pe care guvernul antonescian le plătea pentru produsele agricole trimise în Germania, a devastărilor săvîrşite în Moldova, începînd din februarie, de trupele germane care se retrăgeau în debandadă[16].

Jaful produselor româneşti n-a început în 1944. În anii celui de-al doilea război mondial, Germania a absorbit pe baza tratatelor economice peste 10 000 000 t de produse petroliere, 1 378 450 t de cereale şi 75 145 t de animale şi produse animale[17], dînd în schimb armament şi cantităţi reduse de cocs, unelte de fier, stofă de celofibră, jucării etc. La aceste pagube s-au adăugat şi sutele de mii de pachete de alimente trimise în Germania de soldaţii hitlerişti şi obligarea României, prin diverse presiuni, de a aproviziona trupele germane care staţionau în ţară. Toate acestea au dus la scumpirea alimentelor şi la restrîngerea şi mai mare a consumului intern[18]. În februarie 1944 Antonescu a fost nevoit să protesteze la Hitler, cerînd să se pună urgent capăt jafului pentru a nu dăuna „ordinii sociale din România, care interesează şi Germania"[19]. În acelaşi timp însă, la 9 februarie, guvernul antonescian a acceptat, după îndelungate tratative, noi corvezi în ceea ce priveşte aprovizionarea trupelor germane în retragere, angajîndu-se să mărească şi suma de bani necesară plăţii soldei ostaşilor germani. Drept răspuns la această nouă concesie, Hitler a renunţat temporar la planul „Maritza II", planul ocupării totale a României şi subordonării ei administraţiei militare germane[20].

Numărul soldaţilor germani care trebuiau să se retragă prin România în primăvara anului 1944 se ridica la 600 000. În afară de aceasta urmau să fie aprovizionaţi cu alimente aproximativ 150 000 de cetăţeni sovietici evacuaţi din Transnistria pentru a fi folosiţi la munci în Germania şi 125 000 de germani care se retrăgeau împreună cu trupele hitleriste[21]. Pentru a obliga guvernul român să admită trecerea acestora prin ţară şi aprovizionarea lor, a venit la Bucureşti în această lună Reichsfürerul SS Himler[22]. În acelaşi timp, Hitler, care se temea de o eventuală ieşire

[13] Ibidem, f. 373.
[14] Ibidem, f. 383.
[15] Ibidem, f. 324, 326, 359, 358, 398, 511, 536 şi 345.
[16] „România liberă" din 28 ianuarie 1944.
[17] *Rezultatele colaborării economice cu Germania şi ale participării ţării noastre la războiul antihitlerist*, Bucureşti, 1945, p. 5—9.
[18] Arh. C. C. al P. C. R., fond. 1, dos. 375, f. 3.
[19] *România în războiul antihitlerist*, Bucureşti, Edit. militară, 1966, p. 31.
[20] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch-Rumänischen Bezienhungen 1938—1944*, Wiesbaden, 1954, p. 176—178.
[21] *Ibidem*, p. 179.
[22] *Ibidem*, p. 179.

www.dacoromanica.ro

a României din război, l-a însărcinat pe generalul Schörner, noul comandant al Grupului de armată sud, să pună capăt ilegalităţilor, jafului şi terorizării populaţiei din spatele frontului[23].

Sacrificarea a sute de mii de tineri pe front pentru interese străine poporului român, punerea economiei ţării la dispoziţia maşinii de război hitleriste, degradarea producţiei industriale, agricole şi a transporturilor încă înainte de începerea bombardamentelor anglo-americane, pauperizarea maselor, epuizarea lor fizică, creşterea pericolului ca în curînd întreaga ţară să fie transformată în teatru de război au dus la o puternică ascuţire a contradicţiilor interne, la creşterea urii maselor largi populare împotriva regimului antonescian. P.C.R. a avut marele merit istoric de a folosi aceste contradicţii, de a transforma ura maselor într-o puternică forţă materială, capabilă să răstoarne dictatura militară-fascistă.

Linia luptei pentru înlăturarea guvernului antonescian şi al întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste pentru apărarea patriei de distrugere a fost elaborată de P.C.R. încă din vara anului 1941. În toamna anului 1943, pe baza unei analize profunde a condiţiilor concrete interne şi internaţionale, P.C.R. a ajuns la concluzia necesităţii şi posibilităţii răsturnării dictaturii antonesciene prin forţă, printr-o insurecţie armată. Planul insurecţiei includea un ansamblu de măsuri politice şi militare, traduse în viaţă treptat: întărirea unităţii şi forţei de luptă a partidului; înfăptuirea Frontului unic muncitoresc; realizarea colaborării cu toate partidele şi personalităţile politice care se pronunţau pentru ieşirea României din războiul antisovietic; atragerea armatei de partea forţelor patriotice antihitleriste.

Guvernul antonescian ştia ce pericol însemna pentru existenţa sa activitatea comuniştilor, deşi partidul avea un număr restrîns de membri şi era nevoit să lupte în ilegalitate. La şedinţa Consiliului de ordine internă ţinută sub conducerea generalului Antonescu la 21 ianuarie 1944 s-a subliniat din nou că trebuie să se dea „maxim de atenţie mişcării comuniste" şi că pretutindeni în armată şi în întreprinderi comandanţii militari trebuie să colaboreze cu agenţii poliţiei „în urmărirea agitatorilor comunişti"[24].

În ianuarie P.C.R. a început să organizeze formaţiuni patriotice care aveau să joace ulterior un rol deosebit de important în realizarea insurecţiei armate. În februarie, direcţia generală a poliţiei raporta că este informată că în diferite oraşe, şi în primul rînd în capitală, comuniştii şi simpatizanţii partidului se echipează, îşi pregătesc ruksacuri, hrană şi medicamente, „antrenîndu-se pentru a intra în acţiune la momentul oportun"[25].

În acelaşi timp, partidul a întărit eforturile pentru realizarea unităţii de acţiune a clasei muncitoare[26] forţa hotărîtoare a luptei antifasciste. După discuţii îndelungate, cu ajutorul social-democraţilor de stînga, s-a ajuns la sfîrşitul lunii aprilie la încheierea F.U.M., eveni-

[23] H. Friesner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1956, p. 42.

[24] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 377, f. 502. Acest consiliu era format din reprezentanţii Ministerului de Interne şi ai Ministerului de Război şi era condus direct de I. Antonescu.

[25] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 365, f. 238.

[26] Încă în primăvara anului 1942 au fost stabilite legături între reprezentanţii P. C. R., P. S. D. şi ai altor organizaţii democratice (vezi „Libertatea" din 24 august 1945).

www.dacoromanica.ro

ment de mare însemnătate pentru grăbirea procesului de unire a tuturor forţelor democratice şi patriotice în vederea răsturnării guvernului de dictatură fascistă[27].

De la începutul anului 1944, comuniştii au întărit legătura şi cu conducerea partidelor burgheze, cu reprezentanţii cadrelor superioare ale armatei şi ale casei regale. În această activitate, un rol important le-a revenit organizaţiilor ilegale Uniunea patrioţilor, creată din iniţiativa P.C.R. încă din 1942, şi a Frontului patriotic antihitlerist, realizat în vara anului 1943 prin colaborarea P.C.R., Uniunii patriotice, Frontului plugarilor, Uniunii oamenilor muncii maghiari (MADOSZ), Partidului Socialist Ţărănesc şi a unor organizaţii locale ale Partidului Social-Democrat. Programul de acţiune a Frontului patriotic antihitlerist oglindea interesele vitale ale poporului, constituind o bază pentru coalizarea tuturor forţelor patriotice, antifasciste.

În octombrie 1943 o delegaţie a F.P.A. s-a prezentat la conducerea P.N.Ţ. pentru a stabili un plan comun de acţiune. Fruntaşii P.N.Ţ. au dus discuţii îndelungate cu reprezentanţii F.P.A., fără să ajungă însă la un rezultat concret[28]. În lunile care au urmat, L. Pătrăşcanu, P. Constantinescu-Iaşi şi M. Ralea, împreună cu alţi reprezentanţi ai F.P.A., au dus o activitate susţinută pentru atragerea conducătorilor P.N.Ţ., P.N.L. şi mai ales a elementelor tinere din aceste partide la acţiuni comune menite să pregătească răsturnarea guvernului antonescian şi alăturarea ţării coaliţiei antihitleriste[29]. Deşi în decembrie 1943 mulţi fruntaşi ai F.P.A. au fost arestaţi —a fost anchetat şi reţinut la Siguranţă şi dr. Petru Groza, conducătorul Frontului plugarilor —, această organizaţie şi-a continuat activitatea. La ea au aderat personalităţi ale intelectualităţii româneşti, antifascişti ca Anton Alexandrescu, Stanciu Stoian, Tudor Ionescu, C.I. Parhon şi mulţi alţii[30].

În februarie 1944 a avut loc procesul Uniunii patrioţilor[31]. Majoritatea celor arestaţi au fost osîndiţi la ani îndelungaţi de muncă silnică[32]. Cu toate acestea, în martie, direcţia generală a poliţiei este nevoită să recunoască că Uniunea patrioţilor a reuşit să pătrundă în cercurile universitare şi chiar în aparatul de stat, adăugînd că „este interesant de subliniat priza acestei organizaţii în lumea intelectualilor"[33]. În primăvara anului 1944, din iniţiativa comuniştilor, Frontul patriotic antihitlerist a continuat să adreseze apeluri de colaborare conducerii P.N.Ţ. şi P.N.L. Multe elemente tinere din P.N.Ţ. şi P.N.L. care înclinau spre soluţiile preconizate de F.P.A. exercitau o presiune permanentă asupra conducerii

---

[27] A. Petric şi Gh. Ţuţui, *Unificarea mişcării muncitoreşti din România*, Bucureşti, Edit. Acad., 1968, p. 25.

[28] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 365, f. 469.

[29] Ibidem, dos. 384, f. 9.

[30] Ibidem, dos. 340, f. 73—77.

[31] Preşedintele Academiei, prof. D. Gusti, chemat ca martor la acest proces, a arătat că, solicitat de Mihai Magheru şi Vlădescu-Răcoasa, el a vorbit cu Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, despre maltratările la care au fost supuşi acuzaţii. Se ştie că tînărul comunist Dan Lazarovici a murit în timpul anchetei (Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 340, f. 244—246).

[32] Mihai Levente, Paul şi Eti Vexler la 25 de ani, Mircea Biji la 20 de ani, prof. Vlădescu-Răcoasa, Mihai Magheru, Petre Ioan la 15 ani, Anca Magheru la 10 ani (Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 340, f. 148).

[33] Ibidem, dos. 377, f. 355.

www.dacoromanica.ro

partidelor lor, arată documentele Siguranței, spre a trece la acțiuni eficace pentru salvarea țării de dezastrul care o amenința[34]. Dar Maniu, Brătianu și alți lideri ai acestor partide erau de părere că lupta împotriva dictaturii militare-fasciste trebuie să se reducă la memorii, acțiuni de protest individuale și la tratative cu aliații pentru încheierea unui armistițiu favorabil. Ei nu erau de acord cu răsturnarea prin forță a guvernului antonescian și mai ales nu erau de acord cu atragerea maselor la o acțiune armată pentru acest scop[35]. Așteptînd debarcarea armatelor anglo-americane în Balcani, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. socoteau că întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste se va putea realiza cu ajutorul lui I. Antonescu. Într-o notă a S.S.I. către I. Antonescu privind ședința de la 17 martie a conducerii P.N.Ț., la care au participat Maniu, Mihalache și dr. Lupu, se arată că Maniu susținea că, pe baza înțelegerii cu liberalii, Partidul Național-Țărănesc trebuie să acționeze rapid în sensul de a-l convinge pe Antonescu să ordone ieșirea imediată a României din război. El socotea că germanii nu se vor opune și vor părăsi țara. Dr. Lupu spunea că, dacă hitleriștii nu vor pleca de bunăvoie, atunci Antonescu va trebui să fie convins să folosească armata pentru izgonirea lor[36]. Cele arătate în această notă corespund întru totul mărturiilor făcute ulterior la procesul lui Antonescu de Maniu și Brătianu. Ele reflectă, pe de o parte, politica lipsită de realism a conducătorilor celor mai însemnate partide burgheze din această perioadă și, pe de altă parte, dorința lor de a pune capăt războiului hitlerist.

P.C.R. a folosit contradicțiile din ce în ce mai ascuțite dintre partidele burgheze și guvernul fascist, precum și contradicțiile din sînul acestora, întărind înainte de toate colaborarea cu acele grupări, de pildă cea condusă de Gh. Tătărescu, care aveau o viziune mai realistă asupra desfășurării evenimentelor și o poziție mai fermă în ceea ce privește necesitatea răsturnării guvernului antonescian. În același sens au fost folosite și contradicțiile dintre Antonescu și cercurile anglo-francofile de la palat. Încă de la început a existat o luptă surdă între regele Mihai și anturajul său apropiat, format din ofițeri superiori și diferiți oameni politici, și dictatorul fascist, care a îngustat prerogativele casei regale. Aceste contradicții s-au ascuțit în decursul anului 1943, în urma înfrîngerilor suferite pe front, regele și anturajul său nedorind să împărtășească soarta regimului antonescian. În toamna anului 1943, cînd generalul Sănătescu a devenit mareșalul curții regale, s-a întărit și mai mult în cercurile palatului poziția elementelor ostile lui Antonescu, axei și războiului dus de Germania hitleristă, pe care îl socoteau pierdut. În această perioadă, cercurile palatului întăresc legăturile cu partidele burgheze, preocupate și ele de găsirea unor căi de ieșire a României din război. La început, regele și cei din jurul său voiau să rezolve această problemă pe cît posibil fără a recurge la ajutorul maselor și fără răsturnarea guvernului antonescian, pentru a evita o eventuală slăbire a regimului burghez și a monarhiei. În curînd însă, sub presiunea evenimentelor, cercurile palatului s-au convins că tergiversările partidelor burgheze vor duce la un

[34] Ibidem, dos. 340, f. 71.
[35] Ibidem, f. 15.
[36] Arh. istorică centrală, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet militar, pachet 48, dos. 292.

www.dacoromanica.ro

impas inevitabil. De aceea, în ultimele luni ale anului 1943, ele au acceptat să stabilească contactul prin L. Pătrășcanu cu P.C.R. pentru a duce tratative în vederea realizării armistițiului prin răsturnarea guvernului antonescian. După ce, în primăvara anului 1944, cercurile palatului au încercat să organizeze două lovituri de stat sortite de la început eșecului, ofițerii superiori au reușit să convingă pe rege să admită, în calitatea sa de șef al armatei și al statului, planul insurecției preconizat de P.C.R.[37].

Alăturarea unor ofițeri superiori, ca generalii Sănătescu, Dămăceanu și Vasiliu-Rășcanu, forțelor patriotice care pregăteau insurecția armată a fost un simptom puternic al crizei regimului antonescian, care își baza guvernarea înainte de toate pe forța armatei. În primăvara anului 1944, în întreaga armată a crescut starea de spirit antihitleristă, convingerea din ce în ce mai fermă că numai răsturnarea guvernului fascist și alungarea trupelor hitleriste pot salva independența și însăși existența țării. Sporeau cazurile de trecere individuală și în grup a ostașilor români de partea armatei sovietice, cazurile de nesupunere față de ordinele de chemare și de părăsire a pozițiilor de luptă [38].

În martie, după ce armata sovietică a trecut Nistrul și Prutul, P. C. R. se adresa comandanților unor mari unități, generali, ofițeri și soldați, îndemnîndu-i să împiedice transformarea țării în teatru de război, să împiedice mobilizarea totală, să folosească faptul că armatele germane sînt în derută și relativ slabe pentru a înlătura pe Antonescu și a întoarce armele împotriva Germaniei hitleriste [39].

Guvernul antonescian a încercat să pună capăt crizei militare politice și economice care îi submina pe zi ce trecea poziția, întărind teroarea. Alături de organele de represiune autohtone acționau 11 servicii de spionaj și de informații hitleriste, printre care în primele locuri SS-ul, Gestapo-ul, și Abwehr-ul. Puternicul aparat de reprimare fascist n-a putut să împiedice activitatea mișcării de rezistență din țară, dar el a îngreuiat foarte mult lupta antifasciștilor.

Între 1940 și 1944 consiliile de război au condamnat la moarte 313 comuniști și antifasciști, iar alți 277 la muncă silnică pe viață. Peste 3 600 de comuniști și de simpatizanți au fost osîndiți la ani grei de temniță, iar 5 500 de patrioți au zăcut în lagăre pînă la 23 august [40]. Au fost internați în lagăre și cetățeni care își spuseseră părerile despre mersul războiului și membri ai partidelor burgheze care preconizau întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

În primele luni ale anului 1944 au apărut o serie de decrete noi pentru reprimarea sabotajului în industrie și agricultură ; pentru supravegherea prin poliție și jandarmerie a muncitorilor de la C. F. R. [41] ; măsuri excepți-

---

[37] D. Dămăceanu, *Pregătirea militară a insurecției armate sub conducerea P. C. R.*, în *23 August 1944*, București, Edit. politică, 1964, p. 44—45.

[38] „România liberă" din 28 ianuarie 1944.

[39] „România liberă" din 22 martie 1944.

[40] Ion Vinte, *P. C. R. în fruntea luptei pentru răsturnarea dictaturii fasciste*, în *23 August 1944*, p. 9.

[41] „Monitorul oficial", nr. 17 din 21 ianuarie 1944.

www.dacoromanica.ro

onale pentru recrutare în armată şi pentru sancţionarea dezertorilor. Ele prevedeau pedepse mergînd pînă la cea capitală pentru toţi cei care se opuneau continuării războiului hitlerist [42].

Este interesant de amintit că, în timp ce guvernul Antonescu lua măsuri atît de drastice împotriva celor care luptau pentru întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste[43], unii factori politici apropiaţi de el au încercat să iasă din criză şi prin tatonări şi tratative cu forţele coaliţiei antihitleriste[44].

În cursul lunii martie şi începutul lunii aprilie 1944 a avut loc o agravare bruscă a crizei regimului antonescian. Armata sovietică, zdrobind rezistenţa Grupului de armată sud, a intrat pe teritoriul României şi, în decursul lunii aprilie, a dus o puternică ofensivă pentru eliberarea Crimeii. În acelaşi timp, trupele americane, continuînd războiul în Pacific împotriva Japoniei, au debarcat în Noua Guinee. În mai, armatele anglo-americane au început ofensiva asupra Romei, a cărei eliberare a fost înfăptuită la 2 iunie. Cîteva zile mai tîrziu a început istorica invazie anglo-americană în Franţa. Trupele care au debarcat pe coasta Normandiei au fost sprijinite de armata franceză de eliberare de sub conducerea generalului de Gaulle şi de puternica mişcare de rezistenţă care s-a dezvoltat în anii cotropirii hitleriste în Franţa. La 9 iunie a început ofensiva sovietică împotriva Finlandei şi la 22 iunie a avut loc ultima lovitură împotriva Grupului de armată centru, care s-a soldat cu izgonirea fasciştilor din Vilno, Brest-Litovsk şi Kaunas, urmată de ocuparea Prusiei Orientale şi, în iulie, de împresurarea Varşoviei.

În august, armatele anglo-americane au debarcat în sudul Franţei şi în scurt timp au eliberat, cu ajutorul forţelor de rezistenţă, aproape întreaga ţară. La 20 august a început bătălia decisivă împotriva Grupului de armată sud pe frontul de la Iaşi.

Intrarea armatelor sovietice pe teritoriul ţării noastre a produs o panică de nedescris în sînul guvernului antonescian. La 1 aprilie Antonescu era hotărît să retragă armata pe linia Galaţi-Nămoloasa-Focşani. Sub influenţa generalului Hansen, şeful misiunii militare germane din România, şi a generalului Schröner, el a acceptat însă să lase şapte divizii pe frontul care se întindea între Marea Neagră, Iaşi şi Munţii Carpaţi [45].

La 2 aprilie guvernul sovietic a dat publicităţii o declaraţie în care arăta că prezenţa trupelor sovietice pe teritoriul României are ca scop continuarea urmăririi şi zdrobirii rezistenţei armatelor hitleriste, U. R. S. S. angajîndu-se să respecte independenţa naţională a ţării [46].

---

[42] Ibidem nr. 63 din 15 octombrie 1944.

[43] Alex. Creţianu, *The Rumanian Armistice Negociations, Cairo, 1944*, „Journal of Central European Affairs", 1951, nr. 2, p. 244–247.

[44] Nano Frederic, *The first Soviet Double Cross*, în „Journal of Central European Affairs", 1952, nr. 12, p. 248–251.

[45] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 185.

[46] „România liberă" din 9 mai 1944.

www.dacoromanica.ro

În aceeaşi zi, în pofida intereselor elementare ale poporului român, Antonescu a ordonat prezentarea la unităţi a unor noi contingente. După cum reiese dintr-o notă a Siguranţei, această nouă mobilizare a fost primită foarte „nefavorabil", ca un preludiu al mobilizării totale [47]. La 12 aprilie, guvernul sovietic a făcut propuneri de armistiţiu României, dar guvernul antonescian le-a refuzat [48]. O lună mai tîrziu, forţele aliate, S. U. A., Anglia şi U. R. S. S., au trimis o notă guvernelor României, Ungariei, Bulgariei şi Finlandei, un ultim avertisment sateliţilor Germaniei hitleriste, atrăgînd atenţia că „nu se vor putea sustrage de responsabilitatea izvorîtă din participarea lor la război alături de Germania" şi „cu cît vor continua această colaborare, cu atît consecinţele vor fi mai grave", ţările lor fiind transformate în teatrul unui război total, nimicitor. În acelaşi timp, popoarele acestor ţări erau chemate să scurteze durata războiului european, să micşoreze numărul victimelor inevitabile ale războiului, să contribuie la victoria aliaţilor [49].

Încercînd să-şi justifice măsurile şi întreaga sa politică potrivnică intereselor ţării, Antonescu a declarat în faţa Consiliului de Miniştri din 22 aprilie: „...Din cauza precipitării evenimentelor s-a produs ceea ce cunoaşteţi cu toţii şi ceea ce a simţit neamul românesc, s-a produs haos. Nu este nimeni vinovat!". El declara că va curma haosul cu orice mijloace, cerînd din partea poporului muncă, abnegaţie şi eroism [50]. Ulterior, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 6 mai, după ce arăta situaţia foarte grea de pe front şi din spatele frontului, unde bîntuia tifosul exantematic şi lipseau alimentele de primă necesitate, el a mers mai departe, proferînd ameninţări în primul rînd împotriva celor care se automutilează — şi conducătorul suprem al armatei trebuie să recunoască că numărul acestora creşte îngrijorător — şi care „trebuiesc lăsaţi să putrezească în linia întîi" [51], pe urmă împotriva întregului popor: „...Voi da ordin ca toată naţiunea să fie mobilizată. Acum trăim un război total şi, cum moare soldatul pe front, aşa să moară şi cel din spate, făcîndu-şi datoria" [52].

Dar nimeni nu voia să moară. Generalul hitlerist Kurt von Tippelskirch, comandantul Armatei IV germane, scrie în amintirile sale că pentru masele din România lozinca „luptei împotriva bolşevismului n-a fost înflăcărătoare" şi „regimul totalitar n-a fost simpatizat"[53]. El asemuia situaţia din România din primăvara şi vara anului 1944 cu cea din Italia din primăvara anului 1943, cu deosebirea că pe atunci Germania mai avea suficiente rezerve, iar în mai-iunie 1944 ea era nevoită să retragă de pe frontul din România cinci divizii de tancuri din şase şi patru divizii de infanterie pentru a sprijini Frontul de nord şi de centru, care se aflau în descompunere [54].

La rîndul său, generalul Friesner, care primise comanda Frontului de sud în ultimele zile ale lunii iulie, scrie că la români „nu se simţea nici o dorinţă de a continua lupta pe Frontul de est". El arată în continuare că la spiritul defetist din armată şi din spatele frontului se adăuga situaţia

[47] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 387, f. 358.
[48] Nano Frederic, *op. cit.*, p. 247.
[49] Buletin de radio (România liberă) din 12 mai 1944.
[50] Arh. C.C. al P. C. R., fond 103, dos. 8 450, f. 4.
[51] Ibidem, dos. 8 452, f. 8 şi 9.
[52] Ibidem, f. 10.
[53] Kurt von Tippelskirch, *op. cit.*, p. 483.
[54] *Ibidem*, p. 482.

www.dacoromanica.ro

dezastruoasă a transporturilor. Trenuri întregi de muniţii dispăreau pe traseu şi nu puteau fi găsite decît cu avionul, căile de acces spre Moldova erau complet blocate şi comandamentul german prefera să aducă muniţiile prin Transilvania, punînd trupele din spatele frontului să le care pe jos prin trecători. Ţinînd cont de această situaţie, Friesner a propus lui Hitler retragerea unităţilor germane de pe frontul de la Iaşi [55]. Lipsa de încredere a comandantului Grupului de armată sud se manifestă şi în faptul că „din motive de securitate", adică pentru a păzi diviziile româneşti, acestea erau intercalate pe întreaga linie a frontului între divizii germane [56]. Dar nici măsurile de precauţie, nici metodele poliţiste n-au mai avut vreo eficacitate. Armata română nu mai voia să lupte alături de cea hitleristă, iar armata hitleristă era mult prea zdruncinată pentru a mai putea face faţă ofensivei sovietice care avea să înceapă la 20 august. Trupele Frontului 2 şi 3 ucrainean, conduse de mareşalii U.R.S.S. Malinovski şi Tolbuhin, erau minuţios pregătite pentru această ofensivă. 90 de divizii, 16 corpuri de tancuri, care, fără a mai socoti rezervele, cuprindeau 900 000 de ostaşi şi dispuneau de 16 000 de tunuri grele, 1 870 de tancuri şi 2 200 de avioane, au reuşit să înfrîngă în cîteva zile trupele hitleriste [57].

Deosebit de dureros au fost resimţite şi efectele bombardamentelor anglo-americane, începute la 4 aprilie, care au continuat aproape fără întrerupere pînă în august 1944. Din procesul-verbal al şedinţei Consiliului de Miniştri din 23 aprilie reiese că pînă la această dată numai în capitală au fost număraţi 3 391 de morţi şi 3 005 grav răniţi din cauza bombardamentelor aeriene, 1 822 de case s-au dărîmat complet, 1 489 parţial. Numărul mare de victime se datora faptului că nu s-au luat din timp măsurile necesare pentru evacuarea populaţiei din locurile cele mai periclitate şi nu s-au construit adăposturi corespunzătoare [58].

În ziua de 5 mai capitala a fost bombardată de 600 de avioane. În aceeaşi zi au fost bombardate Ploieştiul şi Cîmpina, unde s-au iscat incendii uriaşe, Braşovul, Craiova, Turnu-Severin, Piteşti. Au fost sute de morţi şi de răniţi şi s-au distrus importante instalaţii industriale [59]. Speriată de amploarea bombardamentelor, populaţia părăsea în panică oraşele. După 6 mai, populaţia Bucureştiului s-a redus la jumătate [60].

Bombardamentele făceau ravagii şi din cauza dezorganizării şi panicii, care a cuprins nu numai autorităţile civile, ci şi pe cele militare. În provincie, la Braşov, Timişoara, Deva şi în alte localităţi, alarma aeriană se dădea de obicei prea tîrziu. În momentul alarmei apăreau şi avioanele, şi populaţia nu se mai putea pune la adăpost. Măsurile de camuflaj s-au dovedit ineficace. Măsura de a opri curentul electric şi apa în timpul bombardamente-

[55] H. Friesner, *op. cit.*, p. 43—47.

[56] *Ibidem*, p. 48. În acel moment, armatele fasciste erau împărţite în două. De la Marea Neagră pînă la Iaşi frontul a fost ţinut de Armata III română, compusă din patru divizii de infanterie şi una de cavalerie, şi de Armata VI germană, formată din 12 divizii de infanterie şi una de tancuri. Ambele armate erau sub comanda generalului Dumitrescu. Partea de nord a frontului dintre Iaşi şi Carpaţi se găsea sub comanda generalului Vöhler. Ea cuprindea Armata IV română, compusă din şapte divizii de infanterie, una de vînători şi una de tancuri, şi Armata VIII germană, compusă din 13 divizii de infanterie, patru de vînători de munte şi una moto-mecanizată.

[57] *Velikaia otecestvenaia voina . . .*, p. 389—390.

[58] Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dos. 8 451, f. 29—30.

[59] Ibidem, dos. 8 452, f. 40.

[60] Ibidem, f. 101.

www.dacoromanica.ro

lor a adus uriaşe pagube, ţinînd cont că pe lîngă bombele explozive se aruncau întotdeauna şi mari cantităţi de bombe incendiare [61]. Din lipsă de organizare şi de prevedere, dar mai ales din cauza haosului care cuprindea toate compartimentele vieţii publice, gările şi triajele — deşi în permanent pericol — gemeau de vagoane cu mărfuri şi cu muniţii. Maşini moderne evacuate din capitală au fost depozitate în clădiri aşezate lîngă gara din Timişoara, care au ars pînă la temelii. Tot aşa au ars 400 de vagoane de zahăr depozitate lîngă gara din Turnu-Severin. În Valea Prahovei incendiile mistuiau cisternele de petrol în gări şi triaje [62].

În presa ilegală, în manifeste şi în lozinci răspîndite de comunişti şi de utecişti, P. C. R. arăta maselor că nu vor putea scăpa de plaga bombardamentelor decît răsturnînd guvernul antonescian şi alungînd armatele hitleriste din ţară. Îndemnaţi de comunişti, muncitorii sinistraţi cereau ajutoare de la conducerea întreprinderilor şi de la primării şi lipseau de la lucru, contribuind la o şi mai mare dezorganizare a producţiei. Organele locale ale Siguranţei relatează că în mai şi iunie au fost săptămîni cînd nu se prezentau la muncă decît 20—30% dintre lucrători [63].

O altă nenorocire care s-a abătut asupra ţării în această perioadă au fost evacuările forţate. În martie şi aprilie au fost nevoiţi să-şi părăsească căminul zeci de mii de locuitori din Moldova [64]. Refugiaţii din regiunile care se aflau în apropierea frontului colindau ţara, trecînd dintr-o parte într-alta fără ajutor, ducînd cu ei pretutindeni neliniştea, nesiguranţa şi amarul pribegiei. Apoi au urmat dispersările şi evacuările din cauza bombardamentelor, care au pus pe drumuri alte sute de mii de persoane expuse foametei, bolilor, desperării. Mizeria şi specula au luat proporţii insuportabile. Evacuaţii, sinistraţii şi dispersaţii nu erau ajutaţi nici de Casa asigurărilor sociale şi nici de Consiliul de patronaj, care a înghiţit fonduri uriaşe şi făcea afaceri bănoase [65].

Dar nici situaţia celor care nu şi-au părăsit căminurile nu era mult mai uşoară. De pe piaţă lipseau făina, carnea şi grăsimile. În primăvara anului 1944, suprafeţele cultivate cu grîu s-au redus considerabil [66]. Şi producţia bunurilor de larg consum a scăzut la 1/3 faţă de 1940. În acelaşi timp, cheltuielile sporite de război şi jaful german au obligat B. N. R. să emită hîrtie-monedă fără acoperire în aur, ceea ce a dus la creşterea inflaţiei şi implicit a preţurilor [67]. Deşi au avut loc unele ridicări de salarii, nici muncitorii din ramurile relativ mai bine retribuite nu mai puteau face faţă scumpetei şi speculei, nemaivorbind de dispersaţi şi de cei aproape 300 000 de lucrători mobilizaţi şi rechiziţionaţi în fabricile de armament, care primeau salarii derizorii [68]. La toate acestea se mai adăuga şi faptul că în ultimele luni, din cauza împrumutului forţat emis de guvernul antonescian în aprilie, a obligării cetăţenilor de a răscumpăra cu bani munca pentru apărare pasivă (şi aceasta în condiţiile cînd adăposturile construite erau de proastă

[61] Ibidem, dos. 8 459, f. 9—10.
[62] Ibidem, f. 18, 22 şi 26.
[63] Arh. I. S. I. S. P., dos. 23 115/2 950, vol. 16, f. 191.
[64] Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dos. 8 447, f. 7.
[65] Ibidem, dos. 8 446, f. 16—20.
[66] „Bursa" din 4 februarie 1945.
[67] „Bursa" din 26 februarie 1945.
[68] Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dos. 8 460, f. 14.

www.dacoromanica.ro

calitate şi insuficiente) [69], din salariile de mizerie se mai scădeau aproape 30% [70].

Ura împotriva guvernului fascist care a împins ţara în război alături de Hitler, ororile bombardamentelor şi ale evacuărilor, mizeria au creat o atmosferă atît de încărcată, încît la 25 mai Ministerul Muncii s-a simţit obligat să trimită o scrisoare Direcţiei Generale a Siguranţei, cerînd să procedeze cu „mai mult tact" şi să folosească faţă de muncitori „metode paşnice şi creatoare" pentru a-i „împiedica să cadă sub influenţa extremiştilor" [71]. Este de la sine înţeles că „metodele creatoare" folosite de Siguranţa antonesciană n-au putut împiedica creşterea influenţei comuniştilor. În ultimele luni ale dictaturii antonesciene, cînd mişcarea de rezistenţă se întăreşte, pregătindu-se insurecţia împotriva guvernului fascist, iau proporţii mari şi mişcările revendicative, acţiunile de protest cu caracter economic şi politic ale muncitorilor. Dintre sutele de acţiuni consemnate de organele Siguranţei şi ale Ministerului Muncii voi reda numai cîteva pentru a ilustra starea de spirit a muncitorilor în preajma insurecţiei armate. Documentele vremii consemnează astfel că în aprilie muncitorii ceferişti din capitală, dintre care aproape 1 500 au fost ucişi cu ocazia primelor bombardamente, refuzau să lucreze şi discutau despre necesitatea organizării unei greve generale de protest împotriva continuării războiului [72].

Organele poliţiei şi ale Inspectoratului muncii arată că minerii din Valea Jiului, subalimentaţi şi extenuaţi, care în luna mai au rămas datori Societăţii „Petroşani", după ce li s-au scăzut diferitele împrumuturi, prestaţii şi impozite, cereau ridicarea salariilor, ştergerea ratelor împrumutului, adăposturi pentru a fi apăraţi de bombardamente şi „ieşirea grabnică a ţării din războiul hitlerist" [73]. Revendicări asemănătoare ridicau muncitorii din Valea Prahovei, de la Braşov, Făgăraş [74] şi Reşiţa [75].

O deosebită influenţă asupra creşterii combativităţii şi intensificării acţiunilor de protest cu caracter economic şi politic îndreptate împotriva guvernului antonescian şi a războiului hitlerist a avut comunicatul de la 1 Mai 1944 privind realizarea F. U. M., a unităţii de acţiune între cele două partide ale clasei muncitoare, P. C. R. şi P. S. D., şi chemarea F. U. M. la intensificarea luptei de rezistenţă [76]. În fabrici se creau comitete patriotice, la care, alături de comunişti, luau parte social-democraţi, membri ai P. N. Ţ. şi muncitori fără de partid [77].

Astfel de comitete s-au format încă în luna mai la Atelierele Griviţa, la „Malaxa", la S. T. B., la Reşiţa, la rafinăria „Concordia" ş. a. Ele îndemnau pe muncitori să părăsească fabricile periclitate de bombardamente, să saboteze producţia de război, să boicoteze împrumuturile lansate de guvernul fascist [78]. Într-un manifest al Comitetului patriotic de la C. F. R.

---

[69] „Monitorul oficial" din 23 aprilie şi din 15 iulie 1944.

[70] Nora Munteanu, *Acţiuni de masă pentru pregătirea insurecţiei armate*, în „Studii", 1955, nr. 4.

[71] Arh. C. C. al P. C. R., fond 72, dos. 7 437, f. 31.

[72] Ibidem, f. 7.

[73] Ibidem, fond 77, dos. 7 437, f. 1, şi fond 5, dos. 830, f. 46—47.

[74] Ibidem, fond 72, dos. 6 841, f. 68 şi 69.

[75] Ibidem, fond 1, dos. 363, f. 10—17.

[76] Ibidem, dos. 365, f. 369—370.

[77] Ibidem, f. 500.

[78] Ibidem, f. 502—506.

www.dacoromanica.ro

se făcea apel la sabotarea aprovizionării frontului : „Nici un tren spre front cu muniţii, armament şi alimente ! Afară cu nemţii din ţară" [79].

Manifestul lansat în mai la „Malaxa" arăta : „Noi, malaxiştii, trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea la luptă pentru salvarea noastră, a copiilor noştri, la luptă pentru salvarea în ultimul moment a poporului român de la distrugerea sigură şi pentru a şterge ruşinea ce ne-a adus-o politica criminală de război şi jaf a lui Antonescu"[80].

Sub influenţa comitetelor patriotice, muncitorii de la „Malaxa" au tărăgănat cîteva zile repararea uzinei electrice avariate de bombardament, oprind activitatea mai multor secţii [81]. Muncitorii de la „Ford-Română" au refuzat să evacueze fabrica, iar cei de la „Lemaître" şi „Gagel" au impus restituirea sumelor reţinute forţat pentru împrumutul de război [82].

În iulie au avut loc acţiuni pentru ridicarea salariilor şi reducerea orelor de lucru, desfiinţarea bătăii şi a carcerelor la „Malaxa", la fabricile S. E. T., S. T. B., „Mociorniţa", Arsenalul Armatei din Cotroceni şi de la Tîrgovişte, pe Valea Prahovei, la Reşiţa, Anina, Ferdinand ş.a. [83].

În vara anului 1944 iau proporţii tot mai mari acţiunile de sabotaj pentru dezorganizarea producţiei. La C. F. R., „Malaxa", „Lemaître", S. E. T. şi „Metaloglobus" din Bucureşti, la uzina de armament „Concordia" şi la rafinăriile din Ploieşti, la I. A. R. Braşov şi în Valea Jiului se tărăgăneaza executarea comenzilor militare, se provoacă stricăciuni la materiale şi unelte. La Reşiţa se dă foc la o magazie cu materiale, se taie unele cabluri electrice importante, se fabrică produse defectuoase [84].

În ultimele două luni ale guvernării antonesciene, în centrul atenţiei comuniştilor stă pregătirea muncitorilor pentru lupta armată împotriva guvernului fascist. La direcţia generală a poliţiei sosesc informaţii despre depozite de armament, despre pregătirea unor echipe pentru eliberarea deţinuţilor antifascişti şi a dezertorilor [85] şi Serviciul secret de informaţii este nevoit să raporteze lui Antonescu că „o bună parte a muncitorimii, chiar şi acei care nu au avut niciodată contact cu ideologia comunistă . . ., ar privi cu ochi buni răsturnarea actualei ordini sociale" [86].

Ostilitatea şi hotărîrea de luptă a clasei muncitoare a înspăimîntat pe guvernanţii fascişti. De aceea în ultimul moment ei încercau să ia unele măsuri pentru a remedia situaţia măcar în unele locuri. La şedinţa Consiliului de Miniştri din 21 iulie se hotărăşte aprovizionarea de către stat a muncitorilor din industria grea, minieră şi petroliferă, diferenţele de preţuri fiind suportate de Ministerul de Finanţe şi de întreprinderile respec-

[79] „Buletinul capitalei" din 1 iulie 1944.

[80] Arh. I. S. I. S. P., cota XXVIII-10, inv. 1 177. Asemenea manifeste au fost difuzate şi la alte întreprinderi din capitală, la Braşov, pe Valea Prahovei ş. a.

[81] Arh. I. S. I. S. P., dos. 16 233—5 537, f. 17.

[82] „România liberă" din 28 iunie 1944.

[83] „România liberă" din 10 şi 28 iulie 1944.

[84] Vezi Maria Covaci şi Fl. Dragne, *Aspecte ale luptei clasei muncitoare din România împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a războiului antisovietic*, în „Revista arhivelor", 1962, nr. 2; Ecaterina Cimponeriu, *Reşiţa luptătoare*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1965; Gh. Ioniţă, M. Valea şi C. Enea, *Lupta muncitorilor minieri din Valea Jiului împotriva exploatării capitaliste şi a dictaturii militare-fasciste*, în „Studii", 1964, nr. 1 ; M. Grosu, Gh. Găinuşe şi B. Ianu, *Acţiuni ale muncitorilor din industria metalurgică şi de armament pentru sabotarea războiului hitlerist*, în „Analele I. I. P.", 1964, nr. 5.

[85] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 382, f. 32—40, şi dos. 400. f. 12—13.

[86] Ibidem, fond 5, dos. 856, f. 391.

www.dacoromanica.ro

tive [87]. Îngrijorarea şi măsurile tardive ale guvernului n-au mai putut remedia situaţia şi mai ales n-au putut pune capăt urii profunde a muncitorilor faţă de regimul fascist şi de războiul hitlerist.

O eficacitate la fel de mică au avut şi măsurile luate de guvernul antonescian în ultimul moment pentru a veni în ajutorul ţărănimii, grav lovită de război, evacuări forţate şi rechiziţii, prin hotărîrea de a suspenda rechiziţiile şi a admite circulaţia liberă a produselor agricole [88].

În vara anului 1944, starea de spirit a ţărănimii îngrijora foarte mult pe guvernanţii fascişti. Comuniştii, care îşi bazau planul răsturnării lui Antonescu şi izgonirii trupelor hitleriste pe atragerea la luptă a maselor celor mai largi, au ştiut să folosească această stare de spirit pentru întărirea şi lărgirea mişcării de rezistenţă. Prin trimiterea la sate a unor membri ai partidului cu experienţă, prin manifestele răspîndite şi prin intermediul ostaşilor veniţi în permisie, ei au reuşit să arate maselor ţărăneşti singura cale de a ieşi din dezastrul în care a fost împinsă ţara. Din rapoarte sosite la Direcţia Generală a Siguranţei în luna mai reiese că ţăranii din Moldova şi cei din restul ţării vorbeau deschis despre înfrîngerea iminentă a hitleriştilor, despre necesitatea răsturnării lui Antonescu şi a împărţirii moşiilor[89]. În iunie, ţăranii din satul Polovragi, jud. Ilfov, au refuzat în bloc să se supună ordinelor de mobilizare. La Moţăţei, jud.Dolj şi Risipiţi, jud. Teleorman, ei au împiedicat pe jandarmi să bată prizonierii de război sovietici [90]. La Alexeeni au izgonit pe soldaţii germani din sat, iar la Feteşti au dărîmat barăcile hitleriştilor [91].

Înainte de suspendarea rechiziţiilor, în multe părţi au loc acţiuni de refuzare a strîngerii recoltei pentru a nu ajunge în mîinile germanilor. În unele locuri, ţăranii atacau transporturile germane şi împărţeau între ei produsele care le fuseseră luate prin rechiziţii [92].

Guvernanţii antonescieni îşi puteau da seama că poporul era hotărît să lupte pînă la capăt pentru salvarea sa şi a ţării de sub jugul fascist. Asupra acestui fapt le-au atras atenţia nu numai informaţiile primite zilnic de la organele Ministerului de Interne şi ale Ministerului de Război, ci şi reprezentanţii organizaţiilor şi ai partidelor democratice, oameni politici şi intelectuali de vază. În aprilie, dînd urmare chemării partidului, 69 de oameni de ştiinţă, membri ai Academiei, profesori şi conferenţiari universitari, printre care dr. C. I. Parhon, M. Ralea, R. Cernătescu, dr. D. Bagdasar, S. Vencov, N. Gh. Lupu, C. Daicoviciu, A. Oţetea, Al. Rosetti, C. Balmuş, Gh. Nicolau, N. Profiri şi Ş. Ţiţeica, au adresat lui Antonescu un memoriu, cerînd ieşirea imediată a României din războiul hitlerist [93].

Trei luni mai tîrziu, după cum reiese şi din procesul-verbal al unei şedinţe a Consiliului de Miniştri ţinute la 21 iulie, Antonescu, speriat de situaţia de pe front, de atentatul nereuşit săvîrşit împotriva lui Hitler şi de starea de spirit a maselor şi simţind că nu mai dispune de forţele necesare pentru a se menţine la putere, declară că nu-şi mai poate asuma „răspun-

[87] Ibidem, fond 103, dos. 8 463, f. 16—20.
[88] Ibidem, dos. 8 460, f. 21.
[89] Ibidem, fond 1, dos. 382, f. 12.
[90] „România liberă" din 16 iunie 1944.
[91] „România liberă" din 28 iunie 1944.
[92] „Buletinul capitalei" din 28 aprilie 1944.
[93] „România liberă", ediţie specială din 24 august 1944.

www.dacoromanica.ro

derea față de istorie" și convoacă pentru zilele următoare „pe toți factorii calificați pentru a discuta problema încheierii armistițiului, așa cum cer profesorii universitari în memoriul lor" [94].

La profunda îngrijorarea de soarta țării și a poporului și la marea nemulțumire a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor se adaugă în această perioadă și ura împotriva regimului antonescian a naționalităților conlocuitoare, grav nedreptățite. Politica de ură și de discriminare națională a guvernului fascist a dus în acești ani la pogromuri sîngeroase împotriva populației evreiești, începînd cu lunile cînd erau la putere și legionarii, continuînd cu masacrul odios de la Iași din 22 iunie 1941 și cu deportările care au avut loc ulterior. După izbucnirea războiului au fost deportate în Transnistria 315 641 de persoane, dintre care majoritatea evrei din nordul Moldovei, și țigani de pe tot întinsul țării. 270 641 dintre cei deportați au fost exterminați [95]. O soartă grea au avut și mulți oameni ai muncii unguri, sîrbi ș. a., obligați să lucreze timp îndelungat în tabere de muncă, fără plată și în condiții aspre.

În ultimele luni ale guvernării antonesciene s-au ascuțit și mai mult contradicțiile dintre regimul fascist și armată. Spiritul antifascist al maselor muncitoare avea o mare influență asupra ostașilor, fii de muncitori și de țărani, iar la rîndul lor ostașii influențau pe cei din spatele frontului, îndemnîndu-i la acțiuni antirăzboinice. Organele Siguranței atrăgeau atenția asupra propagandei făcute de soldații care se retrăseseră din Crimeea și Transnistria pentru încetarea războiului și alungarea trupelor hitleriste din țară [96]. În același timp, Marele Stat-Major dădea ordin unităților de a urmări pe ostașii care vin din permisii și, sub influența comuniștilor, îndeamnă pe camarazii lor la acțiuni antigermane și pentru pace [97]. Pentru a atrage armata de partea forțelor patriotice active, P. C. R. a desfășurat o intensă activitate de lămurire și de organizare în rîndul ostașilor, chemați să aibă un loc important în alungarea cotropitorilor hitleriști și în eliberarea fraților lor din nordul Transilvaniei [98]. După cum semnalează organele de informare ale poliției și ale armatei, munca de lămurire dusă de comuniști s-a exercitat atît asupra recruților, care erau îndemnați de tineri comuniști trimiși la unități să dezerteze în grupuri înainte de a ajunge pe front [99], cît și asupra ostașilor de pe front și din spatele frontului, în rîndul cărora au fost constituite grupuri antifasciste pe unități. Astfel de grupuri antifasciste au acționat și la Flotila 3 bombardamente de la Craiova, în Regimentul 3 pionieri de la Roșiorii de Vede, la regimentele din Constanța, Turnu-Severin, Timișoara ș. a. [100]. Prin intermediul lor, multe formațiuni de luptă patriotice au primit armament și muniții, fiind ajutate și detașamentele de partizani care începeau să se înfiripeze. O anchetă întreprinsă de Marele Stat-Major la 28 iulie 1944 a constatat că nici soldații, nici ofițerii nu mai

---

[94] Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dos. 8 463, f. 26. Se pare că consfătuirea cu „factorii calificați" nu a mai avut loc sau deocamdată nu se găsesc documentele despre ținerea ei.

[95] *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 306.

[96] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 381, f. 2.

[97] Arh. M. F. A., dos. 3/153, f. 292.

[98] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a 2-a, București, E. P. L. P., 1953, p. 376.

[99] Arhiva C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 365, f. 523.

[100] *România în războiul antihitlerist*, București, Edit. militară, 1966, p. 43—44.

www.dacoromanica.ro

voiau să lupte alături de hitlerişti. Majoritatea comandanţilor de regimente afirmau că nu se mai poate conta pe unităţile lor [101].

Cu ajutorul unor intelectuali din F. P. A. care aveau rude şi prieteni în armată şi aveau influenţă asupra acestora — ca, de pildă, dr. Petru Groza, locotenent-colonel în rezervă Precup ş. a.—, partidul a reuşit să lărgească adeziunea militarilor pentru cauza insurecţiei, între care mulţi ofiţeri superiori de pe front, din spatele frontului, din Marele Stat-Major şi din alte foruri de conducere ale armatei [102].

În lunile care au premers insurecţiei armate a sporit mult numărul dezertorilor. Numai în iulie au dezertat 5 000 de soldaţi şi 300 de ofiţeri. Dezertările continuau cu toate că curţile marţiale condamnau cu sutele la moarte sau la mulţi ani închisoare pe cei prinşi. În anii războiului au fost trimişi în faţa tribunalelor militare în total 86 000 de oameni [103]. Toate acestea au creat o stare de adevărată anarhie în armată, semn al izbucnirii în curînd a furtunii. Analizînd starea de spirit în armată şi refuzul în masă al soldaţilor de a se prezenta la unităţi, pe drept cuvînt organele siguranţei din Banat ajungeau la concluzia că „situaţia este foarte asemănătoare cu cea din anul 1918" [104].

Situaţia din armată, care reflecta grava criză a guvernului antonescian, a îngrijorat în cea mai mare măsură şi pe conducătorul Grupului de armată sud, generalul Friessner, care nu avea încredere în armata română, nici măcar în ofiţerii superiori, şi care dezaproba strînsele legături ale armatei cu populaţia civilă. Cu ocazia întrevederii sale cu Killinger şi Hansen la 1 august , el a ridicat această problemă. Killinger, pe care Friessner îl caracterizează ca pe o brută aventuristă incultă, nega însă faptul că în România ar fi o criză de guvern. El informa în acest sens şi pe superiorii săi de la Wilhelmstrasse şi de la Gestapo. Văzînd că nu se poate baza pe ambasador, Friessner s-a adresat Marelui Stat-Major al Wehrmacht-ului. La 3 august Friessner s-a înţeles cu feldmareşalul Keitel ca România să fie urgent ocupată. Ulterior, după discuţiile de la 5 august cu Antonescu, Hitler a renunţat din nou la acest plan [105].

Forţele de rezistenţă din România au avut astfel un ajutor indirect în fisurile şi în neînţelegerile care se evidenţiau din ce în ce mai mult între diferiţi factori de conducere ai celui de-al treilea Reich, după cum indirect, slăbind poziţiile — şi aşa şubrede — ale regimului antonescian, au ajutat la grăbirea desfăşurării evenimentelor.

Jaful şi distrugerile săvîrşite de hitlerişti au luat în primăvara anului 1944 asemenea proporţii, încît Antonescu a fost obligat să denunţe din nou generalului Hansen comportarea sălbatică a trupelor hitleriste în retragere. Acesta a dat ordin autorităţilor germane să identifice pe cei care comit jafuri şi omoruri [106]. Generalul Schörner, predecesorul lui Friessner la comanda Frontului de sud, l-a înştiinţat pe Antonescu despre sancţio-

---

101 *România în războiul antihitlerist*, p. 44.

102 *Ibidem*, p. 45.

103 *Cuvîntarea tovarăşului N. Ceauşescu la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, „Scînteia" din 23 august 1969; cf. Aurel Petri, *Unele aspecte ale participării armatei române la insurecţia armată populară din august 1944*, Bucureşti, Edit. militară, 1957, p. 32—33.

104 Arh. I. S. I. S. P., dos. 8 992—46, f. 43.

105 H. Friessner, *op. cit.*, p. 51—57.

106 Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 375, f. 102.

www.dacoromanica.ro

narea celor „care au comis jafuri, violuri şi vinderi de bunuri militare" [107]. Desigur, aceasta n-a însemnat curmarea jafului şi a fărădelegilor hitleriste. La 14 aprilie Antonescu relata Consiliului de Miniştri că „coloanele germane în retragerea lor, pentru că fuseseră scăpate din mînă, s-au dedat la unele acte care pentru cel mai tare om erau de nesuportat" [108]. Este de închipuit ce proporţii au luat bestialităţile trupelor hitleriste dacă pînă şi Antonescu, care nu numai că a suportat, dar a tolerat masacrul de la Iaşi şi a ordonat reprimările criminale de la Odessa ş. a. [109], s-a văzut nevoit să facă asemenea aprecieri. După ce au jefuit timp de 10 zile Suceava şi au dat foc închisorii, asasinînd 200 de patrioţi, şi după ce au evacuat cu forţa pe ţăranii din judeţ, luîndu-le şi ultimele rezerve de alimente, trupele hitleriste au continuat jaful în judeţele Botoşani şi Iaşi [110].

În timp ce armata germană teroriza populaţia din imediata apropiere a frontului, serviciul secret de informaţii era sesizat că la secţiunile grupului etnic german din spatele frontului soseau într-una, însoţite de agenţi ai Gestapo-ului, transporturi de arme din Germania şi că sub egida misiunii militare grupul etnic german era pregătit pentru ocuparea ţării [111]. Hitler a cerut lui Antonescu subordonarea trupelor române comandamentului german. Antonescu a refuzat această propunere [112]. Era un moment periculos [113]. Oricînd putea fi aşteptată revenirea asupra planului „Maritza II", ceea ce ar fi însemnat ocuparea totală a ţării.

Vîrfurile burgheziei, casa regală, ofiţerii superiori, partidele burgheze, pînă şi cele de dreapta, erau împotriva subordonării complete faţă de Wehrmacht, pentru că aceasta ar fi îngreuiat şi împiedicat încheierea armistiţiului cu aliaţii cel puţin în a douăsprezecea oră. Ura maselor populare împotriva hitleriştilor şi guvernului Antonescu, care a înfeudat ţara acestora, clocotea ameninţător. Supus presiunilor din afara şi dinăuntrul ţării, Antonescu, spunea la şedinţa Consiliului de Miniştri din 6 mai că el a atras atenţia lui Hitler că „nu puteţi să cereţi ca poporul român să vă iubească". Mai departe însă, justificînd întreaga sa politică trădătoare, el spune : „Una este sentimentul şi alta corectitudinea" [114]. Practic această declaraţie însemna prelungirea războiului şi noi concesii faţă de cel de-al III-lea Reich, unele militare, dar mai ales mari concesii economice.

Tratativele cu Clodius privind revizuirea acordurilor din 9 februarie 1944 au continuat pînă în iulie. Se cerea ca România să aprovizioneze trupele germane aflate în ţară cu alimente, material lemnos, ciment etc., materiale necesare pentru lucrările de fortificaţii şi să plătească soldele militarilor germani, ceea ce însemna o sumă de minimum 10 miliarde lunar. Pentru toate acestea, Clodius susţinea că Germania va livra numai armament, specificînd însă că România mai datorează Germaniei 80 000 de

---

[107] Ibidem, f. 123 şi 132.

[108] Ibidem, fond 103, dos. 8 449, f. 6.

[109] *Procesul marii trădări naţionale*, p. 35—36, 38 şi 39.

[110] „România liberă" din 26 mai 1944.

[111] Arh. C. C. al P. C. R., fond 1, dos. 375, f. 87—88.

[112] A. Hillgruber , *op. cit.*, p. 184—185.

[113] După întîlnirea cu Horthy, de la care a cerut numirea unui guvern din oameni devotaţi Germaniei, sporirea sprijinului economic şi a numărului trupelor pe frontul de est şi rezolvarea „definitivă" a problemei evreieşti, Hitler a ordonat la 19 martie ocuparea Ungariei (*Horthy Miklos titkos iratai* (Actele secrete ale lui Horthy Miklos), Budapesta, 1965, p. 436—439).

[114] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos 8 452, f. 68.

www.dacoromanica.ro

franci elveţieni [115]. La şedinţa din 23 aprilie a Consiliului de Miniştri au avut loc discuţii violente pe marginea noilor pretenţii ale hitleriştilor. Generalii Dobre şi Arbore, primul fiind ministru al economiei naţionale, cel de-al doilea subsecretar de stat pentru aprovizionare, şi-au exprimat nemulţumirea împotriva faptului că „germanii se angajează fără să dea nimic şi că ei trăiesc din exploatarea teritoriului nostru", iar Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, care în această perioadă, cînd generalul Antonescu era aproape tot timpul pe front, conducea efectiv treburile statului, caracterizează acordurile cu Germania ca fiind nu acorduri, ci, „angajamente de război", în cadrul cărora România trebuie să aducă jertfe [116]. La şedinţa din 8 iunie a Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu se plînge că, deşi în iunie România a dat 2 miliarde peste acordul stabilit, cu toate că hitleriştii „au jefuit şi devastat Moldova şi n-au plătit despăgubiri pentru distrugerile suferite de industria petrolieră", continuă să vină cu pretenţii noi şi „tot statul român este scos dator" [117].

Înfrîngerile suferite pe front, bombardamentele, evacuările, ura şi rezistenţa maselor au ajuns să macine puterea, şi aşa îndoielnică, a guvernului antonescian. În ultimele luni ale existenţei sale, acesta n-a mai fost în stare să ţină frînele în mînă. Începînd din aprilie 1944, aparatul de stat a fost dezorganizat. Haosul şi panica au pus stăpînire pe cei care cu cîţiva ani mai înainte aruncaseră ţara în războiul hitlerist. Procesele-verbale ale Consiliului de Miniştri antonescian reflectă din plin această situaţie. Din procesul-verbal al şedinţei din 3 aprilie reiese, de pildă, că evenimentele de pe front s-au succedat aşa de repede, încît nu s-au mai putut lua măsuri organizate pentru evacuarea principalelor arhive, a radioului, a presei, a aparatului de propagandă şi a corpului diplomatic [118]. Marele Stat-Major cerea ca toate ministerele să rămînă la Bucureşti, dar între timp unele ministere fuseseră deja evacuate parţial. Diferite direcţii ale aceloraşi ministere ajunseseră în diferite oraşe şi, din cauza repetatelor modificări ale planului de evacuare, nu se mai ştia unde sînt. Şefii unor instituţii centrale, mergînd la faţa locului, găseau, în locul instituţiilor pe care le conduceau, altele [119].

Cu ocazia evacuărilor din Moldova, după cum se arată la şedinţa Consiliului de Miniştri din 14 aprilie, n-au fost scoase alimente şi materiale strategice de primă necesitate, pentru că primii care au fugit din localităţile din apropierea frontului au fost autorităţile : prefecţii, primarii, notarii, jandarmii, lăsînd totul pradă haosului şi distrugerii [120]. La 22 aprilie, Antonescu, după ce arată că trebuie urgent refăcută armata şi administraţia dezorganizată, se consolează singur : „Desigur că statul a fost dezorganizat de inamic şi de panică. Era normal". Şi, pentru a ilustra cît de normală era această situaţie, face o comparaţie, cu totul deplasată, cu situaţia din Anglia după înfrîngerea de la Dunquerque, conchizînd că nu se poate pretinde „să fim mai tari decît englezii" [121].

Din procesele-verbale ale Consiliului de Miniştri reiese că haosul şi dezorganizarea au persistat şi după ce a trecut panica, creată de

[115] Ibidem, dos. 8 451, f. 23. Şedinţa Consiliului de Miniştri din 23 aprilie.
[116] Ibidem, dos. 8 451, f. 5—17.
[117] Ibidem, dos. 8 456, f. 98.
[118] Ibidem, dos. 8 447, f. 10—13.
[119] Ibidem, f. 20—30.
[120] Ibidem, dos. 8 449, f. 9—11.
[121] Ibidem, dos. 8 450, f. 43.

www.dacoromanica.ro

înaintarea vijelioasă a armatei sovietice. În mai-iunie aparatul de stat continuă să se destrame. Funcţionarii de stat aflaţi în dispersare se considerau într-un fel de „vacanţă naţională". Ministerul de Război dădea ordine peste capul Ministerului de Interne şi viceversa, amestecîndu-se în treburile altor ministere, ceea ce a dus la un şi mai mare haos. Prefecţii şi primarii, în loc să se ocupe cu problemele administrative urgente, pregăteau evacuarea lor [122].

Incapacitatea regimului antonescian de a opri descompunerea şi haosul se manifesta şi în dezorganizarea rapidă a producţiei. Proceselеverbale ale Consiliului de Miniştri din iunie exprimă îngrijorarea guvernanţilor fascişti pentru faptul că muncitorii părăseau cu miile fabricile sinistrate sau periclitate de bombardament. Cei rămaşi în fabrici lucrau încet şi prost. Creştea numărul acţiunilor de sabotaj evidente. Bombardamentele şi sabotajul au dus la dezorganizarea transporturilor. Lipsa de materii prime a făcut ca unele fabrici să înceteze complet producţia, altele să lucreze cu un randament scăzut cu 50—70% [123]. Întors dintr-o călătorie de inspecţie făcută cu avionul în toată ţara, la 21 iunie I. Antonescu se lamenta în faţa Consiliului de Miniştri : „Am impresia că sînt într-o ţară de nebuni, căci mă duc într-un loc şi se face la faţa locului o afirmaţie de oameni cu răspundere : vin la centru în Bucureşti şi mi se face o afirmaţie contrară"[124]. El arată în continuare că, din cauza haosului, bunuri imense ard în gări şi triaje, bombardate. Diferite instituţii care trebuie să se îngrijească de ordine nu-şi fac datoria. Coloane militare germane şi diferite coloane de refugiaţi cutreieră ţara, fură, jefuiesc, fac contrabandă, intrînd şi ieşind peste graniţă fără a fi controlaţi. Acelaşi lucru şi în ceea ce priveşte grupul etnic german, care nu se încadrează în legile ţării. Populaţia suferă de foame. Spitalele nu primesc fonduri. Bolnavii şi răniţii stau în condiţii mizere. Pretutindeni e haos, descompunere şi decădere [125].

Şi conducătorul fascist îşi exprimă teama şi nesiguranţa în faţa miniştrilor săi, dovedindu-se de data aceasta profet în ţara lui : „Vedeam cum îmi fuge ţara din mînă şi cum cu fiecare clipă se pregăteşte un dezastru" [126].

Dezastrul pentru guvernul militar-fascist nu s-a lăsat mult aşteptat. P. C. R. a folosit cu multă pricepere criza regimului fascist, dezorganizarea şi destrămarea aparatului de stat, ura profundă a poporului împotriva cotropitorilor fascişti, adîncirea tuturor contradicţiilor interne şi intensificarea luptei antifasciste a maselor largi populare pentru răsturnarea guvernului antonescian. Planul insurecţiei armate a putut fi dus la bun sfîrşit după coalizarea în iunie a tuturor forţelor antihitleriste, prin încheierea pe baza unui acord cu P. N. Ţ. şi P. N. L. a Blocului naţional democrat, întărirea colaborării P. C. R. cu cercurile din jurul palatului şi crearea Comitetului militar-revoluţionar împreună cu un grup de ofiţeri superiori patrioţi [127].

[122] Ibidem, dos. 8 453, f. 30, şi dos. 8 454, f. 43.

[123] Ibidem, dos. 8 453, f. 14—15, 20—20 şi 51—43.

[124] Ibidem, dos. 8 459, f. 18.

[125] Ibidem, f. 22, 37, 55, 57 şi 72.

[126] Ibidem, f. 73.

[127] Vezi I. Popescu-Puţuri, Gh. Zaharia şi Ilie Rădulescu, *Insurecţia antifascistă din august 1944 şi participarea României la înfrîngerea Germaniei*, în „Analele I.I.P.", 1965, nr. 2 ; Gh. Matei, *Insurecţia armată din august 1944, cotitură hotărîtoare în istoria poporului român*, în „Studii", 1964, nr. 4 ; D. Tuţu, *La préparation et la réalisation de l'insurrection armée d'août 1944. La participation de la Roumanie à la guerre antihitlérienne*, în „Revue roumaine d'histoire", 1964, nr. 3.

www.dacoromanica.ro

În condiţiile înaintării victorioase a armatelor sovietice, ale marii ofensive desfăşurate pe direcţia Iaşi—Chişinău, cînd Hitler şi cu Antonescu au elaborat un plan de mobilizare totală pentru a organiza rezistenţa militară pe teritoriul ţării, P.C.R., în fruntea forţelor patriotice, a organizat insurecţia armată de la 23 August 1944, „demonstrînd încă o dată că nimic şi nimeni nu poate îngenunchea popoarele hotărîte să-şi apere libertatea şi independenţa, dreptul de a hotărî singure de soarta lor"[128]. „Insurecţia armată din august 1944 a constituit o strălucită încununare a eroicei lupte revoluţionare purtată de oamenii muncii, de forţele progresiste ale societăţii, în frunte cu partidul comunist, împotriva fascismului şi a războiului, a dominaţiei imperialismului străin, pentru eliberarea socială şi naţională"[129].

Ieşirea României din războiul hitlerist şi alăturarea ei coaliţiei antihitleriste au grăbit în acelaşi timp înfrîngerea militară a Germaniei naziste, victoria forţelor antifasciste în întreaga Europă.

[128] *Hotărîrea C. C. al P. C. R., a Consiliului de Stat şi a Consiliului de Miniştri cu privire la aniversarea a 25 de ani de la eliberarea României de sub jugul fascist*, în „Scînteia" din 12 martie 1969.

[129] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntarea la sesiunea jubiliară a Marei Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, în „Scînteia" din 23 august 1969.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DIN LUPTA MASELOR POPULARE CONDUSE DE P.C.R. PENTRU REFACEREA ORAŞULUI IAŞI (1944—1947)

DE

A. LOGHIN şi S. DAVICU

În anii construcţiei socialiste, Iaşul, ca şi toate oraşele ţării, a cunoscut transformări fundamentale, înnoindu-şi înfăţişarea.

Înfăptuirea cu perseverenţă a politicii partidului de industrializare socialistă, de consolidare economică şi de dezvoltare multilaterală a agriculturii socialiste, repartizarea şi folosirea raţională a forţelor de producţie pe întreg teritoriul ţării se reflectă tot mai puternic şi în acest oraş, care a moştenit de la regimul burghez o stare de accentuată înapoiere economică.

În decursul îndelungatei sale istorii (existenţa îi este atestată de documente încă din epoca dacică şi romană), Iaşul a cunoscut perioade de înflorire, uneori pe plan economic, alteori pe plan politic. În cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, Iaşul a cunoscut şi pe plan cultural o dezvoltare hotărîtoare, dobîndind un ascendent faţă de celelalte oraşe ale ţării.

Justificînd astfel aureola de muzeu al unui trecut istoric valoros, Iaşul — vechi centru de tradiţie culturală — a fost, cu toate acestea, numit de burghezie şi moşierime oraş patriarhal. „Atributul" intenţiona să mascheze nepăsarea trecutelor stăpîniri faţă de progresul extrem de lent al acestui important oraş. În afară de cîteva edificii — îndeosebi instituţii administrative şi culturale — şi a unui număr de case mai arătoase aparţinînd reprezentanţilor claselor avute, cea mai mare parte a fondului locativ al oraşului Iaşi era alcătuit dintr-o aglomerare de căsuţe sărăcăcioase şi insalubre, în mare măsură degradate.

Monumentele istorice arhitecturale, Trei Ierarhi, Golia, Palatul Administrativ (azi al Culturii), Universitatea, Teatrul Naţional ş.a., contrastau izbitor cu haotica îngrămădire de clădiri îmbătrînite înainte de timp prin viciile unor construcţii de maximă precaritate în cartiere de inadmisibilă înapoiere edilitară, fără pavaj, fără canalizare, fără lumină. Acest aspect al oraşului din trecut, cu întinse cartiere în care locatarii duceau o viaţă de mizerie, nu reflecta „apatia" sau „inerţia" oamenilor,

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 655—667 1969.

www.dacoromanica.ro

aşa cum încercau să justifice teoriile psihologiei sociale[1], nu se datora unor factori de ordin natural, „eterni", cum încercau să explice ideologii burghezi, ci faptul era rezultatul direct al accentuatei înapoieri economice, al slabei dezvoltări a forţelor de producţie.

Repartiţia teritorială spontană, anarhică, a întreprinderilor industriale, ca urmare a acţiunii legilor economice din societatea capitalistă, a făcut ca multe oraşe să rămînă în situaţia unor aşezări amorţite, unde viaţa economică şi spirituală vegeta. Iaşul, de exemplu, care cuprindea 1,53% din numărul total al populaţiei ţării[2], fiind considerat un municipiu cu importanţă administrativă şi politică, dădea în anul 1938 mai puţin de 0,80% din producţia industrială a României[3].

Cu toate că în Iaşi erau cîteva întreprinderi industriale importante, totuşi oraşul era slab dezvoltat din punct de vedere industrial. În 1938, la 104 652 de locuitori[4] reveneau abia 5 000 de salariaţi industriali. Alături de Atelierele C.F.R.-Nicolina, cele mai importante întreprinderi din oraşul Iaşi erau: Manufactura de tutun (fabrica de ţigarete), „Textila" -Copou, „Ţesătura", „Ţesătura Păcurari", Fabrica de tricotaje „Moldova", o fabrică de mobilă şi una de săpun. Restul industriei ieşene era precar dezvoltată, fărîmiţată în numeroase întreprinderi mai mici cu un nivel tehnic scăzut.

Interesaţi în profituri cît mai mari, capitaliştii au creat numeroase întreprinderi dotate cu instalaţii nesatisfăcătoare, care necesitau investiţii mici. Din totalul de 59 de fabrici şi ateliere, numai una avea un număr mai mare de 500 de muncitori[5], restul erau întreprinderi textile mici care prelucrau bumbac, mătase, lînă, aţă[6]. Un număr însemnat de ateliere mecanice, turnătorii, prelucrătoare de cherestea, tăbăcării, brutării, fabrici de mezeluri, de bere, spirt etc.[7], lucrau fără continuitate, sporadic. Ele îşi desfăşurau activitatea în funcţie de posibilităţile de aprovizionare şi de interesele de moment. Aceasta a avut drept urmare folosirea incompletă a capacităţii de producţie şi menţinerea muncitorilor aproape în permanentă stare de şomaj parţial. La discreţia patronilor zeci de muncitori erau zilnic concediaţi, iar pentru cei rămaşi în fabrică ziua de lucru mărită arbitrar[8].

Nivelul tehnic foarte scăzut al întreprinderilor înlesnea patronilor angajarea unui mare număr de lucrători necalificaţi, ceea ce oferea posibilitatea de retribuire ieftină a mîinii de lucru. Datele recensămîntului din 1930 arată că în industria textilă din Iaşi existau lucrători calificaţi cu brevet numai 255 bărbaţi şi 385 femei, în timp ce numărul muncitorilor necalificaţi atingea cifra de 518 bărbaţi şi 1 009 femei[9].

---

[1] C. Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, Bucureşti, 1937, p. 5.
[2] Calculat după *Anuarul statistic al R.P.R.*, Bucureşti, 1959, p. 70.
[3] Calculat pe baza cifrelor din *Anuarul statistic* 1939—1940.
[4] Calculat după *Anuarul statistic al R.P.R.*, Bucureşti, 1959, p. 70.
[5] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., fond. II, dos. 42.
[6] *Enciclopedia României*, vol. II, p. 635, cap. „Industrie şi comerţ".
[7] *Ibidem*.
[8] Arh. Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota A XV—40, Manifest al Comitetului local Iaşi al P.C.R.
[9] *Recensămîntul general al populaţiei României*, 1930, editat de Institutul central de statistică, vol. X, p. 414—415.

www.dacoromanica.ro

Utilajul fiind învechit și depășit de progresul tehnic general, condițiile de muncă în majoritatea întreprinderilor erau foarte grele. Prin ziarul „Moldova roșie", organul Comitetului regional Moldova al P.C.R., care apărea ilegal, dar care pătrundea în toate fabricile ieșene, organizația locală a partidului a demascat și înfierat condițiile de muncă „în care lucrătorii și lucrătoarele sînt expuși la mizeria cea mai neagră și la bolile cele mai grave"[10].

Situația materială grea a dus la creșterea luptei muncitorilor pentru condiții de viață mai bune, pentru ziua de muncă de 8 ore, mărirea salariilor și un tratament omenesc. Sub conducerea organizațiilor P.C.R., în întreprinderile din Iași au avut loc în zilele de 17—19 septembrie și 4—5 octombrie 1940 acțiuni de protest și greve ale muncitorilor împotriva exploatării capitaliste. În pofida amenințării baionetelor, muncitorii au difuzat în fabrici și ateliere manifeste semnate de Comitetul regional Moldova al P.C.R. și de Comitetul local al P.C.R., prin care își afirmau hotărîrea de luptă împotriva speculei, a impozitelor puse pe umerii muncitorilor și țăranilor, împotriva amenzilor, bătăilor din fabrici și uzine, pentru asigurarea socială pe seama patronilor, pentru salariu egal la muncă egală, pentru organizarea muncitorească, pentru un program de acțiuni care să taie din rădăcină posibilitatea burgheziei de a exploata[11].

Războiul hitlerist și distrugerile provocate au înrăutățit și mai mult situația maselor muncitoare de la orașe și sate. Iașul s-a aflat în mijlocul jafurilor și devastărilor fasciștilor.

Guvernul antonescian a recurs la măsuri care aveau să agraveze și mai mult suferințele maselor populare[12]. Printre aceste măsuri se numără și ordinul din 23 martie 1944 privind evacuarea bunurilor și a populației din Moldova, în conformitate cu instrucțiunile date în lunile ianuarie și februarie 1944[13]. Autoritățile fasciste locale intrate în panică și derută[14] au dovedit o totală lipsă de răspundere în fața dezorganizării vieții publice, neopunînd nici o împotrivire[15].

Au fost demontate și expediate în grabă cele mai importante întreprinderi din Iași, ca și din celelalte localități ale regiunii[16]. Atelierele C.F.R. Nicolina, Manufactura de tutun, unele fabrici de textile, fabrica chimică, de mobilă, de săpun ș. a. Evacuarea spitalelor, a centrului de profilaxie a tuberculozei și a altor unități sanitare a creat greutăți imense populației, în rîndul căreia se semnalau numeroase epidemii[17]. Universitatea „Al.I. Cuza", Institutul politehnic, Academia de arte frumoase au fost obligate să părăsească orașul. Viața universitară și culturală a Iașului a fost complet dezorganizată[18]. Această acțiune a fost intensificată în lunile iunie și iulie 1944, cînd, în urma ordinelor lui Antonescu de a se evacua din principalele orașe ale Moldovei „toate mărfurile, produsele și

[10] „Moldova roșie", organ al Comitetului regional Moldova al P.C.R., august 1935.

[11] Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., dos. 3 991, vol. I, f. 00123, 00124.

[12] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., dos. 47, vol. I, 1944, p. 27.

[13] Arhivele Statului Iași, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 47, vol. I, 1944 (în continuare: Arh. St. Iași); Ministerul Afacerilor Interne, cabinet, nr. 4 600 din 4 februarie 1944.

[14] Ibidem, fond. prefectura județului Iași, dos. evacuări, vol. II, 1944, f. 53.

[15] Ibidem, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 110/1944, f. 10.

[16] Ibidem, f. 28, 29, 36—60.

[17] Ibidem, f. 62.

[18] Ibidem, f. 59.

www.dacoromanica.ro

materialele prime existente, cereale din noua recoltă, inventar agricol... etc."[19], a început o adevărată pustiire a acestei provincii. Ultimele instituții de utilitate publică, rezervele de alimente și articole de primă necesitate au fost transportate în condiții necorespunzătoare. Din Iași au fost evacuate 75% din mărfurile depozitate, toate instituțiile speciale, numeroase ateliere[20]. Această operație a avut loc în orașul deja distrus, în care, după rapoartele autorităților militare înseși, 25% din magazine și locuințe erau arse sau răvășite, fabricile de textile, unde muncitorii se opuseseră demontării, nu lucrau, uzina comunală de electricitate, morile și spitalele care rămăseseră pe loc nu mai puteau funcționa din cauza lipsei de combustibil[21]. În fața opoziției îndîrjite a muncitorilor, care se ridicau împotriva evacuării și sabotau lucrările de demontare, compania de poliție germană a recurs la atrocități împotriva oamenilor muncii, ca și împotriva bătrînilor, bolnavilor, femeilor, a tuturor celor care nu executau ordinele de evacuare[22].

Iașul a avut de suferit, fiind în zona frontului, distrugerile provocate de repetate bombardamente[23]. Incendierea morii „Dacia" în noaptea de 24 iulie 1944, singura moară de mare capacitate a orașului, a lăsat Iașul lipsit de făină. De asemenea, Iașul a suferit distrugeri provocate de bombardamentele artileriei terestre care bătea asupra orașului[24].

În aceste condiții, acțiunea de evacuare ordonată de autoritățile hitleriste a fost însoțită de jafuri, furturi și distrugeri săvîrșite de unitățile militare germane. Numai în cursul primelor săptămîni ale lunii august 1944 unitățile hitleriste în retragere sau soldați germani izolați au golit trei depozite de grîu, două de zahăr, au încărcat în vagoane luînd cu ei utilaje ale fabricii de ulei „Oleia" și ale uzinei electrice[25], au incendiat un mare depozit de zahăr[26] ce n-a mai putut fi evacuat, au devastat 90% din locuințe[27], jefuindu-le de obiecte casnice care n-aveau, firește, nici o legătură cu operațiile militare[28].

Detașamente speciale ale unităților hitleriste au minat în interiorul și în jurul Iașului 5 000 ha teren[29], au aruncat în aer podurile cele mai importante[30], conducta de apă potabilă de la Timișești[31], au distrus căile de comunicație ce legau orașul de restul țării[32]. Orașul a rămas fără pîine, fără apă, fără lumină.

---

[19] Ibidem, f. 85.
[20] Ibidem, f. 84—85.
[21] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. I, p. 10, raportul la Conferința organizației regionale Moldova din 19—21 august 1945.
[22] Ibidem, fond special, dos. 2/1944.
[23] Ibidem, fond 1, f. 15.
[24] Ibidem.
[25] Arh. St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 8 829/23.
[26] Ibidem, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 7/1944, f. 27.
[27] Ibidem, dos. 110/1944, f. 4.
[28] Ibidem, fond. prefectura județului Iași, dos. 101/1945, inv. 261, f. 140.
[29] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. 1, dos. 10, f. 86.
[30] Ibidem.
[31] Arh St. Iași, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 110/1944, f. 29.
[32] Ibidem, f. 34.

www.dacoromanica.ro

Iașul prezenta în august 1944 un tablou impresionant de distrugere și ruini, mii de case fumegînde în care se adăposteau oameni istoviți de foame și boli, străzi și șosele desfundate pe care treceau zi și noapte sute de care transportînd oameni bolnavi de tifos exantematic, o completă dezorganizare a vieții[33].

★

Pe aici a trecut războiul, cu nenumăratele lui suferințe. Opera de reconstrucție materială și spirituală săvîrșită în anii puterii populare evidențiază elanul și voința maselor populare conduse de partid în lupta pentru refacere.

Privind acum la înfățișarea noului Iași, analizînd succesele dezvoltării industriale și culturale a orașului, trebuie să avem în față imaginea lui din 1944, căci numai astfel se poate înfățișa mai bine situația de la care s-a pornit, greutățile imense ce trebuiau învinse, lupta grea a maselor populare conduse de partid pentru refacerea începută imediat după victoria insurecției antifasciste din august 1944, care a deschis poporului calea luminoasă a libertății și dezvoltării democratice.

Sub conducerea Partidului Comunist Român, forțele democratice și patriotice, masele largi ale oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare, concentrînd toate eforturile în războiul pentru înfrîngerea fascismului, au dus totodată o luptă intensă împotriva reacțiunii interne sprijinită de cercurile imperialiste străine, pentru refacerea țării, pentru înfăptuirea transformărilor revoluționar-democratice.

La marea luptă revoluționară care s-a accentuat în întreaga țară a participat cu nestăvilit elan și populația muncitoare din orașul Iași. Răspunzînd chemărilor Partidului Comunist Român, oamenii muncii au pornit cu abnegație și entuziasm la lupta pentru refacerea economică a orașului. Dar aceasta nu era posibilă fără o intensă activizare politică a populației. Trecînd în legalitate, P. C. R. a folosit forme și metode adecvate pentru a-și desfășura activitatea în rîndurile maselor. P. C. R. dispunea, încă din anii ilegalității, de o bogată experiență revoluționară, precum și de o mare forță mobilizatoare în rîndurile maselor largi ale oamenilor muncii [34]. Sub directa îndrumare și conducere a Comitetului Central a fost reconstituit la 25 august 1944 Comitetul regional Moldova al P. C. R. [35]. În zilele următoare au fost reconstituite și întărite comitetele județean și orășenesc Iași ale P. C. R. [36]. În fruntea organizației locale P. C. R. și-au desfășurat munca din primele zile comuniști călîți încă în anii grei ai ilegalității, ca muncitorii Ion Niculi, Const. Surugiu, Const. Niță, profesorul dr. Vasile Mîrza și alții.

---

[33] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond 1, f. 10.

[34] Avînd în vedere documentele Conferinței organizației regionale Moldova a P.C.R. din 19—21 august 1945, autorii studiului *Înfăptuirea reformei agrare din anii 1944—1945 a fostului județ Iași* — apărut în culegerea *Din lupta P.C.R. pentru închegarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945*, vol. II, Edit. de stat pentru literatură politică, București, 1958 —, consideră sfîrșitul lunii august 1945 ca moment al reorganizării pe baze legale a Comitetului județean Iași al P.C.R. Pe baza unor procese-verbale aflate în arhiva Comitetului județean al P.C.R. se constată ziua precisă a constituirii legale a organizației locale a P.C.R.

[35] Ibidem, fond. II, p. 41.

[36] Ibidem, fond. I, p. 12. Raportul Conferinței organizației regionale Moldova a P.C.R. din 19—21 august 1945.

www.dacoromanica.ro

În primele zile ale lunii septembrie 1944 celulele de partid au fost refăcute şi s-au creat numeroase noi celule în fabrici, instituţii, cartiere, totalizînd aproape 400 de membri de partid [37]

Refacerea Iaşului, înlăturarea distrugerilor provocate de război şi dezvoltarea lui în concordanţă cu noile perspective deschise în faţa poporului român constituiau o parte integrantă a revoluţiei populare din ţara noastră.

Chemările Partidului Comunist au găsit un larg ecou în rîndurile maselor muncitoare. La Iaşi, oamenii muncii în frunte cu partidul comunist au pornit cu abnegaţie şi cu entuziasm la lupta pentru refacerea economică a oraşului.

Problema refacerii vieţii economice a oraşului a fost una dintre cele mai grele şi mai importante sarcini ale organizaţiilor de partid [38]. În situaţia de atunci, cu o economie aproape paralizată, cu instalaţii distruse sau evacuate [39], cu lipsă aproape totală a unui minim de articole de primă necesitate [40], organizaţiile de partid au reuşit totuşi să antreneze şi să mobilizeze masele la o muncă eroică de înfrîngere a greutăţilor imense, provocate atît de urmările războiului, cît şi de maşinaţiile elementelor duşmănoase, dînd viaţă oraşului [41].

Sute de oameni ai muncii din Iaşi, în primul rînd numeroşi membri ai formaţiunilor de luptă patriotice create în timpul războiului au intrat în partid [42]. Pînă la 28 decembrie 1944 organizaţia P. C. R. Iaşi număra aproape 700 de membri [43]. Avînd în frunte organizaţiile P. C. R., formaţiunile de luptă patriotice s-au situat în fruntea acţiunilor menite să ducă la normalizarea vieţii, la asigurarea aprovizionării populaţiei, la refacerea şi punerea în funcţiune a întreprinderilor neevacuate [44]. Formaţiunile de luptă patriotice, îndrumate de comunişti, au trecut — începînd din 28 august şi pînă la 10 septembrie 1944 — la reorganizarea aparatului administrativ, prefectura şi primăria, pe baze democratice [45]. Această acţiune s-a intensificat în primele luni ale anului 1945, cînd forţele democratice au cucerit pas cu pas tot mai importante poziţii politice.

În cadrul luptei revoluţionare în continuă ofensivă, o sarcină de prim ordin în faţa organelor locale de partid a fost organizarea acţiunii pentru readucerea întreprinderilor evacuate, normalizarea vieţii economice şi politice.

În faţa intensei activităţi politice desfăşurate de organizaţia locală şi de oamenii muncii ieşeni, elementele reacţionare din guvernul instaurat după 23 August 1944 au desfăşurat o acţiune de sabotare a normalizării

---

[37] Ibidem, fond. II, f. 44.

[38] Ibidem, fond. I, f. 11.

[39] Ibidem, f. 12, Raportul Conferinţei organizaţiei regionale Moldova a P.C.R. din 19—21 august 1945.

[40] Ibidem, p. 13. Vezi şi *Rezoluţii şi hotărîri ale C.C. al P.C.R. 1948—1950*, Edit. pentru literatură politică, 1951, p. 152.

[41] Arh.St. Iaşi, fond. prefectura judeţului Iaşi, dos. 216/1944, vol. 2, f. 1 443.

[42] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., fond. 1, dos. 178, f. 4.

[43] Ibidem, fond. 1, dos. 178, f. 7.

[44] Ibidem, f. 8.

[45] Arh.St.Iaşi, fond. prefectura judeţului Iaşi, dos. 216/1944, vol. II, f. 25—31. Vezi şi „Moldova liberă", Iaşi, nr. 4/24 septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

vieții economice și politice a Iașului. Prin această politică, reacțiunea urmărea crearea unei atmosfere de neîncredere în posibilitatea refacerii economice a Iașului. În consecință miniștrii reacționari nu au luat nici o măsură pentru readucerea fabricilor evacuate, faptul menținînd o situație deosebit de grea. Peste 80% din muncitori au rămas fără lucru, fiind nevoiți să recurgă la fel de fel de ocupații pentru a-și cîștiga existența [46].

Sindicatele unite create în septembrie 1944 au constituit principalul ajutor al partidului în mobilizarea clasei muncitoare ca forță conducătoare a luptei revoluționare a maselor.

Organizațiile locale ale P. C. R., cu sprijinul sindicatelor muncitorești reorganizate [47], au mobilizat muncitorii să pună în funcțiune puținele întreprinderi rămase neevacuate [48]. Astfel, Sindicatul industriei textile-Iași a convocat lucrătorii și maiștrii textiliști în adunarea generală a sindicatului la 24 septembrie 1944, în localul fabricii „Silcoza" și a discutat reînceperea lucrului [49]. Tot în cadrul unor adunări generale, sindicatele tîmplarilor, zidarilor, brutarilor au hotărît trecerea la o activitate constructivă [50].

Organizarea muncitorilor în sindicate a dat un nou impuls puternicului avînt de organizare a oamenilor muncii, a meseriașilor, funcționarilor, intelectualilor, a oamenilor muncii din rîndurile naționalităților conlocuitoare. Reorganizarea pe baze legale și extinderea celulelor Uniunii Tineretului Comunist [51] au antrenat la muncă și luptă tineretul, canalizîndu-i entuziasmul pentru înfăptuirea operei de refacere a orașului. Militînd în sprijinul inetereselor obștești, organizația „Apărarea patriotică" a luat inițiativa constituirii unui comitet provizoriu de reconstrucție a imobilelor sinistraților din cuprinsul orașului Iași [52]. „Cerînd cu insistență guvernului sprijin și soluții energice și imediate nu trebuie să demobilizăm" [53], se arăta în procesul-verbal de constituire al acestui comitet, la 30 septembrie 1944. În continuare, referindu-se la sabotajul desfășurat de capitaliști, documentul sublinia: „Pornind de la posibilitățile locale, trebuie să se procedeze de îndată la un minim de realizări. Imaginea sutelor de clădiri dărîmate sau incendiate este o foarte dureroasă realitate, strîns legată de problema locuințelor, ascuțită acum în pragul iernii și de problema reluării vieții economice" [54].

Sub îndrumarea organizației P. C. R. și cu sprijinul sindicatelor și al U. T. C.-ului, organizația „Apărarea patriotică" a reușit să antreneze toate forțele locale la o muncă entuziastă. În scurt timp, din ruinele pe alocuri încă fumegînde ale orașului și județului Iași, au început să se ridice primele realizări, începuturi de reconstrucție și de normalizare a vieții [55]. Echipe de muncitori au lucrat la refacerea podurilor și drumurilor [56] sau în

[46] „Moldova liberă", nr. 96 din 1944. La Iași șomau peste 10 000 de muncitori, funcționari și alte categorii de salariați. „Moldova liberă", anul II, nr. 114 din 6 februarie 1945.
[47] Ibidem, nr. 2 din 23 septembrie 1944.
[48] Arh.St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 216/1944, vol. II, p. 1 444.
[49] „Moldova liberă", nr. 3 din 24 septembrie 1944.
[50] Ibidem, nr. 5 din 27 septembrie 1944.
[51] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. 1, dos. 2, p. 61.
[52] Arh.St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 216/1944, vol. II, f. 1 443.
[53] Ibidem.
[54] Ibidem, f. 1 442.
[55] „Moldova liberă", nr. 11 din 3 octombrie 1944.
[56] Ibidem, nr. 4 din 26 septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

cadrul fabricilor şi serviciilor publice, reparînd mijloacele de transport [57], muncind zi şi noapte alături de ostaşii sovietici pentru repunerea în funcţiune a conductei de apă potabilă de la Timişeşti, aruncată în aer de hitlerişti în retragere [58]. Centrala electrică şi uzina de tramvaie au fost puse, de asemenea, în funcţiune, au fost redeschise băile comunale, s-au înfiinţat dispensare sanitare. Echipe de medici, organizate de „Apărarea patriotică", au cutreierat cartierele, contribuind la acţiunea de înlăturare a epidemiei de tifos exantematic [59].

Organizaţiile de partid şi-au îndreptat atenţia şi spre desfăşurarea unei activităţi culturale. O primă acţiune în această direcţie a fost repararea clădirilor de şcoli. Cu acest prilej, sindicatul profesorilor a adus o contribuţie importantă în acţiunea de deschidere a noului an şcolar în toamna anului 1944. Acest eveniment a fost salutat de ziarul „Moldova liberă", organ de luptă patriotică. „Deschiderea apropiată a anului şcolar, sublinia ziarul, este un semn bun, un îndemn spre linişte, o picătură de rouă menită să aline suferinţele adînci ale războiului, care a zguduit deopotrivă pe oamenii maturi cît şi pe tineretul şcolar" [60].

Încă din toamna anului 1944, organizaţia P. C. R. Iaşi a luat măsuri pentru a readuce Universitatea „Al. I. Cuza" din refugiu. Studenţii ieşeni cereau cu insistenţă revenirea universităţii la Iaşi. „Credem că este de datoria tuturor intelectualilor moldoveni — spuneau ei — să perpetueze tradiţiile culturale ale Moldovei şi ale Iaşului şi să nu permită nici o fisură în continuitatea acestei tradiţii" [61]. Cererii studenţilor li s-au alăturat oameni de ştiinţă, medici, ingineri, absolvenţii liceelor din Moldova [62].

În octombrie 1944, rector al Universităţii „Al. I. Cuza" a fost numit profesorul Al. Myller, ilustru cărturar, om cu vederi democratice, care, ajutat de organele de partid, a început munca pentru readucerea universităţii la Iaşi. Dar fondurile necesare acestei operaţiuni nu au putut fi obţinute decît după instaurarea guvernului democratic la 6 Martie 1945. În urma eforturilor depuse de organizaţia locală de partid, în urma muncii desfăşurată de studenţi, personalul administrativ şi cadrele didactice care au efectuat numeroase zile de muncă patriotică, cursurile Universităţii „Al. I. Cuza" şi ale Institutului politehnic „Gh. Asachi" au putut fi redeschise la Iaşi, în mai 1945 .

Lozincile principale lansate de P. C. R. în această perioadă : „Totul pentru front, totul pentru victorie !", „Regim democratic" !, „Pămînt ţăranilor !", care exprimau într-o formă concentrată platforma sa politică [63], au canalizat energia revoluţionară a maselor în lupta pentru instaurarea puterii populare. Masele populare, conduse de P. C. R., au trecut pe cale revoluţionară la înfăptuirea obiectivelor înscrise în platforma F. N. D.

În condiţiile cînd majoritatea reacţionară din guvern sabota orice realizare în favoarea maselor, primăria din Iaşi, în conducerea căreia se afla un reprezentant al liberalilor, îngreuia şi ea acţiunile întreprinse de

[57] Arh.St. Iaşi, fond. prefectura judeţului Iaşi, dos. 216/1944, vol. 2, p. 1 441.
[58] „Moldova liberă", nr. 11 din 3 octombrie 1944.
[59] Arh.St. Iaşi, fond. prefectura judeţului Iaşi, dos. 216/1944, vol 2, f. 1 444.
[60] „Moldova liberă", nr. 4 din 26 septembrie 1944.
[61] Arh. Universităţii „Al.I. Cuza" Iaşi, dos. 4, octombrie-decembrie 1944, f. 331.
[62] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., dos. 4, f. 313, 314 şi 595.
[63] „Scînteia", nr. 6 din 26 septembrie 1944, „Moldova liberă", nr. 6 din 28 septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

organizațiile democratice [64]. Unii reprezentanți ai organizațiilor locale P.N. Ț. și P. N. L. încercau să anihileze orice activitate constructivă [65]. Fabricanții ascundeau utilajele din fabrici, negustorii stocau mărfurile[66].

Din inițiativa P. C. R., Comisia locală a sindicatelor din Iași a organizat în ziua de 23 noiembrie 1944 o mare întrunire, pentru a protesta împotriva tergiversării de către guvern a rezolvării problemei șomajului. În memoriul trimis guvernului, muncitorimea din Iași sublinia că problema șomajului este grea „pentru că ea atinge existența a mii de muncitori, care nu au altă sursă decît forțele lor de muncă. Constatăm că aproape 3 luni au trecut și sabotorii intereselor noastre naționale din guvern nu au rezolvat nimic în această problemă... Vinovații pentru această tergiversare trebuie să răspundă de fapta lor. Problema șomajului impune a se găsi o soluție și aplicată imediat. Proprietarii să fie obligați a-și deschide fabricile... și la nevoie chiar forțați" [67].

Problema centrală în jurul căreia se grupa soluționarea tuturor problemelor la ordinea zilei era în acel moment problema transporturilor [68].

Mobilizînd masele muncitoare pentru refacerea economică a țării și pentru sprijinirea frontului antihitlerist, P. C. R. a chemat muncitorimea ceferistă la luptă pentru refacerea grabnică a căilor ferate și pentru înfrîngerea sabotajului organizat de reacțiune [69]. Alături de ceferiștii din întreaga țară, ceferiștii ieșeni, unii rămași pe loc, alții răspîndiți prin țară, au muncit fără preget pentru readucerea atelierelor [70].

Muncitorii din Iași au găsit un sprijin prețios în reprezentanții forțelor democratice din guvern. În timp ce miniștrii reacționari din guvernul Rădescu sabotau refacerea țării, întoarcerea la locul lor a industriilor evacuate, ajutorarea populației înfometate, reprezentanții P. C. R. și ai organizațiilor democratice care făceau parte din F. N. D. au desfășurat o acțiune neobosită de susținere a campaniei pentru ajutorarea Iașului [71].

Expunînd acest lucru, ziarul „Moldova liberă" scria : „Dispoziția dată de Ministerul Comunicațiilor ca Atelierele C. F. R. Nicolina să se reîntoarcă în localitate pînă la 15 ianuarie 1945 este o măsură binevenită azi, cînd Iașul și întreaga Moldovă suferă lipsuri enorme din cauza insuficienței mijloacelor de transport. Munca ceferiștilor ieșeni va constitui un aport efectiv pentru ajutorarea aprovizionării Iașului și Moldovei, pentru readucerea tuturor întreprinderilor și o contribuție la efortul de război la care țara întreagă este antrenată pentru distrugerea hitlerismului german"[72].

Pînă la sfîrșitul lunii februarie 1945 au fost readuse toate secțiile Atelierelor C. F. R. Nicolina [73]. Punerea în funcțiune a atelierelor a contribuit la începutul marii acțiuni de refacere parțială a parcului de vagoane și la înlesnirea intensificării transporturilor [74].

---

[64] Arh.St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 518, inv. 261, p. 85.
[65] Ibidem, dos. 216/1944, vol. II, f. 1 255.
[66] „Moldova liberă", nr 54 din 14 noiembrie 1944.
[67] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond II, dos. 93, f. 8.
[68] „Scînteia" din 24 noiembrie 1944.
[69] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. I, dos. 42, f. 22.
[70] „Moldova liberă", nr. 54 din 14 noiembrie 1944.
[71] Ibidem, nr. 63 din 6 decembrie 1944.
[72] Ibidem, nr. 87 din 6 ianuarie 1945.
[73] Ibidem, nr. 96 din 16 ianuarie 1945.
[74] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

În lupta pentru recfacerea atelierelor şi sporirea producţiei atît de necesară frontului antihitlerist, muncitorii ceferişti de la Iaşi, ca şi cei din toată ţara, au creat comitete de producţie [75] şi au iniţiat întrecerea patriotică de reparare înainte de termen a locomotivelor şi vagoanelor pentru front [76].

În primele luni ale anului 1945, datorită efortului susţinut al oamenilor muncii conduşi de partid, au fost readuse la Iaşi Manufactura de tutun şi Fabrica de săpun [77].

Pentru normalizarea vieţii economice, organizaţiile P. C. R. şi P. S. D. din Iaşi au îndrumat şi sprijinit efectiv organizaţiile sindicale în toate acţiunile lor. În acest sens, o importanţă deosebită a avut-o înfiinţarea comisiei economice de pe lîngă Consiliul judeţean sindical Iaşi, în a cărei atribuţie intra supravegherea reluării imediate a producţiei, atragerea în producţie a muncitorilor rămaşi fără lucru şi sprijinirea aprovizionării fabricilor cu materii prime. În numeroase întreprinderi a fost introdus controlul muncitoresc [78]. Muncitorii impuneau patronilor să ţină seama de nevoile celor ce muncesc şi de interesele ţării [79]. Ei au impus patronilor satisfacerea unor revendicări, cum ar fi : plata la timp a salariilor, sporirea lor, înfiinţarea economatelor, aprovizionarea cu alimente etc. [80]. Lupta muncitorilor pentru înlăturarea elementelor ce sabotau activitatea întreprinderilor devenea tot mai puternică, pe măsură ce se convingeau că acţiunile patronilor şi ale uneltelor lor, încurajate de politica de sabotare a refacerii dusă de majoritatea reacţionară din guvern, loveau în interesele oamenilor muncii şi ale ţării.

Sprijinindu-se pe avîntul revoluţionar al maselor, prefectul democrat al judeţului Iaşi a cerut guvernului, la conferinţa din 15 ianuarie 1945, convocată de Rădescu la Bucureşti, să se ia cele mai urgente măsuri pentru ajutorarea economică a Iaşului. El a arătat că problema organizării transporturilor, a aprovizionării cu combustibil, a readucerii întreprinderilor evacuate, a ajutorării ţărănimii cu unelte şi seminţe, a combaterii epidemiilor trebuiau rezolvate fără nici o întîrziere [81], ele fiind cerute nu numai de situaţia în care se afla Iaşul, dar şi întreaga Moldovă [82].

În faţa cerinţelor hotărîte ale prefectului ieşean, Rădescu a fost nevoit să promită un ajutor „grabnic" şi „efectiv" Iaşului. Practic însă el nu a luat nici o măsură menită să îmbunătăţească situaţia grea din acest oraş. Generalul Rosin, trimis de Rădescu pentru a „verifica" cele arătate la conferinţă, a avut aceeaşi atitudine de sabotare a refacerii economice a Iaşului. Sub masca acestei „misiuni", guvernul urmărea să continue acţiunea lui Rădescu. Organizaţiile P. C. R. însă au mobilizat masele în numeroase mitinguri şi demonstraţii de demascare a aşa-zisei „misiuni" a generalului Rosin [83]. Ele au avut de înfruntat atacurile unor companii de soldaţi ai

[75] Ibidem, nr. 123 din 19 februarie 1945.
[76] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., fond. I, dos. 42, f. 21.
[77] Arh.St. Iaşi, fond. primăria Municipiului Iaşi, dos. 5/1945, vol. VI, inv. 513, f. 7.
[78] „Moldova liberă", nr. 87 din 6 ianuarie 1945.
[79] Ibidem.
[80] Arh.St. Iaşi, fond. prefectura judeţului Iaşi, dos. 100/1945, inv. 261, f. 9.
[81] „Moldova liberă", nr. 98 din 20 ianuarie 1945.
[82] Ibidem.
[83] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., fond. I, dos. 42, f. 3.

www.dacoromanica.ro

Corpului IV Armată, care au primit ordin din partea generalului Manoliu să tragă în manifestanți. Au fost trase în aer focuri de armă pentru a intimida masele, iar unii muncitori au fost loviți cu patul armei [84].

La conferința prefecților din Moldova care a avut loc la Iași în ziua de 15 februarie s-a votat o moțiune prin care se cerea demiterea guvernului. Prefectul județului Iași a arătat că promisiunile lui Rădescu la conferința din luna ianuarie 1945 nu au fost respectate [85]. Fabricile nu puteau lucra din lipsa materiilor prime și a combustibilului, iar însămînțările de primăvară erau sabotate în mod sistematic. Guvernul nu a trimis țăranilor din județul Iași nici un kg de sămînță din cantitatea promisă pentru însămînțări [86].

Situația economică a Iașului era cu atît mai gravă cu cît Rădescu, vrînd să frîngă voința maselor și să le determine să accepte reintroducerea autorităților reacționare, refuza să repartizeze alimente și fonduri pentru acest oraș. La aceasta se adăuga și lipsa unor măsuri eficace de control în domeniul desfacerii produselor. Lăsarea aprovizionării populației pe seama comercianților speculanți a făcut ca produsele alimentare și industriale de larg consum să devină cu totul inaccesibile imensei majorități a populației [87]. Folosind condițiile economice grele din acea perioadă, ca urmare a distrugerilor și dezorganizării producției, capitaliștii se îmbogățeau rapid, în timp ce clasa muncitoare, păturile mijlocii flămînzeau din cauza lipsei alimentelor [88] sau îndurau gerul în locuințe neîncălzite din cauza prețurilor excesive ale combustibilului [89]. Aceasta a contribuit și mai mult la adîncirea procesului de radicalizare a maselor, la crearea unei stări de nemulțumire generală împotriva majorității reacționare a guvernului [90].

Popularizarea în toate întreprinderile și instituțiile ieșene a „programului de guvernare al F. N. D.", inițiat de Partidul Comunist și expus în ședința Consiliului F. N. D. din 24 ianuarie 1945 [91], a avut un puternic ecou în rîndul maselor largi ale populației ieșene. Prin prevederile sale [92] care corespundeau intereselor imensei majorități a populației, programul de guvernare al F. N. D. a reprezentat platforma pe baza căreia forțele revoluționare își puteau asigura sprijinul larg al celor mai diferite pături de oameni ai muncii și colaborarea cu o parte a burgheziei. Rezultatele n-au întîrziat să se arate. La mitingurile și demonstrațiile ce au avut loc la Iași, ca și în toată țara, între 1—14 februarie 1945, au participat pe lîngă muncitori și țărani un mare număr de intelectuali, funcționari, meseriași, studenți care au cerut instaurarea unui guvern democratic [93]. La F. N. D. au aderat în acele zile și organizațiile locale ale P. N. Ț. și P. N. L. din

[84] Ibidem. fond. IV, f. 175.
[85] „Moldova liberă", nr. 123 din 19 februarie 1945.
[86] Ibidem.
[87] Arh.St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 4/1945, f. 28.
[88] Ibidem, dos. 101/1945, inv. 261, f. 140.
[89] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. II, dos. 96, f. 28.
[90] Arh.St. Iași, fond. prefectura județului Iași, dos. 100/1945, inv. 261, f. 12.
[91] Arh.C.C. al P.C.R., fond. 80, dos. 18, p. 110—122.
[92] Programul F.N.D. din ianuarie 1945 relua prevederile cu caracter antifascist și antifeudal cuprinse în platforma F.N.D. din septembrie 1944 și care continuau să-și păstreze actualitatea.
[93] Arh.C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 8 844, f. 12; vezi și „Moldova liberă", nr. 97 din 16 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

Iaşi[94] ai căror membri, dîndu-şi seama de caracterul profund reacţionar, antipopular al politicii promovate de cercurile conducătoare ale partidelor respective, au părăsit aceste partide şi s-au alăturat luptei forţelor democratice.

În cadrul luptei maselor populare din întreaga ţară împotriva reacţiunii, zeci de mii de cetăţeni ai Iaşului, prin numeroase mitinguri şi demonstraţii, au înfierat crimele lui Rădescu săvîrşite în Piaţa Palatului din Bucureşti în februarie 1945 ca şi sabotarea refacerii Iaşului, afirmîndu-şi hotărîrea de a nu înceta lupta pînă nu vor instaura un guvern democrat[95]. Înlăturarea de la guvern a lui Rădescu a dovedit puternica activizare politică a maselor din întreaga ţară.

În ziua de 6 martie 1945, peste 20 000 de cetăţeni ai Iaşului, adunaţi în Piaţa Unirii, şi-au exprimat bucuria pentru instaurarea guvernului dr. Petru Groza şi hotărîrea de a lupta pentru democraţie şi pace[96]. În moţiunea votată cu acest prilej, populaţia Iaşului şi-a exprimat năzuinţa de a reface „oraşul distrus de război, de a construi un oraş demn de importanţa lui istorică, într-o ţară independentă, bogată şi puternică"[97].

★

După instaurarea la conducerea statului, la 6 martie 1945, a guvernului prezidat de dr. Petru Groza, oamenii muncii ieşeni, conduşi de partid, au continuat cu şi mai multă hotărire eforturile pentru înviorarea şi activizarea vieţii economice a oraşului.

Pe baza directivelor C. C. al P. C. R., organizaţia locală de partid a acordat o atenţie deosebită rolului sindicatelor şi comitetelor de fabrică în refacerea economică a oraşului şi creşterea aportului lui la efortul de război al ţării. La 17 martie 1945, Comitetul regional al P. C. R. Moldova, stabilind — în cadrul unei şedinţe — sarcinile ce reveneau organizaţiilor de partid, organizaţiilor sindicale şi comitetelor de fabrică pentru intensificarea efortului de război, atrăgea în acelaşi timp atenţia organizaţiilor amintite asupra necesităţii educării oamenilor muncii în spiritul vigilenţei revoluţionare de clasă, pentru zdrobirea sabotajului reacţiunii. „Orice sabotaj — se arăta cu acest prilej — întîrzie sfîrşitul războiului, îngreuiază sarcinile guvernului"[98].

Analizîndu-se situaţia în care se afla oraşul, Comitetul regional Iaşi al P.C.R. a combătut poziţia greşită a unor organe locale de a aştepta totul „de sus", de la centru, şi a indicat măsurile necesare pentru a se mobiliza toate forţele în vederea organizării tuturor instituţiilor publice.

O serie de măsuri economice şi politice luate de P. C. R. şi de guvern în perioada anilor 1945—1947 au creat condiţiile în care masele populare au putut acţiona cu succes pentru refacerea economică şi normalizarea vieţii.

---

[94] Ibidem, fond. 1, dos. 12, p. 4. Vezi şi P. Nichita, *Activitatea desfăşurată de Partidul Comunist Român în primele luni ale anului 1945 în vederea lărgirii bazei de masă a Frontului Naţional-Democrat şi întăririi influenţei sale politice*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 5/1963, p. 11.

[95] Arh. Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., fond. 1, dos. 43, f. 1.

[96] „Moldova liberă", nr. 136 din 8 martie 1945.

[97] Ibidem.

[98] Arh.C.C. al P.C.R.. fond. 1, dos. 41, f. 270—271.

www.dacoromanica.ro

La 16 iunie 1945 s-a constituit, pe baza instrucțiunilor din 1 iunie ale Ministerului Afacerilor Interne, Comisia județeană formată din reprezentanții tuturor partidelor politice componente ale guvernului de concentrare democratică [99]. Acest organ a funcționat sub numele de „Consiliul de colaborare politică", avînd ca președinte pe prefectul județului și ca membri cîte un reprezentant al organizațiilor locale ale P. C. R., P. S. D., P. N. L. — Tătărăscu, P. N. Ț. — A. Alexandrescu, Uniunea patrioților, Frontul plugarilor și al Comisiei locale a sindicatelor [100].

Acest consiliu de colaborare a tuturor partidelor politice grupate în Frontul Național Democrat a vegheat și a luat măsuri asupra tuturor chestiunilor ce priveau activitatea politică și economică în oraș și județ, avînd ca scop sprijinirea guvernului democrat [101]. În lunile care au urmat, Consiliul de colaborare politică s-a preocupat de multiplele probleme ale aprovizionării populației, ale administrației publice etc. [102]. Consiliul a ajutat la aplicarea pe plan local a măsurilor politice și economice adoptate și aplicate de guvernul democrat. Legislația elaborată de puterea populară, în scopul dezvoltării revoluției, s-a bucurat de adeziunea și sprijinul unanim al majorității poporului. Masele de oameni ai muncii se convingeau zi de zi, prin propria experiență, că politica guvernului democrat constituie o întruchipare a năzuințelor lor spre o viață mai bună și progres social.

Cu toate că în general capitaliștii dispuneau încă de poziții importante în economie, ei erau tot mai mult împiedicați de a folosi diversele mijloace pentru a frîna normalizarea vieții economice [103]. Tot mai greu au putut ei acționa în vederea sabotării aprovizionării fabricilor cu materii prime și de a împiedica punerea lor în funcțiune, de a concedia muncitorii sau de a scoate din funcție, sub diferite pretexte, utilajul industrial. Ei erau obligați să respecte contractele de muncă și să înființeze economatele, să achite la timp salariile etc. [104].

Un rol însemnat în lichidarea haosului economic și în crearea condițiilor pentru dezvoltarea producției l-a avut conferința organizației regionale Moldova a P.C.R. din 19—21 august 1945, care a analizat situația industriei locale, viața economică și social-culturală. În raportul prezentat la conferință se arăta că intensificarea la maximum a activității în industria locală este unul din elementele esențiale ale reconstrucției Iașului [105].

Lucrările conferinței au pornit de la punctul de vedere al conducerii partidului, care a apreciat că în condițiile în care principala înfruntare între forțele democratice și reacțiune se deplasase în domeniul economic sarcina fundamentală a partidului și a guvernului democrat era refacerea economică a țării, mărirea producției industriale și agricole, acestea reprezentînd problema cheie de care depindea însăși consolidarea politică a puterii populare, mersul înainte al revoluției.

[99] Arh. St. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 4/1945, f. 6.
[100] Ibidem, f. 9.
[101] Ibidem, f. 9—10.
[102] Ibidem, f. 11, 18, 28.
[103] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. 2, dos. 96, f. 5.
[104] Arh.St. Iași, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 5/1945, vol. VI, inv. 513, f. 2.
[105] Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. 1, dos. 178, f. 8.

www.dacoromanica.ro

Trebuie subliniat faptul că din lucrările conferinţei organizaţiei regionale Moldova P.C.R. din august 1945 s-au desprins cu claritate problemele de viitor ale Iaşului, perspectiva dezvoltării sale industriale.

Comuniştii au demascat pe unii reprezentanţi ai organizaţiilor locale P.N.Ţ. şi P.N.L., care, refugiaţi la Bucureşti, deplîngeau prin ziarele „Dreptatea" şi „Liberalul" starea mizeră a Iaşului şi pledau pentru revenirea la un oraş „patriarhal" în care să „înflorească visurile şi poezia". În hotărîrile conferinţei şi-au găsit un loc important măsurile privind dezvoltarea industrială, economică a Iaşului şi s-au prevăzut şi măsurile concrete pentru refacerea culturală a Iaşului.

În raport s-a subliniat că la Iaşi ramura cu dezvoltare cea mai intensă, în afară de Atelierele C.F.R. Nicolina, era industria textilă. Raportul preciza că ea are „o deosebită importanţă prin faptul că produce articole de primă şi generală întrebuinţare şi contribuie în largă măsură la redresarea economiei" [106].

Mobilizarea maselor de oameni ai muncii pentru refacerea şi reîntoarcerea cît mai grabnică a fabricilor evacuate constituia o sarcină deosebită a organizaţiilor de partid. Rezoluţia conferinţei regionale Moldova a P.C.R. a trasat sarcini importante pentru organele şi organizaţiile de partid, sarcini care au devenit obiective de luptă pentru comunişti şi pentru marea masă a oamenilor muncii. Din sarcinile trasate de conferinţă se remarcă refacerea cît mai grabnică a industriei textile şi a celorlalte unităţi industriale, susţinerea tuturor iniţiativelor şi propunerilor care tind spre creşterea productivităţii muncii în întreprinderi, pentru a ridica la maximum randamentul muncii; desfăşurarea unei munci susţinute, pentru dezvoltarea conştiinţei patriotice şi a disciplinei conştiente în producţie, pentru lărgirea cunoştinţelor tehnice ale muncitorilor, prin organizarea de şcoli, cursuri şi conferinţe tehnice, acordarea unei atenţii deosebite muncitorilor necalificaţi, femeilor şi ucenicilor; lupta pentru introducerea muncii în acord, plata salariului pe bază de normă fixă şi mărirea lui progresivă în cazul depăşirii normelor; susţinerea pe toate căile a întrecerii patriotice şi a schimbului de experienţă în muncă; lupta neobosită pentru ridicarea vigilenţei revoluţionare a maselor în vederea demascării tuturor agenţilor reacţionari şi a sabotorilor, sub orice haină s-ar ascunde ei[107].

Conferinţa a subliniat, de asemenea, că membrii de partid trebuie să fie peste tot factorul de mobilizare a tuturor forţelor constructive în vederea refacerii economice a ţării, să lupte pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc şi împotriva acelor încercări de a-l slăbi din afară sau dinăuntru, pentru mobilizarea tuturor muncitorilor în sprijinul guvernului şi al refacerii ţării[108]. Hotărîrile conferinţei au avut un puternic ecou în rîndul maselor.

Activitatea muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor şi specialiştilor din industria ieşeană, pentru traducerea în viaţă a sarcinilor trasate de Conferinţa regională Moldova a P.C.R., a avut o însemnătate deosebită în îndeplinirea măsurilor luate de C.C. al P.C.R. şi de guvern pe drumul redresării economice a ţării, pe calea unei mai bune organizări a procesului

[106] Ibidem, f. 33.
[107] Ibidem, fond. II, dos. 178, f. 43—47.
[108] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

de producție, a întăririi controlului din partea statului și a lichidării sabotajului capitalist, a aportului la refacerea țării[109].

Organizațiile de partid au desfășurat o intensă muncă politică antrenînd și îndrumînd sindicatele și celelalte organizații de masă pentru sprijinirea operei constructive a guvernului, la lupta împotriva uneltirilor reacțiunii, împotriva speculei etc.[110]. Încheierea unui mare număr de contracte colective între muncitori și patroni, înființarea a 43 de economate pe lîngă instituțiile publice, pe lîngă fabrici și întreprinderi particulare, au contribuit la unele îmbunătățiri ale condițiilor de muncă și de existență ale muncitorimii ieșene[111].

În munca comuniștilor din Iași, un îndemn și un îndrumar prețios au fost hotărîrile Conferinței naționale a P.C.R., care a elaborat multilateral programul refacerii economice a țării, orientarea spre industrializare și tactica partidului în vederea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Prin caracterul său profund realist, programul refacerii economiei naționale elaborat de P.C.R. a devenit obiectivul central al platformei de luptă pentru ridicarea economică a țării. Organizația locală P.C.R., prin adunările organizate, ca și prin organul local de presă a desfășurat o susținută muncă de propagandă și agitație, mobilizînd la luptă masele muncitoare, care au dat dovadă de o înțelegere profundă a realităților din România.

În această muncă grea, istovitoare, populația Iașului a avut de înfruntat și calamitățile secetei care a lovit Moldova în vara anului 1946[112]. Eforturile P.C.R. și ale statului democrat-popular au fost îndreptate spre luarea unor măsuri care nu admiteau întîrziere. Din inițiativa P.C.R. a luat ființă C.A.R.S. (Comitetul de ajutorare a regiunilor secetoase), care a creat comitete în toate județele de pe cuprinsul țării[113]. C.A.R.S. a devenit o instituție de stat, care în perioada septembrie 1946—aprilie 1947 a desfășurat o intensă activitate de ajutorare a populației înfometate[114].

În ziua de 15 septembrie 1946 a luat ființă Comitetul de ajutorare a regiunilor secetoase, județeana Iași[115], pe lîngă care secția de asistență a orașului Iași a desfășurat o neobosită muncă de ajutorare a familiilor împovărate și de salvare a copiilor[116]. Din rapoartele lunare ale Comandamentului unic pentru coordonarea acțiunilor de asistență a populației nevoiașe reiese că pînă în luna aprilie 1947 au funcționat în orașul Iași 105 cantine, 10 bucătării de lapte C.A.R.S. pentru copii pînă la 2 ani, s-au distribuit 2 vagoane de zahăr, zeci de mii de kilograme de făină, lemne, îmbrăcăminte groasă, confecționată în orele libere de muncitorii unor fabrici din țară, au fost transportați în regiunile excedentare ale țării[117], cu asentimentul părinților, un număr de aproape 3 500 de copii, și cazați la cămine ale C.A.R.S.-ului sau la unele familii care au oferit găzduire

---

[109] „Moldova liberă", nr. 98 din 2 ianuarie 1946.
[110] Arh.St. Iași, fond. primăria Municipiului Iași, dos. 17/1945, vol. 3, inv. 513, f. 264.
[111] Ibidem, f. 265.
[112] „Lupta Moldovei", nr. 139 din 1 octombrie 1946.
[113] Arh.St. Iași, fond. C.A.R.S., dos. 1/1946, inv. 807, f. 159.
[114] Arh. Comit. județean Iași al P.C.R., fond. II, dos. 149, f. 15—35.
[115] Arh.St. Iași, fond. C.A.R.S., dos. 1/1946, inv. 807, f. 51.
[116] Ibidem, f. 52.
[117] Arh. Comit. județean Iași al P.C.R., fond. II, dos. 153, f. 31—45; Arh.St. Iași, fond. C.A.R.S., dos. 10/1946, nr. 11/1946, nr. 14/1946, nr. 16/1946, nr. 1—17/1947.

www.dacoromanica.ro

și hrană. Opera C.A.R.S.-ului a fost un minunat exemplu de solidaritate a poporului român[118].

Muncitorimea ieșeană, masele largi de cetățeni au simțit sprijinul neprecupețit acordat de partid, în munca lor grea, dar nobilă, de refacere a Iașului distrus de război.

În plin efort de refacere a orașului, muncitorimea ieșeană a participat masiv la viața politică. În bătălia electorală din toamna anului 1946, forțele democratice conduse de P.C.R. s-au prezentat în fața poporului cu un program care corespundea intereselor vitale ale celor mai largi mase. Din prevederile platformei-program se desprindea grija pentru consolidarea regimului democratic, pentru asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, a refacerii economice și reconstrucției țării, asigurarea independenței naționale și a păcii. Dacă în anii regimului burghez în listele electorale de la Iași erau înscriși doar 13 000—14 000 de cetățeni"[119], 85% din ceferiști și 88% din textiliști fiind împiedicați să voteze[120], pentru alegerile parlamentare din noiembrie 1946 au fost înscriși în listele electorale de la Iași 62 000 de cetățeni[121]. Dintre aceștia 99% și-au dat votul reprezentanților Blocului Partidelor Democratice[122], manifestîndu-și hotărîrea de „a zdrobi definitiv mașinațiunile reacționare, de a clădi prin votul nostru conștient o Românie liberă, democrată, fericită"[123].

În cadrul unui mare miting, prin care muncitorimea ieșeană a sărbătorit victoria în alegeri a Blocului Partidelor Democrate, s-a luat hotărîrea inițierii unei puternice acțiuni de asanare a ruinelor Iașului[124]. Această acțiune a căpătat un caracter de masă în preajma zilei de 1 Mai 1947. La 2 aprilie 1947, sub lozinca: „Război urmărilor războiului" mii de muncitori membri ai sindicatelor din Iași, în frunte cu Ion Niculi, pe atunci președintele Comisiei locale a sindicatelor, au început acțiunea de asanare a clădirilor ruinate[125]. Primăria orașului a pus la dispoziție, camioane, căruțe, tîrnăcoape, hîrlețe, iar cetățenii și-au oferit brațele prestînd zeci de mii de ore de muncă patriotică[126]. În cadrul acestei acțiuni au fost înlăturate ruinele a 35 de clădiri din arterele centrale ale orașului, în locul lor amenajîndu-se parcuri cu verdeață, ceea ce a înlăturat aspectul sumbru al orașului[127]. Au fost plantați 1 500 de pomi pe marginea trotuarelor[128]. A fost asfaltată și pietruită o suprafață de 9 000 m² trotuare și străzi[129].

Această activitate patriotică era desfășurată în orele libere de către muncitori, funcționari, intelectuali, elevi, studenți, pensionari.

De asemenea, efortul patriotic al muncitorilor, conduși de partid, a dus la însemnate realizări pe drumul redresării economice. „S-au creat

---

118 Ibidem, fond. C.A.R.S., dos. 7/1947, inv. 807, f. 6.
119 „Lupta Moldovei", nr. 148 din 9 octombrie 1946.
120 Ibidem.
121 Ibidem.
122 Ibidem, nr. 166 din 26 noiembrie 1946.
123 Ibidem, nr. 155 din 19 noiembrie 1946.
124 Ibidem, nr. 157 din 21 noiembrie 1946.
125 Ibidem, nr. 223 din 3 aprilie 1947.
126 Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. III, dos. 281, f. 17.
127 „Lupta Moldovei", din 4 mai 1947.
128 Ibidem.
129 Ibidem.

www.dacoromanica.ro

noi condiții favorabile pentru adoptarea unor măsuri care să înlesnească lupta noastră pentru refacerea economică"[130], scria organul local de presă al partidului, referindu-se la existența în noul parlament a unei majorități democratice stabile, care constituia garanția că el va acționa în interesul maselor populare, al revoluției.

Elaborarea și aplicarea unei ample legislații cu un tot mai pronunțat caracter anticapitalist[131], constituirea unor noi organe, îndeosebi economice, care acționau sub îndrumarea Ministerului Industriei și Comerțului (oficiile industriale, controlul economic etc.)[132] au dat posibilitate organelor locale ale statului să frîneze activitatea speculativă și sabotoare a capitaliștilor, să le îngrădească posibilitatea de exploatare.

Activitatea desfășurată de oficiul industrial județean și de controlul economic a constituit un mijloc important prin care autoritățile locale, în condițiile existenței proprietății capitaliste, au putut controla într-o anumită măsură utilizarea mijloacelor de producție de către patron, contribuind la lichidarea haosului economic și la crearea condițiilor dezvoltării producției[133].

Pentru mărirea producției, fabricile textile din Iași au primit un program de producție care trebuia realizat trimestrial. Ministerul Industriei și Comerțului a repartizat fabricilor textile, prin oficiul industrial al bumbacului, toate accesoriile, iar cotele de materii prime au fost dublate[134].

Efortul patriotic al muncitorilor, conduși de partid, a dus la însemnate realizări pe drumul redresării economice. Cu toate acestea, datorită haosului economic și financiar, existent încă la mijlocul anului 1947, situația era nemulțumitoare. Îndrumați de organele de partid, muncitorii din Iași au desfășurat, prin întreceri, o largă mișcare patriotică, pentru a contribui la îndeplinirea propunerilor elaborate în iunie 1947 de către C.C. al P.C.R., menite să contribuie la refacerea economică a țării și la ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc.

Acțiunile de sabotaj ale patronilor au fost demascate cu energie de muncitori. La fabrica „Colorator", muncitorii au cerut cu hotărîre „să înceteze sabotajul patronilor. În timp ce patronii locuiesc la București, mașinile ruginesc și producția stagnează.... La reîntoarcere cele mai bune mașini s-au pierdut pe drum..."[135]. La intervenția hotărîtă a sindicatului, patronii de la fabricile textile „Brifcotext", „D.M.G.", „Iukler", „Sanitext", „Țesătura populară" au fost siliți să renunțe la hotărîrea de a concedia muncitorii[136].

Pentru a camufla sabotajul, patronii invocau motivul lipsei de materii prime, dar, în realitate, nu-și ridicau cotele de bumbac repartizate. Datorită unor astfel de mașinații, din cele 11 fabrici de țesături înglobate în planul de producție, care aveau 1 148 de războaie, lucrau numai 313

---

130 Ibidem, nr. 155 din 29 noiembrie 1946.

131 „Monitorul oficial", nr. 159 din 15 iulie 1947, p. 6 023—6 025; nr. 187 din 16 august 1947, p. 7 354; nr. 190 din 19 august 1947, p. 7 470.

132 Ibidem, nr. 129 din 10 ianuarie 1947, p. 4 648—4 649, și nr. 159 din 15 iulie 1947, p. 6 029—6 030.

133 Arh. Comitetului județean Iași P.C.R., fond. II, dos. 176, f. 28.

134 „Lupta Moldovei", nr. 265 din 12 mai 1947.

135 Ibidem, nr. 441 din 7 decembrie 1947.

136 Ibidem, nr. 268 din 15 mai 1947.

www.dacoromanica.ro

războaie. În felul acesta, în loc de circa 600 000 m ele produceau lunar numai 230 000 m[137].

Cu toate eforturile depuse de oficiul industrial pentru a asigura la timp aprovizionarea fabricilor, unele din ele, ca: „Ţesătura populară", „Viscotext" şi altele nu ridicau tranşele repartizate, întîrziind producţia. Astfel „serviciul de control economic era zilnic avizat de muncitori în vederea întocmirii actelor de dare în judecată a patronilor pentru sabotaj"[138]. Aceste sabotaje au pricinuit mari dificultăţi în îndeplinirea integrală a planului de producţie. Pentru a se curma această situaţie, comitetele de fabrică acţionau intens, sprijinite de întreaga muncitorime a fabricii respective. Într-un articol, intitulat *Iniţiativa sabotajului*, ziarul „Lupta Moldovei", organul local al partidului, demasca acţiunile sabotoare ale patronilor de la fabrica „Ţesătura". Din iniţiativa sindicatului, muncitorii ieşeni au reparat încă 320 de războaie. Patronii continuau însă sabotajul. „Îndată, scria „Lupta Moldovei", într-o sală elegantă din Bucureşti, s-a convocat consiliul extraordinar, la care au participat domnii „acţionari" şi care au hotărît să nu investească nici un ban pentru punerea în funcţiune a războaielor"[139]. Reprezentantul patronului fabricii „Ţesătura" a invocat pretextul lipsei unor piese în comerţ, arătînd muncitorilor că punerea în funcţiune a maşinilor „nu este treaba muncitorilor, ci a patronilor"[140].

Patronii foloseau diferite metode pentru sărăcirea fabricilor şi stagnarea producţiei. Un exemplu evident în acest sens îl constituie sabotajul patronilor fabricii „Victoria", care n-au achitat cotele de 9 000 kg de fire repartizate de I.N.C.O.O.P. ţesătoriei, iar din această cauză 107 războaie, din cele 130, nu lucrau. De asemenea, patronii nu au ridicat cele 15 000 kg de bumbac puf repartizate întreprinderii, deşi filatura „Victoria" era ameninţată să înceteze lucrul în cîteva zile. Cu aceeaşi intenţie de sabotaj direcţia a sustras 3 797 kg de bătătură, împiedicînd prin aceasta munca în ţesătorie[141]. Îndrumat de organizaţia de partid, comitetul de fabrică a mobilizat pe muncitori, la întrunirea din 27 august 1947, unde s-a cerut patronilor să justifice lipsa cantităţii de bătătură la ţesătorie, să motiveze neridicarea cotei de bumbac şi de bumbac puf[142]. Participanţii la întrunire au trimis o telegramă Ministerului Industriei şi Comerţului şi Confederaţiei Generale a Muncii, prin care arătau că: „sabotajul patronilor în aceste momente aduce daune şi greutăţi guvernului nostru; de aceea cerem să luaţi măsuri urgente pentru lichidarea acestei situaţii"[143]. Ei îşi luau angajamentul de a munci cu şi mai multă rîvnă pentru ridicarea producţiei.

Lupta patriotică a muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Nicolina, din industria textilă, forestieră, chimică, pentru punerea în funcţiune a cît mai multe maşini nefolosite sau deteriorate, pentru ridicarea producţiei şi productivităţii muncii, a avut, de asemenea, un rol însemnat în redresarea economică.

---

[137] Ibidem, nr. 447 din 14 decembrie 1947.
[138] Ibidem, nr. 461 din 5 ianuarie 1948.
[139] Ibidem, nr. 470 din 17 ianuarie 1948.
[140] Ibidem, nr. 470 din 17 ianuarie 1948.
[141] Ibidem, nr. 356 din 29 august 1947.
[142] Ibidem.
[143] Ibidem, nr. 356 din 29 august 1947.

www.dacoromanica.ro

Întrecerile patriotice s-au desfășurat pe baza obiectivelor concrete stabilite de muncitori în cadrul unor ședințe de sindicat și ale consfătuirilor de producție. La fabrica „Victoria" comisia de producție și-a fixat ca obiective : „organizarea muncii, mărirea producției, găsirea de metode de lucru mai productive"[144]. La fabrica „Țesătura" din cauza terminării păcurii, lucrul urma să stagneze, întrucît cazanele nu puteau fi încălzite și astfel lipsea aburul necesar efectuării lucrărilor de spălat, apret etc. Comitetul de fabrică, „discutînd cu muncitorii de specialitate, a găsit soluția înlocuirii păcurii cu lemne. S-au construit și montat grătare speciale și fabrica a funcționat"[145].

Sindicatele C.F.R. și textil s-au preocupat de deschiderea unor școli de calificare. Astfel, în ziua de 4 noiembrie 1947, se deschide o școală de specializare, care avea ca scop ridicarea de noi cadre tehnice folositoare industriei textile și înlăturarea lipsei de tehnicieni resimțită în acea perioadă[146]. Trebuia îmbinat entuziasmul cu o muncă tot mai calificată.

În a doua jumătate a anului 1947, întrecerile patriotice au căpătat o amploare deosebită[147]. Acest fapt era în strînsă legătură cu schimbarea raportului de forțe în țară, în favoarea proletariatului și aliaților săi. Organizațiile de partid cîștigaseră o bogată experiență în conducerea maselor. Creșterea prestigiului și influenței P.C.R. în rîndul clasei muncitoare, al maselor largi de oameni ai muncii, activitatea ideologică intensă desfășurată de partidul comunist, ridicarea nivelului de muncă al sindicatelor au contribuit la creșterea conștiinței politice a clasei muncitoare. Mișcarea patriotică a întrecerilor în producție, entuziasmul în muncă, perseverența muncitorilor de a produce cît mai mult au anihilat în bună măsură încercările patronilor de a împiedica refacerea atelierelor și fabricilor, creșterea producției. Pînă la sfîrșitul anului 1947, toate secțiile Atelierelor C.F.R. Nicolina au fost, în general, refăcute[148], fabrica A.S.A.M. a fost reutilată prin munca eroică a muncitorilor[149], fabricile textile și-au mărit capacitatea de producție cu 30%[150]. Lună de lună creștea numărul războaielor care funcționau. Astfel, în octombrie 1947 lucrau în Iași 380 de războaie, în noiembrie 420 de războaie, în decembrie 630 de războaie[151]. La „Victoria" și „Haugotext", înainte de sfîrșitul lunii, planul a fost realizat[152].

Proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 și apoi naționalizarea principalelor mijloace de producție la 11 iunie 1948 au găsit muncitorimea ieșeană organizată, hotărîtă să lupte cu eroism pentru făurirea unei orînduiri lipsite de exploatare. Pentru consolidarea republicii, pentru înflorirea orașului lor, muncitorii din Iași și-au intensificat eforturile în direcția creșterii producției și productivității muncii. Ei au fost însuflețiți

---

144 Ibidem, nr. 186 din 3 februarie 1947.
145 Ibidem, nr. 178 din 23 ianuarie 1947.
146 Ibidem, nr. 414 din 5 noiembrie 1947.
147 Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. III, dos. 238, f. 7, 12, 25, 38, 46.
148 Ibidem, dos. 238, f. 29—31.
149 „Lupta Moldovei", nr. 450 din 24 decembrie 1947.
150 Arh. Comitetului județean Iași al P.C.R., fond. III, dos. 238, f. 27.
151 „Lupta Moldovei", nr. 457 din 29 decembrie 1947.
152 Arh. Comit. județean Iași al P.C.R., fond. III, dos. 238, f. 31.

www.dacoromanica.ro

în muncă de chemările partidului : „Totul este al nostru !", „Totul pentru producţie", „Totul pentru republică"[153].

★

Concomitent cu munca desfăşurată în domeniul economic, organizaţia locală P.C.R. Iaşi a desfăşurat o largă şi bogată activitate în rîndul oamenilor de ştiinţă şi cultură, obţinînd rezultate importante în înarmarea lor teoretică şi metodologică cu filozofia marxist-leninistă. În pofida încercărilor unor elemente reacţionare, retrograde, care-şi pierdeau tot mai mult baza de masă, Universitatea „Al.I. Cuza" şi Institutul politehnic „Gh. Asachi" au devenit adevăratele focare ale ştiinţei şi culturii. Integrate şi subordonate importantei opere de transformare a societăţii după eliberarea patriei, ştiinţa şi cultura românească au început să înregistreze o dezvoltare impetuoasă, necunoscută în trecut. Continuînd tradiţiile progresiste ale înaintaşilor ştiinţei româneşti, intelectuali de frunte ai Iaşului ca Vasile Mîrza, Al. Myller, O. Mayer, Radu Cernătescu, Jean Livescu, Ştefan Procopiu, Ion Creangă, Cezar Partenie, Cristofor Simionescu, Mendel Haimovici, Gh. Agavriloaie, Gh. Gheorghiev şi mulţi alţii au desfăşurat din primii ani ai puterii populare o bogată activitate creatoare aducînd un însemnat aport în rezolvarea unor probleme ale refacerii economice şi culturale a Iaşului.

În această activitate oamenii de ştiinţă şi cultură au întîmpinat greutăţi serioase din partea unor „teoreticieni" ai P.N.Ţ., care au lansat o serie de „teorii" cu privire la o pretinsă „criză a culturii". Un răspuns clar şi categoric la această demagogie a fost dat de Lucreţiu Pătrăşcanu cu prilejul conferinţei din 29 noiembrie 1947, ţinută la Iaşi, la invitaţia sindicatului corpului didactic superior, în amfiteatrul Facultăţii de drept a Universităţii din Iaşi, cu subiectul : „Criză sau sfîrşit de cultură ?"[154].

Demascînd propaganda publicisticii reacţionare, care a deschis atunci o discuţie cu privire la o pretinsă „criză a culturii", Lucreţiu Pătrăşcanu a demascat falimentul culturii burgheze, „cultură care şi-a epuizat formele ei de manifestare", întrucît „cînd o societate piere, şi cultura ei se destramă, iar ca un produs al transformărilor economico-sociale, apare o cultură nouă"[155]. Noua cultură, — sublinia Lucreţiu Pătrăşcanu, — „va fi un rezultat al transformărilor sociale structurale prin care trece poporul nostru. Sîntem abia la început, dar premisele ne sînt date. Pe baza noilor date se va forma o cultură în care îşi vor găsi loc noile elemente sociale, noua concepţie a acestor elemente chemate la viaţă"[156].

Acţiunea pornită de elementele reacţionare împotriva activităţii intelectualilor ieşeni progresişti pentru care filozofia marxistă a devenit o călăuză şi un instrument de lucru în activitatea didactică şi de cercetare, precum şi în activitatea obştească, a fost supusă de Lucreţiu Pătrăşcanu unei amănunţite analize. „În domeniul spiritual asistăm, în filozofie, la o erupţie a misticismului, la noi forme de idealism, la noi poziţii metafizice. Filozofia burgheză e într-un impas, căci misticismul e doar un balsam ; el nu dezleagă tainele. În faţa misticismului — sublinia L. Pătrăş-

[153] „Lupta Moldovei", nr.475 din 23 ianuarie 1948.
[154] „Opinia" din 2 decembrie 1947.
[155] Ibidem.
[156] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

canu — stă materialismul dialectic, cu ajutorul căruia se pot descoperi tainele care ne înconjoară. Socialismul constituie o filozofie a optimismului, a încrederii; el înarmează și nu dezarmează pe om"[157].

Începea o nouă epocă istorică, la care numeroși intelectuali progresiști ieșeni și-au dat contribuția lor activă. Un rol important în această direcție l-a avut organizația de partid din universitate, care a organizat încă din toamna anului 1947 cercuri de studii pe teme ale filozofiei marxiste. Ideologia marxist-leninistă și baza sa teoretică — materialismul dialectic și materialismul istoric — au stimulat și dezvoltat gîndirea științifică.

Studierea învățăturii marxist-leniniste, a filozofiei materialiste a fructificat gîndirea științifică, indiferent de domeniul de care se ocupau cadrele didactice, a dat răspuns la marile probleme pe care le punea dezvoltarea științei contemporane și la care nu putea să răspundă nici una dintre teoriile filozofice idealiste vechi sau „noi". Ca rezultat al muncii neobosite desfășurată de către organizația P.C.R. Iași, numeroși oameni de știință și cultură au căpătat pentru prima oară fundamentul teoretic necesar pentru investigarea cu adevărat științifică a fenomenelor din natură și societate, ceea ce a început să se reflecte și în activitatea lor didactică. Mulți dintre cei mai de seamă reprezentanți ai intelectualității ieșene au devenit ei înșiși propagandiști ai ideilor marxism-leninismului, participînd din ce în ce mai activ la lupta dusă împotriva idealismului, împotriva concepțiilor retrograde, reacționare în știință, literatură și artă.

Activitatea cadrelor didactice s-a desfășurat nu numai la catedre și în laboratoare. În cadrul sindicatelor muncitorești, unde se desfășura o puternică efervescență politică, revoluționară, profesori universitari au ținut conferințe în diferite domenii de specialitate. Profesorul Ștefan Procopiu a vorbit muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Nicolina despre *Probleme ale fizicii moderne și viitorul țării noastre*, profesorul Radu Cernătescu a conferențiat în fața muncitorilor de la „Textila" Iași despre *Chimia și materialismul dialectic*, iar profesorul Gh. Ștefan din București a dezvoltat în sala cinematografului „Sidoli" conferința despre *Trecutul glorios de luptă al poporului român*[158].

O atenție deosebită a acordat Comitetul orășenesc P.C.R. Iași creșterii și educării tineretului muncitor și a celui din universitate și școli. Sediul Tineretului progresist (ce funcționa într-o clădire aflată pe locul unde astăzi se află Casa tineretului) a depășit noțiunea unui simplu sediu al unei organizații, căpătînd importanța unui „loc de repaos și muncă". În sala de conferințe, în sălile bibliotecii, ca și în celelalte încăperi, ce adăposteau locul unor diverse activități, dezbaterile pe teme de literatură, știință, probleme internaționale și sociale au determinat un mare interes pentru tot mai mulți tineri ieșeni[159].

În afară de tinerii muncitori, care dezbăteau diverse probleme politice și de producție, tineretul progresist studențesc activa în cadrul „cercurilor de studii", care au devenit adevărate seminarii, unde profesorii și studenții dezbăteau probleme de deosebită importanță din domeniul economic, politic, ideologic și social[160]. Ele au devenit în scurt timp veri-

[157] Ibidem.

[158] „Lupta Moldovei", nr. 757 din 23 decembrie 1948.

[159] Arh. Comitetului județean P.C.R. Iași, fond. IV. Rapoarte ale organizațiilor de masă din 15 septembrie și 2 octombrie 1947.

[160] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

tabile familii, cu profesori şi instructori pentru fiecare obiect de specialitate. Aceste „universităţi", cu cadrul lor de seminarii colegiale, au constituit centrul de cultură şi punctul de plecare al unor noi curente intelectuale, artistice şi sociale.

În munca de refacere a Iaşului, realizările în domeniul culturii au constituit un important suport moral pentru realizările pe plan industrial, economic. Au fost înfiinţate 6 atenee populare, în cartierele muncitoreşti ale oraşului, care au desfăşurat o rodnică activitate. Ele au organizat numeroase şezători artistice şi culturale, la care au luat parte mii de spectatori. De asemenea, ateneele au organizat un mare număr de conferinţe, avînd subiecte istorice, literare, comemorări[161].

Un sprijin important în activitatea culturală ieşeană a fost dat de bibliotecile sindicale care, la sfîrşitul anului 1947, s-au ridicat la cifra de 69. Numărul volumelor a sporit mereu ajungînd în 1947 la 26 659. În jurul acestor biblioteci s-au adunat tot mai mulţi oameni ai muncii dornici să-şi ridice nivelul cultural[162].

În acţiunea de refacere a Iaşului, o contribuţie importantă a adus-o activitatea artistică tot mai stăruitoare desfăşurată de organizaţia locală U.F.D.R. Numeroasele festivaluri, expoziţii, conferinţe care au avut loc săptămînal oglindeau contribuţia masivă a femeilor din Iaşi în lupta pe care o duceau toţi oamenii muncii pentru refacerea oraşului.

Viaţa artistică şi teatrală a constituit, de asemenea, o preocupare permanentă din partea organizaţiei P.C.R. Iaşi. Îndrumată de P.C.R., Filarmonica „Moldova" din Iaşi a desfăşurat o rodnică activitate, caracterizîndu-se prin varietatea şi nivelul artistic tot mai ridicat al concertelor susţinute în oraş, în judeţ, în alte judeţe ale Moldovei, precum şi pe unele şantiere de reconstrucţie, unde tineretul ieşean muncea cu elan şi energie. Numai în anul 1947, Filarmonica a dat 25 de concerte simfonice, 11 concerte simfonice extraordinare, 17 concerte educative în întreprinderi şi instituţii, antrenînd la fiecare concert între 600—1 000 de participanţi[163].

O deosebită importanţă în viaţa culturală a Iaşului a avut-o Teatrul Naţional, al cărui colectiv de actori a depus o grijă deosebită pentru ridicarea nivelului artistic al spectacolelor. Un public nou, în cea mai mare parte muncitori, elevi, studenţi, intelectuali au asistat la spectacole cu repertorii româneşti şi străine.

De asemenea, în efectivul de forţe cu care Iaşul în refacere devenise prezent pe frontul culturii, un loc important a fost ocupat de artiştii plastici, care au organizat în noiembrie 1947 o expoziţie de pictură şi sculptură în sala clubului Palatului Consiliului sindical judeţean. Au expus cu acest prilej un număr de 28 de pictori şi sculptori ieşeni, care în timpul lunilor de vară au vizitat diferite şantiere de reconstrucţie a ţării[164]. Din aceeaşi efervescenţă revoluţionară s-a inspirat şi creaţia muzicală. Profesorul G. Georgescu, autorul poemului simfonic „Lumină şi culoare", a realizat o simfonie inspirată din Expoziţia plastică ieşeană de picturi şi sculpturi, închinată realizatorilor ei.

---

[161] „Lupta Moldovei", nr. 760 din 31 decembrie 1947.
[162] Ibidem.
[163] Ibidem.
[164] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

Reflectînd efortul constructiv al ieșenilor în opera de refacere și reconstrucție a Iașului, creația literară a constituit totodată un puternic imbold în munca oamenilor muncii, a tineretului, care s-au regăsit în poeziile și nuvelele publicate. Atenția de care se bucura literatura și arta din partea Comitetului orășenesc Iași al P.C.R., prin asigurarea de condiții favorabile de muncă pe tărîmul creației literare, a reunit o seamă de scriitori și literați ieșeni în jurul unui cenaclu literar. Rezultatele pozitive ale muncii de îndrumare și de creștere a talentelor din rîndul oamenilor muncii ce ieșeau la iveală în ședințele cenaclului, roadele activității făuritorilor de valori artistice n-au întîrziat să apară. Revista literară „Iașul nou" oglindea această activitate din jurul cenaclului.

Alături de Otilia Cazimir, George Lesnea, Nicolae Țațomir, s-au afirmat pe tărîmul literaturii noi talente tinere, ca Ion Istrati, Dumitru Ignea și alții, în ale căror scrieri, schițe, nuvele, romane, a fost înfățișată cu talent lupta oamenilor muncii din Iași pentru refacerea orașului lor.

Rezultatele obținute în primii ani de la eliberare în opera de refacere a orașului au determinat încrederea tuturor în posibilitatea îndeplinirii cu succes a marilor sarcini ce au revenit apoi oamenilor muncii ieșeni în anii construcției socialiste pentru ridicarea industrială, social-economică și culturală a Iașului.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DIN OPERAȚIILE MILITARE DESFĂȘURATE PE TERITORIUL OLTENIEI ÎN CADRUL INSURECȚIEI ANTIFASCISTE

DE

ILEANA PETRESCU

Insurecția armată din 23 August 1944, realizată cu 25 de ani în urmă, reprezintă în istoria patriei un act de o covîrșitoare importanță atît prin înscrierea lui pe linia tradiției de luptă a poporului român pentru apărarea libertății, unității și independenței naționale și sociale, cît și prin deschiderea căii profundelor transformări care s-au înfăptuit începînd de atunci într-un proces continuu.

Prin inițierea, pregătirea și conducerea insurecției armate, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea mișcării patriotice, antihitleriste, asigurîndu-și un merit nepieritor în fața întregului nostru popor.

O serie întreagă de documente de partid, de articole în „Analele Institutului de istoria partidului", în „Studii", în „Revista arhivelor" și în presă au analizat conținutul acestui moment hotărîtor, contribuind printr-o analiză temeinică a evenimentelor la cunoașterea veridică și multilaterală a pregătirii, înfăptuirii și importanței istorice a insurecției antifasciste din august 1944.

Documente inedite de arhivă ne îndreptățesc să completăm, printr-o modestă contribuție, aspectele cunoscute cu mărturii privind luptele purtate, sub conducerea Partidului Comunist Român, de armată și de masele populare din Oltenia împotriva armatelor hitleriste. Întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste de către întreaga noastră armată a fost urmarea frămîntărilor sociale din perioada premergătoare războiului. Starea de spirit antifascistă și antihitleristă a maselor a crescut în intensitate pe măsura demascării intențiilor hrăpărețe ale imperialismului german.

În anii 1941—1944, România a trecut printr-un proces de adîncire a contradicțiilor dintre păturile sociale largi ale poporului și dictatura militară fascistă. O dată cu creșterea luptei de masă împotriva fascismului și a războiului hitlerist, o dată cu loviturile nimicitoare date armatelor fasciste în anii 1942—1943 de armata sovietică și de întreaga coaliție

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 679—683, 1969.

www.dacoromanica.ro

antihitleristă, zdrobirea iminentă a Germaniei a apărut tot mai evidentă; în același timp, contradicțiile interne ale dictaturii antonesciene s-au ascuțit și mai mult, iar aparatul de stat fascist a intrat într-un proces ireversibil de descompunere[1].

Partidul Comunist, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a intensificat lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă. Elaborarea planului de acțiune pentru înfăptuirea insurecției armate de către activul de partid din afară și din închisori, realizarea în aprilie 1944 a Frontului Unic Muncitoresc, crearea în luna iunie a Blocului Național Democrat și a Comitetului militar în vara aceluiași an sînt etape esențiale care au asigurat grăbirea și succesul insurecției, unind toate forțele democratice în vederea răsturnării regimului fascist.

În cadrul măsurilor luate pentru victoria insurecției, Armatei I române din Oltenia i-a revenit sarcina să acopere frontiera pentru a împiedica un atac hitleristo-horthyst din vest și sud-vest și să zdrobească efectivele armatelor germane, al căror comandament dispusese concentrarea trupelor, care se retrăgeau din Oltenia și de pe teritoriul Iugoslaviei în jurul orașului Tr. Severin[2]. Între Gura Văii și Vîrciorova hitleriștii au menținut o baterie antiaeriană cu scopul de a mări capacitatea lor de rezistență și de a sprijini acțiunea trupelor lor în retragere din Bulgaria și Iugoslavia, care urmau să ocupe regiunea metalurgică de la Reșița spre a ne anihila potențialul de război.

Luptele purtate în Oltenia cu hitleriștii au depășit însă zona Tr. Severin, extinzîndu-se pe toată linia Dunării, care era calea de retragere dar și de aducere a noi forțe pentru armatele germane; cele mai intense dintre ele s-au purtat în jurul orașului Tr. Severin. Lupta se anunța hotărîtoare, importantă din punct de vedere strategic și militar. Armata hitleristă din România trebuia împiedicată cu orice preț să-și regrupeze forțele pentru aplicarea planului de defensivă pe linia Carpați. În același timp, era necesar să fie asigurată navigația flotilei de monitoare românești de pe Dunăre, atît pentru dezvoltarea luptei de curățire a țării de fasciștii germani, cît și pentru ducerea războiului antihitlerist alături de armata sovietică.

În aceste zile de mare încordare, partidul comunist a mobilizat mase largi de oameni ai muncii să intre în lupta pentru înfrîngerea hitleriștilor. În cadrul acestei acțiuni, s-a făcut apel la toți cetățenii să intre în număr cît mai mare în rîndul gărzilor patriotice pentru dezarmarea germanilor, nimicirea agenților hitleriști și sprijinirea Blocului Național Democrat[3]. În ziua de 24 august activul de partid din Tr. Severin a fost convocat la Casa poporului și comuniștii au primit sarcina de a fi în per-

[1] Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Zaharia, Ilie Rădulescu, *Insurecția armată antifascistă din august 1944 și participarea României la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Însemnătatea lor în istoria poporului român*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P.M.R.", nr. 2/1965, p. 9.

[2] General-maior în rezervă Gașpar Ioan, *Pe locurile unde s-a desfășurat insurecția armată din august 1944 : Tr. Severin*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 4/1964, p. 154.

[3] Muzeul „Procesul luptătorilor ceferiști și petroliști, iunie-iulie 1934", Craiova, manifest neinventariat.

www.dacoromanica.ro

manență gata pentru mobilizarea populației în cazul unui atac din partea nemților[4].

Trupele germane aflate în garnizoana Craiova inițial au ocupat, în dimineața zilei de 24 august, comandamentul Diviziei a II-a infanterie, dar după o luptă de o oră au fost dezarmate. Pînă în seara zilei de 24 august armata română a dezarmat și a făcut prizonier tot efectivul trupelor germane aflate în cazărmile de artilerie și din toată garnizoana Craiova.

Totodată comandamentul Corpului I teritorial a dispus ca batalioanele de recruți ale Diviziei a II-a, dispersate în satele din jurul Craiovei, să fie dirijate spre Dunăre pentru a opri scurgerea navelor germane, care se retrăgeau din josul Dunării, și a împiedica în Oltenia o eventuală debarcare a inamicului dinspre Bulgaria și Iugoslavia. O parte din batalioane s-a îndreptat spre Calafat, iar restul spre Cetate.

În ziua de 25 august o unitate motorizată germană s-a strecurat, venind dinspre vest, pînă în comuna Coțofeni cu intenția de a întări bateria auto din Craiova; cu prilejul interceptării acestei coloane s-au capturat 30 de vehicule și numeroși prizonieri[5]. În aceeași zi, la Tr. Severin, două coloane hitleriste care se retrăgeau dinspre Craiova, Segarcea și Cetate au refuzat să se supună condițiilor de predare și au atacat slabele efective ale garnizoanei orașului. Hitleriștii aveau 50 de ofițeri, 280 de subofițeri, 1 300 trupă, 50 de mașini diferite și 10 tunuri ușoare antiaeriene, în timp ce garnizoana orașului Tr. Severin nu dispunea decît de efectivele de recruți aparținînd contingentului 1945. La luptele care au avut loc au participat: 1 escadron din regimentul 3 roșiori, o baterie din Regimentul 37 artilerie, întărită ulterior cu un alt escadron din Regimentul 3 roșiori, 1 pluton branduri, 1 pluton mitraliere, 1 pluton din compania de garnizoană și garda companiei a 7-a sanitare a depozitului de muniții din Regimentul 95 infanterie. Cu aceste forțe, singurele de care dispunea garnizoana, în noaptea de 25—26 august 1944 a fost oprită intrarea trupelor hitleriste în Tr. Severin. În cursul aceleiași nopți au fost aduse de la Balota batalionul 1 și detașamentul 2 din Regimentul 95 infanterie spre a acționa în spatele inamicului, dinspre Șimian. Alături de efectivele militare angajate în luptă, o contribuție importantă a adus-o populația orașului și locuitorii comunelor Șimian și Cerneț, mobilizați de organizația locală P.C.R. Cu acest sprijin de preț, întregul efectiv hitlerist a fost capturat[6].

De la 26 august pînă la 1 septembrie, dată cînd a fost zdrobită armata germană grupată între Vîrciorova și Gura Văii, la luptele purtate pentru salvarea orașului Tr. Severin de distrugere și pentru curățirea teritoriului de hitleriști alături de armată au luptat și muncitorii Șantierului de construcții navale și ai Atelierelor C.F.R., locuitorii orașului, unii cu arma în mînă, alții cărînd muniții în linia întîia ori îndeplinind funcții de cercetași și călăuze. Chiar copiii din zona de est a orașului au servit drept legătură între linii[7].

[4] General-maior în rezervă Gașpar Ioan, *op. cit.*

[5] Centrul de istorie, filologie și etnografie al Academiei R.S.R., Craiova, manuscrise, intrarea nr. 560/1966.

[6] Arh.St. Tr. Severin, Achiziții noi, ordinul de zi nr. 11/26 august 1944 al garnizoanei Tr. Severin.

[7] Anuarul primăriei orașului Tr. Severin (1944—1946), Tip. comunală, 1946, p. 25.

www.dacoromanica.ro

Lupta purtată la est de Tr. Severin pentru dezarmarea trupelor hitleriste a durat în ziua de 26 august 5 ore; în urma luptei românii au avut un ofiţer şi 10 soldaţi morţi şi 15 răniţi, iar germanii 2 ofiţeri şi 15 ostaşi morţi şi 47 răniţi. Cu acest prilej, armata română a făcut prizonieri 20 de ofiţeri, 28 de subofiţeri, 3 medici, 31 de funcţionari de spital şi 737 de ostaşi[8].

În aceeaşi zi, în portul Corabia au fost capturate 3 remorchere şi 16 şlepuri sub pavilion german, echipajele fiind dezarmate şi internate în lagăr[9].

În ziua de 28 august, un convoi de vase hitleriste, ajungînd către orele 18 între comunele Izlaz şi Gîrcov, au tras cu tunurile în comunele Izlaz şi Izbiceni. Convoiul şi-a continuat drumul pînă în faţa portului Corabia, unde a fost primit cu focuri de tunuri, mitraliere şi branduri trase de armata română. Imediat, hitleriştii de pe vase au răspuns în aceeaşi măsură. După o oră de luptă, românii au reuşit să alunge vasele germane, care au eşuat în încercarea de a avaria vasele arsenalului Şantierului naval Galaţi aflate între Izlaz şi Corabia[10]. La aceeaşi dată, porturile Bechet, Calafat şi Tr. Severin au fost bombardate de trupele duşmane de pe Dunăre[11].

A doua zi, între orele 15—16, un număr de 10 vase germane ancorate în portul Vidin au deschis foc asupra portului Calafat, avariind grav localul de poştă, biserica şi mai multe locuinţe particulare. Artileria română a scufundat două vedete şi două şlepuri, iar alte şase şlepuri germane au fost incendiate în cursul luptei[12]. În mai multe rînduri, convoaie de vase germane au bombardat portul Bechet, urmărind să distrugă materialele docurilor Galaţi, evacuate aici, dar de fiecare dată au fost respinse. Alte lupte s-au purtat în dreptul comunei Bistreţ, în cursul cărora trupele româneşti de vînători şi de grăniceri au alungat vasele inamice. Alte bombardamente germane au avut drept ţintă comunele Cetate şi Gruia[13].

La 31 august şi 1 septembrie germanii au încercat să debarce pe teritoriul românesc în dreptul comunelor Ghidiciu, Piscul Vechi (Dolj) şi Izvoarele (Mehedinţi). Şalupele hitleriştilor pornite din portul Progova (Iugoslavia) au reuşit chiar să ocupe pentru scurt timp malul stîng al Dunării din dreptul comunei Izvoarele, unde pichetul de grăniceri românesc nu a putut face faţă trupelor germane cu efectivul său redus, dar situaţia a fost restabilită în cîteva ore de o companie a Regimentului 95 infanterie[14]. Nu o singură dată armata română a silit inamicul să se retragă în porturile de pe malul drept al Dunării: Praḥova (Iugoslavia) şi Lom-Palanca (Bulgaria).

Acţiunile terestre româneşti de lichidare a trupelor hitleriste au fost sprijinite de echipajele de marinari români, prin instalarea barajului de mine în zona Ostrovul Corbului şi prin acţiunile din Tr. Severin, Gura Văii

[8] Arh.St. Craiova, Inspectoratul general adm. Craiova, dos. 14/1944, f. 29.
[9] Ibidem, f. 128, 129.
[10] Ibidem, f. 116—119.
[11] Ibidem, Inspectoratul muncii, Craiova, dos. 8/1944, f. 112.
[12] Ibidem, Inspectoratul g-ral adm. Craiova, dos. 14/1944, f. 120.
[13] Ibidem, f. 112—113.
[14] Ibidem, f. 103, 109. În alte materiale se arată că, în perioada de la 23 august—9 septembrie, pagubele cauzate de armata hitleristă s-au ridicat la 368 289 000 lei în judeţul Mehedinţi, 65 093 000 lei în judeţul Dolj şi 8 329 700 lei în judeţul Romanaţi, (ibidem, f. 67—74, 77—80,82 şi Arh. St. Tr. Severin, primăria Tr. Severin, dos. 14/1944, f. 48).

www.dacoromanica.ro

și Orșova, care n-au permis retragerea dușmanilor din zona Tr. Severin și nici infiltrarea lor de pe malul drept al Dunării pe teritoriul țării noastre. După zdrobirea rezistenței germane între Vîrciorova și Gura Văii, muncitorii navali din Tr. Severin au ajutat marinarilor să amenajeze unele remorchere și șalupe pentru acțiunea de minare [15].

Toate aceste acțiuni terestre și fluviale au dus la dezarmarea grupului de hitleriști din zona dunăreană a Olteniei, realizîndu-se cu forțe proprii eliberarea întregii regiuni. Războiul împotriva fasciștilor germani, început de fapt din prima clipă a insurecției armate, a fost continuat apoi alături de armata sovietică, ale cărei prime detașamente au intrat în Craiova la 4 septembrie 1944 [16].

Contribuția de seamă adusă de trupele române în această primă parte a războiului pentru asigurarea debușerii și concentrării trupelor sovietice la vest de Munții Apuseni și de Munții Banatului a fost apreciată de generalul Managarov, comandantul Armatei 53-a sovietice, care într-un ordin de zi dat la 23 septembrie 1944 preciza : „Unitățile Armatei I oprind năvala trupelor germane și ungare au acoperit mișcarea trupelor roșii spre cîmpia Ungariei. În aceste lupte, unitățile și subunitățile în condițiuni grele de regrupare au dovedit bărbăție și dîrzenie și au îndeplinit cu cinste misiunea ce li s-a încredințat" [17].

Victoria insurecției armate din august 1944 a declanșat în toată țara un puternic avînt revoluționar, exprimînd dorința maselor de a lupta împotriva fascismului pînă la nimicirea lui. Pe plan intern erau create toate condițiile care să ducă la transformarea radicală a vieții politice, economice și sociale în favoarea oamenilor muncii.

În dările de seamă din august și septembrie ale prefecților și în rapoartele informative alcătuite de pretorii plășilor din Oltenia este atestat entuziasmul maselor de la orașe și sate față de actul de la 23 August, încrederea în victoria forțelor democratice asupra fascismului, în termenii următori : „Încheierea armistițiului a fost primită cu multă satisfacție, sătenii avînd credința că greutățile inerente stării de război vor înceta". (Prefectura județului Dolj) ; „Populația orașului și a județului a primit cu multă însuflețire anunțarea armistițiului și intrarea României în război pentru dezrobirea Ardealului" (Prefectura județului Mehedinți) ; „Populația a primit cu o vădită bucurie evenimentele din noaptea de 23 August, avînd ferma convingere că prin noua orientare România va obține o pace mai repede și durabilă, toată lumea așteaptă cu toată încrederea desfășurarea evenimentelor în curs" (Prefectura județului Romanați) [18].

Prăbușirea planurilor de rezistență ale comandamentului german din România a grăbit înaintarea armatelor sovietice și române în vest, apropiind data victoriei definitive asupra hitleriștilor. În același timp, România a fost ferită să devină un teatru pustiitor de război, orașele și satele ei ferite de la distrugere și ruină, salvîndu-se viața a zeci de mii de oameni.

---

[15] I. Huza, *Din contribuția marinarilor români la zdrobirea fascismului german*, în „Studii", nr. 6/1959, p. 104.

[16] Muzeul „Procesul luptătorilor ceferiști și petroliști, iunie — iulie 1934", Craiova, inv. 101.

[17] General-colonel în rezervă Damian Rașcu, *Contribuția Armatei I române la războiul antihitlerist*, „Înainte", nr. 6 681 din 21 august 1966.

[18] Arh. St. Craiova, Inspectoratul g-ral, adm. Craiova, dos. 2 B/1944, f. 17, 50, și Prefectura Dolj, serv. adm. dos. 164/1944, f. 606.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

GÎNDIREA ROMÂNEASCĂ ÎN PROBLEMA DEZVOLTĂRII ŞI EXPERIENŢA REVOLUŢIEI POPULARE

DE

V. LIVEANU

La ampla dezbatere în problema dezvoltării care se desfăşoară astăzi pe plan mondial, o contribuţie pot aduce istoricii [1] şi nu în ultimul rînd istoricii ţării noastre.

Ne vom explica. În privinţa noţiunii de dezvoltare socială considerăm suficientă accepţia potrivit căreia dezvoltarea este trecerea de la o stare socială la alta, caracterizată printr-o mai mare stăpînire a omului asupra naturii şi asupra propriei fiinţe, ceea ce presupune creşterea forţelor de producţie, a cunoştinţelor şi a tuturor aptitudinilor umane creatoare, a gradului de satisfacere a trebuinţelor umane, materiale şi spirituale. Credem însă necesară distincţia dintre dezvoltarea *absolută* şi dezvoltarea *relativă*. Dezvoltarea absolută a unei societăţi este dezvoltarea ei în raport cu o stare anterioară *proprie*. Dezvoltarea relativă a unei societăţi este dezvoltarea ei în raport cu starea *altei* (sau *altor*) societăţi. În unele condiţii istorice, dezvoltarea absolută a unei societăţi este posibilă doar în măsura în care este însoţită de dezvoltarea ei relativă [2]. Or, cel mai tîrziu de la începutul secolului al XIX-lea, societatea românească a fost confruntată atît cu problema dezvoltării absolute, cît şi cu problema dezvoltării relative.

De-a lungul istoriei sale multiseculare, societatea românească, poporul român şi-au demonstrat din plin capacitatea de progres, bogatele resurse de dezvoltare. Fără a mai insista asupra perioadelor din trecutul îndepărtat, medieval sau asupra perioadei recente a revoluţiei populare, amintim numai că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea,

[1] Ultimul congres mondial de sociologie (Evian, 1965), consacrat problemei dezvoltării, a înregistrat prezenţa istoriografiei. Istoricul francez E. Le Roy Ladurie, de exemplu, a prezentat o comunicare despre rădăcinile istorice ale discrepanţei dintre dezvoltarea nordului Franţei şi a sudului ei.

[2] Ca, de pildă, în cazul ţărilor subdezvoltate, slabe economiceşte, integrate sistemului economic capitalist, a căror dezvoltare absolută este frînată atît de relativa lor înapoiere faţă de ţările capitaliste, cît şi de consecinţele pe care această înapoiere relativă le are asupra raporturilor de pe piaţa mărfurilor şi a capitalurilor.

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 685—716 1969.

www.dacoromanica.ro

după făurirea statului național român și transformările burgheze din anii 1859—1866, a fost creată în numai cîteva decenii o civilizație românească *modernă*. Dar factori istorici externi, a căror analiză depășește cadrul articolului de față, au făcut ca, atît în perioada dezvoltării feudale, cît și în perioada dezvoltării capitaliste, societatea românească să rămînă în urma dezvoltării societăților din țările occidentale, care au beneficiat de condiții istorice mai favorabile [3]. Din întîia jumătate a secolului al XIX-lea, cînd societatea românească se afla în stadiul descompunerii feudalismului și al genezei capitalismului, iar intensificarea relațiilor internaționale, impulsionată de capitalism, pusese țara noastră în contacte mai strînse cu Occidentul, elementele înaintate ale societății românești și-au pus nu numai problema „dezvoltării absolute" a ducerii societății românești înainte față de propria-i veche stare, dar și problema „dezvoltării relative", a înlăturării decalajului față de dezvoltarea țărilor mai avansate. Prezentă din al treilea deceniu al secolului al XIX-lea în opera lui Dinicu Golescu [4], conștiința acestui decalaj a frămîntat gîndirea social-politică românească și a dat acuitate și amploare preocupărilor ei pentru problema dezvoltării. În articolul de față nu vom face decît să schițăm unele dintre orientările succesiv conturate în gîndirea românească și unele concluzii desprinse din experiența revoluției populare, în legătură în special cu două aspecte ale problemei : cel al rolului factorilor interni în dezvoltarea socială și cel al perspectivelor industrializării în România.

Aspecte interesante ale dezvoltării sociale au fost abordate încă din deceniul al cincilea al secolului trecut în ideologia pașoptiștilor, exponenții claselor și păturilor interesate în trecerea la relații sociale burgheze, pe atunci *revoluționare*. Transformarea *structurilor sociale*, a relațiilor economice sociale, a instituțiilor politice și juridice etc. ca o expresie și o condiție primordială a dezvoltării sociale a constituit sensul activității pașoptiștilor (cu toate deosebirile dintre *curentele* manifestate în revoluția din 1848). Formulată clar în programele revoluției din 1848 — petiția de la Iași, dorințele partidei naționale în Moldova, proclamația de la Izlaz, hotărîrile adunărilor de la Blaj și Lugoj [5] — , cerința schimbării structurilor sociale ca o condiție a progresului social merită a fi reținută și astăzi, cînd unii autori și oameni politici occidentali reduc dezvoltarea la ridicarea nivelului producției, științei și culturii, neținînd seama de rolul relațiilor sociale[6]

---

[3] Dintre acești factori succesivi amintim pentru epoca feudală durata mult mai largă și mai grea pentru țara noastră decît pentru Occident a perioadei migrațiunii popoarelor, jugul impus de marile state feudale vecine, depărtarea de axa comerțului mondial, deplasată în a doua jumătatea a secolului al XV-lea spre Atlantic. Pentru epoca capitalistă amintim : suzeranitatea turcească pînă în 1877, nedesăvîrșirea procesului de formare a statului național pînă în 1918, exploatarea economiei românești de către capitalul străin.

[4] D. Golescu scria că din lipsa de grijă a „otcîrmuitorilor" „am rămas în urma" altor neamuri (Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, București, 1964, p. 51), dar era convins că prin îmbunătățirea conducerii „norodul peste puțini ani negreșit va ajunge întru acea stare care să află noroadele a ceilanți (sic) Evropii" (*ibidem*, p. 89).

[5] Diferitele programe elaborate de revoluționarii de la 1848 nu erau identice și se deosebeau în ce privește amploarea transformărilor preconizate, dar toate programele prevedeau schimbarea unora sau altora dintre vechile structuri sociale.

[6] În problema dezvoltării economice, de pildă, *Enciclopedia internațională a științelor sociale* apreciază că un important pas a fost făcut de cercetătorii dezvoltării economice (*development economists*) cînd au ajuns la consensul că obiectul studiilor lor este, în termenii lui W. Arthur Lewis, „creșterea producției pe locuitor" (*International Encyclopedia of Social Sciences*, New York, 1963, vol. 10, p. 387). B. F. Hoselits, conducătorul unui simpozion

www.dacoromanica.ro

(mai pe larg despre ideile paşoptiştilor vom vorbi într-o versiune lărgită a studiului de faţă, care va apărea în „Bibliotheca Historica Romaniae").

Interesantă pentru problema pe care o urmărim este şi poziţia lui Dionisie Pop Marţian, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Petre S. Aurelian, G. Barițiu, A. D. Xenopol şi altor exponenţi ai curentului, care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a combătut formula „România — ţară eminamente agricolă" [7], a preconizat dezvoltarea industrială a ţării şi a contribuit la adoptarea legislaţiei de încurajare a industriei. Pe lîngă multiplele avantaje economice ale dezvoltării industriei, exponenţi ai curentului amintit au pus în lumină cîteva adevăruri fundamentale, dintre care amintim: 1) industria este un stadiu necesar al dezvoltării economice în toate ţările [8]; 2) industria este o condiţie indispensabilă pentru *independenţa economică a ţării*; 3) industria este o condiţie pentru dezvoltarea tuturor ramurilor activităţii sociale [9]. Toate aceste idei tindeau să demonstreze că dezvoltarea industriei româneşti era cerută de condiţiile *interne* ale României şi implicit se integrau într-o concepţie mai largă asupra necesităţilor interne ca principal izvor al dezvoltării societăţii româneşti.

Exponenţii curentului „industrialist" tindeau atît la dezvoltarea absolută, cît şi la dezvoltarea relativă a ţării, la lichidarea cît mai rapidă a

---

internaţional consacra t problemei dezvoltării, conchidea că „în sensul cel mai restrîns dezvoltarea economică poate fi definită ca implicînd o creştere în producţia *per capita* a societăţii" (*Le développement social*, Symposium, dirigé par Raymond Aron et Bert F. Hoselitz, Paris — La Haye, 1965, p. 12). S-a obiectat pe drept cuvînt că acest criteriu, cu toată însemnătatea lui, nu este suficient, pentru că nu reflectă structura de clasă a societăţii, nivelul şi structura consumului.

[7] După cum se ştie, ideea că România trebuie să rămînă o ţară predominant agrară a fost susţinută de economiştii N. Suţu, Ion Strat, Alexandru Moruzi.

[8] „Al doilea stadiu al dezvoltării economice (după c l agricol — n.n.) este cel industrial" considera Dionisie Pop Marţian în *Economia socială* (1858) (*Opere economice*, Bucureşti, 1961, p. 143). Curentul spre dezvoltarea industrială a României, scria Petre Aurelian „nu este particular ţării noastre: toate staturile au trecut prin aceste perioade de dezvoltare economică, nici unul dintr-însele nu s-a născut industrial. Cu istoria dezvoltării economice în Europa se poate dovedi că toate staturile, începînd de la cele mai mici pînă la cele mai mari, au trecut prin aceleaşi faze prin care a trecut şi ţara noastră. Astfel fiind, nu este oare raţional ca noi, care sîntem în ajunul ca pe lîngă agricultură să creăm şi o industrie naţională, să ne conducem pe aceleaşi principii economice de care s-a condus acele staturi" (P. S. Aurelian, *Necesitatea întemeierii industriei româneşti*, 1876, în *Opere economice*, Bucureşti, 1967, p. 115). Dionisie Pop Marţian (*op. cit.*, p. 209) şi P. S. Aurelian (*op. cit.*, p. 151) vorbeau, în spiritul economiei burgheze clasice, despre legi „nestrămutate", „naturale" ale dezvoltării economice.

[9] B. P. Hasdeu scria: „O naţiune curat agricolă, mizeră şi sclavă înăuntru este menită a fi înghiţită de naţiunile fabricante" (*Agricultura şi manufactura*, în „Traian" din 15 ianuarie 1870). Industria, susţinea Hasdeu, contribuie la dezvoltarea nu numai a agriculturii şi a comerţului interior şi exterior, dar şi la dezvoltarea democraţiei, a culturii naţionale, a politicii de independenţă naţională (vezi Olga Constantinescu, *Concepţia social-economică a lui Bogdan-Petriceicu Hasdeu*, în *Din gîndirea economică progresistă românească*, Bucureşti, 1968, p. 361—369). P. S. Aurelian, demonstrînd efectele pozitive ale industriei asupra tuturor sectoarelor economice, era călăuzit şi el de ideea că „întemeierea industriei în România este o cestiune de viaţă pentru ţara noastră" (P. S. Aurelian, *Opere economice*, p. 186), că o ţară fără industrie este condamnată la subjugare economică şi politică (*ibidem*, p. 185—186). A. D. Xenopol, insistînd asupra urmărilor salutare pe care dezvoltarea industriei le are asupra ansamblului economiei naţionale (printre altele asupra valorificării întregului potenţial al forţei de muncă, asupra diversificării agriculturii), asupra creşterii populaţiei, a înfloririi culturii (A. D. Xenopol, *Opere economice*, Bucureşti, 1967, p. 82—88, 120—121), considera industria ca un element esenţial al bogăţiei naţionale, în care vedea baza materială a civilizaţiei româneşti (*ibidem*, p. 79—80 şi 113—114) şi a menţinerii existenţei naţionale a poporului român (*ibidem*, p. 124—125).

www.dacoromanica.ro

decalajului existent între dezvoltarea României şi cea a ţărilor avansate şi în acelaşi timp la păstrarea a ceea ce era valoros în tradiţiile şi originalitatea poporului român. Trebuie, scria Dionisie Pop Marţian în 1860, „a ajunge popoarele înaintate" şi, „ajungîndu-i, trebuie să ţinem pas cu repeziciunea cu care înaintează ei . . . A ajunge pe calea cea mai scurtă, care e cea mai dreaptă la înălţimea lor, şi a duce cu noi la acea înălţime tot ce este original sau tradiţional în noi, adecă a ne putea asemăna cu cei înaintaţi fără a ne pierde individualitatea naţională, iată modul şi tendinţa ce vom urmări" [10]. Această concepţie implica totodată ridicarea trăsăturilor naţionale specifice pe cele mai înalte culmi ale civilizaţiei.

Douăzeci şi unu de ani mai tîrziu, P. S. Aurelian scria la rîndul lui: „Mulţumită lui Dumnezeu, poporul român nu este dintre acelea care fug de progres; dimpotrivă, nu cred că altele ar putea să-i stea înainte cînd este vorba de a se dezvolta şi a merge pe calea civilizaţiunii. Împrejurări mai presus de puterile sale l-au împiedicat de a fi alături cu celelalte neamuri înaintate, nu putea să lupte deodată pentru a-şi apăra fiinţa şi a se dezvolta. Astăzi, după seculi de suferinţă, el este liber şi independent [11]. Ajuns în rîndul popoarelor înaintate întrucît priveşte situaţiunea sa politică, este de datoria sa să se pună pe lucru pentru a le ajunge din urmă şi pe calea economică" [12].

Dacă P. S. Aurelian, invocînd insuficienta acumulare de capitaluri autohtone, considera imposibilă dezvoltarea *de la început* a industriei mari şi se pronunţa pentru dezvoltarea în prima etapă a industriei la domiciliu şi a meseriilor [13], A. D. Xenopol milita pentru orientarea *de la început* spre *cele mai înalte forme* atinse în dezvoltarea industriei pe *plan mondial*: „Va trebui să începem şi în dezvoltarea industrială prin ultimele rezultate la care au ajuns popoarele apusene, prin industrii mari, pentru a dezvolta apoi pe cea mică, întrucît va fi cu putinţă, la adăpostul ei" [14]. Ideea rolului primordial în dezvoltare al forţelor proprii se armoniza aici cu tendinţa spre asimilarea celor mai înalte realizări obţinute în alte ţări.

Firește, economiştii, istoricii, oamenii politici de care am amintit, exponenţi ai burgheziei liberale sau democrate, aveau în vedere o dezvoltare a industriei *capitaliste*. Dacă P. S. Aurelian se pronunţa *împotriva* importului de capital străin în industrie şi în legătură cu aceasta preconiza limitarea, într-o primă etapă, la dezvoltarea industriei mici [15], Dionisie Pop Marţian *admitea* importul de capital străin, cu anumite condiţii şi îngrădiri, ca o măsură periculoasă, dar care nu putea fi evitată [16]. Cu mai puţine restricţii, A. D. Xenopol se situa pe aceeaşi poziţie [17] a acceptării capitalului străin, corespunzător de altfel cu poziţia *practică* a burgheziei române.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi în primii ani ai secolului al XX-lea, exponenţii burgheziei interesate în *dezvoltarea* industriei nu

---

[10] Dionisie Pop Marţian, *Opere economice*, p. 253.

[11] Rîndurile de mai sus erau scrise la mai puţin de patru ani de la cucerirea independenţei.

[12] P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 186.

[13] *Ibidem*, LXIII—LXV, p. 189—195.

[14] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1882, p. 234.

[15] Vezi *op. cit.*, p. 18, nota 2.

[16] „Înţeleg trebuinţa de a atrage capitalurile, însă nu înţeleg că această trebuinţă este necondiţionată" (Dionisie Pop Marţian, *op. cit.*, p. 261; vezi şi p. 425 şi 219—220).

[17] A. D. Xenopol, *Opere economice...*, p. 57—58 şi 118.

www.dacoromanica.ro

puneau încă problema transformării acesteia în ramură precumpănitoare a economiei românești [18]. Dar, înainte de primul război mondial, reprezentanți de seamă ai burgheziei întrevedeau creșterea producției industriale a României pînă la un nivel egal cu cel al producției agricole. În 1904—1905, Vintilă Brătianu, pronunțîndu-se pentru dezvoltarea industriei [19], credea că majoritatea noilor întreprinderi vor fi mijlocii și mici, ca fiind mai adecvate pieței interne, insuficient de largi [20], dar în 1912 preconiza deja dezvoltarea industriei pentru export [21], considera inevitabilă dezvoltarea *marilor* întreprinderi [22] și aprecia că producția industriei „poate în curînd năzui să egaleze pe cea agricolă" [23]. Purtătorii de cuvînt ai burgheziei industriale schițau largi programe de export industrial [24]. În noul cadru favorabil creat dezvoltării țării prin desăvîrșirea unificării de stat în 1918, proiectele industriale ale burgheziei au devenit mai îndrăznețe. România întregită, afirma Vintilă Brătianu, „va fi o țară industrială de export" [25]. El punea problema dezvoltării industriei de mașini, apreciind că „industria noastră metalurgică va alimenta o parte din înzestrarea noastră" cu utilaj industrial și de transport, iar „cercetarea mai adîncă a țării va indica pînă unde vom putea merge în această direcție" [26]. După cum se știe, Vintilă Brătianu a fost unul dintre animatorii politicii „prin noi înșine" a Partidului liberal, care admitea importul de capital străin, dar tindea ca în întreprinderile cu capital străin să se asigure majoritatea acțiunilor pentru capitalul românesc [27]. În această concepție, burgheziei autohtone îi revenea rolul primordial (dar nu exclusiv) în dezvoltarea industriei.

---

[18] Scrierile industrialiștilor păreau a înțelege uneori prin țară industrială o țară cu o industrie puternică, dar nu neapărat dominantă în economie. În orice caz, P. S. Aurelian considera că „agricultura merită locul dintîi în programul nostru economic..., este și va fi pentru totdeauna temelia producției noastre; aceasta însă nu ne oprește, precum nici o națiune, de a ne îndeletnici și cu industria" (P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 233, vezi și p. 151). Prin agricultură el înțelegea uneori și întreprinderile de prelucrare a produselor agricole atașabile exploatărilor agricole (*ibidem*, p. 151). A. D. Xenopol scria: „Pe de o parte trebuie numaidecît să deschidem poporului nostru pîrghia industriilor, pe de alta nu putem ajunge niciodată o țară industrială propriu-zisă", adică cu o predominare a industriei în economie, din cauza concurenței țărilor dezvoltate industrialicește (A. D. Xenopol, *Opere economice...*, p. 248).

[19] Vintilă I. C. Brătianu, *Scrieri și cuvîntări*, vol. I, București, 1937, p. 151—154 și 345—346.

[20] *Ibidem*, p. 157 și 346—347. Calculele electorale jucau, probabil, un anumit rol în aprecierile favorabile industriei mici.

[21] Vezi prefața lui Vintilă Brătianu la C. Hălăceanu, *Observațiuni asupra proiectului de lege industrială*, București, 1912.

[22] *Ibidem*, p. 9.

[23] *Ibidem*, p. 4.

[24] I. C. Negrescu, *Export și debușeuri în special în Orient*, București, 1909; Chr. Staicovici, *Îndrumarea comerțului nostru spre Orient*, în „Convorbiri literare", 1909, p. 46; V. Slăvescu, *O victorie a capitalului românesc; 5 ani de luptă a „Băncii românești"*, București, 1916, p. 16.

[25] Vintilă Brătianu, *Situația economică creată României noi după război*, în culegerea *Politica externă a României*, editată de Institutul social român, București (1925), p. 169 și 171.

[26] *Ibidem*.

[27] Lozinca „prin noi înșine" fusese formulată de liberali cu mult înaintea primului război mondial. Dar în 1904, de pildă, cerînd capitalului străin venit în țară se se asocieze cu capitalul românesc, Vintilă Brătianu nu revendica încă majoritatea participării pentru capitalul românesc (V. Brătianu, *Scrieri și cuvîntări...*, vol. I, p. 113).

www.dacoromanica.ro

În deceniul al treilea al secolului nostru, ideea transformării României într-o țară *industrială* ca urmare a dezvoltării *capitalismului românesc* a fost susținută și de Ștefan Zeletin. Pentru el, plămădirea României moderne s-a confundat cu plămădirea capitalismului și a burgheziei române [28], iar „dezvoltarea burgheziei române este normală în sensul că are drept cauză dezvoltarea capitalismului, și anume a unui capitalism ce străbate aceleași trepte de evoluție ca și cel apusean" [29]. Nu există legi speciale de dezvoltare a țărilor înapoiate care să fi acționat în dezvoltarea capitalismului românesc [30]. În România nu exista o contradicție între fond și formă, cum susțineau unii, ci o deplină corespondență între formele politice-juridice și stadiul dat al dezvoltării capitalismului [31]. Aceste premise i-au permis lui Zeletin să dezvăluie unele procese reale, profunde ale istoriei sociale românești. Tendința de a identifica cu orice preț evoluția capitalismului român cu evoluția capitalismului apusean l-a dus însă la erori teoretice și politice. După Zeletin, dezvoltarea capitalismului românesc a fost un simplu reflex al dezvoltării capitalismului occidental. „După mișcarea de la 1848 — scrie el — soarta luptelor noastre de clasă atîrnă mai mult de evenimentele externe decît de prefaceri interne. Privită în cadrul economiei mondiale, dezvoltarea burgheziei române alcătuiește un modest episod în expansiunea burgheziei engleze" [32]. Factorii externi erau puși astfel pe primul loc în evoluția societății românești moderne [33].

Zeletin nu ținea seama de determinismul *intern* al societății românești. Desigur, în epoca capitalismului, cum au arătat Marx și Engels, „se dezvoltă schimbul multilateral, interdependența multilaterală a națiunilor" [34]. Relațiile dintre națiuni pot fi de egalitate sau de dominare și pot exercita o influență constructivă sau distructivă. Dar forma și conținutul lor atîrnă de orînduirea socială, de trăsăturile și forțele interne ale națiunilor intrate în contact. Comerțul cu țările capitaliste occidentale a accelerat, firește, descompunerea feudalismului și apariția capitalismului în țara noastră, dar „impulsul inițial" al dezvoltării capitalismului în România nu poate fi redus la comerțul cu țările apusene. Trebuie avut în vedere stadiul general de dezvoltare a forțelor și a relațiilor de producție ale societății românești, care făcuse să apară posibilitatea unor disponibilități de export încă înaintea intensificării schimburilor cu Apusul și care disponibilități au putut fi îndreptate spre țările mai avansate din punct de vedere capitalist atunci cînd acestea au solicitat piața românească.

Efectele pe care în secolul al XIX-lea comerțul exterior dintre țările capitaliste avansate și o țară întîrziată din punctul de vedere al dezvoltării capitaliste le avea asupra ultimei țări au depins de însuși stadiul de dezvoltare al țării în cauză (România sau Serbia, Japonia sau China etc.). Chiar Zeletin, cînd a încercat să schițeze evoluția concretă a societății românești în secolele XIX—XX, a trebuit să apeleze în primul rînd la stadiul de dez-

[28] Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1927, p. 4.
[29] *Ibidem*, p. 5.
[30] Idem, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, 1925, p. 29.
[31] *Ibidem*, p. 199.
[32] *Ibidem*, p. 64.
[33] *Ibidem*, p. 64 și urm.
[34] K. Marx și F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, ed. a 8-a, București, Edit. politică, 1962, p. 36.

www.dacoromanica.ro

voltare şi la condiţiile specifice ale capitalismului *intern*. Aşa, de pildă, el explica menţinerea resturilor feudale (a dijmei) în agricultură prin stadiul *comercial* al capitalismului românesc între 1848 şi 1864 şi în deceniile următoare [35]. Zeletin a confundat *capitalul* comercial real cu inexistentul *capitalism* comercial, a ignorat compromisul dintre burghezie şi moşierime [36] şi rolul pe care urmărea acestui compromis, menţinerea marii proprietăţi funciare, l-a avut în persistenţa resturilor feudale; nu este însă mai puţin adevărat că marea pondere pe care a avut-o în rîndurile burgheziei române de la 1848—1864 burghezia comercială cu interesele ei specifice este unul dintre factorii care explică menţinerea marii proprietăţi funciare în 1864. Rezolvarea problemei agrare, ca şi a tuturor problemelor ţării, Zeletin o vedea în dezvoltarea industriei: „Pîrghia care va ridica ţărănimea din starea ei actuală nu e politica agrară, nici gradul ei de înţelepciune şi de bunăvoinţă pentru păturile agricole, ea stă în altă parte, anume în industria naţională. Aceasta are menirea de a plămădi viitorul din ruinele trecutului la oraşe, ca şi la sate" [37].

Problemele puse de menţinerea proprietăţii moşiereşti erau ignorate, dar rolul salutar atribuit industriei în dezvoltarea agriculturii nu poate fi contestat.

În dezvoltarea industriei şi transformarea României într-o ţară industrială, Zeletin vedea un stadiu necesar al dezvoltării capitalismului românesc. Dezvoltarea industriei, inclusiv a industriei pentru export şi a industriei metalurgice [38], avea să elibereze ţara de capitalul străin şi în general de dependenţa economică de exterior [39]. Văzînd în dezvoltarea industrială a ţării chezăşia dezvoltării independente a societăţii româneşti, Zeletin avea o perspectivă greşită asupra forţelor interne menite să înfăptuiască industrializarea României. Rezolvarea acestei sarcini şi în general a organizării producţiei naţionale pe baza unui plan o atribuia celei pe care el o numea „oligarhie financiară" [40], cu alte cuvinte marii burghezii interesate în bănci şi industrie. Instrumentul de organizare a producţiei de către burghezie era, după Zeletin, statul, şi în legătură cu aceasta el considera *depăşită* faza democratică, liberală a societăţii capitaliste (despre care afirma că a intrat în faza „neoliberalismului") şi preconiza o *dictatură centralizată* [41] a marii finanţe pentru organizarea producţiei naţionale (din punct de vedere politic el a aderat la Partidul Poporului, condus de generalul Averescu).

La începutul deceniului al treilea, necesitatea şi posibilitatea transformării României într-o ţară industrială a fost susţinută şi de Mihail Manoilescu. El acorda o mare însemnătate dezvoltării industriei metalurgice,

---

[35] Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 191.

[36] Şt. Zeletin susţinea că între 1830 şi 1860 marea boierime a dispărut ca clasă şi că în 1848—1866 şi pînă la 1880 nu a existat la noi o burghezie propriu-zisă, ci doar „un grup de agrarieni comercializaţi", adică mica boierime care făcea comerţ cu produse agricole (Şt. Zeletin, *Neoliberalismul...*, p. 8—9, şi *Burghezia română..*, p. 58). Era vorba, firește, de o supraapreciere a ruinării marii boierimi, care în parte fusese silită să-şi vîndă moşiile, dar care era departe de a fi dispărut cu totul.

[37] Idem, *Burghezia română*, p. 214.

[38] Şt. Zeletin, *Burghezia română*, p. 131 şi 133.

[39] Idem, *Neoliberalismul*, p. 15, şi *Burghezia română*, p. 137.

[40] Idem, *Burghezia română*, p. 153, 158 şi 166, şi *Neoliberalismul*, p. 14—15.

[41] Şt. Zeletin, *Neoliberalismul*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

producției de energie electrică și altor ramuri hotărîtoare ale industriei [42]. Ca și Zeletin, Manoilescu concepea industrializarea României doar în cadrul *capitalismului* (el însuși s-a lansat în „afaceri industriale"). După ce un timp a teoretizat „neoliberalismul", el a trecut făţiș pe poziţiile corporatismului fascist [43].

În anii 1934—1939, cînd guvernul burghez a intensificat încurajarea industriei prin contingentarea importului, masive comenzi de stat și alte măsuri, noua orientare a cercurilor conducătoare spre creșterea ritmului dezvoltării industriale și-a găsit expresia într-o serie de lucrări, dintre care amintim *Industrializarea României* (București, 1936, două ediţii) de N. P. Arcadian, și mai cu seamă în ampla suită de studii consacrate industriei și reunite în *Enciclopedia României*, volumul al III-lea. În anii 1921—1928 și mai cu seamă în 1934—1939, industria românească a cunoscut o dezvoltare importantă, raporturile dintre capitalul străin și capitalul românesc investit în industrie s-au schimbat, acesta din urmă devenind preponderent. Totuși, capitalul străin a continuat să joace un rol important în economia românească, care în anii 1941—1944 a fost subordonată capitalului german ca urmare a expansiunii hitleriste. Pe de altă parte, au fost dezmințite de istorie concepţiile burgheze asupra forţelor interne capabile să industrializeze ţara și în general să modernizeze economia românească. Ștefan Zeletin afirma în 1927 că „oligarhia financiară" va fi cea care va înfăptui sarcinile de organizare a producţiei atribuite de Marx socialismului [44]. Nu însă burghezia a realizat misiunea socialismului în România, ci, dimpotrivă, sarcina burgheziei de industrializare a ţării a fost înfăptuită de socialism. Industrializarea României, transformarea ei într-o ţară industrial-agrară, cu o industrie puternică, precumpănitoare în economie, a fost opera istorică a revoluţiei populare, a socialismului.

Am vorbit despre partizanii industrializării capitaliste a României. În rîndurile unor clase și pături sociale s-au manifestat și curente opuse industrializării. Nu ne vom opri aici la economiștii din secolul al XIX-lea, ca Nicolae Suţu sau Alexandru B. Moruzi, care se ridicau împotriva industrializării de pe poziţiile moșierimii. Ni se par mai interesante „poporanismul" și „ţărănismul" secolului al XX-lea.

Poporanismul, al cărui organ a fost din 1906 revista „Viaţa românească", vedea în ridicarea culturală, economică și politică a ţărănimii condiţia esenţială a progresului culturii și întregii societăţi românești [45]. Ridicarea ţărănimii trebuia realizată prin lupta unită a tuturor păturilor interesate în dezvoltarea democraţiei. „Poporul", forţele sociale interne erau pentru poporaniști factorul determinant al dezvoltării sociale. Ei nu negau însă acţiunea influenţelor externe. C. Stere, ideologul poporanismului, admitea în termeni expliciţi influenţa ţărilor capitaliste occidentale

[42] Vezi M. Manoilescu, *Importanţa și perspectiva industriei în noua Românie*, București, 1921, și *Politica producţiei naţionale*, București. Cf. Vasile Nechita, *M. Manoilescu despre profilul industrial al României*, în „Analele Universităţii «Alexandru Ion Cuza» din Iași, secţia a III-a, tom. XVI (1968), p. 109—129.

[43] M. Manoilescu, *România stat corporatist*, București, 1933, și *Secolul corporatismului*, București, 1934.

[44] Șt. Zeletin, *Neoliberalismul...*, p. 14.

[45] Vezi cuvîntul introductiv, programatic, *Către cititori*, publicat în primul număr al „Vieţii româneşti" (martie 1906), p. 5—7.

www.dacoromanica.ro

asupra țărilor înapoiate [46]. O dată cu aceasta el sublinia pe drept cuvînt că rezultatele influenței externe depind de trecutul istoric și de condițiile interne ale țării. Efectul influenței capitalismului extern asupra unei țări agrare, remarca mai tîrziu teoreticianul țărănismului, Virgil Madgearu, „este condiționat de situația mijloacelor de transport în general și de țara primitoare în particular" [47].

Și mai importantă era însă sublinierea influenței pe care țările mai puțin dezvoltate o pot exercita asupra țărilor mai avansate. C. Stere dădea în acest sens exemple din domeniul economiei [48]. Mai cu seamă, această idee a fost urmărită de poporaniști pe planul contactelor dintre culturi. Cuvîntul introductiv, programatic al „Vieții românești", referindu-se la contactele culturale cu Occidentul, afirma: „De o sută de ani însă am început să ne împărtășim mai cu dinadinsul la civilizația popoarelor din Apus și ar fi vremea să dăm ceva în schimb, să dăm lumii răsunetul sufletului nostru atins de cultura apuseană" [49]. „Un popor nu-și poate justifica dreptul la existența distinctă în sînul popoarelor civilizate decît dacă poate contribui cu ceva la cultura universală, *dîndu-i nota specifică a geniului său*" [50].

Recunoașterea universalității culturii, a dezvoltării schimburilor și influențelor culturale era astfel însoțită de accentuarea faptului că universalitatea culturii se întemeiază pe contribuția specifică și pe influența creatoare a *fiecărei* culturi naționale la cultura umană. Poporanismul cerea ridicarea economică politică și culturală a poporului tocmai pentru a se deschide calea ridicării pe culmi cît mai înalte a culturii naționale și a aportului ei la cultura umană.

Poporaniștii se pronunțau pentru „desăvîrșirea operei generației de la 1848" [51], pentru „o țărănime liberă și stăpînă pe pămîntul ei" [52], pentru o democrație largă, dar concepția lor asupra forțelor motrice interne, menite să înfăptuiască progresul social, nu le-a îngăduit transpunerea în viață a propriului program.

Pentru C. Stere, autorul platformei social-politice a poporanismului, gospodăriile țărănești reprezentau „o formație socială deosebită" [53], caracterizată prin absența exploatării și antagonismelor de clasă [54]. În țările agrare, ca România, tocmai această „formație economică specifică", necapitalistă, determină cursul evoluției sociale [55]. „România — susținea C. Stere — nu poate urma dezvoltarea industrială a Europei apusene" [56]. În România, industria nu s-ar fi putut dezvolta pentru că nu avea piețe ex-

---

[46] C. Stere, *Neoiobăgia domnului Gherea*, în „Viața românească", an. V, nr. 12 din decembrie 1910, p. 432—433.

[47] Virgil Madgearu, *Agrarism, capitalism, imperialism. Contribuții la studiul evoluției sociale românești*, București, 1936, p. 26.

[48] Se referea la influența situației țărilor înapoiate asupra procesului de transformare a Angliei din atelier industrial al lumii în „casă de bani" a lumii (C. Stere, *op. cit.*, p. 432).

[49] „Viața românească", an. I, nr. 1 din iunie 1906, p. 5.

[50] Ibidem.

[51] C. Stere, *Social-democrație sau poporanism*, în „Viața românească", an. III, nr. 1 din ianuarie 1908, p. 56 și 58; an. III, nr. 4 din aprilie 1908, p. 59.

[52] C. Stere, *op. cit.*, în „Viața românească", an. III, nr. 1 din ianuarie 1908, p. 56—57.

[53] C. Stere, *op. cit.*, în „Viața românească", an. II nr. 9 din 1907, p. 333.

[54] *Ibidem*, p. 339.

[55] *Ibidem*, p. 338.

[56] *Ibidem*, în „Viața românească", an. II, nr. 10 din 1907, p. 36.

www.dacoromanica.ro

terne şi pentru că distrugerea industriei casnice sărăcea ţărănimea, reducea puterea ei de cumpărare [57]. Viitorul economiei româneşti era în *intensificarea agriculturii* cu ajutorul *cooperaţiei*.

Argumentele aduse pentru a dovedi imposibilitatea dezvoltării industriei României erau false : industria în dezvoltare îşi creează prin sine însăşi propria piaţă internă ; necesitatea absolută a pieţei externe pentru industria unei ţări capitaliste apare abia după ce aceasta a epuizat posibilităţile pieţei interne, ceea ce era departe de a fi cazul ţării noastre ; distrugerea industriei casnice ţărăneşti, nevoia ţăranilor de a-şi vinde forţa de muncă *lărgeau* piaţa internă, chiar în condiţiile sărăcirii ţărănimii ; îmbunătăţirea nivelului de trai al ţărănimii prin reforma agrară era în orice caz de natură să lărgească mult piaţa internă.

Negarea perspectivelor de dezvoltare a industriei în România vicia întreaga concepţie poporanistă asupra forţelor motrice ale dezvoltării societăţii româneşti. Contestînd posibilităţile dezvoltării industriei, Stere nega orice rol politic proletariatului român şi social-democraţiei române [58]. Recunoştea însă neputinţa ţărănimii de a juca un rol politic independent [59] şi, infirmîndu-şi propria teză despre „ţărănime masă nediferenţiată", constata că „în sînul ţărănimii noastre se poate observa diferenţierea unui nou element social, al fruntaşilor satului" [60]. Lupta pentru „democraţia rurală" trebuia condusă de „fruntaşii satului", de ţăranii mai înstăriţi şi de intelectualii satului (învăţători, preoţi), de mica burghezie şi de intelectualitatea oraşelor [61]. Pe de altă parte, poporanismul susţinea că în România nu era posibilă dezvoltarea unei mişcări *revoluţionare*, ci doar a luptei pentru reforme.

Astfel, poporanismul era un exponent pe plan ideologic şi politic al ţărănimii înstărite, al micii burghezii şi al intelectualităţii, care, refuzînd calea luptei revoluţionare, erau însă împinse de situaţia lor obiectivă să militeze pentru transformări *democratice*, reformiste [62]. Dar, în condiţiile în care, indiferent de teoriile poporaniştilor, capitalismul şi industria se dezvoltau, ţărănimea înstărită, mica burghezie, intelectualitatea nu puteau păstra o poziţie politică independentă, ci trebuia să aleagă între coalizarea cu proletariatul sau cu burghezia ; în măsura în care negau rolul politic al proletariatului, exponenţii acestor pături nu puteau evita de a ajunge la remorca burgheziei, fenomen ilustrat prin polemica susţinută împotriva mişcării socialiste şi prin încadrarea poporaniştilor, din punct de vedere politic, într-un partid burghez.

Pînă la primul război mondial, poporanismul a constituit un curent de stînga în sînul Partidului Liberal, dominat de marea burghezie, şi a contribuit ca acest partid să se angajeze în 1913 la efectuarea reformelor

[57] *Ibidem*, p. 17—36.

[58] În România, „proletariatul industrial nu se poate dezvolta şi în orice caz nu poate avea vreun rol politic apreciabil" (C. Stere, în „Viaţa românească", an. III, nr. 1 din ianuarie 1908, p. 73). Realitatea societăţii româneşti a dat acestei teze o absolută şi completă dezminţire.

[59] „A crede că la noi ţărănimea de rînd poate avea acum de îndată, un rol de iniţiativă şi o organizaţie politică independentă, chiar în lupta ce se impune pentru democratizarea ţării, înseamnă a părăsi terenul ipotezelor permise pentru gîndirea ştiinţifică" (*ibidem*, p. 64).

[60] *Ibidem*.

[61] *Ibidem*, p. 65—66.

[62] În legătură cu poporanismul, vezi V. Liveanu, M. Ruscnescu. Tr. Lungu, M. Iosa, I. Kovacs şi V. Bozga, *Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti. 1908—1921*, Bucureşti, 1967, p. 113—116, 156 şi 163.

www.dacoromanica.ro

agrară şi electorală; reformele limitate ale Partidului Liberal erau însă mai restrînse decît cele preconizate de poporanişti. După sfîrşitul primului război mondial, poporanştii au contribuit la înfiinţarea Partidului Ţărănesc (decembrie 1918), care a atras pături ale ţărănimii înstărite, ale micii burghezii urbane şi ale intelectualităţii, nemulţumite de liberali. În atmosfera revoluţionară postbelică, ideologia „ţărănismului" a căpătat o coloratură mai radicală decît a poporanismului. Printre altele, ţărănismul se declara adept al luptei de clasă şi reprezentant al „clasei ţărăneşti" în lupta contra marilor proprietari şi ai burgheziei. În problema perspectivelor industriei, alături de scepticism, sau de ostilitate faţă de dezvoltarea industriei [63] în sînul ţărănismului, au început să se manifeste şi atitudini mai favorabile industriei. Încă din primii ani de după desăvîrşirea unităţii politice, în „Viaţa românească" se constată mai multă încredere decît în trecut faţă de perspectivele industriei, ba chiar o acceptare uneori a posibilităţii industrializării într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat [64].

Ţărănismul se ridica însă împotriva dictaturii proletariatului şi a „bolşevismului", a mişcării revoluţionare a proletariatului şi liderii săi au ajuns la o înţelegere cu exponenţi ai burgheziei bancare şi industriale [65]. Liderii ţărănişti au renunţat la introducerea principiului luptei de clasă în programul Partidului Naţional Ţărănesc, creat în 1926 prin fuziunea partidelor ţărănesc şi naţional şi au consimţit în schimb să se înscrie în program ideea că noul partid acţiona „întemeindu-se pe solidaritatea tuturor claselor sociale" [66], ceea ce implica menţinerea claselor exploatatoare existente atunci. În problema dezvoltării industriei, programul Partidului Naţional-Ţărănesc cuprindea un compromis : era recunoscut „primatul agriculturii", dar se prevedea şi o încurajare a industriei bazată pe valorificarea produselor agricole (deci a industriei alimentare şi uşoare) şi a industriei producătoare de combustibili şi de energie electrică [67]. Programul Partidului Naţional-Ţărănesc mai cerea însă intensificarea importului de capital şi „egalitate de tratament capitalurilor străine ca şi capitalurilor româneşti în faţa legii şi a administraţiei" [68]. În condiţiile concrete ale României, acest

[63] Vezi aprecierile lui V. Madgearu din 1925 la p. 736.

[64] „Viaţa românească" a recenzat favorabil o lucrare a lui M. Manoilescu consacrată demonstrării posibilităţilor dezvoltării industriale a României întregite („Viaţa românească", an. XVI, nr. 4 din aprilie 1921, p. 147—148). În 1925, în articolul *Agricultură sau industrie?* George Strat scria : „Nu vedem cum s-ar putea înfiripa o industrie naţională capabilă fără aceste două elemente esenţiale : capital naţional şi antreprenori... Cuminţenia elementară, viitorul însuşi al economiei româneşti ne obligă să ne întoarcem înapoi spre ogoarele ţării, la brazda binecuvîntată şi fecundă, de unde va răsări nu numai pîinea de mîine, ci şi capitalul cu care se vor înălţa uzinele şi furnalele viitorului" („Viaţa românească", an. XVII, nr. 11—12 din noiembrie-decembrie 1925). Preponderenţa acordată agriculturii pentru o perioadă îndelungată era privită acum ca o etapă premergătoare industrializării.

[65] În legătură cu Partidul Naţional-Ţărănesc vezi *Relaţii agrare...*, p. 342 şi urm.

[66] *Partidul Naţional-Ţărănesc, Principiile programului şi statului votate de congresele extraordinare pentru ratificarea fuziunii partidelor naţional şi ţărănesc la 10 octombrie 1926 în Bucureşti* [f.a.], p. 3.

[67] În program se spunea : „Producţia principală a ţării fiind agricultura, interesele propăşirii acesteia nu vor fi subordonate unui industrialism forţat şi artificial" (*ibidem*, p. 8). Se prevedea „dezvoltarea industriei mijlocii şi mari, îndeosebi a aceleia în legătură cu valorificarea produselor agricole cu excluderea producţiei interesate a industriei, care nu are baze naturale de dezvoltare în ţară" (*ibidem*, p. 11). Se mai preconiza însă înlesnirea dezvoltării industriei naţionale prin măsuri pentru intensificarea producţiei izvoarelor de energie, petrol, cărbuni, gaz metan, izvoare de apă (*ibidem*, p. 4).

[68] *Ibidem*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

punct programatic, izvorît din interesele specifice ale cercurilor burgheze influente din conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc [69] şi realizat în felul cunoscut în timpul guvernelor naţional-ţărăniste din 1929—1933, era de natură să contribuie la dependenţa economică faţă de capitalul străin.

Partidul Naţional-Ţărănesc a formulat un şir de revendicări democratice atît pe plan politic, cît şi pe plan social-economic. În conducerea sa au predominat însă oamenii politici legaţi de interesele burgheziei bancare, industriale, comerciale, ca şi ai burgheziei rurale, devenită tot mai conservatoare după reforma agrară din 1921. În Partidul Naţional-Ţărănesc se desfăşura treptat o polarizare a curentelor. În timp ce majoritatea conducerii a evoluat spre dreapta, în Partidul Naţional-Ţărănesc a activat şi o aripă de stînga, care s-a apropiat de partidul comunist pe linia luptei antifasciste, a luptei pentru o cultură progresistă („Viaţa românească" a publicat după 1935 articole şi studii ale unor intelectuali comunişti).

În legătură cu aceasta este interesantă evoluţia ideilor unui exponent de seamă al ţărănismului, Virgil Madgearu, asupra dezvoltării industriei în România. În anii 1920—1940 Madgearu susţinea că mica proprietate ţărănească nu este subminată de capitalism, că economia ţărănească reprezintă o „categorie naţional-economică" specială, cu dezvoltare proprie, necapitalistă [70]. După părerea exprimată în 1925—1936, dezvoltarea industriei şi deplina implantare a capitalismului în economie nu aveau perspective în România. „Afirm — scria Madgearu într-o lucrare din 1925, republicată în 1936 — că condiţiunile de existenţă naturală ale ţării noastre nu deschid perspective dezvoltării dintr-un stat agrar într-un stat industrial" [71].

Faptele însă l-au determinat pe Madgearu în al patrulea deceniu să-şi revizuiască părerile. Dispariţia etalonului aur şi instabilitatea monetară, dar mai cu seamă tendinţele spre autarhie economică (concretizate în noile reglementări ale schimburilor internaţionale de mărfuri şi devize), apărute o dată cu criza economică din anii 1929—1933, au avut ca urmare, după economistul român, două serii de fenomene: a) încetarea rolului exportului de capital ca „factor de industrializare al ţărilor înapoiate" [72] şi b) desfăşurarea unui proces specific de „industrializare a ţărilor agrare şi reagrarizare a ţărilor industriale" [73]. Nu interesează aici justeţea analizelor lui Madgearu asupra tendinţelor economice internaţionale, ci numai în-

[69] Cercurile capitaliste concurente ale capitalurilor grupate în jurul Băncii Naţionale, „Băncii româneşti" şi întreprinderilor legate de citadelele financiare liberale se bizuiau, în concurenţa cu aceste promotoare ale politicii „prin noi înşine", pe colaborarea cu capitalul străin.

[70] V. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism...*, p. 17—23 şi 58—82; această lucrare conţinea lucrări scrise în deceniul al treilea. În 1940, în lucrarea care i-a încununat activitatea ştiinţifică, V. Madgearu aprecia România ca un „stat semicapitalist, cu o ordine economică-socială agraro-ţărănească" (*Evoluţia economiei României după războiul mondial*, Bucureşti, 1940, p. 361), o ţară în care domină „economia ţărănească familială sau semifamială, care nu foloseşte salariaţi decît ocazional" (*ibidem*, p. 357). Madgearu considera că dezvoltarea capitalismului în România pînă în 1918 a fost opera capitalismului extern (*ibidem*, p. 19 şi 20). Efectul influenţei externe fiind după el condiţionat de situaţia internă a ţării (vezi mai sus, p. 733; aplicarea acestei concepţii, în *op. cit.*, p. 19), capitalismul a avut în România o evoluţie specifică (*ibidem*, p. 8 şi 19) şi nu a devenit dominant. Madgearu a avut dreptate cînd a atras atenţia asupra rolului condiţiilor interne în receptarea influenţei externe, dar a subapreciat totuşi rolul acestei influenţe şi gradul dezvoltării capitalismului în România.

[71] V. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism...*, p. 115.

[72] Idem, *Evoluţia economiei României după războiul mondial*, p. 23.

[73] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

registrarea concluziilor lui despre inevitabilitatea, în noua situaţie, a industrializării ţărilor agrare prin resurse proprii fără capital din import.

Convins acum de posibilitatea industrializării ţărilor agrare, Madgearu critica în 1940 teoriile poporaniste despre restrîngerea pieţei interne în ţările agrare, referindu-se şi la Lenin. Pe lîngă greşeala de a fi crezut fatală restrîngerea pieţei ţărăneşti, „a doua eroare a teoriei poporaniste, aprecia Madgearu, e de a fi neobservat, după cum observa şi Lenin, că economia capitalistă îşi creează ca însăşi o piaţă de desfacere, chiar în faza de tranziţie de la economia (de mărfuri) simplă la cea capitalistă, prin apariţia salariaţilor şi capitaliştilor" [74].

Factorul determinant hotărîtor al dezvoltării economiei româneşti, Madgearu îl vedea în creşterea suprapopulaţiei agricole. Rezolvarea problemelor create de surplusul forţei de muncă la ţară o credea posibilă „în prima linie în transformarea structurală a agriculturii însăşi" [75] prin intensificarea agriculturii [76], iar în al doilea rînd prin industrializare. „Presiunea demografică va acţiona în sensul accelerării procesului de industrializare [77], socotea Madgearu. Analizînd pe larg resursele şi posibilităţile României, el ajungea la încheierea că pentru ţara noastră „perspectivele industrializării apar favorabile" [78]. Chiar dacă admitea posibilitatea unui import de capital [79], ca sursă principală pentru acumularea fondurilor necesare dezvoltării industriei el recomanda acumularea internă [80].

Concepţia lui Madgearu asupra industrializării, fără a mai vorbi despre faptul că era o concepţie asupra industrializării în cadrul şi limitele capitalismului, prezenta, firește, laturi criticabile : suprapopulaţia agricolă împingea într-adevăr la industrializare, dar era de fapt o suprapopulaţie relativă (nu absolută), iar existenţa ei nu era singurul şi cel mai important factor al industrializării ; el considera indicată dezvoltarea în ţara noastră a producţiei siderurgice şi a industriei producătoare de maşini agricole, dar nu credea posibilă dezvoltarea producţiei naţionale de utilaj industrial [81]. Semnificativ era însă că cel mai de seamă reprezentant pe planul teoriei al ţărănismului de după primul război mondial a ajuns la începutul celui de-al doilea război mondial la concluzia că dezvoltarea viitoare a României trebuie să treacă în mod inevitabil prin industrializarea ţării pe baza resurselor interne. Aceasta implica şi o reexaminare a ideilor cu privire la rolul clasei muncitoare în dezvoltarea României. Asasinarea lui Madgearu s-a produs însă în momentul în care noua etapă în gîndirea sa economică-socială abia începuse a se contura.

În istoria gîndirii româneşti s-au întîlnit curente care abordau problemele dezvoltării României moderne pornind de la premisa că rolul

[74] *Ibidem*, p. 13.

[75] *Ibidem*, p. 364.

[76] *Ibidem*, p. 544 şi urm.

[77] *Ibidem*, p. 377 ; vezi şi p. 394.

[78] *Ibidem*, p. 207.

[79] Încă din 1936 Madgearu arată că speranţele puse în importul de capital străin nu s-au confirmat (V. Madgearu, *Misiunea Partidului Naţional-Ţărănesc*, Bucureşti, 1936, p. 16—17), valorificarea bogăţiilor ţării trebuind a se efectua în viitor de capitalul autohton şi de stat (*ibidem*, p. 18).

[80] V. Madgearu, *Evoluţia economiei României după războiul mondial*, p. 381 şi urm. Lucrarea cuprinde, în încheiere, aprecieri asupra tratatului economic româno-german din martie 1939, dintre care unele inspirate, poate, de conjunctura politică a momentului, nu concordau cu interesele rezistenţei împotriva expansiunii economice a imperialismului german.

[81] *Ibidem*, p. 255 şi 283.

www.dacoromanica.ro

primordial în această dezvoltare l-a avut imitarea formelor culturii şi ale civilizaţiei occidentale. Spaţiul limitat unui studiu de revistă ne obligă să renunţăm la prezentarea acestor curente (despre care vorbim pe larg în versiunea lărgită a studiului de faţă, amintită mai sus). Trecem acum la prezentarea ideilor în problema dezvoltării formulate de socialiştii români. Într-adevăr, o epocă nouă în gîndirea românească asupra dezvoltării a fost inaugurată de apariţia mişcării socialiste şi răspîndirea marxismului în România.

Socialiştii au înlăturat caracterul abstract al noţiunii de dezvoltare, au dezvăluit legile dezvoltării sociale, rolul modului de producţie şi al luptelor de clasă în dezvoltarea societăţii, au pus în lumină conţinutul concret al noţiunii, „dezvoltarea României moderne". Dezvoltarea societăţii româneşti după revoluţia din 1848, au arătat socialiştii, a constat în dezvoltarea capitalismului, în condiţiile menţinerii unor puternice resturi feudale. Dezvoltarea relaţiilor burgheze o dată cu persistenţa rămăşiţelor feudale a fost relevată în 1885 în lucrarea lui Gherea *Ce vor socialiştii români* [82], care a servit drept prim document programatic mişcării socialiste din România, în programele din 1893 şi din 1910 ale P. S. D. R., ca şi în lucrarea lui Gherea din 1908 *Cuvinte uitate* [83]. În 1910, în *Neoiobăgia*, Gherea a insistat asupra resturilor feudale din agricultură, ceea ce a contribuit la subaprecierea acolo a ponderii relaţiilor capitaliste din agricultură [84]; în 1912, în lucrarea *Asupra socialismului în ţările înapoiate*, Gherea sublinia caracterul capitalist al ansamblului economiei româneşi din acel timp şi împletirea în agricultură a resturilor feudale cu relaţiile capitaliste [85]. O dată cu caracterul *capitalist* al dezvoltării societăţii româneşti după 1848, socialiştii au evidenţiat caracterul *antagonic* al acestei dezvoltări, îmbinarea urmărilor ei pozitive cu efecte nefaste ale exploatării capitaliste şi ale resturilor exploatării feudale. Pentru dezvoltarea în continuare a societăţii româneşti, au

---

[82] În lucrare se vorbea despre „starea burgheză în care ne aflăm acum" (C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, Bucureşti, 1968, p. 78), despre sistemul muncii în dijmă şi, în general, despre urmările menţinerii marii proprietăţi funciare (*ibidem*, p. 85).

[83] „... Ţara noastră — aprecia programul P.S.D.M.R. din 1893 — devine din ce în ce mai capitalistă şi deci din ce în ce creează în ea un teren favorabil socialismului". Programul mai vorbea despre „rămăşiţe ale iobăgiei, cum sînt dijma, zilele de prestaţie, căratul, ruşfeturile", a căror desfiinţare imediată o revendica („Munca" din 11 aprilie 1893). Programul din 1910 al P.S.D.R. constata: „România, ţară bună feudală încă pe la mijlocul veacului trecut, se află de atunci atrasă în ruajul evoluţiei capitaliste... Cu toată piedica ce raporturile feudale şi semifeudale au pus şi astăzi comercializării şi industrializării României, capitalismul a făcut progrese mari în ţara noastră, dînd naştere tuturor fenomenelor nedespărţite de el". Rezultatul este crearea unei clase proletare industriale şi „diferenţierea categoriilor sociale în sînul populaţiei rurale, formarea unei burghezii săteşti şi ştergerea tot mai mult a caracterului feudal al relaţiilor dintre proprietari şi ţărani, relaţiuni de servaj destul de vii încă..." („România muncitoare" din 24 ianuarie 1910). În 1908, în *Cuvinte uitate*, p. 220, Gherea scria în legătură cu stadiul dezvoltării României: „Sîntem deja în capitalism".

[84] „Pentru a analiza problema agrară a trebuit s-o izolez de celelalte probleme care toate împreună cu ea constituiesc chestiunea socială a ţării" (C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, Bucureşti, 1910, p. 452). În altă parte, anunţa Gherea „vom vorbi şi despre dezvoltarea noastră capitalistă" (*ibidem*, p. 10).

[85] În acea lucrare, Gherea scria: „Noi am şi devenit de acum o ţară cu tip de dezvoltare capitalist, o societate capitalistă înapoiată încă, cu resturi medievale, dar totuşi o ţară cu un tip de dezvoltare capitalist. Producerea în ţara noastră are un caracter capitalist, raporturile de producere, deşi la ţară încărcate încă de iobăgism, au totuşi în mare parte şi un caracter capitalist. Producţia agricolă e de asemenea dominată de capitalism" (C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, p. 262).

www.dacoromanica.ro

relevat socialiştii, este necesară desfiinţarea mai întîi a resturilor feudale şi, într-un stadiu ulterior, trecerea de la capitalism la socialism, clasa cea mai progresistă, capabilă să conducă lupta pentru înfăptuirea acestei treceri, fiind proletariatul. Revoluţia populară a confirmat aceste concluzii, desprinse din analiza stadiului de dezvoltare a societăţii româneşti.

Subliniind că România era o ţară capitalistă *înapoiată*, socialiştii români au avut de rezolvat o problemă necunoscută în ţările avansate din punct de vedere capitalist: elaborarea unei politici marxiste în problema industrializării ţării.

O constantă a socialismului românesc a fost orientarea spre dezvoltarea industrială a ţării. În lucrarea *Ce vor socialiştii români*, Gherea a expus ideile generale ale socialismului ştiinţific, inevitabilitatea socialismului în România, principiul dictaturii proletariatului şi a arătat totodată că „în România organizarea producţiei de către poporul muncitor în folosul său, pe lîngă multe alte bunuri, face cu putinţă şi întemeierea industriei" [86]. Dar în această primă lucrare programatică, care punea problema întemeierii industriei de către „poporul muncitor", critica claselor exploatatoare mergea pînă la negarea posibilităţilor *burgheziei* române de a dezvolta industria, şi în general producţia naţională [87]. Această eroare se explica prin slaba dezvoltare industrială de pînă atunci a ţării, ca şi prin influenţa unor idei ale socialismului premarxist, narodnicist [88]. Ulterior socialiştii au revenit asupra subaprecierii perspectivelor industriei române în capitalism şi au început încă din deceniul al optulea al secolului trecut să admită posibilitatea dezvoltării industriale a României în capitalism, să preconizeze măsuri energice pentru *imediata* dezvoltare a industriei. Încă la 9 iunie 1885, ziarul „Drepturile omului" sublinia că toţi oamenii luminaţi „vor o industrie mare naţională . . . Aceasta voim şi noi. Şi noi voim fabrici mari la care sutimi de oameni să lucreze la acelaşi lucru. Pentru aceasta noi socotim că nu este nici o jertfă destul de mare, fiind gata de a ne jertfi cea de pe urmă picătură de sînge spre a ajunge acest ideal". La începutul secolului al XX-lea, în perioada în care poporaniştii contestau posibilitatea industrializării României, iar liberalii exponenţi ai marii burghezii, deşi se pronunţau pentru dezvoltarea industriei, nu puneau încă problema transformării industriei în ramura *precumpănitoare* a producţiei naţionale, social-democraţii români militau cu fermitate pentru transformarea cît mai rapidă a industriei în ramură *hotărîtoare* a economiei româneşti. Poziţia

---

[86] *Ibidem*, p. 78.

[87] Vezi mai jos, p. 42. *„Oricum vom învîrti şi suci lucrurile, este văzut că burghezimea noastră n-are cel mai mic teren pentru a întemeia o industrie naţională, pentru a organiza producţia naţională"* (*ibidem*, p. 114; vezi în acelaşi sens şi p. 115 — 116).

[88] În *Ce vor socialiştii români* se aprecia că lipsa colonillor, îngustimea pieţei interne, concurenţa ţărilor industriale ar împiedica industrializarea capitalistă (*ibidem*, p. 91, 101, 110 şi 112—113). „Neputînd concura pe piaţa universală, neavînd piaţă lăuntrică, burghezia noastră nu poate întemeia producţia mare" (*ibidem*, p. 113). Gherea însuşi, referindu-se mai tîrziu la *Ce vor socialiştii români*, la „motivările teoretice ale programului în parte moştenite de poporanişti", preciza: „Trebuie să mărturisesc că socotesc unele propoziţii teoretice de acolo ca naive" (C. Dobrogeanu-Gherea, *Un mic răspuns la o mică recenzie*, în „Viitorul social", an. I, nr. 10 din mai 1908, p. 248). În primul număr al „Viitorului social", Ion Sion, referindu-se la slăbiciunile „primei mişcări socialiste" din deceniul al nouălea, semnala: „Mai neîncrezători încă erau socialiştii noştri în capacitatea «burghezimei» noastre de a industrializa ţara" (Ion Sion, *Socialismul în România*, în „Viitorul social", an. I, nr. 1 din august 1907). În continuare Ion Sion arată că dezvoltarea ulterioară a României a infirmat părerea de mai sus.

www.dacoromanica.ro

socialiştilor români în favoarea imediatei industrializări a României a fost prezentată într-un şir de lucrări, care ne dispensează de a ne ocupa în mod special de această problemă [89]. Amintim doar că, în polemica cu poporaniştii, adeversari ai industrializării, Gherea sublinia în 1908, în *Cuvinte uitate*, necesitatea industrializării României chiar în condiţiile capitalismului: „O dezvoltare capitalistă-industrială e posibilă, dar şi necesară, şi nu numai necesară, dar e chiar o condiţie de existenţă în viitor a ţării, o condiţie de a fi ori a nu fi" [90]. O astfel de industrializare, a demonstrat Gherea în 1910 în *Neoiobăgia*, ar fi ridicat considerabil venitul naţional pe cap de locuitor şi ar fi dus la dezvoltarea ulterioară a societăţii româneşti sub toate aspectele [91].

Un articol din „Viitorul social", răspunzînd poporaniştilor care negau posibilitatea dezvoltării industriei capitaliste româneşti pe motivul absenţei coloniilor şi a pieţelor interne, arăta în 1908 că industria capitalistă s-a dezvoltat şi în ţări lipsite de colonii — Belgia, Elveţia, Italia, Germania (pînă în 1884) ş. a. — şi îşi creează singură piaţa prin consumul productiv [92]. Îmbunătăţirea situaţiei ţăranilor va lărgi piaţa internă [93]. Făcîndu-se o cercetare critică a izvoarelor statistice, se demonstra dezvoltarea relativ rapidă (faţă de trecut) a industriei româneşti şi se conchidea: „Condiţiile sociale şi politice trebuincioase pentru dezvoltarea industrială a României nu fac parte din dorinţele pioase, ci din posibilităţile care mai curînd sau mai tîrziu se vor realiza . . . Sub raportul condiţiilor naturale şi climatice însă, România este unul dintre statele cele mai favorizate" [94].

În legătură cu atitudinea socialiştilor în problema industrializării sînt însă de precizat două aspecte. În timp ce pentru burghezie dezvoltarea industrială trebuia să însemne creşterea capitalului industrial, a profitului industrial, pentru socialişti dezvoltarea industriei trebuia să însemne crearea condiţiilor pentru trecerea la *socialism* (această deosebire era menţionată şi în articolul deja citat publicat la 9 iunie 1885 în „Drepturile omului").

Referindu-se la legea minelor, C. Dobrogeanu-Gherea scria în 1895 în „Lumea nouă": „Producţia minieră poate să formeze o bază solidă pentru industrializarea ţării. Dezvoltarea productivităţii muncii, dezvoltarea industriei şi a proletariatului industrial, dezvoltarea capitalismului este nu numai una din condiţiile de întărire ale partidului socialist, dar e temelia pe care se va zidi însăşi proprietatea socialistă" [95]. „În timp ce burghezia acţionează pentru industrializare din dorinţa de îmbogăţire", sublinia Gherea în 1908, social-democraţia „tinde la industrializarea ţării, pentru că un stat industrial creează relaţii omeneşti superioare statelor înapoiate, cum sîntem noi", inclusiv „condiţii mai bune

---

[89] I. Felea, *Problema industrializării în presa muncitorească din trecut*, în „Presa noastră", 1965, nr. 7—8; N. Copoiu şi Gh. Surpat, *Socialiştii români despre dezvoltarea industrială a ţării*, în „Probleme economice", 1966, nr. 4; I. Bulborea, *Concepţia socialiştilor români cu privire la industrializare*, în *Din gîndirea economică progresistă românească*.

[90] C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, p. 220.,

[91] Idem, *Neoiobăgia*, p. 478 şi urm.

[92] *Poporanism, socialism şi realitatea*, în „Viitorul social", an. I, nr. 11—12 din iunie-iulie 1908, p. 356—357.

[93] *Ibidem*, p. 355.

[94] *Ibidem*, p. 360.

[95] I. Bulborea, *op. cit.*, p. 517.

www.dacoromanica.ro

de luptă pentru emanciparea muncii"[96]. Opoziția dintre burghezie și proletariat în problema industrializării nu se mărginea la problemele viitorului îndepărtat, ci la însești modalitățile industrializării.

Fiind de acord cu necesitatea unui tarif protecționist pentru apărarea industriei, social-democrații condiționau aplicarea protecționismului în funcție de interesele maselor muncitoare și criticau tarifele vamale care încurajau specularea maselor de către capitaliști. Apoi socialiștii cereau ca politica de încurajare a industriei să fie însoțită de măsuri pentru îmbunătățirea *imediată* a condițiilor de trai ale maselor[97].

Atitudinea P. S. D. M. R. în problema industrializării în capitalism a fost un exemplu de aplicare creatoare a marxismului la condițiile unei țări slab dezvoltate industrialicește. Precum s-a subliniat, burghezia română nu s-a putut achita de sarcina industrializării țării, rezolvată abia în epoca revoluției populare; în această epocă s-a putut realiza obiectivul formulat de vechea mișcare socialistă: industrializarea țării în condițiile unei îmbunătățiri a nivelului de trai al maselor[98].

România fiind o țară slab dezvoltată mai cu seamă din punct de vedere industrial, avînd, în special în secolul al XIX-lea, un proletariat relativ puțin numeros, se punea problema: în ce măsură existau în România premisele obiective ale dezvoltării mișcării socialiste, ale luptei pentru socialism? Pentru a răspunde la această întrebare, C. Dobrogeanu-Gherea a susținut, încă în *Ce vor socialiștii români*, o teorie specială asupra dezvoltării țărilor înapoiate, preluată și de programele din 1893 și 1910 ale P. S. D. M. R. Există, afirma el, „*o lege a dezvoltării societăților înapoiate, rămase în urmă în dezvoltarea lor socială, în dezvoltarea lor capitalistă... Țările rămase în urmă intră în orbita țărilor capitaliste înaintate, ele se mișcă în orbita acelor țări și întreaga lor viață, dezvoltare și mișcare socială sînt determinate de viața și mișcarea țărilor înaintate, sînt determinate de epoca istorică în care trăim, de epoca capitalistă burgheză*"[99].

Două erau concluziile trase de Gherea de aici. Țările înapoiate au o evoluție mai rapidă, nu mai trec prin toate treptele parcurse de dezvoltarea țărilor mai înaintate, adoptă ultimele rezultate la care au ajuns țările dezvoltate[100]. Sub influența țărilor capitaliste înaintate, țările înapoiate ar prelua de la țările înaintate mai întîi „formele", supra-

[96] C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 221.

[97] Programul din 1893 al P.S.D.M.R. a inclus printre măsurile imediate realizabile înaintea revoluției socialiste „proteguirea industriei prin vămi, întrucît acestea nu vatămă interesele *consumatorilor muncitori*" (subl. ns.), precum și introducerea zilei de muncă de 8 ore, a repausului duminical, a protecției muncii femeilor și copiilor, a asigurărilor sociale („Munca" din 11 aprilie 1893). „Chiar în marginile în care această protejare a industriei capitaliste e într-adevăr necesară pentru dezvoltarea industrială, cererile industriei născînde întrecînd cu mult aceste margini, social-democrația va avea de luptat ca sacrificiile ce trebuie făcute să atingă cît se poate de puțin interesele muncitorimii și ale claselor nevoiașe, să nu fie făcute pe spinarea lor... Această exploatare a maselor, după cum ne arată istoria dezvoltării industriale, e foarte intensă, mai ales la început... Rolul social-democrației e să organizeze rezistența muncitorimii împotriva acestei exploatări pentru ca astfel să capete mai bune condiții de trai" (vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 221—222). Organul teoretic al social-democrației române preciza în 1908 într-un articol redacțional că socialiștii nu sprijină necondiționat un anumit sistem vamal, că față de fiecare lege și măsură de încurajare a industriei socialiștii au o atitudine diferențiată în funcție de interesele muncitorilor și de necesitatea combaterii speculei („Viitorul social", an. I nr. 6 din ianuarie 1908, p. 489—490).

[98] Vezi mai jos, p. 761—762.

[99] C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice...*, p. 211—212.

[100] *Ibidem*, p. 257.

www.dacoromanica.ro

structura, şi numai după aceea „fondul", baza economică; deci în ţările înapoiate suprastructura s-ar dezvolta înaintea condiţiilor economice-sociale corespunzătoare ei: „În ţările înaintate capitaliste formele sociale urmează fondului social, în ţările înapoiate fondul social e acela care urmează formelor sociale" [101]. În România, credea Gherea, dezvoltarea relaţiilor de schimb cu ţările capitaliste înaintate a determinat apariţia *mai întîi* a legilor şi a instituţiilor burgheze şi numai după aceea a dus la dezvoltarea relaţiilor de producţie capitaliste. Trecerea ţărilor capitaliste înapoiate la socialism urma să se facă într-un mod asemănător sub influenţa ţărilor înaintate. Cînd ţările capitaliste înaintate „se vor preface în societăţi socialiste, atunci şi societăţile înapoiate semicapitaliste, care nu-şi vor fi dezvoltat încă toate condiţiile necesare de viaţă pentru o societate socialistă ca cele dintîi, îşi vor adopta şi ele şi li se va impune şi lor forma de organizaţie socialistă a societăţii" [102].

Implicaţiile teoretice şi practice ale teoriei dezvoltării ţărilor înapoiate erau multiple. În ce priveşte trecerea de la feudalism la capitalism, aceasta a fost într-adevăr *accelerată* în România de relaţiile cu ţările capitaliste înaintate şi acest aspect real al problemei a fost relevat de Gherea; între *accelerare* şi determinarea integrală presupusă de legea formulată de Gherea există însă o deosebire esenţială, despre care am mai vorbit.

Procesul intrării ţărilor române pe piaţa internaţională dominată de capitalism a fost un proces multilateral, în care un rol activ au jucat nu numai ţările capitaliste înaintate, dar şi ţările române [103]. Acţiunea legilor generale de pe piaţa mondială capitalistă s-au resimţit asupra dezvoltării societăţii româneşti dar rezultatul acestei acţiuni a fost condiţionat de stadiul dezvoltării interne al societăţii româneşti [104]. Chiar după teoria lui Gherea, baza economică internă a jucat un rol esenţial în determinarea rezultatului intrării României în orbita ţărilor capitaliste căci a dus la un regim specific, la „neoiobăgie", la persistenţa „fondului" feudal în ciuda „formelor" burgheze impuse de relaţiile cu ţările capitaliste [105]. Apoi, încă înainte de primul război mondial, reprezentanţi ai mişcării socialiste au atribuit în mod just făurirea supra-

[101] *Ibidem*, p. 258. Cf. p. 212. „În ţările înapoiate, transformarea formelor sociale de viaţă a formelor sociale, politice, juridice se face mai înainte de a se fi dezvoltat în sînul societăţii toate condiţiile necesare de viaţă pentru astfel de forme de convieţuire socială, mai înainte de a se fi dezvoltat în special acel substrat economic-social care în ţările înaintate au făcut posibile, ba a dat chiar naştere acestor forme politice şi juridico-sociale" (*ibidem*, p. 257—258).

[102] *Ibidem*, p. 259.

[103] Producţia de mărfuri s-a dezvoltat în ţările române înainte de secolul al XIX-lea, într-o perioadă în care cea mai mare parte a exportului lor se îndrepta nu spre Occident, ci spre ţări înapoiate din punct de vedere capitalist, şi în primul rînd spre Imperiul otoman. Înfrîngerea (prin contrabandă) a restricţiilor impuse de turci, cererile prin care mai ales după 1821 ţările române revendicau libertatea exportului sînt unele dintre formele care demonstrează că în ţările române înseşi existau factori interni care din proprie iniţiativă împingeau produsele ţărilor române spre pieţele Europei centrale şi occidentale.

[104] Într-o primă etapă, intrarea ţărilor române pe piaţa mondială dominată de capitalism, cum observa K. Marx (*Capitalul*, vol. I, în K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 23, Bucureşti, Edit. politică, 1966, p. 247) a dus la mărirea clăcii, deci la intensificarea exploatării feudale a ţăranilor. Numai în urma dezvoltării contradicţiilor interne ale orînduirii feudale din ţara noastră s-a ajuns la desfiinţarea clăcii.

[105] De altfel Gherea vorbeşte uneori nu de „determinare" a dezvoltării ţărilor înapoiate de către cele înaintate, ci de „influenţare şi chiar în bună parte determinare" (C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 257).

www.dacoromanica.ro

structurii burgheze în România nu legăturilor cu țările capitaliste înaintate, ci burgheziei române, deci forțelor sociale interne [106].

Mai trebuie spus că resturile relațiilor economice feudale se oglindeau din plin în suprastructură. Legile consfințeau menținerea marii proprietăți funciare, a dijmei (pînă în 1917 sistemul electoral cenzitar consfințea și puternica influență a moșierilor în conducerea statului). Așadar, nu există la noi o contradicție între „fond" și „formă" în general, ci o contradicție între „fondul" și „forma" burgheză, pe de o parte, și „resturile" „fondului" și ale „formei" feudale, pe de altă parte.

Într-o perioadă cînd problema cea mai urgentă a societății românești era lichidarea puternicelor resturi feudale, teoria dezvoltării țărilor înapoiate, cu toate insuficiențele ei, sublinia însă inevitabilitatea, necesitatea obiectivă a desființării rămășițelor feudale. În timp ce conservatorii vedeau în „formele" liberale rezultatul unor influențe ideologice externe, se împotriveau lărgirii lor și uneori cereau chiar restrîngerea lor și în general apărau resturile feudale, socialiștii evidențiau necesitatea *obiectivă*, *materială* [107] a noilor forme, preconizau ridicarea „fondului" la nivelul „formelor" prin lichidarea resturilor feudale și cereau lărgirea noilor forme burghezo-liberale prin democratizarea radicală a orînduirii politice și de stat. Ideile lui Gherea despre „dezvoltarea țărilor înapoiate", în măsura în care susțineau necesitatea înlăturării resturilor feudale, a servit socialiștilor ca platformă teoretică pentru a preconiza înfăptuirea revoluției burghezo-democratice ca bază a dezvoltării ulterioare a României. Socialiștii români nu au ajuns însă, înaintea primului război mondial, la sesizarea misiunii proletariatului de hegemon al revoluției burghezo-democratice, a necesității pentru înfăptuirea acestei revoluții de a se înlătura vechea putere și a se instaura o putere nouă, revoluționară; ei nu au elaborat o strategie adecvată acestui obiectiv, fapt la care au contribuit unele implicații ale teoriei amintite mai sus [108].

În ce privește problema trecerii de la capitalism la socialism, „legea dezvoltării țărilor înapoiate", formulată de Gherea, a fost folosită ca un argument împotriva celor care contestau posibilitatea trecerii de la capitalism la socialism în România ca o dovadă a perspectivelor

[106] „Și la noi, ca și în Occident, e burghezia care a cerut sau nevoilor cărcia au corespuns și Constituția și Codul civil" (C. Racovski, *Perspectivele socialismului în România...*, în „Viitorul social", an. I, vol. II, februarie 1908, p. 338).

[107] „Deosebirea între concepțiunea lui Dobrogeanu-Gherea și concepțiunea junimiștilor — observa Madgearu — era că el nu socotea că această transformare fusese produsă de ideile importate de revoluționarii noștrii din Apus, că existau totuși în societatea noastră anumite cauze materiale, și Dobrogeanu-Gherea — și pentru memoria lui trebuie să accentuăm acest lucru — este cel dintîi care a stabilit *causa movens* a acestei transformări, și anume intrarea României în orbita țărilor capitaliste" (V. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, p. 84).

[108] Plecînd de la ideea că în România sarcina era de a ridica „fondul" la înălțimea „formei" (suprastructurii) burghezo-democratice, Gherea conchidea că pentru mișcarea muncitorească din țara noastră singura tactică posibilă era respectarea cu orice preț a legilor existente (C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 226—227), deci legalismul exclusiv; or, lupta pentru instaurarea unei puteri revoluționare necesită folosirea celor mai variate forme, la nevoie a celor extralegale, impuse de condițiile istorice concrete. El nu punea problema instaurării unei puteri democratice revoluționare. Apoi, în *Neoiobăgia*, calea redistribuirii marii proprietăți funciare Gherea o vedea în: a) cumpărarea unor moșii de către asociațiile de țărani „mai înțoliți, mai chiaburi" (*Neoiobăgia*, p. 389); b) cumpărarea unor moșii de către stat cu banii obținuți dintr-un împrumut public; c) răscumpărarea silită, dar numai în caz de nevoie, a unei părți a moșiilor (*ibidem*, p. 389—390). În 1912 însă P.S.D. a adoptat un program imediat care prevedea „exproprierea silită a marii proprietăți" („România muncitoare" din 28 octombrie 1912).

www.dacoromanica.ro

de viitor pe care le avea mişcarea socialistă în România. Ideea lui Gherea asupra inevitabilităţii victoriei socialismului mai întîi în ţările capitaliste înaintate corespundea tezelor marxiste valabile pentru secolul al XIX-lea. Ideea posibilităţii victoriei socialismului într-o singură ţară, şi anume nu neapărat într-o ţară capitalistă înaintată, ci în ţara în care contradicţiile proprii capitalismului sînt cele mai puternice, a fost formulată de Lenin abia în 1915, pe baza analizei noului stadiu al capitalismului. Nu se poate imputa mişcării socialiste din România *dinainte* de primul război mondial ideea izbînzii socialismului *mai întîi* în ţările capitaliste înaintate [109].

Era justă în sine ideea lui Gherea că victoria socialismului în unele ţări (capitaliste înaintate) poate grăbi victoria socialismului în alte ţări (capitaliste înapoiate). Este posibilă accelerarea maturizării condiţiilor subiective ale revoluţiei socialiste, a creşterii conştiinţei şi a voinţei de luptă a maselor exploatate dintr-o ţară ca urmare a victoriei revoluţiei socialiste într-o altă ţară; este posibilă şi accelerarea construcţiei socialiste într-o ţară datorită sprijinului material, tehnic-ştiinţific şi cultural primit din partea altei ţări în care revoluţia socialistă a învins mai de mult, după cum este adevărat că victoria revoluţiei socialiste într-o nouă ţară reprezintă prin sine însăşi un ajutor pentru ţările în care revoluţia socialistă a învins mai de mult. Dar victoria revoluţiei socialiste într-o anumită ţară trebuie să fie opera poporului din acea ţară; ea nu poate fi, cum arătau clasicii marxismului, decît rezultatul a ceea ce a copt în viaţa şi în spiritul poporului acelei ţări însăşi [110].

[109] După 1917 însă, cînd mişcarea muncitorească *revoluţionară* românească şi internaţională şi-a dat seama, în lumina Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, de posibilitatea victoriei revoluţiei socialiste în ţările capitaliste înapoiate mai înainte de victoria ei în Occident, ideea lui Gherea despre posibilitatea revoluţiei socialiste în România numai după victoria proletariatului în Apus şi-a schimbat semnificaţia şi a devenit o *frînă* în dezvoltarea luptei revoluţionare a proletariatului. Această idee a devenit însă după 1921 baza ideologiei oficiale a Partidului Social-Democrat (vezi expunerile lui Şerban Voinea şi Ilie Moscovici asupra ideologiei social-democrate în *Doctrinele partidelor politice...*, p. 137—138 şi 303, precum şi *Programul Federaţiei partidelor socialiste din România*, Bucureşti, 1927). Ideea expusă de Gherea în *Neoiobăgia* (p. 452—453), după care regimul neoiobag a dus la formarea unei oligarhii politicianiste parazitare care conduce statul, a fost preluată de conducătorii social-democraţi şi de unii activişti ai P.C.R., care trăgeau concluzia că burghezia română în întregimea ei sau în cea mai mare parte a ei este interesată în înfăptuirea revoluţiei burghezo-democratice cu scopul înlăturării de la putere a „oligarhiei". În fond, polemica contra reformismului şi a ideilor greşite din propriile rînduri a dus în documentele P.C.R. dinainte de 1964 la negarea în bloc a ideilor lui Gherea, fără a se ţine seama de contextul istoric în care au fost formulate aceste idei; s-au atribuit uneori lui Gherea idei pe care dînsul nu le formulase şi pe care alţii le deduseseră din teoriile lui. De pildă, unele dintre tezele greşite sau neclare din lucrările lui Gherea au putut servi ca argumente pentru ideea hegemoniei burgheziei în revoluţia burghezo-democrată. Gherea însuşi n-a formulat niciodată în scris această idee. Aprecierile negativiste asupra concepţiilor lui Gherea au influenţat în trecut şi pe autorul articolului de faţă.

[110] Încă în deceniul al IX-lea al secolului trecut, Marx şi Engels au indicat posibilitatea ca, după trecerea ţărilor capitaliste înaintate la socialism, ţările în care s-au menţinut resturi ale orînduirii gentilice, ale obştilor săteşti vor putea folosi un mijloc de a grăbi trecerea lor la socialism (K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 22, Bucureşti, Edit. politică, 1965, p. 423). Dar pentru aceasta era necesar ca popoarele acelor ţări să se convingă ele însele de avantajele angajării pe calea socialismului (*ibidem*). Referindu-se la Rusia, în legătură cu care credea posibilă această cale de trecere la socialism, Engels preciza că nu crede în înfăptuirea momentană a comunismului sau a ceva similar, ci „numai a ceea ce s-a copt deja în viaţa şi în spiritul poporului" (K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. 21, Bucureşti, Edit. politică, 1965, p. 471). Trebuie să avem în vedere că Gherea se referea la trecerea la socialism a ţărilor capitaliste înapoiate, nu a ţărilor precapitaliste înapoiate.

www.dacoromanica.ro

Exprimîndu-şi părerea că din momentul în care Europa şi America de Nord vor fi socialiste „ţările semicivilizate vor căuta ele însele să le urmeze", Engels avea totodată grijă să sublinieze: „Un singur lucru este neîndoielnic: *proletariatul victorios nu va putea ferici cu de-a sila nici un alt popor străin fără a-şi submina prin aceasta propria sa victorie*"[111]. Comentînd aceste rînduri ale lui Engels, Lenin a scris: „Engels formulează un singur principiu ca fiind «neîndoielnic», indiscutabil internaţionalist, şi îl aplică în cazul tuturor «popoarelor străine»....: a le ferici cu de-a sila ar însemna subminarea victoriei proletariatului"[112]. *Înaintarea unui popor spre socialism nu poate fi decît urmarea liberei sale decizii.*

Gherea, care sublinia necesitatea dezvoltării mişcării socialiste româneşti, căreia i-a consacrat viaţa şi căreia îi atribuia misiunea de a înfăptui trecerea României la socialism, care vorbea despre pregătirea acestei treceri prin acţiunea de *luminare* şi *organizare* a maselor, desfăşurată de partidul socialist, nu şi-a propus însă să aducă precizări mai concrete asupra modalităţilor în care vedea trecerea României la socialism.

Menţinîndu-se în cadrul teoretic elaborat de Gherea, alţi socialişti au subliniat că trecerea la socialism va fi şi în România rezultatul luptei conduse de proletariatul român. Şi în România va fi posibilă trecerea la socialism (după victoria socialismului în ţările înaintate), scria Racovski, „fără ca la noi să existe industrie ca aceea din Occident. Este destul că noi sîntem o ţară cu producţie capitalistă şi că la noi se manifestă, într-un grad mult mai slab poate, dar tot atît de real, aceeaşi luptă între burghezie şi clasa producătoare ca şi în Occident"[113]. Victoria revoluţiei socialiste, atrăgea atenţia Racovski, este o chestiune de raporturi de forţe şi depinde de împrejurări multiple[114]. Or, în România, sublinia Racovski, burghezia putea fi sub anumite aspecte mai uşor înfrîntă decît în Occident: „În războiul social, succesul celui care atacă va depinde atît de forţele lui, cît şi de forţele şi poziţiile adversarului"[115]. Proletariatul, observa cu dreptate Racovski, în 1908 era mai slab în România decît în ţările capitaliste înaintate, dar şi burghezia era mai slabă ca în Occident[116]. În schimb, proletariatul este concentrat într-un număr de oraşe şi regiuni[117], de el „depinde toată viaţa economică a ţării"[118] şi el poate mobiliza în sprijinul său opinia publică democratică[119]. Toate aceste idei extrem de valoroase n-au fost însă, pînă la primul război mondial, fructificate prin elaborarea unei strategii revoluţionare adecvate.

Esenţialul doctrinei vechii mişcări socialiste a fost confirmat de experienţa revoluţiei populare: lichidarea deplină a resturilor feudale

---

[111] Vezi V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a 2-a, vol. 30, Bucureşti, Edit. politică, 1964, p. 51.

[112] *Ibidem*.

[113] C. Racovski, *Poporanism, socialism şi realitate*, p. 338.

[114] „Chestia introducerii unui regim politic şi social oarecare este o chestiune de raporturi între forţe şi, ca atare, ea atîrnă de multe împrejurări politice sociale şi economice" (*ibidem*; cf. în acelaşi sens şi p. 341).

[115] *Ibidem*, p. 341.

[116] Ibidem. Cf. idem, *Perspectivele socialismului în România*, p. 37.

[117] Idem, *Poporanism, socialism şi realitate...*, p. 353.

[118] Idem, *Perspectivele socialismului în România*, p. 37.

[119] *Ibidem*, p. 37—38.

www.dacoromanica.ro

şi apoi a relaţiilor capitaliste şi trecerea la socialism în perioada de după 23 August 1944 s-au dovedit a fi cheia dezvoltării rapide a societăţii româneşti, şi anume a unei dezvoltări în folosul întregului popor, eliberat de orice exploatare. Clasa muncitoare s-a dovedit a fi cea mai înaintată forţă a societăţii, capabilă să antreneze întregul popor în lupta pentru noua societate, întemeiată pe proprietatea socială a mijloacelor de producţie ca bază a progresului social nelimitat. Mişcarea revoluţionară a proletariatului român şi-a dovedit nu numai vitalitatea, dar şi eficacitatea ca forţă socială în stare să deschidă cea mai favorabilă cale de dezvoltare societăţii româneşti.

Idealurile vechii mişcări socialiste româneşti au fost preluate şi ridicate pe o treaptă mai înaltă de Partidul Comunist Român. Esenţialul element nou adus de Partidul Comunist Român în problema dezvoltării a fost evidenţierea importanţei fundamentale pe care o avea pentru dezvoltarea rapidă continuă a societăţii româneşti şi pentru lichidarea decalajului dintre România şi ţările avansate din punct de vedere industrial *problema puterii*, adică lupta *practică* în vederea răsturnării puterii claselor exploatatoare şi a instaurării unei puteri noi, revoluţionare, ca instrument, al făuririi socialismului. Obiectivul instaurării unei puteri revoluţionare a călăuzit întreaga activitate practică, toate documentele politice şi teoretice ale Partidului Comunist Român din primul moment al înfiinţării sale [120].

Văzînd în înfăptuirea revoluţiei socialiste o soluţie de natură să asigure cea mai rapidă şi mai multilaterală dezvoltare a societăţii româneşti, Partidul Comunist Român s-a bazat în activitatea sa pe analiza leninistă a posibilităţilor victoriei revoluţiei socialiste. Teoria leninistă a revoluţiei, însuşită de Partidul Comunist Român, a pus în lumină faptul că noua situaţie internaţională de la începutul secolului al XX-lea, pe de o parte stadiul dezvoltării capitalismului pe plan mondial şi pe de altă parte stadiul dezvoltării mişcărilor revoluţionare, au creat condiţii noi, mai favorabile iniţiativei forţelor revoluţionare *interne* din fiecare ţară. Şi anume noua situaţie internaţională a permis ca o ţară să poată trece la socialism şi singură, în funcţie de contradicţiile sociale interne şi de capacitatea forţelor revoluţionare *interne*, chiar dacă ţara dată nu a atins un grad înalt de dezvoltare a capitalismului, chiar dacă în alte ţări, inclusiv în ţările capitaliste înaintate, nu a învins încă revoluţia socialistă. Firesţte, noile condiţii au făcut în acelaşi timp să crească importanţa solidarităţii internaţionale a forţelor socialiste, obiectivul luptei comune a forţelor revoluţionare din toate ţările fiind de a contribui la crearea posibilităţilor pentru ca în fiecare ţară poporul să se poată decide liber de a merge pe calea luptei revoluţionare pentru socialism.

Referindu-se la condiţiile necesare victoriei socialismului, revista legală a P. C. R. „Cultura proletară" sublinia : „Nimeni nu poate spune cînd şi unde se va rupe mai curînd lanţul capitalismului : e mai probabil

[120] Importanţa acordată problemei puterii de partidul comunist este ilustrată de primul articol al statutului partidului, supus dezbaterii congresului de constituire din mai 1921, în care se preciza că partidul luptă „pentru cucerirea puterii politice şi aplicarea dictaturii proletariatului, prin regimul politic al sfaturilor în vederea socializării mijloacelor de producţie, adică transformarea societăţii capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu sforţările tuturor (*Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1916—1921*, Bucureşti, 1966, p. 627).

www.dacoromanica.ro

să se rupă acolo unde verigile sînt mai slabe, deci nu tocmai în ţara în care capitalismul este cel mai dezvoltat" [121]; ca sugera posibilitatea trecerii la socialism şi în România înaintea victoriei socialismului în Apus. În prefaţa culegerii *Chestiunea agrară*, publicată de P. C. R. în 1931, era criticată ideea posibilităţii victoriei socialismului în România numai sub influenţa Occidentului [122].

Partidul Comunist Român a fost călăuzit în întreaga sa activitate de principiile internaţionalismului proletar. Solidaritatea internaţională a celor ce muncesc, au considerat întotdeauna comuniştii români, este o chezăşie şi un imbold în lupta revoluţionară dusă de fiecare popor pentru propria lui eliberare, pentru cucerirea posibilităţii de a-şi făuri prin propriile sale forţe viitorul comunist.

În analizele lor teoretice, comuniştii plecau de la ideea rolului primordial al forţelor interne în determinarea direcţiilor dezvoltării societăţii româneşti. Criticînd teoria lui Gherea asupra dezvoltării ţărilor înapoiate, S. Timov remarca pe drept cuvînt în 1928 : „Din totalitatea forţelor de producţie interne ale fiecărei ţări decurge şi locul ei în economia mondială" [123]. În prefaţa unei lucrări referitoare la istoria României din ultimul secol, Lucreţiu Pătrăşcanu scria în 1942 : „Este necesar în primul rînd să fie puse în lumină forţele interne — economice şi sociale — care, ele înainte de toate, au determinat cursul pe care l-a luat poporul român în ultima sută de ani" [124].

De la înfiinţarea sa, Partidul Comunist Român a sesizat caracterul *capitalist* al dezvoltării societăţii româneşti moderne şi în acelaşi timp menţinerea resturilor feudale şi înapoierea României faţă de ţările capitaliste avansate. Partidul Comunist Român a evidenţiat rolul dominant al relaţiilor capitaliste în economia românească. În ce priveşte resturile feudale, după o perioadă în care (pînă în 1931) documente ale P. C. R. şi lucrări ale unor comunişti preluau ideile lui Gherea despre existenţa unui regim „specific neoiobag" [125], lucrările unor cercetători comunişti şi documentele oficiale ale P. C. R. dezvăluie — şi aceasta este un important merit ştiinţific — adevăratul caracter al raporturilor agrare din România.

Sistemul muncii în dijmă, au arătat comuniştii, era un sistem de tranziţie de la sistemul bazat pe clacă la capitalism, iar dezvoltarea agriculturii româneşti o variantă a dezvoltării capitalismului în agricultură

---

[121] Gh. Mincu, *Noul proiect de program al F.P.S.R.*, în „Cultura proletară", an. II, nr. 3 7 din aprilie-august 1927, p. 141.

[122] *Documente din istoria Partidului Comunist din România. 1923—1928*, Bucureşti, E.P.L.P., 1953, p. 587.

[123] S. Timov, *Agrarnîi vopros i krestianskoc dvijenie v Rumînii*, Moscova, 1928. S. Timov, militant al P.C.R., nu şi-a putut publica valoroasa sa lucrare în ţară, date fiind condiţiile ilegalităţii. Trebuie să avem în vedere că S. Timov considera în mod greşit că Partidul Naţional-Ţărănesc era chemat să desăvîrşească revoluţia burghezo-democratică în România (*Documente din istoria P.C.R. 1929—1933*, Bucureşti, 1956, p. 301).

[124] L. Pătrăşcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, Bucureşti, p. 20. Începută în 1933, lucrarea a fost definitivată în 1942 (*ibidem*, p. 279), dar a putut fi tipărită abia în 1945. Vezi *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1916—1929*, p. 661 ; *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928*, p. 581 ; *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1931*, Bucureşti, 1954, p. 586—593.

[125] Vezi *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1916—1921*, p. 661 ; *Documente din istoria Partidului Comunist din România 1923—1928*, p. 581 ; *Documente din istoria Partidului Comunist din România 1929—1931*, p. 586—593.

www.dacoromanica.ro

„pe cale prusacă", cale deosebit de chinuitoare pentru mase, calea menținerii gospodăriilor moșierești și a unor resturi feudale și a transformării lente a acestor gospodării în gospodării capitaliste [126].

Din analiza relațiilor de producție din România, partidul comunist a conchis asupra caracterului și perspectivelor revoluției în România. După cum se știe, Congresul al V-lea al P. C. R. a arătat că România se afla în fața revoluției burghezo-democratice, condusă de proletariat, care trebuia să creeze condițiile trecerii rapide la revoluția socialistă. Nu intră în obiectul acestui articol analiza aprecierilor din rezoluțiile Congresului al V-lea al P. C. R. (și din alte materiale) cu privire la alianțele proletariatului și la problemele pe care trebuia să le soluționeze revoluția, aprecieri care au plusurile și minusurile lor [127]. Atragem însă atenția asupra unui fapt important pentru problema care ne preocupă aici. În aprecierea perspectivelor revoluției în România, Partidul Comunist Român ținea seama, desigur, de stadiul dezvoltării internaționale, de faptul că pe plan internațional începuse încă din 1917 epoca trecerii de la capitalism la socialism. Trecerea de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă în România, subliniau însă comuniștii, *depindea înainte de toate* de pregătirea proletariatului român și de unirea cu aliații săi [128]. „Trecerea atîrnă în primul rînd de forțele proletariatului și ale partidului comunist" [129], sublinia Congresul al V-lea al P. C. R., relevînd prin aceasta rolul primordial al forțelor interne în trecerea României la socialism.

Rolul decisiv al forțelor interne în dezvoltarea societății românești a fost pus în evidență de comuniști și prin cercetarea făuririi României moderne, a trecerii de la feudalism la capitalism și a constituirii statului național român.

Geneza societății române moderne, arătau comuniștii — și aici este un merit științific al lor — , a fost înainte de toate rezultatul dezvoltării forțelor interne, a modului de producție și a claselor societății românești, al trecerii de la orînduirea feudală la orînduirea burgheză pe baza determinismului intrinsec al societății românești însăși. Sînt semnificative în acest sens cercetările lui Lucrețiu Pătrășcanu [130].

Producția de mărfuri, sublinia el (în opoziția cu cei care atribuiau nașterea capitalismului românesc comerțului cu Occidentul după 1829), avea o mare vechime în țările române și luase o puternică dezvoltare în secolul al XVIII-lea ducînd, încă *înainte* de tratatul de la Adrianopole, „la schimbări structurale însemnate", care „au produs mediul și atmosfera

---

[126] După cîte cunoaștem, prima dezvoltare largă, sistematică a acestor idei s-a datorat lui Timov în lucrarea citată. Aceste idei au fost expuse și de L. Pătrășcanu, în *Problemele de bază ale României* (scrisă în 1942, apărută în 1944).

[127] Cf. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 358—361.

[128] *Rezoluțiile Congresului al V-lea al P.C.R.*, în *Documente din istoria P.C.R. 1929—1933...*, p. 278.

[129] *Ibidem*, p. 254.

[130] În „Viața românească" din iunie 1937, L. Pătrășcanu a publicat *Începuturile capitalismului în țările române*. În numerele următoare au apărut studii despre evenimentele din anii 1821—1866, încheiate cu *Adevărata cauză a răsturnării lui Cuza*, în „Viața românească" din octombrie 1938.

www.dacoromanica.ro

necesară dezvoltării capitalismului în ţările române" [131]. Fără a trece cu vederea influenţa capitalismului apusean [132], el accentua importanţa primordială a forţelor interne în geneza României moderne [133]. Pe baza creată de dezvoltarea producţiei de mărfuri s-a dezvoltat burghezia şi capitalismul român. Pătrăşcanu a pus în evidenţă rolul conducător al burgheziei (şi al micilor boieri care se ocupau cu comerţul şi cămătăria) în răscoala din 1821, pe care o considera prologul revoluţiei burghezo-democratice, în revoluţia din 1848, în Unirea Principatelor, în adoptarea reformei agrare în 1864 [134]. El a fost primul cercetător care a demonstrat însemnătatea decisivă a luptei maselor populare ţărăneşti şi orăşeneşti în revoluţia din 1848, în actul de la 24 ianuarie 1859, ca şi în evenimentele care au dus la reforma agrară din 1864 [135].

Specificul burgheziei româneşti preponderent comerciale şi cămătăreşti şi avînd strînse legături cu proprietatea funciară — rolul micii boierimi care se ocupa cu comerţul şi camăta în mişcările renovatoare — explică, după Pătrăşcanu, compromisul încheiat în 1864—1866 între burghezie şi moşierime, nedesăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice. Ideile lui Pătrăşcanu au fost, în liniile lor esenţiale, confirmate de cercetările istoriografiei marxiste din ultimele două decenii [136]. Desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, conchidea Pătrăşcanu, a devenit sarcina proletariatului aliat cu ţărănimea şi avea să fie o etapă premergătoare a trecerii la revoluţia socialistă.

Un aspect al situării Partidului Comunist Român pe poziţia dezvoltării pe baza forţelor şi a resurselor interne a fost atitudinea sa constantă, care străbate ca un fir roşu întreaga sa activitate, de împotrivire faţă de pătrunderea capitalului străin în economia românească. Dintre toate partidele politice româneşti, singurul consecvent şi cel mai energic adversar al capitalului străin a fost Partidul Comunist Român. Faptele în care s-a manifestat această atitudine sînt prea bine cunoscute pentru a mai avea nevoie să fie relevate aici. Reţinem doar că printre cauzele care frînau dezvoltarea industriei erau indicate în materialele editate de partidul comunist scoaterea profiturilor din ţară de către capitalul străin [137] şi schimbul neechivalent cu ţările capitaliste dezvoltate, a cărui inevitabilitate, ca urmare a modului de acţiune a legii valorii în capitalism, era explicată pe baza paginilor din *Capitalul* consacrate de Marx acestei probleme [138].

În problema industrializării, studiile publicate de comunişti relevau condiţiile naturale favorabile dezvoltării industriei în România, ca, de pildă, în rîndurile următoare: „Ţara, datorită unirii provinciilor noi în

[131] Ion C. Ion [L. Pătrăşcanu], *Începuturile capitalismului în România*..., p. 44; L. Pătrăşcanu, *Un veac de frămîntări sociale*..., p. 19.

[132] *Ibidem*, p. 19.

[133] Vezi mai sus, p. 56.

[134] În expunerea ideilor lui L. Pătrăşcanu ne conducem după lucrările citate la p. 753 nota 124 şi la p. 754 nota 130.

[135] A vorbit şi despre participarea unor mari boieri la mişcările din deceniile 3—5 ale secolului trecut.

[136] Dezvoltarea producţiei de mărfuri în ţările române înainte de 1829 ca bază a dezvoltării burgheziei, caracterul mişcării din 1821 de prolog al revoluţiei burghezo-democratice au fost surprinse şi în lucrarea lui Timov, citată mai sus.

[137] *De la criză la criză*, în „Lupta de clasă" din decembrie 1938.

[138] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

care se găsesc zăcăminte bogate, inclusiv cărbune şi fier în Transilvania şi Banat, a căpătat toate premisele pentru dezvoltarea industrială" [139]. Studiile comuniştilor arătau că după 1933, în urma reducerii importului, precum şi datorită comenzilor statului şi altor măsuri, industria a cunoscut o dezvoltare însemnată, în special industria metalurgică şi cea legată de comenzile statului, dar că această dezvoltare a industriei nu ducea la creşterea consumului maselor, ba chiar avea efecte contrarii [140]. „România este o ţară capitalistă în proces de dezvoltare industrială, care nu este însă aşa de mare ca să permită industriei româneşti să acopere consumul produselor industriale chiar în acea măsură inferioară pe care o necesita gradul de sărăcie a maselor populare" [141]. Consemnînd dezvoltarea industriei, studiile comuniştilor atrăgeau însă atenţia că numai o industrializare socialistă „ar aduce o transformare radicală, progresivă a ţării şi ridicarea nivelului productiv al agriculturii, gospodăriei ţărăneşti, ar asigura bunăstarea şi înflorirea forţelor productive generale ale societăţii, ar garanta bunăstarea maselor laborioase ale muncitorimii şi ţărănimii..." [142]. Partidul Comunist Român nu s-a limitat la clădirea unor idealuri, ci a militat în practică pentru traducerea lor în viaţă. Ridicînd la luptă clasa muncitoare şi aliaţii ei fireşti, masele muncitoare neproletare şi toate păturile sociale care într-un moment istoric sau altul puteau aduce o contribuţie la progresul social, Partidul Comunist Român a organizat şi a condus la victorie revoluţia populară. Experienţa revoluţiei populare din România a confirmat poziţiile fundamentale ale Partidului Comunist Român în problema dezvoltării.

Problematica dezvoltării a fost şi este multilateral tratată de documentele P. C. R. din epoca revoluţiei populare. Expunerea rezultatelor la care gîndirea românească în problema dezvoltării a ajuns în epoca socialismului ar cere un studiu special. Ne limităm de aceea la indicarea modului în care practica revoluţiei populare a soluţionat unele dintre problemele dę care gîndirea românească în problema dezvoltării a fost preocupată înainte de 23 August 1944.

De la început trebuie remarcată verificarea de istorie a aprecierii Partidului Comunist Român despre necesitatea revoluţiei pentru larga şi multilaterala dezvoltare a României, pentru lichidarea cît mai rapidă a înapoierii moştenite de la numeroasele secole de grele încercări şi nefavorabile împrejurări istorice. Au fost confirmate aprecierile comuniştilor asupra perspectivelor revoluţiei în ţara noastră. Insurecţia armată din august 1944, care a eliberat ţara de sub jugul imperialismului hitlerist, a scos-o din războiul antisovietic şi a doborît dictatura militară-fascistă, a însemnat începutul unei grandioase revoluţii care a străbătut cele două etape prevăzute de P.C.R.: desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă.

Istoria României după 23 August 1944 a confirmat previziunea Partidului Comunist Român că înfăptuirea revoluţiei va depinde de forţele proletariatului român şi ale aliaţilor săi, de pregătirea şi de capacitatea

---

[139] Timov, *Agrarnîi vopros...*

[140] A. Şerbulescu, *Tendinţele fundamentale în economia românească*, în „*Era nouă*", nr. 1 din februarie 1936, p. 66, 68; *De la criză la criză*, în „Lupta de clasă" din decembrie 1938.

[141] *Ibidem.*

[142] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

partidului clasei muncitoare din țara noastră. Revoluția populară, victoria ei au fost opera forțelor revoluționare ale României. Sarcinile general-naționale, antiimperialiste (eliberarea de sub jugul Germaniei hitleriste, ieșirea din războiul antisovietic, eliberarea nordului Transilvaniei, doborîrea dictaturii militare-fasciste, înlăturarea tuturor sechelelor fascismului din viața publică, apoi refacerea economiei distruse de război, asigurarea unor condiții de pace echitabile) au avut o mare pondere în timpul primei etape a revoluției. Fără a schimba caracteristica esențială a primei etape a revoluției de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice, aceste sarcini au înlesnit în vara anului 1944 crearea din inițiativa P. C. R. a blocului de forțe de diferite orientări politice care au participat la insurecția armată; ulterior aceste sarcini au permis nu numai încheGarea alianței dintre proletariat și masele țărănești, dar și încheGarea în jurul clasei muncitoare și a partidului ei a unei coaliții de forțe sociale deosebit de largi și de variate, fapt care a ușurat trecerea ulterioară la socialism.

Revoluția populară a fost rezultatul contradicțiilor interne ale societății românești. Nu analizăm aici aceste contradicții, larg înfățișate în lucrările de specialitate. Important pentru problema urmărită în studiul de față este să amintim că trecerea la socialism în România a fost pregătită din punct de vedere obiectiv de faptul că relațiile capitaliste și contradicțiile proprii lor erau dominante în economia românească. Dialectica istoriei a fost de așa natură, încît îmbinarea antagonismelor rezultate din dezvoltarea capitalismului cu contradicțiile rezultate din insuficienta lui dezvoltare, din relativa înapoiere a țării au ușurat această trecere. Unul dintre aspectele acestei înapoieri — persistența resturilor feudale, a marii proprietăți funciare — a fost factorul obiectiv care a înlesnit făurirea alianței proletariatului cu țărănimea, principalul factor obiectiv pe baza căruia, în lupta pentru desăvîrșirea transformărilor burghezo-democratice, s-a putut instaura o putere în care proletariatul, aliat cu țărănimea, a avut rolul conducător și a putut pregăti trecerea rapidă la revoluția socialistă. Pe de altă parte, înapoierea industrială și în general înapoierea tehnică a țării, venitul național relativ mic (care au făcut să se resimtă deosebit de acut gravele consecințe economice ale războiului) îngreuiau condițiile de trai ale maselor, ascuțeau prin aceasta contradicția dintre capital și muncă, împingeau proletariatul la luptă pentru desființarea relațiilor capitaliste.

Firește, revoluția populară din România a beneficiat de o situație internațională favorabilă, creată de victoriile armatei sovietice care a dus greul războiului antihitlerist, de victoriile celorlalte armate aliate asupra Wehrmachtului, de celelalte revoluții populare din Europa și din Asia, de avîntul general pe plan internațional al forțelor democratice, antiimperialiste, revoluționare, de slăbirea sistemului mondial imperialist, de crearea și dezvoltarea sistemului socialist mondial, din care face parte și România. Dar condițiile internaționale favorabile au putut fi folosite de forțele revoluționare interne tocmai pentru că activitatea acestor forțe a răspuns necesităților interne ale dezvoltării societății românești, izvorîte din condițiile obiective în care se afla societatea românească însăși.

Faptul că transformările revoluționare au început a fi realizate de jos de către mase în perioada în care în guvern majoritatea o

www.dacoromanica.ro

aveau forţele reacţionare, care nu ezitau să recurgă şi la represiuni violente — de pildă faptul că, încă înainte de 6 martie 1945, în 48 de judeţe din cele 58 ale ţării[143] prefecţii numiţi de guvernele cu majoritate reacţionară au fost înlocuiţi prin largi acţiuni ale maselor care au instaurat cu de la sine putere prefecţii susţinuţi de Frontul Naţional Democratic, faptul că reforma agrară a început a se aplica de jos, de către ţăranii mobilizaţi de partidul comunist şi de organizaţiile aliate cu el, faptul că încă înainte de 6 martie 1945 guvernul cu majoritate reacţionară îşi pierduse controlul asupra ţării din cauza marilor mişcări de mase —, constituie ilustrarea cea mai elocventă a rolului decisiv al maselor, deci al forţelor interne, în instaurarea puterii populare.

Am vorbit mai sus despre locul ocupat în gîndirea românească de problema industrializării. Revoluţia socialistă a rezolvat o dată pentru totdeauna disputele în această problemă transformînd România într-o ţară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, care are rolul conducător în economie.

Pentru a schiţa modul în care socialismul a rezolvat problemele dezvoltării economiei româneşti trebuie să dăm cuvîntul cifrelor. Limbajul cifrelor este, poate, mai greu de urmărit, este mai sec, dar totuşi este cel mai grăitor şi mai concis, şi de aceea va trebui acum să-i dăm preferinţă. În 1967 venitul naţional creat în industrie a fost de 15 ori mai mare decît în 1938, iar în construcţii de 17 ori mai mare[144]. În aceeaşi perioadă, ponderea industriei în venitul naţional a crescut de la 30,8 la 51,7%, iar a construcţiilor de la 4,4 la 8,4%[145].

Practica industrializării socialiste a dat un răspuns favorabil şi vechilor preocupări asupra posibilităţilor dezvoltării industriei metalurgice şi siderurgice şi a industriei constructoare de maşini în ţara noastră. Dacă producţia globală a industriei a crescut în 1967 faţă de 1938 de 12 ori, producţia industriei producătoare de mijloace de producţie a crescut de 18 ori, a producţiei de energie electrică de 39 de ori, a industriei construcţiei de maşini şi prelucrării metalelor de 31 de ori, iar a industriei chimice de 52 de ori[146]. În 1967 producţia de oţel era de 4 088 000 t (faţă de 284 000 t în 1938), producţia de laminate de 3 559 000 t (faţă de 319 000 t în 1938), a cărbunelui de 15 029 000 t (faţă de 2 826 000 t în 1938)[147]. Producţia ramurilor industriale din grupa A (mijloace de producţie) reprezenta 45,5% din totalul producţiei industriale în 1938 şi 70% în 1965[148]. În 1975 producţia de oţel — se prevede în documentele Congresului al X-lea al P.C.R. — va fi de 10 — 10,5 milioane tone.

Principala ramură a industriei româneşti a devenit industria construcţiilor de maşini şi a prelucrării metalelor. Industria construcţiilor de maşini, practic inexistentă în 1938, dădea în 1965 16,5% din totalul producţiei

---

[143] T. Necşa, *Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorităţi locale democratice*, în „Studii", 1959, nr. 4, p. 298.

[144] *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1968, p. 116.

[145] *Ibidem*, p. 114. În aceeaşi perioadă, ponderea venitului naţional din agricultură a scăzut de la 38,5 la 28,6%, a venitului naţional din ramura circulaţiei mărfurilor a scăzut de la 14,9 la 4,6%, iar a venitului naţional din transporturi şi telecomunicaţii de la 6,5 la 4,2% (*ibidem*).

[146] *Ibidem*, p. 166—167.

[147] *Ibidem*, p. 194—195.

[148] *Ibidem*, p. 178—179.

www.dacoromanica.ro

industriale; ramura construcției de mașini împreună cu ramura prelucrării metalelor dădea în 1965 28,3% din totalul producției industriale, față de 10,2% în 1938[149]. După cum se știe, dezvoltarea construcției de mașini este pusă pe primul plan al preocupărilor politicii noastre economice. „În centrul politicii partidului nostru rămînea industrializarea țării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele în special a industriei constructoare de mașini..."[150]. Hotărîrile Congresului al X-lea al P.C.R. prevăd că în 1970 ponderea construcției de mașini, metalurgiei, chimiei și energiei electrice în totalul producției industriale să fie de 54%.

În sfîrșit, experiența revoluției socialiste a soluționat și disputa privitoare la posibilitățile României de a deveni o țară exportatoare de produse industriale. În 1967, din valoarea totală a exportului românesc, 19% constituiau mașinile și utilajele pentru producție, 11,1% mărfurile de larg consum, 6% produsele chimice și 2,7% materialele de construcție[151].

Industrializarea României a permis înzestrarea agriculturii cu o tehnică înaintată. În 1967 numărul tractoarelor agricole în unități convenționale de 15 C. P. a fost de 155 695 (față de 4 858 în 1938), suprafața arabilă ce revine unui tractor fizic fiind de 106 ha (față de 2 493 ha în 1938). Combinele pentru păioase erau în 1967 în număr de 41 786[152]. Încă în 1940 Virgil Madgearu s-a simțit la un moment dat obligat să recunoască, referindu-se la necesitatea sporirii cu 50% a producției de grîu și porumb la ha, că „pentru atingerea unor asemenea rezultate este necesar a se trece la exploatarea mare, eventual la colectivizarea agriculturii. Avantajul unor asemenea soluții ar fi că ar permite aplicarea mai devreme a rezultatelor cercetărilor științifice pe suprafețe întinse... În afară de aceasta, prin acest sistem s-ar înlesni investițiile cerute de lucrări de ameliorare de amploare mare (irigații etc.)"[153]. Eventualitatea examinată de Madgearu s-a realizat o dată cu transformarea socialistă a agriculturii și rezultatul a fost depășirea prevederii lui Madgearu : creșterea cu *peste* 50% a randamentului la hectar a principalelor cereale. Producția medie la hectar a fost în 1963—1967 de 16,5 q la grîu și 20,3 q la porumb față de 10,3 q la grîu și 10,4 q la porumb în 1934—1938[154]. În general, producția agricolă globală a fost în 1967 mai mare cu 66% decît în 1938, producția vegetală cu 52%, iar producția animală cu 97%[155].

Dezvoltarea de ansamblu a economiei este ilustrată și de creșterea venitului național de 4,86 ori în 1967 față de 1938, iar a venitului național pe locuitor în aceeași perioadă de 3,95 ori[156]. În 1968 venitul național al României a fost de 5,2 ori mai mare decît în 1938.

Dezvoltarea absolută a economiei românești a fost însoțită de o dezvoltare *relativă*, de o micșorare a decalajului față de țările intrate mai de mult pe calea dezvoltării industriale. Este semnificativ în acest

---

149 *Ibidem.*

150 N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 20.

151 *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1968, p. 516—517.

152 *Ibidem*, p. 267.

153 V. Madgearu, *Dezvoltarea economiei românești după războiul mondial...*, p. 364.

154 Calculat după *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1968, p. 306. Suprafața irigată era în 1967 de 417 400 ha (*ibidem*, p. 314—315).

155 *Ibidem*, p. 416.

156 *Ibidem*, p. 116.

www.dacoromanica.ro

sens ritmul dezvoltării industriale. Nu ne vom referi la ritmul creşterii în anii 1949—1960, primii ani de industrializare, în care ritmurile creşterii se refereau la un nivel de plecare coborît. Dacă luăm anii 1960—1966, constatăm că producţia industrială a ţărilor socialiste a crescut cu 57%, cu un ritm anual de creştere de 7,8%; producţia ţărilor capitaliste a crescut cu 45%, cu un ritm anual de creştere de 6,4%. Producţia industrială a României a crescut în aceeaşi perioadă cu 112%, cu un ritm anual de creştere de 13,4%[157], după cît se pare cel mai înalt din lume. În ce priveşte venitul naţional pe locuitor, dacă în 1938 acesta era în România de 5,4 ori mai mic decît în S. U. A., iar în 1948 de 12,2 ori mai mic decît în S. U. A., în 1965 era mai mic numai de 4,5 ori[158]. În 1970, venitul naţional va fi de 6,2 ori mai mare decît în 1938, iar pe cap de locuitor de circa 4,5 ori mai mare decît în 1938[159], ceea ce înseamnă atingerea unui nivel apropiat de cel al unor ţări considerate dezvoltate, ca de exemplu Italia[160].

Practica revoluţiei socialiste a rezolvat şi o altă problemă, mult discutată în trecut în legătură cu problemele dezvoltării României, şi anume problema capitalului străin. Experienţa socialismului a dovedit posibilitatea dezvoltării rapide a ţării, pe baza resurselor interne, fără capital străin. Dezvoltarea economică a României socialiste a fost şi este în primul rînd rodul eforturilor, al sacrificiilor, al realizărilor poporului român, al modului în care poporul utilizează resursele ţării sale. Firește, aceasta n-a însemnat o izolare internaţională, imposibilă în zilele noastre, căci, „în condiţiile uriaşului progres tehnico-ştiinţific contemporan, progresul rapid al fiecărei ţări este legat de participarea activă la diviziunea internaţională a muncii. Orice izolare nu poate duce decît la stagnare, la rămînere în urmă..."[161].

În dezvoltarea economică-socială a României, un rol important au avut rezultatele favorabile ale colaborării cu ţările socialiste. „În realizarea acestor remarcabile progrese, eforturile mari ale poporului român s-au împletit cu efectele pozitive ale dezvoltării colaborării şi cooperării economice şi tehnico-ştiinţifice cu toate ţările sistemului mondial socialist" [162]. În acelaşi timp, pentru România prezintă importanţă relaţiile atît cu ţările capitaliste mai avansate, cît şi cu ţările în curs de dezvoltare [163].

Revoluţia socialistă a răspuns şi altei probleme esenţiale, aceea de a şti dacă aşezarea bazelor unei economii moderne, bazată pe industrializare şi pe reutilarea tehnică a întregii economii, este compatibilă cu ridicarea nivelului de trai al maselor. Şi anume răspunsul dat acestei probleme de revoluţia socialistă a fost afirmativ. După ce în anii 1928—1933 România a suferit gravele urmări ale crizei economice mondiale, anii 1934—1938 au fost anii celei mai rapide dezvoltări industriale a

---

157 *Ibidem*, p. 648.

158 D. Grindea, *Venitul naţional în Republica Socialistă România*, Bucureşti, 1967, p. 120, 124.

159 N. Ceauşescu, *Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de a 25-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist*, „Scînteia" din 24 august 1969.

160 D. Grindea, *op. cit.*, p. 124.

161 N. Ceauşescu, *Cuvîntare la Marea adunare electorală din capitală. 28 februarie 1969*, Bucureşti, 1969, p. 15.

162 *Ibidem*, p. 14.

163 *Ibidem*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

României în orînduirea burgheză. Una dintre principalele căi ale dezvoltării industriei în acea perioadă fiind contingentarea şi reducerea importului de produse industriale finite, consumul pe locuitor a avut, potrivit datelor oficiale, următoarea evoluţie :

Consumul pe locuitor în anii 1927–1937 [164]

Obiecte de consum	1927	1933	1937	1937
	kg	kg	kg	1927 100
Zahăr	5,9	4,6	5,4	91,5
Uleiuri comestibile	1,3	1,3	1,8	138,4
Produse lînă	0,6	0,3	0,5	83,3
Articole din piele	0,7	0,7	0,5	71,4
Paste făinoase	0,21	0,15	0,28	133,3

Tot potrivit datelor oficiale, salariul real era în 1938 cu 14,3% mai mic decît în 1933. Datele acestea trezesc îndoieli în rîndurile unor istorici care nu cred în scăderea salariului real în perioada dată, şi o verificare şi recalculare a lor ar fi, fără îndoială, utilă. Pînă la executarea unei astfel de operaţii, caracterul oficial al datelor de mai sus îngăduie cel puţin o concluzie : situaţia materială precară a maselor (cu atît mai precară cu cît datele despre consumul mediu pe locuitor ascunde discrepanţa dintre consumul păturilor foarte bogate şi al acelor foarte nevoiaşe).

Dezvoltarea forţelor de producţie în socialism nu a fost şi nu este ferită de greutăţi ; ea a cerut, desigur, mari eforturi de investiţii, a cerut poporului sacrificii. Linia generală caracteristică a dezvoltării economiei româneşti după 1950 a fost însă îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale maselor largi. Sînt semnificative în acest sens cifrele privitoare la vînzările comerţului socialist pe locuitor. La acest tabel trebuie ţinut seama că, pe lîngă vînzările comerţului socialist, consumul personal mai este acoperit şi de vînzările efectuate de sectorul particular şi de con-

Vînzările comerţului socialist [165]

Bunuri de consum	u.m.	Cantităţi pe locuitor			Creşterea în %	
		1950	1959	1965	1950 100 / 1959	1965
Pîine	kg	41,0	63,7	87,5	155	225
Paste făinoase	kg	1,1	1,7	2,0	155	200
Orez	kg	0,6	1,8	2,7	300	466
Cartofi	kg	10,9	13,7	20,3	126	156
Lapte	kg	2,1	6,1	12,0	290	624
Unt	kg	0,1	0,6	0,7	600	700
Carne (proaspătă, preparate şi conserve)		5,3	10,1	11,0	190	217
Ulei	kg	1,5	3,6	6,3	240	400
Zahăr	kg	5,1	7,7	9,4	151	194
Ţesături şi confecţii	m	10,5	13,0	16.1	124	147
Încălţăminte	per.	0,5	1,3	1,8	260	380

[164] Vezi V. Madgearu, *Evoluţia economiei româneşti*, p. 186–187.

[165] Calculat, pe baza datelor din *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1966, p. 458–461, de D. Grindea, *op. cit.*, p. 507.

www.dacoromanica.ro

sumul producătorilor înşişi. Apoi în cadrul economiei socialiste nu există imensele discrepanţe dintre veniturile personale şi consum ale diferitelor clase specifice capitalismului. Avînd în vedere aceste fapte, compararea dintre cele două tabele este cu atît mai edificatoare. Creşterea consumului mediu rural şi al salariului real al muncitorilor în România socialistă faţă de situaţia dinainte de război este recunoscută în fond şi de cercetători occidentali ai economiei româneşti, ca, de pildă, americanul Montias [166].

Un alt indicator semnificativ este cel al salariului real, care în 1967 era cu 152% mai mare decît în 1950 şi cu 33% mai mare decît în 1960[167]. Este grăitoare de asemenea creşterea sumelor alocate de stat pentru acţiuni social-culturale de la 3 445 de milioane de lei în 1950 la 12 123 de milioane în 1959 şi la 21 801 de milioane în 1965 [168]. Numai între 1964 şi 1965 veniturile nete realizate în medie de un locuitor din fondurile sociale de consum au crescut, în preţuri comparabile, cu 14,9% [169].

Deşi în cursul ultimului cincinal s-au majorat unele tarifuri şi preţuri în ramuri în care veniturile nu acopereau cheltuielile, se prelimină totuşi, că pînă la sfîrşitul cincinalului — pe baza ansamblului de măsuri în vederea majorării salariilor — salariul real va spori pînă la sfîrşitul anului 1970 cu circa 23% faţă de anul 1966[170].

Desigur, aşa cum s-a arătat în raportul la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român expus de tovarăşul N. Ceauşescu, mai sînt încă lucruri de făcut pentru a se ridica economia românească la nivelul cerinţelor unei economii avansate[171]. Congresul al X-lea al P.C.R. a trasat un program multilateral de dezvoltare în continuare a societăţii româneşti, a indicat un ansamblu de măsuri eficace pentru progresul neîncetat al ţării noastre, care vor ridica România socialistă pe o nouă treaptă, superioară, de dezvoltare.

Cadrul obişnuit al unui studiu de revistă, pe care l-am depăşit de mult, ne împiedică să ne referim şi la alte aspecte ale dezvoltării României în ultimul sfert de veac. Sperăm însă a fi realizat cel puţin parţial obiectivul pe care ni l-am propus de a atrage atenţia asupra interesului pe care îl prezintă studierea gîndirii româneşti (dinainte de 1944) în problema dezvoltării şi în modul cum revoluţia populară a soluţionat disputele care au animat această gîndire.

Credem că cele expuse pînă aici ne dau dreptul de a conchide că revoluţia populară a rezolvat un şir de probleme ale dezvoltării României, ale căror căi de soluţionare erau căutate, potrivit poziţiilor şi intereselor specifice, de către diferite clase şi grupuri sociale, probleme care, date fiind condiţiile concrete ale României, n-au putut fi rezolvate decît prin revoluţia populară condusă de Partidul Comunist Român.

[166] J. M. Montias, *Economic Developement in Communist Rumania*, Cambridge, Massachusetts, fond. London, 1967, p. 78—79.

[167] *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1968, p. 117. În 1963 salariul mediu real era, după unele cercetări, de 2,32 ori mai mare decît în 1938 (S. Taigăr, *Veniturile populaţiei şi nivelul de trai în R.P.R.*, Bucureşti, 1964, p. 98—99).

[168] *Breviarul statistic al României*, 1966, p. 262.

[169] M. Mănescu şi M. Vasilcscu, *Statistica nivelului de trai al populaţiei*, Bucureşti, 1967, p. 219.

[170] N. Ceauşescu, *Raport la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, Bucureşti, 1969, p. 54.

[171] *Ibidem*, p. 18.

www.dacoromanica.ro

ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ PRIVIND INSURECȚIA ANTIFASCISTĂ DIN AUGUST 1944 ȘI URMĂRILE SALE

DE

MIHAI RUSENESCU

Progresul științei istorice românești este confirmat și de rezultatele obținute în studierea epocii contemporane.

Una dintre problemele principale care a preocupat pe istoricii din țara noastră a fost perioada celui de-al doilea război mondial. În cadrul evenimentelor politice legate de război, cercetătorii au pus accentul pe aprofundarea fenomenelor referitoare la pregătirea și înfăptuirea insurecției din august 1944, act de importanță istorică hotărîtoare pentru poporul român.

Cercetarea evenimentelor istorice petrecute sub ochii noștri, sau nu destul de îndepărtat ca timp, se face de obicei cu mai multă greutate, datorită complexității acestora. Istoricul epocii contemporane preocupat de căutarea adevărului este astăzi copleșit de mulțimea și varietatea documentelor, care totuși uneori sînt incomplete, multe evenimente și personalități neoglindindu-se suficient în ele. De aceea noi considerăm scurgerea timpului nu ca o rezolvare a problemelor ce se ridică istoricului epocii contemporane, ci ca o posibilitate de analiză mai aprofundată a evenimentului istoric respectiv, de cunoaștere și oglindire corectă a celor mai importante laturi și trăsături ale procesului istoric studiat. Firește, faptul că nu sînt expuse toate detaliile unui proces istoric nu știrbește cu nimic autenticitatea celor afirmate, întrucît oricînd există posibilitatea apariției unor noi documente care să completeze tezele susținute. Oarecare distanță de timp față de evenimentul petrecut dă o mai temeinică posibilitate de studiere și rezolvare mai completă a procesului istoric abordat. Referindu-ne concret la tema noastră, trebuie să arătăm că abia după 10 ani de la istoricul eveniment petrecut în august 1944 au apărut unele studii istorice. Pe măsura scurgerii timpului, acestea s-au înmulțit, ajungînd la sfîrșitul anului 1968 să depășească cifra de 270 de titluri de lucrări, studii, articole etc. Este adevărat că presa cotidiană și săptămînală a îndeplinit un mare rol în evocarea

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 717–732, 1969.

www.dacoromanica.ro

luptelor antifasciste, a publicat materiale privind insurecţia din august 1944 şi a altor evenimente, cu prilejul unor aniversări şi comemorări. Date fiind bogăţia şi însemnătatea istorică a evenimentelor din 1944 şi a celor de pînă în 1947, în ultimul timp a sporit considerabil interesul pentru studierea lor şi în special a insurecţiei din august 1944. Sfera de cercetare în această direcţie s-a mărit mult, analiza evenimentelor este făcută cu mai multă profunzime. Cu toate acestea, unii cercetători fără să mai aprofundeze documentarea ştiinţifică au folosit citatele drept surse de informare primare. Optica unor studii din acest punct de vedere, apărute pînă în 1964, reflectă lipsa de cunoaştere a documentelor.

Tot aici se cuvine să arătăm că sursele de documentare străine, publicate sau inedite n-au fost folosite îndeajuns. Folosirea critică a acestora ar fi îmbogăţit pe de o parte baza documentară, iar pe de altă parte s-ar fi putut combate unele afirmaţii eronate din istoriografia străină mai ales cu privire la înfăptuirea insurecţiei.

Temele abordate în general s-au axat pe pregătirea şi înfăptuirea insurecţiei din august 1944, lupta pentru instaurarea regimului democrat-popular, reorganizarea sindicatelor, lupta pentru înfăptuirea reformei agrare şi a alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănime, acţiunile întreprinse de regimul democrat-popular pentru refacerea economiei naţionale, contribuţia României la războiul antihitlerist, aspecte ale activităţii partidelor politice etc.

Cîmpul de investigaţie al cercetărilor care au abordat pregătirea insurecţiei armate din august 1944 s-a extins în ultimul timp asupra problemelor majore. Astfel, unul din aspectele prezente în mod constant în aproape toate studiile şi articolele consacrate în întregime sau parţial anilor 1940—1944 este situaţia economică şi politică a maselor muncitoare. Ruina economică a României a avut repercusiuni grave asupra situaţiei materiale a maselor muncitoare. Condiţiile de exploatare şi asuprire a celor ce muncesc au fost înfăţişate de către mai mulţi cercetători într-un cadru mai complet şi mai sistematizat [1]; printre studiile pe această temă semnalăm pe cele ale prof. univ. N. N. Constantinescu [2], Tudor Paul [3], J. Benditer, I. Saizu, L. Eşanu, D. Şandru [4] şi alţii [5]. Considerăm în general că autorii care au studiat situaţia economică a ţării, atunci cînd se referă la situaţia maselor muncitoare în anii 1940—1944, ar trebui să analizeze mai în amănunţime problema salariului real. Deseori se face afirmaţia justă că exploatarea a crescut în raport cu anii antebelici. Se ajunge însă cîteodată la coeficienţi care

[1] Vezi şi articolele semnate de Tr. Udrea şi M. Rusenescu în „Studii", nr. 6/1962.

[2] N. N. Constantinescu, *L'explication et le pillage de l'économie roumaine par l'Allemagne hitlérienne dans la période 1939—1944* („Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1964).

[3] N. N. Constantinescu şi T. Paul, *Aspecte ale situaţiei clasei muncitoare din România în perioada 1941—august 1944* („Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P.C.R., nr. 5 1962).

[4] Vezi articolele *Contribuţii la cunoaşterea situaţiei materiale a maselor populare din Moldova în perioada 6 septembrie 1940—23 August 1944* şi *Contribuţii la cunoaşterea situaţiei economice a României în perioada dictaturii militaro-fasciste (6 septembrie 1940—23 August 1944)* („Anuarul Institutului de istorie şi arheologie", Iaşi, tom. I/1964 şi tom. III/1966).

[5] Al. Matei, *Date privitoare la situaţia social-economică şi unele acţiuni ale maselor populare din judeţele Alba, Hunedoara, Sibiu şi Turda-Cluj în perioada pregătirii insurecţiei armate din 1944* („Revista arhivelor", nr. 1/1964).

www.dacoromanica.ro

pun în discuție însăși posibilitatea existenței de trai a păturilor muncitoare. Am ridicat această problemă deoarece pentru acești ani problema asupririi și exploatării prezintă o importanță de prim ordin. Muncitorimea suferea din pricina marelui decalaj dintre salarii și prețuri, consecință a intensificării exploatării capitaliste, scumpirea obiectelor de primă necesitate accentuîndu-se mereu. În rîndurile țărănimii creștea revolta din cauza regimului de rechiziții și diferențe de prețuri dintre articolele ce le erau necesare traiului și produsele lor agricole [6]. Este vorba deci de una dintre problemele pe fundalul căreia a izbucnit insurecția, a cărei înfăptuire nu poate fi înțeleasă și interpretată istoric just dacă nu este prezentată în mod real.

În lupta generală de eliberare națională împotriva hitlerismului și a regimului antonescian s-au încadrat din primul moment forțele patriotice ale poporului nostru, conduse de Partidul Comunist Român, care s-au ridicat la lupta hotărîtă pentru doborîrea dictaturii antonesciene, pentru ieșirea din războiul antisovietic și izgonirea din țară a armatelor hitleriste. Investigațiile făcute de istorici au pus în circuitul științific aspecte specifice surprinse în drumul spre înfăptuirea insurecției din august 1944. Astfel I. Popescu Puțuri [7], Gh. Zaharia[8], Gh. Matei [9], D. Tuțu [10] și alții [11] au expus problemele generale pentru înțelegerea condițiilor istorice care au făcut necesară înfăptuirea insurecției armate, ca singura soluție pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și scoaterea României din războiul antisovietic, au subliniat rolul conducător al Partidului Comunist Român în pregătirea insurecției. Lucrările și studiile elaborate conturează și clarifică mai bine problemele de bază, linia justă urmată de P. C. R. de unire și coalizare a tuturor forțelor interesate în lupta împotriva dictaturii antonesciene, pentru dobîndirea independenței. Sînt încă multe aspecte și fapte care se cer cercetate și lămurite. Se cuvine totodată a preciza și a analiza în mod aprofundat poziția și acțiunile întreprinse de către partidele istorice și cercurile guvernante în cadrul politicii comune existente.

Considerăm necesar a se analiza deosebirile de vederi care existau între dictatura antonesciană și Germania hitleristă și Italia fascistă. Crearea F. U. M. și a B. N. D. necesită de asemenea o mai atentă studiere, în sensul prezentării condițiilor în care au fost formate.

---

[6] Vezi articolul citat al lui N. N. Constantinescu și T. Paul.

[7] *Les principales caractéristiques du régime politique de Roumanie pendant la dictature militaire-fasciste et l'agression hitlérienne* („Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1964); *România în timpul celui de-al doilea război mondial* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1966).

[8] *Quelques données concernant la terreur fasciste en Roumanie (1940—1944)* („Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1944).

[9] *Din lupta P.C.R. pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944* („Studii", nr. 4/1959).

[10] *La préparation et la réalisation de l'insurrection armée d'Août 1944*; *La participation de la Roumanie à la guerre antihitlérienne* („Revue Roumaine d'Histoire", nr. 3/1964).

[11] J. Benditer, *Contribuții la cunoașterea Moldovei în preajma lui 23 August* („Studii și cercetări" (Iași), fasc. 1/1960); N. Crețu, *Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul insurecției armate din august 1944* („Lupta de clasă", nr. 8 1959); R. Florian, *Insurecția armată de la 23 August 1944—începutul revoluției populare din țara noastră* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1959).

www.dacoromanica.ro

Şi în România, ca şi în multe ţări europene, o problemă importantă a reprezentat-o mişcarea de rezistenţă a forţelor populare împotriva cercurilor reacţionare. Studiile publicate [12] relevă că mişcarea de rezistenţă însufleţită de P. C. R. a îmbrăcat forme dintre cele mai variate. Acţiunile maselor împotriva războiului hitlerist se împleteau foarte adesea în marile centre industriale cu acţiunile revendicative economice ale clasei muncitoare. Au fost organizate şi acţiuni de sabotaj împotriva maşinii de război fasciste. O altă formă de manifestare a rezistenţei a fost împotrivirea la încorporare, neprezentarea la unităţi. Unele studii bazate pe un bogat material de arhivă atestă dezvoltarea considerabilă în anii războiului a stării de spirit antihitleriste din rîndurile armatei [13].

În vederea luptei armate împotriva dictaturii antonesciene au fost organizate grupe de partizani în diferite regiuni ale ţării [14].

Cu toate că au fost scrise cîteva articole, rămîne de studiat mai amplu participarea unor patrioţi români aflaţi în timpul războiului în diferite ţări ale Europei la lupta antifascistă a popoarelor respective împotriva ocupanţilor hitlerişti.

Lucrările au scos în relief rolul conducător al P.C.R. în pregătirea şi organizarea insurecţiei armate. Un loc important în pregătirea insurecţiei l-a avut şi acţiunea petrecută la 4 aprilie 1944. Studiile publicate pînă în 1964 în majoritatea lor l-au considerat pe Şt. Foriş ca trădător sau ca agent duşman. Documentele publicate ulterior arată că la 4 aprilie au fost înlăturaţi din conducerea partidului Ştefan Foriş şi alţii pentru o activitate în care existau lipsuri serioase şi grave greşeli. Aceasta nu înseamnă însă că el se face vinovat de trădare.

După cum se ştie, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, într-o casă conspirativă, a avut loc o întîlnire organizată din iniţiativa P. C. R. la care au participat reprezentanţii P. C. R. (Emil Bodnaraş), ai cercurilor palatului şi ai ofiţerilor superiori care aveau atitudine antihitleristă (generalul C. Sănătescu, generalul Gh. Mihail, col. D. Dămăceanu, I. M. Stîrcea, M. Ioaniţiu, Gr. Niculescu-Buzeşti). Cu acest prilej s-a căzut de acord asupra planului elaborat de P. C. R. pentru răsturnarea prin forţă a dictaturii antonesciene şi întoarcerea imediată a armelor contra Germaniei hitleriste. S-a constituit un comitet militar care avea sarcina să se ocupe sub directa conducere a P. C. R. de pregătirea armatei în vederea insurecţiei şi din care făcea parte gen. Gh. Mihail, gen. C. Vasiliu-Răşcanu şi col. D. Dămăceanu [15]. Din păcate, studiile apărute pînă în 1964 vorbeau mai puţin despre aceste evenimente şi treceau sub tăcere aportul şi activitatea lui Lucreţiu Pătrăşcanu în perioada pregătirii insurecţiei.

---

[12] Vezi articolele publicate de Gh. Matei, I. M. Oprea, I. Gheorghiu şi A. Roman, N. Munteanu, Gh. Ţuţui, Ecat. Cimponeriu, S. Davicu, V. Petrişor, V. A. Dăscălîţei, N. Bîrdeanu şi S. Cutişteanu în revistele „Studii", „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice", „Studii şi cercetări" (Iaşi), „Studii şi articole de istorie" şi „Revista arhivelor".

[13] Căpitan Petri Aurel, *Unele aspecte ale participării armatei române la insurecţia armată populară din august 1944*, Bucureşti, Edit. militară, 1957; D. Tuţu, *op. cit.*

[14] Vezi M. Roller, *Despre acţiunea grupului de partizani Carpaţi în lunile iulie-august 1944* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 3/1957).

[15] „Scînteia" din 28 august 1964.

www.dacoromanica.ro

Variate aspecte ale declanșării și desfășurării insurecției sînt tratate în studiile elaborate de P. Constantinescu-Iași [16], I. Popescu-Puțuri[17], Gh. Matei [18] și alții [19]. În 1968, noi date și precizări au fost aduse în presă sau broșuri de memoriile publicate de generalii în rezervă Em. Ionescu, D. Dămăceanu, Costin Ionașcu, Ilie Antonescu, Alecu Nicolae, L. Mociulski și alții.

Insurecția a fost organizată de către P. C. R. în condițiile interne caracterizate printr-o creștere puternică și continuă a luptei forțelor patriotice, prin șubrezirea dictaturii antonesciene. P. C. R. a știut să folosească aceste contradicții interne, precum și împrejurările externe favorabile create de victoriile armatei sovietice. În primele studii, rolul forțelor interne care au înfăptuit insurecția a fost subapreciat. Ulterior s-a acordat atenția cuvenită factorilor interni ca factori hotărîtori; continua luptă a forțelor patriotice a permis P. C. R. să treacă la înfăptuirea insurecției de la 23 August 1944 în condițiile victoriilor obținute pe frontul antihitlerist de puterile aliate.

Unele studii din prima decadă după 23 August 1944 nu înregistrau data cînd urma să fie declanșată insurecția. În ultimele studii [20] se arată că pentru declanșarea insurecției au fost fixate ca date zilele de: 15—16, 22—23, 25—26 august cel mai tîrziu. De asemenea nu se amintea nici faptul că în noaptea de 20 spre 21 august regele, aflat la Sinaia, a fost chemat în capitală. După cum s-a arătat, chiar în noaptea aceea a avut loc la palatul regal din Calea Victoriei o reuniune secretă la

---

[16] *Eliberarea României de sub jugul fascist și însemnătatea ei istorică* („Studii", nr. 4 1959); *La libération de la Roumanie de joug fascist et la portée historique de cet événement* („Nouvelles études d'Histoire", vol. II, București, 1960).

[17] *L'importance historique de l'insurrection armée d'août 1944* („Nouvelles études d'Histoire", vol. III, Bucarest, 1965).

[18] *Insurecția armată din august 1944 — cotitură hotărîtoare în istoria poporului român* („Studii", nr. 4 1964), *Insurecția națională antifascistă din România în lumina unor documente ale timpului de peste hotare* („Analele Institutului de studii istorice și social politice", nr. 4/1966, împreună cu V. Gherghescu), *L'insurrection nationale antifasciste d'août 1944 de Roumanie et son écho en France* („Revue Roumaine d'Histoire", nr. 5/1966).

[19] A. Petri, *Unele aspecte ale participării armatei române la insurecția armată populară din august 1944, Insurecția armată din august 1944* („Lupta de clasă", nr. 8 1964), *Glorioasa aniversare a patriei* („Lupta de clasă", nr. 8 1967); C. Daicoviciu, *23 August — cea mai mare sărbătoare națională a poporului român* („Studia Universitatis Babeș-Bolyai — Series Historia", fasciculus 2 1964); V. Cheresteșiu, L. Rațiu și I. Gall, *P.C.R. inițiatorul, organizatorul și conducătorul insurecției armate de la 23 August 1944* („Anuarul Institutului de istorie din Cluj", VII, 1964); gen. maior în rezervă Em. Ionescu, D. Dămăceanu, *Memorii. August 1944* („Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", nr. 4/1967); *Momente din timpul doborîrii dictaturii militaro-fasciste* („Analele Institutului de istorie a partidului", 6 1965); Zaharescu V. și M. Condurache, *Din activitatea P.C.R. pentru atragerea armatei alături de lupta forțelor patriotice pentru înfăptuirea insurecției armate și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1961); Zaharescu V., *Întărirea partidului și a legăturilor lui cu masele — factor hotărîtor în lupta pentru organizarea și înfăptuirea insurecției armate din august 1944* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1962).

[20] Vezi articolele lui D. Dămăceanu și Em. Ionescu publicate în „Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1965 și „Magazin istoric", nr. 5/1967.

www.dacoromanica.ro

care au participat C. Sănătescu, D. Dămăceanu [21], Gr. Niculescu-Buzeşti, Em. Ionescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, I. Maniu, C. I. C. Brătianu, C. Titel Petrescu, Gh. Mihail, C. Vasiliu-Răşcanu, A. Aldea, I. Mocsony-Stîrcea şi M. Ioaniţiu. Au fost analizate situaţia de pe front, stadiul pregătirilor din capitală, situaţia externă etc. Lucreţiu Pătrăşcanu a înfăţişat proiectul de proclamaţie adresată ţării pe care regele trebuia s-o citească la radio după arestarea guvernului, precum şi un proiect de decret de amnistie. De asemenea, a mai avut loc o consfătuire şi în noaptea următoare.

În legătură cu arestarea căpeteniilor antonesciene, în primele articole se făceau unele afirmaţii inexacte; la fel şi cu privire la discuţia avută de rege cu cei doi Antoneşti. Iniţial s-a afirmat de pildă că arestarea mareşalului Antonescu şi a celorlalţi membri a fost făcută de o formaţiune de luptă patriotică. Articolele apărute după 1966 arată că arestarea a fost făcută în palat de către o echipă de subofiţeri în frunte cu maiorul Anton Dumitrescu, pregătită anume conform celor stabilite cu reprezentanţii P. C. R. Ulterior, seara, o formaţiune de luptă patriotică i-a transportat pe arestaţi într-o casă conspirativă a P. C. R. din cartierul Vatra Luminoasă. Aceasta demonstrează recunoaşterea rolului conducător al Partidului Comunist Român.

După transmiterea proclamaţiei la radio în seara zilei de 23 August trupele române de pe front au încetat focul împotriva trupelor sovietice şi au început regrupările în vederea intervenţiei lor contra trupelor hitleriste şi horthyste. În legătură cu durata insurecţiei au fost exprimate unele păreri, anume că aceasta a început şi s-a sfîrşit în ziua de 23 August, sau că a început la 23 August şi a ţinut pînă la 6 martie [22]. Noi considerăm că amîndouă sînt greşite. Părerea generală este că insurecţia a ţinut pînă la 31 august, după care armata şi poporul român ajutate de armatele sovietice au reuşit să elibereze întregul teritoriu al ţării de snb jugul hitlerist, cînd luptele cu trupele hitleriste se duceau pentru eliberarea Transilvaniei şi căpătau aspectul unui front închegat.

Acţiunile organizate şi conduse cu pricepere de către comandamentele şi statele-majore române, desfăşurate cu energie şi prin surprindere de către unităţile militare şi formaţiunile de luptă patriotice, au dus la lichidarea completă pînă în dimineaţa zilei de 28 august 1944 a rezistenţelor hitleriste din zona capitalei [23]. Sosirea la 30 august a trupelor sovietice în Bucureştiul eliberat a fost salutată cu entuziasm de populaţie. Luptele pentru izgonirea trupelor germane de pe Valea Prahovei, precum şi din celelalte regiuni ale ţării s-au terminat cu succes pînă la 31 august 1944.

Una dintre problemele care au stat în centrul preocupărilor cercetărilor a fost contribuţia României la războiul antihitlerist. Se poate afirma că această temă a căpătat rezolvarea în toată complexitatea ei. În această privinţă au apărut numeroase studii, articole şi lucrări monografice. Unele din aceste scrieri, datorită şi autorilor lor, sînt adevărate jurnale de operaţiuni militare. Conform cercetărilor, armata română

[21] *Ibidem.*

[22] Vezi relatările lui A. Petri, *op. cit.*, p. 67—68.

[23] Vezi lucrările citate elaborate de P. Constantinescu-Iaşi, I. Popescu-Puţuri şi Gh. Matei.

www.dacoromanica.ro

a participat la războiul antihitlerist de la 23 august 1944 și pînă în mai 1945 cu un efectiv de peste 538 000 de oameni. Au fost eliberate 3 831 de localități, dintre care 53 de orașe importante. Începutul l-a constituit apariția monografiei *Contribuția României la războiul antihitlerist (23 august 1944—9 mai 1945)*, publicată de Edit. militară în 1958. A urmat apoi lucrarea *Armata română în războiul antihitlerist*, publicată de Editura politică în 1965. În cele 500 de pagini, în această din urmă monografie se înfățișează cadrul istoric al perioadei 23 August 1944—9 Mai 1945, punîndu-se accentul pe aspectele directe ale contribuției României la războiul antihitlerist. Tot în 1965, în Editura politică, Ion Popescu-Puțuri, Gh. Zaharia, Ilie Rădulescu și alții au publicat o culegere de studii intitulată *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, care a apărut și în limba franceză [24]. Cercetarea acestei teme a fost încununată de succes prin apariția unei ample monografii *România în războiul antihitlerist, 23 August 1944—9 mai 1945*, apărută în 1966 în Editura militară, elaborată fiind de un colectiv alcătuit din col. V. Anescu, col. C. Antip, col. E. Bantea, col. I. Cupșa, col. în rezervă Gh. David, col. în rezervă P. Gavrilescu, col. Leonida Ion, M. Lungeanu, col. C. Nicolae, căpt. rang I în rezervă D. Nicolaescu, gen.-maior în rezervă Gh. Zaharia [25].

Revistele de specialitate „Studii", „Analele Institutului de studii istorice și social politice de pe lîngă C. C. al P. C. R.", „Revue Roumaine d'Histoire" și altele au publicat foarte multe materiale pe această temă, ele constituind etape în acumularea cunoștințelor necesare elaborării monografiei mai sus menționate. Astfel revista „Studii" a publicat din 1958 și pînă în 1966 14 articole [26].

---

[24] Vezi *La contribution de la Roumanie à la victoire sur le fascisme*. Etudes par Ion Popescu-Puțuri, general major Gheorghe Zaharia, Ilie Rădulescu..., Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1965 (Bibliotheca Historica Romaniae, 8).

[25] Lucrări privind contribuția României la războiul antihitlerist au mai apărut și sub semnătura lui V. Anescu, E. Bantea și I. Cupșa, *Participarea armatei române la războiul antihitlerist* (București, Edit. militară, 1966); L. Loghin, *Acțiuni de luptă ale armatei române între Nitra și Vah* (București, Edit. militară, 1966); N. Ciachir și L. Loghin, *Frăția de arme româno-sovietică* (București, Edit. militară, 1959); Alex. Petrescu, *Detașamentul Păuliș* (București, Edit. politică, 1965); V. Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist* (București, Edit. militară, 1964).

[26] Vezi articolele: *Din luptele Armatei I române în războiul antihitlerist (24 august 1944-18 ianuarie 1945)* (nr. 2 1958); *Luptele Armatei I române pe teritoriul Cehoslovaciei* (nr. 4 1959), sub semnătura lui V. Atanasiu; *Lupta oamenilor muncii sub conducerea P. C. R. pentru refacerea economică a regiunii Cluj și sprijinirea frontului antihitlerist (oct. 1944 — mai 1945)* (nr. 4/1954), semnat de I. Cicală și A. Egyed; *Aspecte ale frăției de arme româno-sovietice pe frontul antihitlerist* (nr. 4/1959), elaborat de N. Ciachir și L. Loghin; *Un episod eroic din războiul antihitlerist: lupta de la Păuliș* (nr. 4/1959), de L. Leonida; *Contribuția României la lupta pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste* (nr. 4/1964), de Vl. Zaharescu; *Lupta ceferiștilor din regionalele Cluj și Oradea pentru refacerea căilor ferate și sprijinirea frontului antihitlerist* (nr. 5/1964), semnat de T. Hăgan; *Din luptele armatei române pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist (23 August 1944—25 octombrie 1944)* (nr. 3/1965), de C. Nicolae; *Despre contribuția militară și economică a României la războiul antihitlerist* (nr. 3/1965), elaborat de D. Tuțu; *Participarea armatei române la acțiunile militare desfășurate pe teritoriul Ungariei* (nr. 3/1965), sub semnătura lui A. Petri; *Acțiunile de luptă duse de trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei (18 decembrie 1944—12 mai 1945)* (nr. 3/1965), de C. I. Petre; *Contribuția oamenilor muncii din Banat la susținerea frontului antihitlerist (23 August — 9 mai 1945)* (nr. 3/1966), de Gh. I. Oancea.

www.dacoromanica.ro

Revista „Anale" a publicat de asemenea numeroase articole [27], iar în numerele 5, 6/1964, 1,2/1965 au existat rubrici speciale în care au fost descrise luptele pentru desăvîrşirea eliberării României de sub ocupaţia fascistă. Au semnat materiale interesante comandanţi de unităţi militare care au luptat pe front.

„Revue Roumaine d'Histoire" a publicat mai puţin articole pe această temă [28], iar cu totul sporadic au publicat şi „Anuarul Institutului de istorie din Cluj" [29], „Revista muzeelor" [30] şi alte publicaţii. În concluzie, analizînd toate lucrările apărute, se poate afirma că tema a fost pe larg tratată. Ea a constituit mulţi ani o preocupare atît a istoricilor cît şi a unor militari participanţi. Lucrările au pus accentul atît pe descrierea operaţiilor militare, cît şi pe cadrul general istoric al perioadei anilor 1944—1945. De asemenea a fost înfăţişat şi rolul jucat de clasa muncitoare în lupta pentru sprijinirea frontului antihitlerist [31].

O altă problemă multilaterală abordată de istorici a fost cea a luptei pentru instaurarea unui regim democrat-popular între 23 August 1944—6 martie 1945.

N. Goldberger [32], V. A. Varga [33], Petric Aron [34], Gh. Ţuţui [35], Al. Gh.

---

[27] *Aspecte privind participarea batalionului de voluntari în frunte cu uteciştii la războiul antihitlerist* (*23 August 1944—9 mai 1945*), de N. Bîrza; *Participarea armatei române la războiul antihitlerist* (nr. 4/959), de Teclu Iacob; *Din lupta maselor populare conduse de P.C.R. pentru sprijinirea războiului antihitlerist* (*23 August 1944—9 mai 1945*) (nr. 4/1960), de M. Lungeanu; *Despre activitatea unor grupuri de partizani sovietici şi români care au luptat pe teritoriul Slovaciei din perioada august 1944—februarie 1945* (nr. 4/1960), semnat de I. Olteanu; *Episoade eroice din timpul desfăşurării insurecţiei armate şi a luptei pentru eliberarea patriei* (*23 august—25 octombrie 1944*) (nr. 4/1962), sub semnătura lui C. Nicolae; *Contribuţia minerilor, petroliştilor şi ceferiştilor pentru sprijinirea frontului antihitlerist* (nr. 4/1962), de V. Anescu, I. Sorescu, V. Dogaru; vezi şi articolul semnat de V. Anescu, *Partidul Comunist din România conducătorul şi organizatorul luptei întregului popor pentru sprijinirea frontului antihitlerist* (nr. 4/1963).

[28] Teclu Iacob, *La participation de l'armée roumaine à la guerre antihitlérienne* (nr. 1/1962) şi *Le XX-e anniversaire de la victoire de la coalition antihitlérienne sur l'Allemagne fasciste* (nr. 2, 1965).

[29] T. Hăgan, *Date cu privire la contribuţia minerilor din Valea Jiului la susţinerea frontului antihitlerist* (vol. VIII, 1965) şi *Luptele din defileul Mureşului* (*august-septembrie* 1944) (vol. X/1967).

[30] C. Gh. Protopopescu, *Aspecte ale contribuţiei României la războiul antihitlerist* (vol. 3/1965); A. Moldoveanu, *Aspecte ale contribuţiei României la războiul antihitlerist* (vol. 3/1965) şi *Aspecte ale contribuţiei României la războiul antihitlerist* (număr special, anul II/1965).

[31] Vezi şi articolul lui M. Fătu, *Din lupta maselor muncitoare conduse de P. C. R. împotriva sabotării de către clasele exploatatoare a producţiei pentru frontul antihitlerist* (*23 August 1944 — 6 martie 1945*), în „Studii şi materiale de istorie contemporană", vol. II, Bucureşti, 1962.

[32] *Rolul maselor în instaurarea şi consolidarea puterii populare din România* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1965).

[33] *Din lupta maselor conduse de P. C. R. pentru instaurarea regimului democrat-popular* (*ianuarie-6 martie 1945*) („Studii şi materiale de istorie contemporană", vol. II, Bucureşti, Edit. Academiei).

[34] Împreună cu Gh. Ţuţui a publicat în colecţia „Bibliotheca Historica Romaniae" (4) lucrarea *L'instauration et la consolidation du régime démocratique populaire en Roumanie*, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1964.

[35] *Din lupta P. C. R. pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă* („Studii", 2/1961); împreună cu Al. Gh. Savu a publicat articolul *Lupta maselor populare din ţara noastră pentru instaurarea şi consolidarea puterii populare pentru trecerea la revoluţia socialistă* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1962).

www.dacoromanica.ro

Savu [36], M. Rusenescu [37] și alții [38] au publicat articole care se completează reciproc, reprezentînd un pas înainte pe linia generalizării faptelor și a unor concluzii privind lupta maselor populare pentru instaurarea regimului democrat-popular.

În anii 1955-1957 au fost publicate unele materiale [39] în care s-a discutat problema puterii politice în țara noastră în anii 1944—1947. Studiile au pus în discuție etapele revoluției populare aducînd contribuții interesante; unele din ele însă, adoptînd teze fără discernămînt, au ajuns la concluzii nesusținute din punct de vedere științific, mai ales cu privire la dualitatea puterii.

Unii cercetători, ca: P. Nichita [40], Tr. Udrea [41], A. Loghin, A. Careți și M. Gh. Morărașu [42] și alții [43], au abordat activitatea P. C. R. de închegare a Frontului național-democratic. Bazat pe documente inedite, dar abuzînd de descrierea evenimentelor la suprafață fără a pătrunde cît mai mult în esența lor, I. Scurtu a încercat să trateze o temă nouă privind poziția P. C. R. față de partidele istorice în timpul primului guvern Sănătescu și cel al generalului Rădescu [44].

---

[36] *Lupta maselor populare sub conducerea P. C. R. pentru răsturnarea primului guvern cu majoritate reacționară (Sănătescu)* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1959), *Lupta maselor populare conduse de P. C. R. pentru instaurarea guvernului democrat (23 august 1944 — 6 martie 1945)* („Analele Institutului de istorie a partidului". nr. 4/1961) .

[37] *Lupta maselor populare din București conduse de P. C. R. pentru instaurarea puterii populare (23 August 1944 — 6 martie 1945)* („Studii", nr. 5/1959); *Lupta maselor populare pentru instaurarea puterii populare* („Studii", nr. 2/1965).

[38] *Lupta maselor populare sub conducerea P. C. R. pentru instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945 oglindită în muzee* („Revista muzeelor", nr. 1/1965), semnat de I. Ardeleanu; *Aspecte din lupta maselor populare din Moldova condusă de P. C. R. pentru instaurarea puterii populare (23 August 1944 — 6 martie 1945)* („Revista arhivelor", nr. 1/1964), de C. Botez și D. Botescu.

[39] Vezi I. Banu, *Problema puterii politice în țara noastră în perioada anilor 1944—1947*(„Cercetări filozofice", nr. 1—2/1955); M. Lupan, *Cu privire la conținutul și forma puterii în prima etapă a regimului democrat-popular din România* („Cercetări filozofice", nr. 5/1956); I. Bercu, *Asupra caracterului anticapitalist al puterii de stat în perioada de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice din România* („Cercetări filozofice", nr. 6/1956); O. Hoffman, *Puterea politică și regimul democrat popular în țara noastră* („Cercetări filozofice", nr. 2/1957); Tr. Udrea, *Unele probleme privind caracterul transformărilor revoluționare în perioada 23 August 1944—11 iunie 1948* („Cercetări filozofice", nr. 3/1957); G. Țuțui și Al. Gh. Savu, *Unele probleme ale revoluției populare* („Cercetări filozofice", nr. 4/1957); I. Ccterchi, *În legătură cu unele probleme ale democrației populare în R. P. R.* („Cercetări filozofice", nr. 5/1957).

[40] *Activitatea desfășurată de P. C. R. în primele luni ale anului 1945 în vederea lărgirii bazei de masă a Frontului național-democratic și întăririi influenței sale politice* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1963).

[41] *Condițiile istorice ale formării Frontului național-democratic* („Studii", nr. 4/1964).

[42] *Activitatea P. C. R. de grupare a tuturor forțelor democratice. Crearea și activitatea F. N. D. (1944)* („Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași" (seria nouă) (Secț. III, Istorie, XII/1966).

[43] *Aspecte ale politicii P. C. R. de închegare a unui front democratic în prima etapă a revoluției populare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1965), de Șt. Lache, C. Unguru și V. Pătru.

[44] *Poziția P. C. R. față de partidele istorice în timpul primului guvern Sănătescu* și *Poziția P. C. R. față de partidele istorice în timpul guvernului Rădescu* („Analele Universității București", seria Științe sociale — Istorie, an. XIV/1965 și an. XV/1966.

www.dacoromanica.ro

O altă serie de articole privind anii 1944 —1947 se referă la lupta P. C. R. pentru demascarea elementelor fasciste din aparatul de stat şi instalarea unor autorităţi democratice [45]. Deşi articolele apărute aduc contribuţii interesante, tema mai necesită o cercetare aprofundată şi mai ales trebuie cercetate materialele din fondurile arhivelor locale.

După cum este cunoscut, imediat după 23 August 1944 s-a pus cu acuitate problema reorganizării mişcării sindicale. Această temă a fost obiectul unor studii şi articole; autorii le-au transformat pe baza unor noi documentări în lucrări monografice. Astfel, T. Hăgan, după ce a publicat mai multe articole [46], în 1968 a tipărit la Editura politică lucrarea *Sindicatele unite din România 1944—1947*. Interesante articole au publicat şi E. Mănguţ [47], S. Homenco şi I. Iacoş [48], Gh. Ţuţui [49], I. Lungeanu [50] etc. La această temă menţionăm şi contribuţia lui I. Chiper [51], V. Raţă [52] şi alţii, care au reliefat diferite aspecte privind rolul comitetelor de fabrică. Semnalăm de asemenea articolele referitoare la controlul muncitoresc elaborate de M. Toth [53], T. Hăgan [54] şi E. Hutira [55].

Una dintre problemele importante care se punea la ordinea zilei imediat după 23 August era şi înfăptuirea unei reforme agrare democratice. În focul luptei, conduse de partid, pentru confiscarea şi împărţirea pământurilor moşiereşti s-a închegat alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea, care a constituit forţa care a răsturnat guvernele Sănătescu şi Rădescu şi a instaurat puterea populară. Participarea ţărănimii la lupta pentru instaurarea unui regim democratic, înfăptuirea reformei

---

[45] D. Turcuş, *Din lupta condusă de P. C. R. pentru demascarea şi scoaterea elementelor fasciste din aparatul de stat, instituţii si întreprinderi (23 August 1944—6 martie 1945)* („Studii şi materiale de istorie contemporană", vol. II); T. Necşa, *Aspecte din lupta pentru instaurarea unor autorităţi locale democratice* („Studii", nr. 4 1959); T. Caraciuc, *Unele aspecte ale luptei P.C.R. pentru făurirea unui nou aparat de stat în ţara noastră (23 August 1944—30 decembrie 1947)* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6 1957).

[46] *Sindicatele — izvor nesecat de cadre şi şcoală de unire şi educare a celor mai largi pături de oameni ai muncii (1945—1947)* („Studia Universitatis Babeş-Bolyai", series Historia, fasciculus 2 1962); *Lupta P. C. R. pentru reorganizarea mişcării sindicale (23 August 1944 — 30 ianuarie 1945* („Studia Universitatis Babeş-Bolyai", fasciculus 1/1961).

[47] *Făurirea unităţii sindicale din România. Congresul de creare a Confederaţiei Generale a Muncii* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1961); *Frontul Unic Muncitoresc-temelia reorganizării mişcării sindicale după 23 August 1944* („Studii", nr. 5/1963).

[48] *Aspecte ale reorganizării mişcării sindicale din ţara noastră. Primul Congres general liber al Sindicatelor Unite din România. 26—30 ianuarie 1945* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 3/1960).

[49] *Alegerile sindicale din anul 1947, moment important în lupta pentru unitatea deplină a clasei muncitoare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 3/1963).

[50] *Mişcarea sindicală şi controlul muncitoresc din întreprinderi (50 de ani de la crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România*, Bucureşti, 1958).

[51] *Organizarea comitetelor de fabrică (23 august-octombrie 1944)* („Studii", nr. 4/1964).

[52] *Rolul comitetelor de fabrică în lupta pentru susţinerea frontului antihitlerist şi instaurarea primului guvern democrat la 6 martie 1945* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1961).

[53] *Aspecte ale controlului de stat şi activităţii sindicatelor în anii 1945—1947* („Acta Musei Napocensis", V, 1967); vezi şi articolul său împreună cu I. Toth, *Aspecte în problema controlului muncitoresc în practica revoluţionară a mişcării comuniste internaţionale* („Studia Universitatis Babeş-Bolyai", fasciculus 2/1963).

[54] *Controlul muncitoresc — sarcină importantă a sindicatelor în opera de refacere a economiei naţionale* („Studia Universitatis Babeş-Bolyai", fasciculus 1/1963).

[55] *Despre controlul muncitoresc în România (1947—1948)* („Studii", nr. 3/1957).

www.dacoromanica.ro

agrare cît și a problemelor legate de făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime au atras pe mai mulți cercetători, care au elaborat numeroase studii. Se poate spune în această privință că există o literatură relativ bogată [56]. Semnalăm aportul în diferite reviste de specialitate al lui Gh. Matei, Tr. Udrea, Gh. Țuțui, M. Fătu și alții. O contribuție importantă pe această temă a adus-o lucrarea lui C. Murgescu *Reforma agrară din 1945*, publicată în Editura Academiei în 1955, cît și culegerea de studii publicată de Editura politică în 3 volume intitulată *Din lupta P.C.R. pentru încheganea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945*. În monografia menționată cît și în cele 3 volume amintite sînt arătate numeroase aspecte generale, cît și particularitățile situației agrare în diferite regiuni ale țării. Lucrările conțin un bogat material informativ care ajută la cunoașterea în ansamblu a luptei pentru reforma agrară.

Privite însă în lumina timpului care s-a scurs de la apariția lor, trebuie să arătăm că au și lipsuri, mai ales de ordinul interpretării. În special în cele 3 volume privind închegarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime se găsesc afirmații care merg pe linia tezei că lupta de clasă se ascute pe măsura înaintării în construcția socialistă. Deși valoarea lor documentară n-a scăzut cu nimic, sugerăm ideea efecturării unor noi cercetări care să adîncească diferitele aspecte și etape în care s-a înfăptuit reforma și s-a închegat alianța, factor hotărîtor în lupta pentru instaurarea regimu-

[56] Tr. Udrea. *Cu privire la rolul comitetelor țărănești și despre unele particularități ale revoluției populare în România (23 august 1944—6 martie 1945)* („Studii", nr. 4 1956); *Despre activitatea și rolul comitetelor țărănești în 1944 și în prima jumătate a anului 1945* („Studii și materiale de istorie contemporană", vol. I/1956); *Rolul comitetelor țărănești în faurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime sub conducerea P. C. R.* („Studii", nr. 4 1959); *Din activitatea P. C. R. la sate în preajma instaurării regimului democrat-popular (ianuarie-martie 1945)* („Studii", nr. 2 1965); Gh. Țuțui, *Măsurile politice și organizatorice luate de P. C. R. în anul 1917 pentru întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1963); *Tactica P. C. R. față de chiaburime în lupta pentru înfăptuirea reformei agrare din 1944—1945* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1 1965); *Douăzeci de ani de la înfăptuirea reformei agrare din 1945* („Revista arhivelor", 2/1965); Gh. Matei, *Alianța între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — temelia orînduirii democrat-populare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1964); Cioroiu N. și M. Cornea, *Lupta P. C. R. pentru încheganea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1945* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 2 1955); Gh. Chepeș, *Unele probleme privind întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare în țara noastră* („Studii", nr. 3 1954); N. Petrovici, Gh. Țuțui, *Făurirea alianței muncitorești-țărănești, factor hotărîtor în instaurarea puterii populare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1 1965); A. Loghin și A. Karețki, *Comitetele țărănești — forme noi de exercitare a puterii maselor în lupta pentru instaurarea primului guvern democrat (23 August 1944—6 martie 1945)* („Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol», Iași, tom. IV 1967); M. Lungeanu și S. Cutișteanu, *Unele aspecte ale luptei P. C. R. pentru izolarea partidelor reacționare de masele largi ale țărănimii în procesul ocupării pămînturilor moșierești (23 August—6 martie 1945)* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 3/1955); A. Costea, D. Săvoiu, N. Lungeanu, *Ocuparea pămînturilor moșierești în fostul județ Mehedinți (1944—1945)* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1956); D. Karoly, *Desfășurarea reformei agrare din 1945 în fostul județ Sălaj* („Studii", nr. 6 1956); C. Tatomir, *Aspecte din lupta maselor țărănești sub conducerea P. C. R. pentru înfăptuirea reformei agrare în județul Ilfov (1944—1946)* („Revista arhivelor", nr. 2/1964); S. Știrbu, *Lupta pentru reforma agrară în comuna Comarnic după 23 August 1944* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1955).

www.dacoromanica.ro

lui democrat popular. În arhiva Consiliului Superior al Agriculturii există documente care permit să fie înfățișată dinamica efectuării reformei agrare, etapele sale concrete de înfăptuire. Este cazul să se treacă la alcătuirea unei vaste monografii, care să releve făurirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime.

Rolul pe care l-au jucat clasele exploatatoare și partidele care le reprezentau — P. N. Ț. — Maniu și P. N. L. — Brătianu a fost abordat în multe lucrări generale. Mai puține sînt studiile speciale. Astfel, Gh. Țuțui, în afară de lucrarea *Zdrobiți de popor*, apărută în 1959 [57], a mai publicat și un articol în care descrie înfrîngerea de către forțele revoluționare a acțiunilor întreprinse de „partidele istorice" și monarhie [58]. Considerăm necesar să se treacă la o cercetare mai largă și mai aprofundată, fixîndu-se locul și rolul acestor partide imediat după 23 august 1944.

Așa cum este cunoscut, după insurecție au activat și o serie de alte organizații și grupări politice, ca: Frontul plugarilor, P. N. P., Partidul Liberal-Tătărăscu, Partidul Țărănesc-Alexandrescu. Acestora le-au fost consacrate foarte puține studii și cu totul sporadic. Numai despre activitatea P. N. P., Gh. Țuțui a scris un articol [59], iar despre restul numai tangențial s-au făcut unele referiri în diferite lucrări generale.

O importanță covîrșitoare a avut-o Conferința națională a P.C.R. din 16—19 octombrie 1945, care, analizînd situația grea în care se găsea țara, a trasat sarcini concrete în vederea refacerii și a reformei vieții economice și politice a țării. Acest eveniment deosebit în viața politică a constituit obiectul unor studii și articole. A fost tipărită chiar o culegere de articole [60]. Contribuții mai importante au adus Gh. Țuțui [61], E. Hutira și Fl. Balaure [62], Al. Tănase, M. Lupan [63] și alții [64]. Aceste studii însă nu pot suplini lipsa unor cercetări mai largi, a unei lucrări de sin-

---

[57] Gh. Țuțui, Al. Popescu, *Zdrobiți de popor* (*Falimentul partidelor burghezo-moșierești 1944—1947*), București, Edit. politică, 1959.

[58] *Înfrîngerea de către forțele revoluționare a acțiunilor antidemocratice și antiguvernamentale întreprinse de partidele reacționare și de monarhie* (*august 1945 — ianuarie 1946*) („Studii", nr. 6/1967); vezi și articolul lui I. Perianu și R. Topor, *Din lupta P. C. R. împotriva ideologiei burgheze în perioada 1945—1947* („Analele Universității București", seria Științe sociale, vol. 21—22 (1961—1962) și studiul lui M. Fătu, *Lupta maselor populare conduse de P. C. R. pentru zdrobirea complotului reacțiunii din august și noiembrie 1945 — moment important în consolidarea regimului democrat popular* („Revista arhivelor", nr. 2/1962).

[59] *Contribuția Partidului național popular la lupta pentru transformări democratice* (*ianuarie 1946—martie 1949*) („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1966).

[60] Vezi *Zece ani de la Conferința națională a P. C. R.— 1945—1955* (Referate prezentate la sesiunea științifică de la 8—10 decembrie 1955, București, 1956).

[61] *Conferința Națională a P.C.R. — moment însemnat în lupta pentru realizarea unității depline a clasei muncitoare* („Studii", nr. 5/1965); *Însemnătatea Conferinței Naționale a P. C. R. din octombrie 1945 pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1965).

[62] *Două decenii de la Conferința Națională a P. C. R.* („Lupta de clasă", nr. 10/1965).

[63] *Conferința Națională a P. C. R. din 1945* („Cercetări filozofice", nr. 4/1955).

[64] Vezi și I. Bercu, *15 ani de la Conferința Națională a P. C. R.* („Studii", 6/1960); Popa Gherasim și Al. Ivancenko, *10 ani de la Conferința Națională a P. C. R.* („Probleme economice", nr. 10/1955); *20 de ani de la Conferința Națională a P. C. R. din octombrie 1945* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1965).

www.dacoromanica.ro

teză care să cuprindă condițiile în care s-a desfășurat Conferința, să sublinieze învățămintele și însemnătatea acesteia.

Un loc însemnat în lupta pentru întărirea regimului democrat popular l-au ocupat alegerile parlamentare din noiembrie 1946. Studiile semnate de M. Fătu [65], Gh. Țuțui [66] și I. Bojan [67] oferă date interesante privind acest eveniment important pentru dezvoltarea ulterioară a țării. Lucrarea lui Mihai Fătu, *1946. Din istoria politică a României contemporane*, a fost concepută ca studiu monografic în care problema centrală a constituit-o alegerile din 1946. Autorul a valorificat concluziile studiilor apărute și s-a străduit să prezinte faptele în chip veridic. Lucrarea n-a epuizat — după însăși afirmația autorului — multitudinea laturilor adiacente care întregesc tabloul istoric al transformărilor social-politice din acest an. Despre activitatea noului parlament ales s-a scris foarte puțin; Venera Teodorescu a reușit în studiul său documentat [68] să sublinieze reformele cu caracter anticapitalist adoptate de parlament, care au pregătit trecerea la revoluția socialistă.

Eliberarea României de sub jugul fascist a deschis poporului perspective nelimitate de dezvoltare a economiei. Acest lucru a fost posibil datorită conducerii de către partid a luptei maselor pentru transformarea revoluționară a societății. Măsurile luate de către organele de stat și de partid, lupta maselor pentru refacerea economiei naționale, precum și succesele obținute au fost înregistrate și de cercetarea istorică. Este relevator faptul că cu prilejul celei de a XX-a aniversări a eliberării țării au apărut trei masive monografii: *Dezvoltarea economică a României. 1944 — 1964*, *Industria României 1944 — 1964* publicate de Editura Academiei și *Agricultura României. 1944—1964*, publicată în Editura agrosilvică. Trebuie să amintim de asemenea și despre culegerea de studii intitulată *Economia României între anii 1944—1959*. Deși lucrările atrag atenția prin masivitatea lor, meritul principal însă îl are indicarea factorilor fundamentali ai dezvoltării economiei noastre. Atrage atenția și clarificarea teoretică a principalelor aspecte științifice pe care le implică temele tratate. Numeroase studii au publicat revistele „Lupta de clasă", „Probleme economice", „Analele Institutului de studii istorice și social-politice", „Studii" etc. [69]. Astfel, lupta maselor pentru refacerea economiei naționale a mai fost subliniată și în articole întocmite

---

[65] *1946. Din istoria politică a României contemporane* (București, Edit. politică, 1968); *Programele electorale ale partidelor și grupărilor politice care au participat la alegerile parlamentare din 1946* („Analele Institutului de studii istorice și social-politice", nr. 1/1968).

[66] *Partidul Comunist — conducătorul forțelor democratice în alegerile parlamentare din noiembrie 1946* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1956).

[67] *Aspecte din lupta forțelor democratice condusă de P. C. R. în vederea obținerii victoriei în alegerile parlamentare din noiembrie 1946* („Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series Historia, fasciculus 1/1968).

[68] *Aspecte ale folosirii parlamentului de către forțele democratice conduse de Partidul Comunist Român (decembrie 1946-decembrie 1947)* („Studii și materiale de istorie contemporană", vol. II, București, Edit. Academiei, 1962).

[69] Vezi de exemplu articolul *Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă. Construirea socialismului*, publicat de M. Rusenescu în revista „Studii", nr. 6/1962.

www.dacoromanica.ro

de C. Olteanu [70], M. Fătu [71] şi T. Hăgan [72], M. Deheleanu [73], N. Fotino[74] şi alţii [75].

Victoria insurecţiei armate din august 1944, sarcinile şi răspunderile care reveneau clasei muncitoare în vederea transformării revoluţionare a societăţii româneşti, ca şi noile condiţii în care îşi desfăşurau activitatea cele două partide ale maselor muncitoare, Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat, au creat un nou cadru luptei pentru unitatea deplină a clasei muncitoare. Investigaţii serioase au fost făcute şi pe această temă. Studiile şi lucrările scrise de cercetători ca, Gh. Ţuţui şi I. Iacoş [76], V. Liveanu [77], A. Petric [78], I. Rădulescu [79], C. Barbu şi V. Gh. Ionescu [80], N. Petrovici [81], C. Bărbulescu [82] etc. remarcînd însemnătatea realizării unităţii depline a clasei muncitoare, subliniază că constituirea nemijlocită a partidului unic al clasei muncitoare a fost încununarea luptei neîntrerupte duse de P. C. R. încă din primele zile ale existenţei sale.

O altă problemă care a fost supusă cercetării este şi aceea a activităţii partidului comunist în rîndurile armatei. Semnalăm contribuţia

---

[70] *Din lupta maselor populare conduse de P. C. R. pentru refacerea economiei naţionale în perioada anilor 1945—1947* („Revista arhivelor", nr. 1 1964).

[71] *Din lupta maselor muncitoare conduse de P. C. R. împotriva sabotării de către clasele exploatatoare a producţiei pentru frontul antihitlerist (23 august-6 martie 1945)* („Studii şi materiale de istorie contemporană", vol. II, Bucureşti, 1962).

[72] *Contribuţia minerilor din Valea Jiului la refacerea economiei naţionale — 1945 — 1947* („Acta Musei Napocensis", V, 1967).

[73] *Lupta muncitorilor fabricii Unirea-Cluj pentru înfăptuirea politicii partidului în perioada de refacere a economiei naţionale şi înfăptuirea naţionalizării (1944—1948)* semnat împreună cu N. Kohn („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 2 1958).

[74] *Propunerile P. C. R. din anul 1947 în vederea îmbunătăţirii situaţiei economice şi financiare a ţării* („Studii", nr. 3 1954).

[75] *Importanţa măsurilor anticapitaliste de la sfîrşitul anului 1946 şi din anul 1947 pentru instaurarea dictaturii proletariatului din România* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 3/1963); *Din activitatea P. C. R. pentru etatizarea B. N. R. şi pentru folosirea ei în opera de redresare economică a ţării* („Revista arhivelor", nr. 2/1963), elaborate de C. Olteanu; *Propunerile P. C. R. în vederea îmbunătăţirii situaţiei economice şi financiare a ţării şi mijloacele controlului muncitoresc în România în cursul anului 1947* („Studia Universitatis Babeş-Bolyai", series Historia, fasciculus 1 1965), întocmit de H. Toth.

[76] *Activitatea P. C. R. pentru unitatea clasei muncitoare* („Analele Institutului de studii istorice şi social-politice", nr. 2—3 1966); Gh. Ţuţui mai este autorul studiului *Conferinţa Naţională a P. C. R., moment însemnat în lupta pentru realizarea unităţii depline a clasei muncitoare* („Studii", nr. 5 1965); împreună cu V. Gh. Ionescu a mai semnat articolul *Făurirea Partidului Muncitoresc Român, victorie deplină şi definitivă a leninismului în mişcarea muncitorească din România* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1963). În contextul problemei pot fi încadrate şi referirile articolului lui N. Goldberger din „*Analele*", nr. 2—3 1966.

[77] *Din lupta P. C. R. pentru unitatea clasei muncitoare* („Studii", nr. 4 1959).

[78] Lucrarea *Unificarea mişcării muncitoreşti din România*, publicată în Edit. Academiei în 1968, a fost elaborată împreună cu Gh. Ţuţui.

[79] *Despre unitatea clasei muncitoare şi a partidului său marxist-leninist* („Lupta de clasă", nr. 2 1958). În legătură cu această problemă autorul a mai publicat şi alte studii.

[80] *Contribuţia comitetelor de Front Unic Muncitoresc în anii 1944—1947 la realizarea unităţii clasei muncitoare din România* („Studii", nr. 1/1967).

[81] *Din istoricul luptei pentru făurirea unităţii organizatorice a clasei muncitoare pe baze marxist-leniniste* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 1/1956).

[82] *Partidul unic muncitoresc — expresie a desăvîrşirii unităţii politice, ideologice a clasei muncitoare din România* („Analele Institutului de studii istorice şi social-politice", nr. 1/1968).

www.dacoromanica.ro

lui Gh. Zaharia și A. Petri[83], Stan Minea, Al. Neamțu[84], I. Sandu[85] și I. Dincă[86].

Șirul evenimentelor cercetate poate fi încheiat cu actul de mare importanță, anume proclamarea republicii. În unele studii au fost analizate poziția forțelor democratice față de monarhie, cît și lupta maselor populare pentru instaurarea republicii. Altele au subliniat ecoul însemnat pe care l-a avut acest eveniment. Relevăm articolele mai întinse publicate de Gh. Țuțui[87], T. Georgescu[88], V. Liveanu[89], Eufrosina Popescu și M. Rusenescu[90], cît și unele editoriale cu ocazia unor aniversări. Cu toate acestea se resimte lipsa unei lucrări care să îmbrățișeze multilateral tema. Condițiile social-politice în care a fost posibilă abolirea monarhiei, actul și însemnătatea proclamării republicii ar trebui să stea încă în atenția cercetătorilor și să constituie obiectul unor studii de analiză aprofundată.

O insuficientă atenție a fost acordată problemelor de politică externă. Pînă acum doar în cîteva articole sau în lucrări generale a fost abordată tangențial această temă. Considerăm că ar fi necesar să se prezinte pe baze documentare aportul României pe plan internațional. Poziția României la Conferința de pace de la Paris, acordurile economice încheiate, reluarea relațiilor diplomatice cu unele state reclamă o tratare și o analiză corespunzătoare importanței acestor probleme.

La sfîrșitul acestei succinte expuneri istoriografice se impun și cîteva constatări de ordin global. Evoluția istoriografiei multiplelor probleme ale efervescenței politice din anii 1944—1947 s-a încadrat în ansamblul general al procesului dezvoltării istoriografiei românești desfășurat după august 1944. Subliniem de la început creșterea numărului de lucrări, cît și al cercetătorilor care se preocupă de aceste probleme. Progresul cercetărilor făcute se caracterizează prin reflectarea din ce în ce mai profundă, în ultimele realizări științifice, a realităților istorice. Față de ansamblul cercetărilor istorice, privind alte perioade din istoria țării noastre, se impune să se treacă la elaborarea de monografii și pentru această etapă. Astfel, în legătură cu insurecția din august 1944 sfera cercetărilor științifice efectuate pînă în prezent este încă departe de a cuprinde totalitatea evenimentelor care se cer a fi analizate în întreaga lor semnificație. Studiile apărute au arătat că insurecția a fost opera maselor conduse de eroicul Partid Comunist Român. Investigațiile trebuie lărgite pe de o parte asupra felului cum P.C.R. a folosit contradicțiile dintre guvernul anto-

---

[83] *Activitatea P. C. R. în rîndurile armatei în prima etapă a revoluției populare* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1964).

[84] *Despre influența activității P. C. R. asupra armatei române în războiul antihitlerist* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 4/1962).

[85] *Contribuții la istoricul formării armatei populare a R. P. R.* („Studii", nr. 2/1961).

[86] *Partidul Muncitoresc Român — făuritorul și conducătorul armatei populare române, apărătoare a intereselor poporului român și păcii* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 5/1961).

[87] *Poziția forțelor democrate față de monarhie în perioada 23 August 1944 — 30 decembrie 1947* („Analele Institutului de istorie a partidului", nr. 6/1962).

[88] *Lupta maselor populare pentru instaurarea Republicii Populare Române* („Lupta de clasă", nr. 11/1957).

[89] *Transformările revoluționare, premise ale proclamării Republicii Populare Române* („Lupta de clasă", nr. 11/1957) .

[90] *Ecoul internațional al proclamării Republicii Populare Române* („Studii", nr. 6/1967).

www.dacoromanica.ro

nescian şi cercurile palatului, iar pe de altă parte să fie analizate în profunzime poziţia partidelor istorice, a P.S.D. etc. De aici decurge şi necesitatea unei lărgiri a bazei documentare pentru că o abordare completă impune o cunoaştere cît mai aprofundată a documentelor istorice. Studiile şi lucrările dedicate insurecţiei, precum şi noile cercetări ce se vor întreprinde pe această temă, vor trebui să ducă la elaborarea unei ample monografii.

Partidul Comunist Român a ştiut să dezvăluie în perioada de după 6 martie 1945, procesul fundamental de care depinde întreaga înaintare a poporului român pe calea progresului social şi politic. Acest proces trebuie să stea în atenţia cercetătorilor în vederea elaborării unor lucrări care să reflecte legătura organică dintre insurecţie şi transformările revoluţionare care au urmat.

Succesele obţinute pînă în prezent ne îndreptăţesc să credem că vor fi aduse noi contribuţii în problemele care au rămas încă nerezolvate. Cheia succesului constă în aprofundarea documentării şi în însuşirea creatoare a învăţăturii marxiste-leniniste.

www.dacoromanica.ro

ISTORIOGRAFIA STRĂINĂ DESPRE INSURECȚIA ARMATĂ DIN AUGUST 1944 DIN ROMÂNIA

DE

IOAN CHIPER

Insurecția armată a marcat începutul revoluției populare din România, constituind astfel unul din momentele de covîrșitoare importanță în istoria poporului român. Prin țelurile și consecințele ei politice și militare imediate, ea a reprezentat, de asemenea, unul din evenimentele importante ale celui de-al doilea război mondial. Văzută din această dublă perspectivă, insurecția armată aparține deopotrivă istoriei naționale și universale. Hotar de epocă în dezvoltarea societății românești, 23 August 1944 este și o pagină a istoriei luptei popoarelor împotriva fascismului și constituie, în același timp, ca început al revoluției populare, un moment al procesului revoluționar mondial. Luarea în considerare a condițiilor în care a izbucnit și s-a desfășurat, ca și a semnificațiilor multiple ale insurecției armate este condiția esențială pentru analiza evenimentelor din România din august 1944 și pentru fixarea însemnătății lor istorice. Încercăm în acest studiu să prezentăm cercetările și aprecierile istoriografiei străine cu privire la 23 August 1944, raportîndu-le la coordonatele istorice schițate mai sus.

Înainte de a analiza modul de prezentare a actului istoric de la 23 August 1944 în studiile istoricilor străini, ni se pare util să încercăm o clasificare — avînd drept criteriu obiectul — a foarte bogatei literaturi în cuprinsul căreia este consemnat, într-un fel sau altul, evenimentul. Împărțirea obișnuită în lucrări generale și speciale rămîne valabilă și aici, desigur cu unele adaptări. Astfel, în cadrul lucrărilor speciale — care vor concentra în primul rînd atenția noastră, fiind mai importante pentru obiectul studiului pe care ni-l propunem — pot fi distinse trei grupe. O primă grupă o formează articolele, studiile și monografiile consacrate insurecției armate, participării României la cel de-al doilea război mondial, revoluției populare, precum și sintezele străine de istorie contemporană sau generală a României. În astfel de lucrări — a căror mărime variază de la cîteva pagini la 400—500 de pagini —, evenimentelor din august 1944 din România li se rezervă un spațiu larg, dar concepțiile și pozițiile

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 733 — 759 1969.

www.dacoromanica.ro

autorilor îşi pun puternic amprenta asupra tezelor, asupra genului de detalii furnizate şi nu mai puţin asupra omisiunilor şi caracterului acestor omisiuni.

Cea de-a doua grupă include sintezele de istorie a celui de-al doilea război mondial şi studiile privind operaţiile militare în sud-estul Europei sau mişcarea de rezistenţă.

În sfîrşit, sintezele de istorie est sau sud-est europeană, privind perioade mai largi sau numai anii de după ultimul război mondial, conţin, de asemenea, numeroase referiri la condiţiile în care a avut loc şi la consecinţele evenimentului de la 23 August 1944 din România.

Sintezele de istorie naţională, europeană sau universală, de istorie diplomatică sau militară alcătuiesc diviziunea lucrărilor generale care rezervă, prin însuşi obiectul lor, un spaţiu mai restrîns evenimentelor din august 1944 din România, întemeindu-şi în general expunerea pe lucrările din prima diviziune.

Instrumentele de lucru — enciclopedii, dicţionare speciale, cronologii — formează un grup separat, care rămîne însă tributar atît lucrărilor generale, cît şi celor speciale în prezentarea insurecţiei armate din România.

★

Baza de informaţie a istoricilor străini asupra evenimentelor din august 1944 a rămas mult timp restrînsă. Arhivele străine, fiind în primii ani după război, în general, inaccesibile încă, autorii străini au utilizat colecţiile şi culegerile de documente — ele însele puţin numeroase pînă spre începutul deceniului şase, cînd ritmul de apariţie se accelerează, dar începe de fapt să se rezolve favorabil şi accesul în arhive — care oferă cu zgîrcenie şi informaţii despre împrejurările ieşirii României din război[1]. Desigur, cu atît mai mult în aceste împrejurări, istoricii au făcut apel la comunicatele oficiale, la relatări şi comentarii din presă pentru a reda sau ilustra evenimentele din România. Principala sursă utilizată în încercările de reconstituire, în diferite maniere, a evenimentelor la care ne referim a rămas însă timp de aproape un deceniu literatura memorialistică.

În această perioadă apar o serie de memorii şi scrieri ale unor diplomaţi străini[2], ale unor emigranţi români[3] sau ale unor străini apropiaţi de aceştia[4], în al căror cuprins preocuparea de a scrie istorie ceda întîie-

---

[1] Printre acestea, *Внешняя политика СССР. Сборник документов*, vol. V, Moscova, 1947; *Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Документы и материалы*, vol. I-III, Moscova, 1946—1947; documentele procesului de la Nürenberg al marilor criminali de război ş. a.

[2] R. Bova-Scoppa, *Colloqui con due dittatori*, Roma, 1949. Autorul, ca reprezentant diplomatic al Italiei la Bucureşti şi prieten al lui Mihai Antonescu, a avut posibilitatea să cunoască o serie de aspecte ale politicii externe a României.

[3] Gh. Barbul, *Memorial Antonesco. Le troisième homme de l'Axe*, vol. I, Paris, 1950; A. Cretzianu, *The Rumanian Armistice Negociations: Cairo 1944*, în „Journal of Central European Affairs", 1951, nr. 11; F. C. Nanu, *The first Soviet Double Cross. A Chapter of Secret History of World War II*, în „Journal of Central European Affairs", 1952, nr. 12; Gheorghe Ion, *Rumäniens Weg zum Sattellitenstaat*, Heidelberg, 1952 ş. a.

[4] A. Gould Lee, *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Rumania*, Hutchinson & Co.Londra, 1950 (ed. a 2-a, la care vom face referirile, apare în 1955). Biograful fostului monarh român — pe ale cărui relatări se întemeiază în mare parte cartea — exage-

www.dacoromanica.ro

tatea, cînd nu dispărea cu desăvîrșire, intereselor politice. Apar, de asemenea, memorii și jurnale ale unor oameni politici străini în care erau incluse diferite referiri la politica României în anii 1940—1944[5]. Aceste scrieri rămîneau în general mute în privința evoluției vieții economice și sociale românești, aveau un număr redus de date referitoare la desfășurările militare, informațiile, predominant din domeniile politic și diplomatic, prezentînd un interes limitat pentru un istoric exigent, atît din cauza deformărilor intenționate, cît și pentru că autorii lor nu avuseseră calitatea și prilejul să cunoască sau să participe nemijlocit la pregătirea și desfășurarea insurecției armate. În lipsa unor cercetări de arhivă care puteau permite utilizarea ei critică, istoriografia marxistă din străinătate adoptă — în puținele lucrări cu referiri la 23 August 1944 apărute pînă spre mijlocul deceniului trecut[6] — o atitudine de totală rezervă față de această literatură memorialistică. În schimb, atît pentru a suplini penuria de izovare istorice de primă importanță, cît și pentru că genul erorilor din memoriile menționate nu se afla în divorț cu concepția și cu poziția lor politică — ne aflăm în primii ani ai „războiului rece" —, cea mai mare parte a autorilor burghezi a preluat în bloc informațiile, tezele și interpretările memorialiștilor. În sfîrșit, în jurul anilor 50, evenimentele din august 1944 din România sînt menționate în lucrări și studii de un gen mixt istoriografic-memorialistic[7] și încep să fie relevate pentru importanța lor militară în lucrările tot mai numeroase — încă deficitare sub raportul informației — privind cel de-al doilea război mondial[8].

De la jumătatea deceniului trecut, lucrările speciale, secondate cu destulă dificultate de sintezele de istorie, au o bază lărgită de informații. Publicarea unor noi volume de documente[9] și, mai ales, cercetările în arhivă au avut un rol important în această privință. Totodată, apar

---

rează, uneori pînă la o totală deformare a realității istorice, rolul sau activitatea regelui Mihai de Hohenzollern în diferite momente din anii 1940—1947, inclusiv, și, mai ales, în privința istoriei actului de la 23 August 1944.

[5] Între acestea, jurnalul contelui G. Ciano și memoriile lui W. Churchill, ale lui M. Horthy etc.

[6] Lucrările semnate de I. S. Samoilov, *Румыния в 1939—1949 гг.*, Moscova, 1949; V. Lineţkii, *Послевоенная Румыния*, Moscova, 1947; V. A. Karra, *Строительство социалистической экономики в Румынской Народной Республике*, Moscova, 1953 și altele din această perioadă au referiri puține — firesc deficitare sub raportul informației și al interpretării — la 23 August 1944.

[7] Este, de exemplu, cazul scrierilor lui H. Prost, *La Roumanie et la seconde guerre mondiale*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", nr. 2, 1952, și *Destin de la Roumanie*, Paris, 1954. Autorul, aflat în România mai mulți ani, încearcă să suplinească lacunele bibliografiei cu constatări proprii sau informații culese personal. Acest gen de literatură a continuat să existe și în anii următori mai ales prin articolele și lucrările unor participanți militari la evenimente.

[8] Dintre acestea semnalăm *The Second World War 1939—1945 A Strategical and Tactical History*, Londra, 1948, de John F. C. Fuller; *Geschichte des zweiten Weltkrieg*, Athenäum-Verlag, Bonn, 1951, de Kurt von Tippelskirch; *Der zweite Weltkrieg 1939—1945*, Steingrüben-Verlag, Stuttgart, 1952, de Walter Görlitz.

[9] Menționăm în acest sens ultimele volume ale seriei D din *Documents on German Foreign Policy* și mai ales volumele colecției de documente privind politica externă a S. U. A.; documentele conferințelor interaliate din perioada războiului; publicarea celor două volume de corespondență dintre Stalin, Roosevelt și Churchill, a unor documente ale O. K. W.-ului, a unor culegeri de documente privind politica unor țări ca, de pildă, Ungaria, în timpul ultimului război mondial etc. Volumele de documente semnalate și altele oferă încă cercetătorilor destul de multe informații privind istoria insurecției armate.

www.dacoromanica.ro

într-un ritm accelerat memoriile unora dintre militari, inclusiv ale comandanților de fronturi, participanți la luptele din august 1944 din România[10]. Ele au adus date importante pentru aspectul militar al problemei, au completat unele laturi ale aspectului politic. Fără a reuși o privire de ansamblu asupra evenimentelor, aceste memorii — la care trebuie adăugate și relatările, publicate sau nu, privind unele probleme mai restrînse ale evenimentelor din august 1944 — au și meritul de a reda, în general și comparativ cu scrieri similare ale unor oameni politici, mai exact datele evenimentelor la care se referă.

În aceste împrejurări, literatura istorică burgheză din ultimii 10—15 ani referitoare la actul istoric de la 23 August înregistrează un substanțial progres în redarea mai fidelă și mai detaliată a aspectului militar, dar rămîne în mare parte dependentă de informațiile și, mai ales, de tezele din anii precedenți referitoare la desfășurările politice — care nu pot fi abordate competent, chiar și cu cele mai bune intenții, fără utilizarea izvoarelor istorice importante românești — și continuă într-o măsură însemnată să ignore laturile sociale și economice, cu toate implicațiile lor, în evoluția istoriei României în anii ultimului război mondial.

Prima lucrare de istoriografie propriu-zisă în literatura occidentală consacrată evenimentelor care au dus la înlăturarea dictaturii antonesciene era semnată de A. Hillgruber și a apărut în 1954[11]. Deficitară prin unele teze îmbrățișate de autor — principala și cea mai eronată, contrarie cu totul realității istorice, fiind teza că România nu a fost subordonată de Germania nazistă — și printr-o serie de lacune — persistente și în noua ediție din 1965 — lucrarea folosea un important volum de izvoare edite și inedite. Dintre lucrările occidentale, apărute în anii din urmă, care cuprinde informații inedite referitoare la operațiile militare din România în ultima decadă a lunii august 1944 este și lucrarea semnată de H. Kissel care în general nu depășește însă optica jurnalelor de operații ale Wermachtului[12].

---

[10] În această privință, un important eveniment editorial în literatura memorialistică occidentală l-a constituit publicarea lucrării fostului comandant al grupului de armate Süd-Ukraina și al forțelor hitleriste din România după izbucnirea insurecției armate, generalul Hans Friessner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Holstein Verlag, Hamburg, 1956. În ultimii ani, au fost publicate și în U. R. S. S. un număr sporit de memorii sau fragmente de memorii ale unor mareșali și generali sovietici care au cunoscut îndeaproape desfășurările militare și politice din România sau din această regiune a Europei în anul 1944 și care conțin referiri la insurecția armată (S. S. Biriuzov, *Советский солдат на Балканах*, Moscova, 1963, fragmente de memorii publicate de R. Ia. Malinovski, M. V. Zaharov și alții în numerele revistelor „Новая и новейшая история" și „Военно-исторический журнал"). Ele sînt completate de lucrări avînd un caracter istoriografic-memorialistic, apărute sub redacția unor foști comandanți sovietici, dintre care cea mai importantă pentru tema noastră ni se pare a fi *Ясско-Кишиневские Канны*, Moscova, 1964 (sub redacția generală a mareșalului R. Ia. Malinovski).

[11] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch — rumänischen Beziehungen 1938—1944*, Franz Steiner Verlag. Wiesbaden, 1954. Referirile vor fi făcute la ediția a doua a lucrării. Monografia lui A. Hillgruber rămîne una din principalele lucrări ale istoriografiei occidentale în care este analizată — prin prisma relațiilor româno-germane — insurecția armată. Citeva aspecte ale insurecției sînt abordate și în alte studii ale istoricului vest-german : *Die letzten Monate der deutsch-rumänischen Waffenbruderschaft*, în „Wehrwissenschaftliche Rundschau", nr. 7, 1957 .

[12] Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Wehr. und Wissen. Verl. Ges., Darmstadt, 1964

www.dacoromanica.ro

Un nivel superior de tratare găsește insurecția armată din România în istoriografia marxistă. Analiza este superioară aici — așa cum vom vedea mai jos — nu numai prin fundamentarea ei pe o concepție științifică, ci și printr-un cadru mai larg de documentare rezultat din cercetarea arhivelor străine și românești și a altor categorii de izvoare, ca și din cunoașterea rezultatelor istoriografiei marxiste românești. Primele studii și lucrări mai importante ale istoricilor marxiști străini apar spre sfîrșitul deceniului trecut[13] și se înmulțesc substanțial în anii următori[14]. Insurecției armate i s-a consacrat un important capitol din volumul al IV-lea al *Istoriei Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru apărarea Patriei*[15]. Una din cele mai complete lucrări consacrate insurecției în istoriografia străină ni se pare a fi ultima monografie semnată de N.I. Lebedev, intitulată *Căderea dictaturii lui Antonescu*[16].

Istoriografia română marxistă, deși a început relativ tîrziu să se ocupe mai intens de cercetarea multilaterală a împrejurărilor în care a izbucnit și s-a desfășurat insurecția armată, a obținut o serie de succese însemnate în acest sens[17]. O sarcină importantă ni se pare a fi continuarea eforturilor meritorii din ultimii ani[18] de a difuza, atît la conferințele internaționale,

---

[13] Vezi, de exemplu, studiul semnat de M. I. Semireaga, *Победа народного вооруженного восстания 23 августа 1944 года в Румынии*, în „Новая и новейшая история", nr. 4, 1958. O formă puțin modificată a acestui studiu o formează capitolul consacrat României în lucrarea aceluiași autor referitoare la insurecțiile antifasciste din citeva țări europene în 1944, *Антифашистские народные восстания, Очерки*, Moscova, Edit. „Nauka", 1965.

[14] Astfel, alături de mai multe studii, insurecția armată din România este analizată larg în monografiile *Румыния в годы второй мировой войны*, Edit. I. M. O., Moscova. 1961 de N. I. Lebedev și în prima parte din *Борьба румынского народа за установление народно-демократического строя (1944—1947)*, Edit. Acad. de Științe a U. R. S. S., Moscova, 1963, de M. I. Sazina și este prezentată în lucrările de sinteză și culegerile de studii privind istoria României apărute în această perioadă în U. R. S. S. Expusă pe scurt sau privită prin prisma consecințelor ei în studii referitoare la operațiile armatei române pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, insurecția armată este înregistrată, și în alte lucrări, care vor fi menționate mai jos, apărute în Ungaria, Cehoslovacia, R. D. G.

[15] *История Великой Отечественной войны Советского Союза.* (1941—1945 *гг.*), vol. IV, Moscova, 1962, cap. IX. Date privind premisele sau consecințele insurecției armate se găsesc inserate și în alte capitole ale volumelor acestei lucrări.

[16] N. I. Lebedev, *Падение диктатуры Антонеску*, Edit. I. M. O., Moscova, 1966. Lucrarea (480 de pagini) este o variantă dezvoltată și mult îmbogățită cu noi informații a monografiei, publicată de autor în 1961. Lucrarea este redactată pe baza unor izvoare și lucrări românești, sovietice ș. a. și conține, în general, în privința insurecției armate, teze identice sau apropiate istoriografiei marxiste române. Autorul, specializat în probleme de istorie a României și a sud-estului european în preajma și în timpul ultimului război mondial, a publicat și o serie de articole care se includ în obiectul prezentului studiu.

[17] Vezi în acest volum studiul semnat de M. Rusenescu referitor la istoriografia marxistă română a insurecției armate.

[18] Referirile destul de numeroase ale istoricilor străini la lucrarea — tradusă în limba rusă și publicată în 1959 la Moscova — *Contribuția României la zdrobirea Germaniei fasciste* au demonstrat necesitatea unor asemenea eforturi. Publicarea materialelor conferinței internaționale a istoricilor prilejuită de aniversarea a 20 de ani de la victoria asupra fascismului (vezi *Вторая мировая война*, vol. I, III, Moscova, 1966; comunicările istoricilor români au fost reunite și publicate și în românește în volumul *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, Edit. politică, București, 1965), ca și numărul recent consacrat României din „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale" — (nr. 70 din aprilie 1968) cuprinzînd și studiul referitor la insurecția armată, semnat de acad. P. Constantinescu-Iași — ilustrează, pentru a ne limita doar la cîteva exemple, aceste eforturi.

www.dacoromanica.ro

cît şi prin publicarea în limbile de mare circulaţie, rezultatele cercetărilor — şi prin aceasta şi a surselor istorice româneşti — consacrate insurecţiei armate de istoriografia noastră marxistă. Totodată, este necesar ca istoricii români să acorde mai multă atenţie utilizării surselor istorice publicate sau inedite din străinătate care întregesc cu elemente importante îndeosebi aspectul militar al insurecţiei. Credem, de asemenea, că redactării unei monografii româneşti consacrate insurecţiei armate trebuie să-i premeargă studierea unor probleme insuficient cercetate la noi, dar abordate în istoriografia străină marxistă şi nemarxistă[19].

Numeroase lucrări speciale au apărut în Anglia, Franţa, Ungaria, Cehoslovacia, S.U.A. ş.a. Totodată, întocmirea bibliografiei a arătat imposibilitatea ca în acest studiu să ne referim la toate lucrările străine privind, într-un fel sau altul, insurecţia armată, în primul rînd din cauza numărului mare al acestor lucrări, în al doilea rînd din cauza unor deficienţe în înzestrarea bibliotecilor noastre.

Întocmirea bibliografiei lucrărilor consacrate special sau conţinînd referiri la înlăturarea regimului antonescian şi la intrarea României în coaliţia antihitleristă duce la constatarea că, proporţional, pe ţări, cele mai multe articole, studii şi monografii aparţin istoricilor din U.R.S.S. şi din R.F.G., ceea ce se explică nu numai prin interesul în sine pentru actul de la 23 August 1944, ci şi prin contingenţele istoriei militare şi politice a celor două ţări cu acest eveniment. Remarcăm însă că majoritatea lucrărilor istoricilor vest-germani au în vedere mai ales aspectul militar al evenimentelor, unele referindu-se la insurecţie doar pentru a schiţa cadrul în care se desfăşura acţiunea trupelor germane aflate în România în august-septembrie 1944[20].

Lucrările care se referă mai mult sau mai puţin la evenimentele din august 1944 din România se deosebesc între ele însă *în primul rînd* — indiferent de obiectul şi caracterul lor şi de valoarea şi numărul surselor utilizate — prin concepţia autorilor.

Istoriografia marxistă de peste hotare consacrată insurecţiei antifasciste din România se caracterizează prin atenţia acordată problemelor sociale, economice etc. specifice societăţii româneşti în preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial, cauzelor şi manifestărilor crizei regimului antonescian, acţiunii Partidului Comunist Român pentru organizarea, coalizarea şi conducerea forţelor democrate şi patriotice în vederea înlăturării dictaturii militaro-fasciste, ieşirii României din războiul antisovietic şi instaurării unui regim democratic în ţară. Astfel de studii — fără a fi scutite uneori de carenţe de informare, de aprecieri eronate şi analize incomplete — conţin, în general, teze şi concluzii apropiate sau identice cu cele ale istoriografiei marxiste române, stabilesc ştiinţific cauzele profunde şi locul important al actului istoric de la 23 August 1944 în lupta pentru libertate socială şi naţională a poporului român.

---

[19] Avem în vedere o serie de aspecte ale crizei vîrfurilor din România, raportul dintre negocierile şi sondajele de pace şi actul de la 23 August 1944, activitatea politică externă a guvernului Sănătescu în zilele următoare insurecţiei armate etc. asupra cărora vom reveni mai jos.

[20] Este cazul mai ales al numeroaselor lucrări privind istoria operaţiei Iaşi-Chişinău sau istoria unor unităţi şi mari unităţi germane ca, de exemplu : Paul Klatt, *Gebirgs Division 1939—1945*, Hans Herming Podzun, Bad Neuheim, 1958 ; Walther Rehm, *Jassy. Schicksal einer Division oder einer Armee?*, Kurt Vowinckel Verlag, Neckargemünd, 1959, al unor articole apărute în numere din „Osteuropa", „Marine Rundschau", „Jägerblatt"ş. a.

www.dacoromanica.ro

Istoriografia nemarxistă a evenimentelor din august 1944 din România este extrem de neuniformă. Unele lucrări au meritul de a fi pus în circulație științifică informații inedite. Se remarcă la o serie de autori, mai exigenți sau mai buni cunoscători ai istoriei evenimentului, încercări de a privi cu mai multă lărgime de spirit cauzele care au dus la declanșarea insurecției. Caracteristic pentru cele mai multe din lucrările istoricilor burghezi este însă neîncadrarea evenimentului în contextul mai larg al istoriei societății românești contemporane, incapacitatea de a stabili științific raporturile reale de cauzalitate, ca și ponderea, dinamica și rolul forțelor motrice din România în înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944. Ignorarea unor surse istorice, concepția și metodele de cercetare, ca și pozițiile politice ale multor autori burghezi explică de ce în lucrările lor — și, mai ales, în sintezele de istorie europeană sau a ultimului război mondial — prezentarea insurecției armate este, de fapt, conjugarea a două perspective : a curții regale și a comandamentului german. Astfel, s-a ajuns la un adevărat clișeu istoriografic în care regele înfăptuiește „o lovitură de stat", provocînd deruta armatei germane în sud-estul Europei.

Trăsătura dominantă a acestei istoriografii este pseudoignorarea sau negarea fățișă a cauzelor profunde sociale și politice ale insurecției, a rolului organizator și conducător al P.C.R., a participării forțelor democrate și patriotice la pregătirea și desfășurarea evenimentelor. O asemenea prezentare este menită să restrîngă cauzele și, implicit, urmările insurecției, să modifice caracterul și sensul actului istoric de la 23 August 1944. Marea majoritate a istoricilor burghezi încearcă să reducă evenimentele din august 1944 la o simplă schimbare de front a României — tocmai de aceea, acești istorici relevă, într-un fel sau altul, doar, sau mai ales, importanța militară a evenimentelor — și, prin acest artificiu, urmăresc să separe în scrierilor lor actul de la 23 August 1944 de transformările revoluționare care au urmat imediat în România.

★

În numeroase lucrări străine care se referă la evenimentul de la 23 August sau la o perioadă mai largă din istoria României se semnalează — și, uneori, se insistă — asupra declanșării crizei regimului antonescian curînd după atragerea țării în războiul antisovietic. Explicit sau implicit, criza regimului militaro-fascist din România este pusă în legătură cu înmulțirea încercărilor de a scoate România din război și, în ultimă instanță, cu actul istoric de la 23 August 1944.

Unii autori constată însă, cu deplin temei, că premisele insurecției armate premerg acestei crize, care n-a făcut decît să grăbească procesul de polarizare al forțelor politice din țară. Astfel, M.I. Semireaga subliniază că insurecția armată din România a fost „o consecință nemijlocită a situației economice și politice a țării în perioada precedentă, îndeosebi din timpul aderării ei la blocul hitlerist și a intervenției în războiul antisovietic"[21]. Instalarea dictaturii antonesciene și atragerea României în războiul hitlerist — avînd drept consecințe imediate regimul de te-

[21] M. I. Semireaga, *Победа народного вооруженного восстания 23 августа 1944 года в Румынии*, p. 98.

www.dacoromanica.ro

roare, înrăutăţirea situaţiei materiale a maselor populare şi pierderile materiale şi, mai ales, umane — au acumulat şi declanşat nemulţumiri în straturi largi ale populaţiei. În acelaşi timp, sentimentele antigermane, persistente după primul război mondial în sînul populaţiei şi al armatei, amplificate de Dictatul de la Viena, au cunoscut o constantă intensificare din cauza subordonării şi exploatării ţării de Germania hitleristă şi a modului în care era tratată armata română de „aliatul" german. Aceste elemente ale viitoarei crize a regimului din România sînt menţionate, în ansamblu sau numai unele, în lucrări semnate de N.I. Lebedev[22], M.I. Semireaga[23], M.G. Sazina[24], Ia. A. Demkov[25], A. Hillgruber[26], D. Basdevant[27] şi alţi istorici. Trebuie să remarcăm însă că, mai ales în sintezele occidentale de istorie a celui de-al doilea război mondial, simptomele care premerg crizei regimului, ca şi criza însăşi, sînt mai rar menţionate — şi în general retrospectiv — autorii acestor lucrări prezentînd mai larg situaţia din România în pragul evenimentului de la 23 August.

Istoricii marxişti care s-au ocupat mai larg de premisele insurecţiei armate subliniază, în urma analizei documentelor P.C.R. din anii 1940—1942, eforturile comuniştilor de a realiza, încă din această perioadă, coalizarea forţelor antifasciste şi antihitleriste şi arată că Partidul Comunist Român a fost singura forţă politică care a luptat de la început şi consecvent pentru răsturnarea prin forţă a regimului militaro-fascist şi împotriva războiului antisovietic[28].

În numeroase lucrări străine se relevă apariţia unor divergenţe, curînd după intrarea României în război, între conducerea militaro-fascistă, pe de o parte, şi cercurile palatului şi liderii P.N.Ţ. şi P.N.L., pe de altă parte[29], dar exagerarea acestor divergenţe la unii autori occiden-

[22] N. I. Lebedev, *Падение диктатуры Антонеску*, partea I, cap. I şi V.

[23] M. I. Semireaga, *op. cit.*, p. 98—99.

[24] M. G. Sazina, *op. cit.*, cap. II, p. 87—142.

[25] Ia. A. Demkov este autorul cap. VII, consacrat României, din lucrarea *Антифашистское движение Сопротивления в странах Европы в годы второй мировой войны*, Edit. pentru literatură social-economică, Moscova, 1962.

[26] A. Hillgruber, în *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, insistă, pentru perioada 1940—1942, doar asupra urmărilor Dictatului de la Viena în relaţiile româno-germane.

[27] Denise Basdevant, *Terres roumains contre vents et mareés*, Les Editions de l'Epargne, Paris, 1961, p. 125—128. Lucrarea este o schiţă de istorie a României. Într-o recentă carte cu alt profil — avem în vedere *Voici la Roumanie*, Paris, 1968 — D. Basdevant se referă foarte concis şi la evenimentul de la 23 August 1944 într-o formulă care arată o înţelegere mai exactă a istoriei noastre contemporane.

[28] Vezi lucrările citate semnate de M. I. Semireaga, Ia. A. Demkov, M. G. Sazina, N. I. Lebedev.

[29] Divergenţele, care nu pot fi nici într-un caz apreciate — după părerea noastră — ca generatoare ale unei opoziţii în 1941—1942, au apărut spre sfîrşitul anului 1941 în legătură cu problema înaintării trupelor române pe teritoriul sovietic şi declanşarea stării de război între România şi cele două mari puteri occidentale aflate în coaliţia antihitleristă (vezi A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 136; D. Basdevant, *Terres roumains contre vente et mareés* p. 126—129; Robert Lee Wolf, *The Balkans in our Time*, ediţia a 2-a, Harvard University Press, Cambrige, Massachusetts, 1967, p. 235 ş. a.). La acestea, se adăugau relaţiile reci şi uneori încordate, provocate de lupta pentru putere şi de conduita lui I. Antonescu faţă de casa regală. În această privinţă, informaţii mai numeroase — alterate însă de subiectivism şi caracterul apologetic al lucrării — prezintă Arthur Gould Lee, în capitolele II, III din *Crown against Sickle*.

www.dacoromanica.ro

tali este evidentă, deși o serie dintre ei remarcă limitele „opoziției" liderilor P.N.Ț. și P.N.L.[30], tolerată de dictatorul român.

Evoluția situației economice, politice și militare a țării în anii 1940—1942 a determinat declanșarea crizei regimului antonescian. Autorii străini care au studiat insurecția armată sau istoria României în perioada celui de-al doilea război mondial semnalează declanșarea crizei și stabilesc, în limite cronologice apropiate — la sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 — începuturile ei. Declanșarea crizei este pusă în legătură directă cu marea victorie a Uniunii Sovietice în bătălia de la Stalingrad, care, pe lîngă dublul efect internațional: avîntul forțelor antifasciste și puternica zdruncinare a blocului hitlerist, a acționat asupra situației din România și prin urmările nemijlocite ale importantelor pierderi suferite de armata română. Mulți dintre istoricii străini nu remarcă însă suficient că Stalingradul a fost factorul care a *precipitat și a favorizat* declanșarea crizei regimului antonescian. Opțiunile autorilor, determinate de concepții și de calitatea informării, s-au concretizat — cu repercusiuni majore pentru profilul, calitatea și caracterul lucrărilor și, implicit, pentru modul de a înfățișa actul istoric de la 23 August 1944 — în prezentarea unor imagini diferite, în unele cazuri deformate pînă a nu mai recunoaște în ele de loc realitatea istorică, ale crizei regimului intern din România.

Într-o serie de lucrări de sinteză, evenimentele din România nu rețin atenția autorilor pînă la actul de la 23 August 1944. În unele cazuri, formulările incomplete ale unor istorici suplinesc doar parțial faptul că nu se menționează existența crizei și nici principalele ei manifestări[31].

Cu unele excepții[32], autorii străini care s-au ocupat de istoria României în timpul ultimului război mondial nu analizează și nici nu menționează, în general, evoluția situației economice a României și exploatarea economiei țării de Germania nazistă, deși fără aceste aspecte nu se poate

[30] R. Lee Wolff (*op. cit.*, p. 238), L. S. Stavrianos (*The Balkans since 1453*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1961, p. 762) și alți autori occidentali califică direct sau indirect această opoziție ca „tolerată" de regimul antonescian, ceea ce pune în evidență atît limitele „opoziției", cît și preponderența unor interese superioare de clasă în raporturile dintre grupările politice burghezo-moșierești din România. Este ceea ce remarcă, într-o analiză mai exactă, N. I. Lebedev (*op. cit.*, p. 181—191). Limitele acestei „opoziții" sînt indicate („Această opoziție, totuși, n-a luat o formă violentă, ea n-a dat naștere nici la o mișcare de rezistență, nici la activități de sabotaj") și în lucrarea *L'Europe du XIX-e et du XX-e siecle. Interpretation historique* (Com.de redacție: M. Beloff, P. Renouvin, Fr. Schnabel, Fr. Valsechi), vol. II, Librairie Fischbacher, Paris (1964), p. 1153—1154.

[31] Vezi Kurt von Tippelskirch, *op. cit.* (ed. a 2-a), p. 483; *Мировая война 1939—1945* (traducere din l. germ.), Moscova, 1957, p. 246. Se remarcă în aceste lucrări că lipsa de popularitate a regimului antonescian devine completă în 1944. J.M. Roberts în *Europe 1880—1945*, Londra, 1967, p. 536, menționează că „România a fost ocupată de forțe de protecție (germane — n.n.) și a fost obligată să trimită trupe pe frontul rusesc". Această apreciere incompletă este urmată însă de alta eronată. „Mai tîrziu, învinsă, ea a fost *obligată* (subl. ns) să declare război Germaniei".

[32] În unele lucrări ale istoricilor marxiști străini se menționează și se ilustrează uneori cu cîteva date sintetice exploatarea economiei românești de Germania. Cea mai cuprinzătoare analiză, în aceste lucrări, aparține lui N. I. Lebedev, care, alături de alte referiri, consacră un capitol din *Căderea dictaturii lui Antonescu* economiei României în anii războiului. Relațiile economice româno-germane sînt larg abordate de A. Hillgruber în *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*. Autorul se singularizează nu atît prin abordarea acestui aspect, cît mai ales prin concluziile sale; cea care sfidează cel mai mult realitatea, pentru a păstra un limbaj academic, este că nu România, ci Germania a pierdut de pe urma relațiilor economice bilaterale în anii războiului. Istoricii români ai celui de-al doilea război mondial au făcut, pe baza unor surse de necontestat, bilanțul, amar pentru țara noastră, al relațiilor economice cu Germania nazistă în anii războiului.

www.dacoromanica.ro

realiza înţelegerea deplină a cauzelor, semnificaţiilor şi manifestărilor crizei regimului antonescian.

Multiplele manifestări ale vieţii politice româneşti în anii 1943—1944 care au culminat cu insurecţia armată din august 1944, şi-au găsit reflectări diferite în istoriografia străină, ceea ce impune, din considerente metodologice, o prezentare tematică a tezelor expuse în studiile autorilor străini. Vom urmări astfel în continuare modul în care sînt reflectate în istoriografia străină mişcarea de rezistenţă din România în 1941—1944 şi rolul P.C.R. în pregătirea şi desfăşurarea insurecţiei armate; poziţia cercurilor palatului regal şi a liderilor P.N.Ţ. şi P.N.L. faţă de ieşirea României din război şi de insurecţia armată; declanşarea, desfăşurarea şi consecinţele insurecţiei armate.

Autorii marxişti de peste hotare care au scris despre insurecţia armată sau despre istoria contemporană a României au acordat un spaţiu larg mişcării de rezistenţă din ţara noastră în anii 1941—1944. Problema a fost mai cuprinzător tratată în studiile şi lucrările semnate de M.I Semireaga, Ia. A. Demkov, M.G. Sazina şi, într-o formă mai completă în ultima monografie a lui N.I. Lebedev. Un aspect inedit este tratat de istoricul maghiar Csatáry Daniel în studiul consacrat mişcărilor de rezistenţă din România şi Ungaria[33]. Mişcarea de rezistenţă din România este prezentată sau menţionată mai concis în numeroase alte scrieri ale istoriografiei marxiste de peste hotare[34].

Autorii marxişti subliniază că în mişcarea de rezistenţă s-au concretizat aspiraţiile de libertate naţională şi socială ale poporului român. Înregimentînd de la început forţele cele mai înaintate din rîndurile clasei muncitoare, ţărănimii, armatei şi intelectualităţii, mişcarea de rezistenţă din România s-a dezvoltat ascendent şi a culminat cu insurecţia armată. Aceiaşi autori subliniază că, în condiţiile istorice ale României, mişcarea de rezistenţă a reunit lupta pentru eliberarea ţării, pentru răsturnarea regimului dictatorial şi pentru progres social, pe baza ei dezvoltîndu-se, o dată cu declanşarea insurecţiei armate, lupta pentru instaurarea regimului democrat popular. Istoriografia marxistă străină subliniază că Partidul Comunist Român a format nucleul şi forţa organizatoare şi conducătoare a mişcării de rezistenţă.

Autorii marxişti care au abordat mai larg problema mişcării de rezistenţă din ţara noastră analizează, pe baza unor materiale de arhivă şi a unor lucrări româneşti — şi în unele cazuri sovietice sau maghiare —, activitatea de propagandă şi mobilizatoare a P.C.R. în rîndurile muncitorilor, ţăranilor şi armatei pentru sabotarea războiului şi lupta P.C.R. pentru realizarea unităţii de acţiune a tuturor forţelor antifasciste, antihitleriste şi patriotice în vederea răsturnării regimului antonescian. În acest sens se subliniază succesul obţinut de mişcarea de rezistenţă din România prin realizarea în 1943 a Frontului Patriotic Antihitlerist şi se analizează, totodată, atitudinea neconstructivă adoptată de o serie de

[33] D. Csatáry, *A magyar román ellenállási mozgalmak történetébol (Augusztus 1943—Augusztus 1944)*, în „Hadtörténeti Közlemények", 1959, nr. 2.

[34] Ne referim mai ales la sinteze şi alte studii privind ultimul război mondial sau istoria mişcării de rezistenţă. Într-o serie de lucrări străine este semnalată, de asemenea, participarea unor patrioţi români la mişcarea de rezistenţă, inclusiv în formaţiunile de partizani, din U.R.S.S., Franţa, Cehoslovacia. Este menţionată în mai multe lucrări şi constituirea celor două divizii de voluntari români în Uniunea Sovietică.

www.dacoromanica.ro

oameni politici burghezi reprezentanți ai P.N.Ț. și P.N.L. față de mișcarea de rezistență. În sfîrșit, sînt prezentate, cu mai multe sau mai puține amănunte, în lucrările istoricilor marxiști diferitele forme ale mișcării de rezistență premergătoare insurecției armate (greve și sabotaje; împotrivirea crescîndă față de continuarea războiului manifestată în neprezentarea la concentrări, în dezertări și ciocniri tot mai frecvente între militarii români și trupele germane; dezvoltarea mișcării de rezistență în rîndurile intelectualității; constituirea formațiunilor patriotice de luptă și apariția și dezvoltarea mișcării de partizani).

Mișcarea de rezistență din România este prezentată variat pînă la contradictoriu în istoriografia burgheză.

Observația generală făcută de Henri Michel în raportul prezentat la a II-a conferință internațională asupra istoriei mișcării de rezistență (Milano, 26—29 martie 1961) se aplică și situației din România și pune în evidență atît rolul mobilizator și conducător al comuniștilor în mișcarea de rezistență, cît și înscrierea acesteia „în perspectiva mai largă a revoluției sociale"[35].

Într-o serie de lucrări semnate de A. Gould Lee, R. Lee Wolff, R. Bishop și E.S. Crayfield, L.S. Stavrianos, R.H. Markham, H. Seton Watson ș.a. sînt abordate problemele mișcării de rezistență din România, dar aprecierile sînt tributare concepției, lipsei de informații și, în bună măsură, prismei deformante, rezultate din analiza mișcării de rezistență din unghiul de vedere al acțiunii și poziției partidelor istorice. Aceasta nu înseamnă că expunerea sau tezele autorilor menționați coincid. Astfel, R. Lee Wolff, H. Seton Watson, L.S. Stavrianos menționează crearea, sub conducerea comuniștilor, a Uniunii patrioților, Frontului patriotic antihitlerist, editarea ilegală a ziarului „România liberă" sau activitatea unor grupe de partizani, dar asemenea mențiuni sînt însoțite de aprecieri menite să minimalizeze rezultatele obținute de P.C.R. și manifestările mișcării de rezistență. Există la acești autori tendința manifestă de a diminua, și în acest caz, rolul și forța P.C.R. printr-o argumentare care reflectă ignorarea sau neînțelegerea întregului complex de dificultăți întîmpinate de partidul comunist în timpul războiului. Totodată, se remarcă în aceste lucrări și în altele că poziția liderilor partidelor istorice față de partidul comunist și de căile de scoatere a României din război a fost una din cauzele care au afectat negativ dezvoltarea mișcării de rezistență sau constituirea mai rapidă a unui front unit al forțelor antihitleriste din România[36].

Acești autori consideră că rezistența armată — fără a analiza alte forme ale rezistenței active sau pasive dezvoltate în România — nu a fost de proporții. Alți autori neagă existența unei rezistențe active sau chiar a mișcării de rezistență în România, dar, călăuziți de ideea de a diminua rolul P.C.R., ajung totuși la contraziceri. Astfel, A. Gould Lee pretinde că opoziția burgheză nu s-a putut sprijini pe o mișcare de rezistență, pentru că aceasta, la rîndul ei, nu s-a putut dezvolta neexistînd

---

[35] Henri Michel, *Rapport général: Les Alliés et la Résistance en Europe*, în *European Resistance Movements 1939—1945*, vol. II, Pergamon Press, 1964, p. 593.

[36] R. Lee Wolff, *op. cit.*, p. 240—241; Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, Frederick A. Prager, New York, 1961 (lucrarea, editată în 1951, a fost completată și reeditată în 1954 și 1956), p. 87, L. S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 762—763, 767. Remarcăm la unii autori confuzii între Uniunea patrioților și Frontul patriotic antihitlerist.

www.dacoromanica.ro

o mişcare comunistă ilegală[37]. R.H. Markham, în schimb, referindu-se la criticile aduse atitudinii negative a lui I. Maniu şi a colaboratorilor săi faţă de rezistenţa activă, justifică şi găseşte merite acestei atitudini, remarcînd, între altele, că nu era în intenţia opoziţiei burgheze să deschidă, prin încurajarea rezistenţei armate, calea comuniştilor la putere[38]. În sfîrşit, R. Bishop şi E.S. Crayfield pretind că, în România, mişcarea de rezistenţă era „secret şi inteligent alimentată" de cele două partide istorice, că exista o bună activitate ilegală la antifascişti şi antinazişti, dar că „...lipsea un conducător real pentru o rezistenţă activă"[39].

O serie de autori — A. Hillgruber, M. Mourin, D. Basdevant, H. Kissel şi alţii — se rezumă în general la a vorbi doar de „opoziţia" burgheză din România, deşi în aceste lucrări sînt menţionate, într-un fel sau altul, aspecte ale situaţiei din România — manifestări ale nemulţumirii crescînde a populaţiei faţă de regimul dictatorial şi de Germania nazistă, ciocniri între militari români şi germani etc. —, fără a fi puse însă, în general, în legătură cu această „opoziţie" — ceea ce este real —, dar fără a fi menţionate, aşa cum erau, de fapt, ca aspecte ale mişcării de rezistenţă.

Rolul Partidului Comunist Român în pregătirea şi desfăşurarea insurecţiei armate, problemă de cea mai mare importanţă pentru înţelegerea scopului, caracterului şi consecinţelor evenimentului de la 23 August 1944, a fost mai amplu studiat de istoriografia marxistă.

Problemele pregătirii şi desfăşurării insurecţiei armate reţin mai mult atenţia autorilor, de o multilaterală analiză şi de un volum important de informaţii. Din această categorie de lucrări fac parte *Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei* şi cele semnate de Ia.A. Demkov, M.I. Semireaga, M.G. Sazina, N.I. Lebedev ş.a. În aceste studii, rolul P.C.R. în pregătirea şi desfăşurarea insurecţiei armate este urmărit succesiv şi concomitent în diferite momente şi pe mai multe planuri: orientarea P.C.R., din 1943, spre insurecţia armată, întărirea coeziunii şi capacităţii de acţiune a partidului, importanţa încheierii F.U.M.[40], intensificarea activităţii comuniştilor în întreprinderi şi în armată pentru pregătirea morală, materială şi organizatorică a insurecţiei, rezultatele obţinute în coalizarea tuturor forţelor antihitleriste

---

[37] A. Gould Lee, *op. cit.*, p. 61. În capitolul intitulat „Liderul rezistenţei" (p. 59—67), autorul contestă orice rol partidului comunist şi pentru a putea singulariza rolul regelui, recunoaşte chiar sterilitatea acţiunilor „opoziţiei" partidelor istorice.

[38] Reuben H. Markham, *Rumania under the Soviet Yoke*, Meador Publishing Company, Boston, 1949, p. 164—165.

[39] Robert Bishop şi E. S. Crayfield, *Russia astride the Balkans*, Evans Brothers Limited, Londra, 1949, p. 35.

[40] În legătură cu aceasta vezi şi Iu. K. Tomşin. *Борьба Коммунистической партии за единство рабочего класса в 1944—1948 гг.*, în *Новая и новейшая история Румынии* (*Сборник статей*). S. S., Moscova, 1963.

www.dacoromanica.ro

(colaborarea cu cercurile palatului și grupul de generali și ofițeri patrioți în vederea pregătirii nemijlocite a insurecției, crearea comitetului militar revoluționar, constituirea B.N.D.) și, în sfîrșit, activitatea P.C.R. în zilele desfășurării insurecției armate. Urmărind, în general, succesiunea acelorași aspecte și momente și ajungînd la aceeași concluzie în privința rolului P.C.R., lucrările autorilor mai sus menționați se deosebesc prin baza documentară, prin profunzimea analizei etc. Ultima monografie a lui N.I. Lebedev se detașează de celelalte lucrări menționate prin aprofundarea analizei și prin surplusul de informații — provenite din arhive românești — referitoare la atitudinea și activitatea P.C.R. în privința colaborării în 1943 și mai ales în 1944 cu forțele burgheze interesate în înlăturarea regimului Antonescu.

Rolul P.C.R. în pregătirea și desfășurarea insurecției armate este subliniat, de asemenea, în foarte numeroase alte lucrări ale istoricilor marxiști din străinătate, în care evenimentele din august 1944 din România sînt tratate mai condensat sau tangențial.

Limitele concepției și poziției și carențele de informație ale autorilor burghezi care s-au ocupat de istoria actului de la 23 August 1944 se fac simțite cel mai puternic atunci cînd se încearcă stabilirea promotorilor, a forțelor motrice și implicit, a caracterului evenimentelor care au schimbat cursul istoriei României în august 1944. Există unele lucrări în literatura istorică occidentală în care aprecierile — mai apropiate de realitate, dar fără a fi scutite de erori — lasă să se întrevadă rolul jucat de P.C.R. în coalizarea forțelor antihitleriste din țară sau prezintă evenimentul de la 23 August ca expresie a voinței și ca rezultat al acțiunii tuturor forțelor — fără a menționa vreun factor politic anume — sănătoase ale poporului român. Caracteristic însă pentru istoriografia burgheză este tendința de a minimaliza sau de a nega rolul P.C.R. în înlăturarea regimului Antonescu și în alăturarea României la coaliția antihitleristă. Istoricii burghezi care cunosc cît de cît desfășurarea vieții politice din România în perioada premergătoare zilei de 23 August nu pot evita să se refere la poziția și activitatea P.C.R. în această perioadă. Astfel, acești istorici sînt constrînși de realitatea istorică să înregistreze cel puțin două sau trei momente în care P.C.R. apare ca forță politică: constituirea B.N.D., preluarea membrilor guvernului fascist, arestați la Palatul regal, de formațiunea de luptă patriotică condusă de Emil Bodnaraș, includerea lui Lucrețiu Pătrășcanu, ca reprezentant al P.C.R., în guvernul generalului Sănătescu. Unii istorici înregistrează faptele fără a le comenta. Mai mulți sînt însă acei care — fie că au negat sau au diminuat în prealabil forța P.C.R., fie că au evitat să se refere la poziția partidului comunist — se străduiesc să se explice pentru inconsecvență. Și pentru că faptele nu pot fi negate, se recurge la falsificarea condițiilor în care s-a creat și la diminuarea importanței B.N.D. și, invariabil, la aprecieri negative — repetate din lucrare în lucrare în lipsă de alte argumente — asupra rolului P.C.R. în viața politică a țării. Principalul dintre puținele argumente ale acestor istorici

www.dacoromanica.ro

se referă la numărul de membri ai partidului comunist şi la urmările regimului de teroare aplicat în primul rînd comuniştilor de guvernul Antonescu. O asemenea apreciere minimalizatoare a forţei şi rolului P.C.R. este contrazisă, în primul rînd, de activitatea P.C.R. şi de desfăşurarea vieţii politice din România în întreaga perioadă antebelică. Fiecare regim politic îşi cunoaşte bine adversarul principal şi regimul burghezo-moşieresc a adoptat, fără succes, numeroase măsuri pentru a împiedica activitatea şi pătrunderea în mase a programului P.C.R. O astfel de apreciere este negată, de asemenea, de activitatea desfăşurată de P.C.R. în anii dictaturii antonesciene, de gruparea în jurul P.C.R. a forţelor progresiste şi revoluţionare din ţară şi de dezvoltarea mişcării de rezistenţă încă înainte de a se ajunge, în 1944, la stadiul colaborării cu Palatul regal şi cu liderii P.N.Ţ. şi P.N.L. Este deosebit de semnificativ că în nici una din lucrările istoricilor burghezi consultate nu se menţionează cel puţin constituirea Frontului Unic Muncitoresc în aprilie 1944. O asemenea menţiune ar fi cerut explicaţii în legătură cu modul în care s-a ajuns la constituirea F.U.M., cu programul şi rolul P.C.R. şi cu orientarea P.S.D., cu consecinţele acestui eveniment etc. Oricîte contrafaceri istoriografice s-ar fi încercat în aceste explicaţii nu s-ar fi putut evita distrugerea tezelor vehiculate în marea majoritate a lucrărilor acestor istorici sau pseudoistorici despre „lovitura de stat" regizată de rege şi la care, în unele lucrări, abia dacă sînt lăsaţi să aibă nişte firimituri de merite chiar şi liderii „opoziţiei" burgheze, ca să nu mai vorbim de totala excludere a P.C.R. Există o singură soluţie convenabilă pentru aceşti autori: ignorarea faptelor care deranjau schema preconcepută a istoriei actului de la 23 August 1944. De altfel, mulţi autori, foarte prolifici în expunerea şi accentuarea unor amănunte[41], nu menţionează, de exemplu, cînd şi în ce condiţii stabileşte Palatul regal şi ofiţerii superiori patrioţi legăturile — în unele privinţe necunoscute liderilor burghezi — cu P.C.R. şi nici constituirea Comitetului militar, elaborarea planurilor militare ale insurecţiei etc. În sfîrşit, trebuie reamintit pentru uzul acestor istorici că forţa unui partid nu constă numai în număr, ci în coeziunea şi capacitatea sa organizatorică şi de acţiune şi mai presus de toate în program, în ideile sale. P.C.R., care şi-a lărgit continuu legăturile cu masele şi şi-a cucerit de la crearea sa dreptul de a conduce lupta pentru aspiraţiile lor revoluţionare, a fost promotorul şi conducătorul unei acţiuni care întrunea adeziunea şi la care a participat imensa majoritate

[41] Astfel, A. Gould Lee, *op. cit.*, p. 62, relatează paraşutarea a *trei ofiţeri britanici* cu scopul de a organiza mişcarea de rezistenţă din România, dar capturaţi în aceeaşi noapte. Este acelaşi autor care pretinde că forţele politice din România şi, în primul rînd P. C. R. *fiind puţin numeros*, nu organizase mişcarea de rezistenţă. Episodul cu cei trei ofiţeri apare şi în alte lucrări. R. H. Markham (*op. cit.*, p. 161—161), a cărui părere despre mişcarea de rezistenţă din România am arătat-o mai sus, ignorînd sau trecînd cu vederea date importante, relatează pe larg despre mesajele pe care şeful P. N. Ţ. le schimbă amabil din cînd în cînd cu „conducătorul" statului şi remarcă pe aproape o pagină cît de „mult încurajată" se simţea opoziţia burgheză din [illegible] istoricii" şi B. B. C.

www.dacoromanica.ro

a poporului român, ceea ce a făcut ca istoria României să înregistreze evenimentul de la 23 August 1944 nu ca o simplă schimbare de front sau de guvern, ci ca hotar între două epoci.

În literatura istorică străină sînt mult discutate poziția și rolul cercurilor Palatului regal și ale liderilor P.N.Ț. și P.N.L. față de ieșirea României din războiul hitlerist.

Criza regimului antonescian a pus pe prim plan problema ieșirii României din blocul hitlerist. Partidul comunist s-a orientat din 1943 spre insurecția armată și a militat, împreună cu organizațiile ilegale pe care le conducea, pentru constituirea unui front, pe baza unei largi platforme, a tuturor forțelor interesate în răsturnarea guvernului Antonescu și în trecerea României de partea coaliției antihitleriste. Exponenții politici ai claselor dominante și ai regimului căutau alte soluții. Astfel, regimul antonescian, sub presiunea victoriilor militare ale coaliției antihitleriste și a intensificării mișcării de rezistență din țară, a efectuat o serie de sondaje, dar a continuat în fapt războiul antisovietic. În aceeași perioadă, și mai ales din primăvara anului 1944, opoziția burgheză se angajează, într-o serie de negocieri. Istoriografia străină acordă în general atenție acestei activități diplomatice și în mod cu totul deosebit stăruie asupra negocierilor angajate de reprezentanții Palatului și ai partidelor istorice. Fiind aspecte importante ale istoriei României în perioada ultimului război mondial, desigur că ele trebuie cercetate — din păcate, cercetările istoriografiei marxiste române, în această privință, sînt abia la început. Pentru studiul nostru, consacrat istoriografiei străine a *insurecției armate*, atenția autorilor de peste hotare pentru aceste alte încercări — premergătoare și cu alt caracter față de insurecția armată — pornite din sfera cercurilor conducătoare românești ar fi trebuit înregistrată în treacăt, dacă nu am fi constatat în legătură cu menționatele încercări, deformările și concluziile eronate, cu complicații pentru prezentarea insurecției armate, conținute într-o serie de lucrări. Nu intenționăm să stăruim aici mai mult decît este necesar pentru a înregistra tezele istoriografiei străine și a face cîteva precizări. Singura cale realistă pentru scoaterea României din război era acțiunea armată a poporului împotriva regimului antonescian, acțiune preconizată de P.C.R. Simplele negocieri nu puteau soluționa marile probleme ale țării — rezolvabile doar pe calea insurecției. Tocmai aceasta este și poziția istoriografiei marxiste de peste hotare.

În general, istoricii marxiști de peste hotare apreciază, în mod just, că sondajele și negocierile la care ne referim constituiau o expresie a crizei vîrfurilor din România, cercurile conducătoare românești urmărind să scoată România din război cu concursul direct al puterilor occidentale și în împrejurări care să evite intrarea în acțiune a maselor populare. Scopul real urmărit era conservarea orînduirii sociale în România și crearea unor condiții avantajoase politice și economice grupărilor aparținînd „opoziției" burgheze.

Ultima monografie a lui N.I. Lebedev este, în multe privințe, mai puțin supusă acestor teze, autorul subliniind justețea orientării cadrelor

www.dacoromanica.ro

de bază ale P.C.R. spre insurecţia armată şi a aplicării învăţăturii leniniste privind problema aliaţilor şi tactica într-o mişcare insurecţională şi remarcînd că atragerea regelui — care avea influenţă în unele pături ale populaţiei şi în corpul de ofiţeri şi care era comandant suprem al armatei — pentru planurile insurecţiei a contribuit la succesul mai rapid al acesteia[42].

Cei mai mulţi dintre autori relevă că grupările din România angajate în aceste negocieri urmăreau, între altele, obţinerea unor condiţii care să garanteze, cu concursul puterilor occidentale, menţinerea orînduirii sociale din România după ieşirea din blocul hitlerist. În legătură cu faptul că nu s-a reuşit disocierea celor trei mari aliaţi din coaliţia antihitleristă în cursul sondajelor şi negocierilor la care ne referim, în relatările istoricilor occidentali intervin, aproape în toate cazurile, aspecte ale relaţiilor dintre U.R.S.S., Anglia şi S.U.A. în perioada menţionată.

Cei mai mulţi dintre istoricii burghezi remarcă eşecul acestor tentative de scoatere a României din război.

Într-o serie de lucrări, din cauza reducerii insurecţiei armate la o lovitură de stat, din cauza unor aspecte ale negocierilor menţionate, a unor cereri ale liderilor partidelor istorice şi ale reprezentanţilor Palatului regal adresate puterilor occidentale în iunie — august 1944 — chiar şi după izbucnirea insurecţiei — şi din cauză că nu se marchează în general ceea ce separa *modul* în care s-a produs ieşirea României din blocul hitlerist la 23 August 1944 de încercările anterioare din 1943—1944, se creează cititorului o imagine deformată a istoriei româneşti.

Ieşirea României din război s-a produs prin insurecţie armată ca rezultat al dezvoltării mişcării de rezistenţă şi prin eforturile comune ale tuturor forţelor patriotice, antifasciste şi antihitleriste. La 23 August 1944, ca şi în alte momente importante ale istoriei naţionale — 24 ianuarie 1859, 1 decembrie 1918 — problemele vitale ale societăţii româneşti în acel moment — răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, ieşirea din războiul antisovietic şi alăturarea României la coaliţia antihitleristă — au fost rezolvate în condiţii internaţionale favorabile, prin lupta tuturor forţelor vii ale poporului român.

Istoriografia burgheză nu se prezintă unitar nici atunci cînd se referă la constituirea şi rolul B. N. D. O serie de lucrări consemnează în general obiectivist acordul de colaborare a celor patru partide, includerea reprezentanţilor lor în guvernul constituit la 23 August 1944.

R. Lee Wolff [43] şi H. Seton-Watson [44] fac cîteva precizări care relevă o înţelegere ceva mai exactă, faţă de alţi autori burghezi, a condiţiilor în care s-a ajuns la constituirea B. N. D. Menţionînd constituirea B. N. D. mai mulţi istorici burghezi încearcă şi cu acest prilej să exagereze rolul liderilor partidelor istorice — în special al lui I. Maniu, prezentat de unii autori ca iniţiator — şi să diminueze rolul P. C. R. [45]. Încercări de a diminua sau nega rolul B. N. D., pentru a crea merite artificiale unor alţi oameni

[42] N. I. Lebedev, *op. cit.*, p. 289—290 (vezi şi p. 284—303).
[43] R. Lee Wolff, *op. cit.*, p. 241.
[44] H. Seton Watson, *op. cit.*, p. 89.
[45] R. H. Markham, *op. cit.*, p. 177; M. Mourin, *op. cit.*, p. 153—157; A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 198.

www.dacoromanica.ro

politici, se întîlnesc chiar printre autorii menționați. Astfel, L. S. Stavrianos consideră că nu B. N. D.-ul, ci regele a scos țara din război [46]. H. Seton Watson opune B. N. D.-ului „un grup de ofițeri ai armatei și de diplomați", colaboratori apropiați ai regelui, care a jucat rolul decisiv în actul de la 23 August [47]. Tot prin negarea directă sau indirectă a rolului B. N. D., rolul principal și meritele răsturnării dictaturii antonesciene sînt atribuite regelui de A. Gould Lee[48] sau regelui și lui I. Maniu de R. H. Markham [49]. În B.N.D. — așa cum remarcă unii dintre autorii citați — s-au manifestat într-adevăr o serie de oscilații și dificultăți în trecerea la acțiune, dar ele s-au datorat tocmai liderilor partidelor istorice. Ele nu pot fi însă exagerate pînă la a nega rolul B.N.D. în actul de la 23 August. Între P. C. R., Palatul regal și grupul de ofițeri superiori patrioți care au participat la pregătirea insurecției armate, acceptînd planul P. C. R., au existat și alte legături, care nu sînt relevate în lucrările istoricilor burghezi. Este eronat, în orice caz, a nu se ține seama că B. N. D.-ul, Palatul regal și cadre ale armatei au colaborat. Un efort suplimentar de informare, dublat de o analiză mai atentă care să releve forțele cele mai consecvente care au militat pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și au pregătit și pus în aplicare planul insurecției, ar permite autorilor mai exigenți și mai puțin încălziți de războiul rece să descifreze mai bine și în acest caz realitățile istoriei contemporane românești.

Declanșarea și desfășurarea insurecției armate este diferit înregistrată în istoriografia străină, deosebirea față de prezentarea premiselor evenimentului de la 23 August constînd, pentru o serie întreagă de lucrări, într-o relatare mai detaliată. Se remarcă însă și în acest caz legătura directă dintre concepția și tezele autorilor și genul de detalii asupra cărora se insistă.

Marea majoritate a istoricilor, chiar și acei care înregistrează extrem de concis evenimentul de la 23 August prin formula deficitară „Antonescu a fost arestat de rege", schițează, mai mult sau mai puțin exact, condițiile internaționale imediate în care se producea ieșirea României din blocul hitlerist.

O serie de autori marxiști, ca N. I. Lebedev, M. I. Semireaga, M. G. Sazina ș. a., subliniază că în România se crease, în vara anului 1944, o situație revoluționară [50]. Numeroși istorici relevă, într-un fel sau altul, că, în aceeași perioadă, starea de spirit a populației și armatei potrivnică regimului antonescian și continuării războiului hitlerist se manifestă puternic, că se impunea soluționarea imediată a situației României.

---

[46] L. S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 811.

[47] H. Seton Watson, *op. cit.*, p. 89.

[48] A. Gould Lee, *op. cit.*, p. 87.

[49] R. H. Markham, *op. cit.*, p. 179. Mai „generoși", R Bishop și E. S. Crayfield (*op. cit.*, p. 36—37) fac loc și lui C. I. C. Brătianu pe podiumul laureaților.

[50] N. I. Lebedev, *op. cit.*, p. 245—262; M. I. Semireaga, *op. cit.*, p. 105; M. G. Sazina, *op. cit.*, p. 145.

www.dacoromanica.ro

Condiţiile internaţionale în care a izbucnit insurecţia armată, aşa cum reies din lucrările istoricilor străini — fără ca toţi să aibă o viziune globală a lor sau mai ales să insiste asupra aceloraşi elemente — pot fi separate în politice şi militare, acţiunea lor fiind, evident, conjugată.

În condiţiile politice internaţionale se includ relaţiile României cu puterile coaliţiei antihitleriste şi cu Germania. Se insistă în primul rînd asupra reluării în iunie-august 1944 a contactelor, prin diferite canale, cu reprezentanţii celor trei mari puteri ale coaliţiei antihitleriste, relevîndu-se încercarea liderilor opoziţiei burgheze de a obţine trimiterea unui desant aerian anglo-american în România care trebuia să aibă, pe lîngă o funcţie militară, o funcţie preponderent politică—anticomunistă şi antisovietică — asupra căreia nu există contraziceri între istoriografia marxistă şi cea burgheză.

În privinţa relaţiilor cu Germania, unii autori străini prezintă întîlnirile dintre I. Antonescu şi Hitler din martie şi august 1944, abandonarea planului Margareta I — prevăzînd ocuparea deschisă a României — în primăvara lui 1944, curînd după lansarea lui, intenţiile lui Hitler şi angajamentele militare ale lui Antonescu, care, realizate, ar fi însemnat o catastrofă pentru România. Îndeosebi istoriografia vest-germană, prezentînd informaţii primite pe diferite canale la Berlin, în vara anului 1944, despre o iminentă ieşire din război a României — care nu se referă însă la insurecţia armată, ci la starea de spirit a populaţiei şi armatei şi la negocierile angajate de diferiţi emisari — , apreciază că asigurările liniştitoare date de von Killinger şi încrederea lui Hitler în dictatorul român ar fi împiedicat luarea unor măsuri, solicitate de generalul Friessner ş. a., pentru a instala un control german complet politic şi militar în România.

Referitor la condiţiile internaţionale militare ale insurecţiei armate n istoriografia străină se menţionează înrăutăţirea situaţiei blocului hitlerist în urma operaţiilor armatei sovietice şi a deschiderii celui de-al doilea front. Într-o serie de lucrări, mai ales sovietice şi vest-germane, se prezintă situaţia efectivelor germane din România, dar, de cele mai multe ori, atenţia autorilor este mai ales reţinută de trupele dislocate în zona frontului. Dintre condiţiile militare, cea care nu lipseşte, de fapt, din nici o lucrare este operaţia Iaşi-Chişinău, declanşată la 20 august 1944. Operaţia, una din cele mai mari din cursul celui de-al doilea război mondial, a creat condiţii favorabile desfăşurării insurecţiei, după cum remarcă numeroşi istorici străini. Între operaţia Iaşi-Chişinău şi insurecţia armată nu există un raport unic, într-un singur sens, ci un raport bilateral, fiecare din aceste evenimente grăbind şi asigurînd cu mai puţine pierderi succesul celuilalt. Este ceea ce se remarcă în multe din lucrările apărute în U. R. S. S. şi în alte ţări. Este una din cerinţele succesului unei acţiuni insurecţionale alegerea momentului potrivit, cînd duşmanul are forţele dispersate sau blocate, şi forţele insurecţionale din România şi-au ales — după cum au dovedit-o desfăşurarea evenimentelor şi după cum constată, între alţii, N. I. Lebedev — un asemenea moment favorabil. Trebuie remarcat că unii

www.dacoromanica.ro

autori — ne facem datoria să le înregistrăm poziția chiar dacă sînt puțini numeroși, de obicei în unele sinteze de istorie apărute în Occident sau în alte lucrări cu referiri tangențiale la istoria României — din ignoranță, dar ni se pare mai frecvent din neglijența formulărilor sau chiar din tendențiozitate, minimalizează evenimentul de la 23 August prin reducerea lui la arestarea lui I. Antonescu sau în unele cazuri prin referiri la o simplă capitulare a României. După cum este bine cunoscut prin actul istoric de la 23 August 1944 România nu a capitulat, ci a întors armele împotriva Germaniei naziste, alăturîndu-se coaliției antihitleriste.

Aproape totalitatea lucrărilor consemnează, cu sau fără detalii, arestarea guvernului Antonescu la 23 August 1944. Faptul că insurecția a început astfel și că arestarea a avut loc la Palatul regal a avut, după părerea noastră, o anumită acțiune psihologică asupra unor istorici străini cu mai puține cunoștințe de istorie românească, grăbiți să găsească în lucrări de sinteză formule cît mai concise. Același fapt a fost folosit în arsenalul argumentelor acelor istorici care au căutat să exagereze rolul Palatului regal în înfăptuirea actului de la 23 August 1944. Ca urmare, în numeroase lucrări occidentale, chiar și în acelea care acordă mai mult spațiu evoluției situației României, actul de la 23 August este prezentat ca o creație a lui Mihai de Hohenzollern și a cîtorva dintre colaboratorii săi apropiați.

Mai remarcăm că într-o serie de lucrări — îndeosebi sinteze și enciclopedii — din ignoranță sau neglijență, alte explicații neputînd rezista criticii, sînt indicate date eronate pentru declanșarea insurecției (23 August), declanșarea luptelor între forțele insurecționale și trupele hitleriste (24 august), declarația de război adresată Germaniei de România (25 august), intrarea armatei sovietice în București (30 august) și semnarea armistițiului la Moscova (12 septembrie), uneori făcîndu-se confuzii între aceste date sau comasîndu-se mai multe evenimente la o singură dată [51].

---

[51] Datele eronate sînt însoțite de multe ori și de formulări necorespunzătoare care merg de la a prezenta actul de la 23 August ca un act de voință singulară a regelui pînă la a denatura modul în care România a ieșit din blocul hitlerist. Prezentăm în continuare astfel de erori — aflate în contradicție nu numai cu realitatea istorică, ci și cu imensa majoritate a studiilor de peste hotare — atît pentru exemplificare, cît și cu speranța că autorii, unii cu mare reputație, vor înregistra corect datele și faptele în viitor. Astfel, J. Pirenne, în *Histoire de l'Europe*, vol. IV, Bruxelles, 1962, p. 298 și *Les grands courants de l'histoire universalle*, vol. VIII, Neuchatel — Paris, 1956, p. 117. afirmă că „la 12 august, în momentul intrării rușilor în Iași, regele Mihai solicită un armistitiu"; A. Tosti, în *Storia della secondu guerra mondiale*, vol. II, ed. a II-a, 1950, p. 268, consideră că regele, constrîns de amenințarea înaintării Armatei Roșii, se resemnează la începutul lui septembrie să accepte condițiile de armistițiu; A. F. Havighurst, în *Twentieth Century Britain*, ed. a II-a, Harper Row, New York (1966), p. 354, și Smith Gaddis, în *American Diplomacy during the Second World War*, 1941—1945, ed. a II-a, New York, 1966, p. 142, se referă la „invazia din august 1944" sau la controlarea de trupele sovietice a României și Bulgariei, fără a menționa nici într-un fel insurecțiile din cele două țări; Petăr Gheorghiev în *Подготовка, организиране и провеждане на деветносентемврийското народно въстание*, în *Петнадесетгодишнината на социалистическата революция в България. 1944—1959*, Sofia, 1960, p. 34, apreciază că după desfășurarea victorioasă a ofensivei armatei sovietice în operația Iași-Chișinău

www.dacoromanica.ro

În general istoricii marxişti caracterizează guvernul Sănătescu ca guvern cu majoritate reacţionară ceea ce corespunde faptului că după ce a asigurat rezolvarea unor sarcini urgente aflate la ordinea zilei imediat după răsturnarea dictaturii antonesciene, majoritatea guvernului s-a opus transformărilor social-politice devenite actuale în a doua jumătate a lunii septembrie 1944. Nu sînt juste însă aprecierile care califică acest guvern drept „guvern reacţionar" în ansamblul lui, pentru că ele nu ţin seama de reprezentarea partidului comunist în guvern (singurul partid care deţinea în mod oficial un portofoliu — al justiţiei) şi de faptul că unii militari din guvern au colaborat cu P.C.R. împotriva majorităţii reacţionare. În unele studii se afirmă că guvernul Sănătescu favoriza replierea pe noi poziţii şi consolidarea trupelor germane în România ceea ce constituie o deformare a realităţii.

Evenimentele de la 23 August 1944 şi din zilele imediat următoare sînt caracterizate de istoriografia marxistă şi progresistă ca insurecţie populară, insurecţie populară antifascistă sau răscoală armată populară şi început al revoluţiei populare, în timp ce lucrările occidentale — cu rare excepţii — definesc răsturnarea dictaturii antonesciene ca „lovitură de stat". Această din urmă caracterizare restrînge amploarea evenimentelor şi modifică sensul lor şi este legată în general de exagerarea rolului regelui, deşi sînt foarte numeroşi autorii care subliniază, chiar şi în unele lucrări de sinteză, că era o „lovitură de stat" de mult timp şi bine pregătită.

Arestarea guvernului Antonescu şi declaraţiile oficiale româneşti radiodifuzate în seara zilei de 23 August 1944 au avut un profund ecou în ţară, întrunind adeziunea maselor largi şi a armatei române. Putem afirma că nu am întîlnit nici un studiu al autorilor străini care să conteste că răsturnarea dictaturii antonesciene şi ieşirea României din blocul hitlerist nu ar fi exprimat dorinţa şi nu ar fi fost susţinută de întregul popor român.

„a urmat capitularea militară a României" şi că la Bucureşti a fost creat „un guvern burghez" fără a menţiona nici insurecţia, nici întoarcerea armelor etc.; lt. col. Brajuskovie-Dimitrye în *La guerre de Liberation Nationale en Yougoslavie* (1941 — 1945) (vezi *European Resistence Movements 1939 — 1945*, Pergamon Press, 1960. p. 341) arată că „România (24 august) şi Bulgaria (9 septembrie) au fost obligate să iasă din coaliţia hitleristă"; R. Bataglia în *La seconda guerra mondiale. Problemi e nodi cruciale*, ed. a III-a, Editori Riuniti (Roma, 1962), p. 285, scrie că la „25 (august — n.n.), regele Mihai arestează pe Antonescu şi ordonă imediata încetare a ostilităţilor, acceptînd armistiţiul". Menţionăm că Jean Bach-Thai, *Chronologie des relations internationales de 1870 à nos jours*, Edit. des relations internationales, Paris, 1957, nu indică decît data armistiţiului din 12 septembrie 1944, iar în *Meyers Neues Lexikon*, vol. VII, p. 21, se indică greşit data intrării României în război contra Germaniei şi Ungariei. Recordul erorilor este deţinut de *Enciclopedia italiană*. 1938—1948, Appendice II, Roma, 1949, care, la trei termeni (p. 209, 308 şi 747) are tot atîtea variante cu privire la ieşirea României din blocul hitlerist, în varianta cea mai eronată (p. 209) arătîndu-se că „după prăbuşirea germană, regele Mihai încheie un armistiţiu secret cu Moscova (23 August 1944) şi arestează pe mareşal". Regretabil că şi *Dizionario enciclopedico italiano*, (vol. X, Roma, 1959, p. 547) după un deceniu, înregistrează tot eronat evenimentul: „La 23 August 1944, România a fost constrînsă la armistiţiu şi generalul Antonescu a fost demis de rege şi arestat; la 30 august, România declară război Germaniei". Pentru cititorul român erorile cuprinse în citatele reproduse în această notă sînt prea evidente pentru a mai necesita un comentariu special sau o contra argumentaţie.

www.dacoromanica.ro

Dimpotrivă, marea majoritate a istoricilor străini, chiar și acei care exagerează rolul regelui sau încearcă să diminueze meritele P. C. R. în înfăptuirea actului de la 23 August 1944, remarcă că schimbarea a fost întîmpinată cu deosebită satisfacție de populație și armată, ceea ce s-a reflectat cel mai pregnant în participarea la luptele pentru menținerea punctelor strategice și pentru zdrobirea rezistenței trupelor hitleriste de pe întreg teritoriul țării.

Istoricii marxiști subliniază că adeziunea populației civile s-a manifestat la chemarea P. C. R. (dar și spontan) prin luptă armată, alături de unitățile militare, în lucrările care acordă mai mult spațiu insurecției, ilustrîndu-se această realitate cu numeroase exemple. Fără a evidenția sau a prezenta un tablou închegat al luptei cu arma în mînă a populației civile pentru victoria insurecției — istoriografia burgheză evită de obicei acest aspect —, asemenea exemplificări se află și în studiile altor autori [52]. În numeroase lucrări se remarcă surpriza generală și absolută realizată prin buna pregătire a insurecției și se conchide că ea a fost un factor important care a asigurat victoria rapidă a forțelor insurecționale.

Lucrările istoricilor care se ocupă în mai mare măsură și mai detaliat de evenimentele ultimei săptămîni a lunii august 1944 în România, relevă trecerea la executarea sarcinilor militare ale insurecției încă din seara zilei de 23 August 1944.

Un aspect asupra căruia stăruie o serie de autori din diverse țări, este reacția față de înlăturarea guvernului Antonescu a oficialității naziste, a generalilor și diplomaților germani aflați în România. Sarcina trasată trupelor germane de a înăbuși insurecția și a instala controlul german în țară și în primul rînd în regiunea petrolieră este apreciată ca deosebit de dificilă, iar sarcina de a ocupa fortificațiile din zona Focșani-Nămoloasa, cu resturile trupelor scăpate din încercuirea de la Iași-Chișinău — prinse acum între două fronturi — este considerată nerealizabilă atît într-o serie de documente militare contemporane, cît și, ulterior, în memoriile unor generali sau în lucrările unor istorici.

Mai mulți istorici vest-germani aruncă responsabilitatea stabilirii unor obiective nerealizabile și care au sporit dezastrul armatei germane din România în aceste zile asupra incapacității și informațiilor eronate ale reprezentanților germani din zona București, după care era suficientă o baterie antiaeriană pentru a lichida „puciul". Ni se pare însă că trasarea acestor ordine de adevărată sinucidere a armatei germane a fost determinată la Berlin, în primul rînd, de derută și de ideea pierderilor deosebite pe plan strategic, politic și economic — ceea ce remarcă alți istorici — înregistrate de Germania în urma evenimentelor din România. În ordinea de idei de mai sus, memorialiștii și istoricii vest-germani — care consideră că cea mai bună soluție era retragerea fără luptă a trupelor germane din

[52] Astfel, R.H. Markham, *op cit.*, p 183—184 subliniază că noul guvern, avînd trupe insuficiente la București la 23 August, face apel la populație, care era animată de noua stare de spirit și arată că în următoarele zile se eliberează întreg teritoriul țării.

www.dacoromanica.ro

România sau încercarea de a constitui un nou front în Carpaţi sau în Transilvania — apreciază ca „o gravă eroare" sau „o mare prostie" bombardarea Bucureştilor de aviaţia germană. Marea majoritate a autorilor străini apreciază că declaraţia de război adresată de România Germaniei la 25 august 1944 a avut ca pretext atacul aerian german, dar în timp ce H. Kissel, fără a aproba atacul aerian, subliniază că declaraţia oricum ar fi fost făcută, alţi istorici pretind că România ar fi fost determinată la acest pas de cererile aliaţilor, uitînd că poporul român era animat de o stare de spirit antihitleristă şi avea de eliberat o parte a teritoriului sau aflat în mîinile trupelor horthyste şi naziste şi de care fusese deposedat prin Dictatul de la Viena.

O serie de istorici prezintă tablouri mai largi ale luptelor purtate de forţele insurecţionale române pentru controlarea punctelor strategice şi eliberarea teritoriului ţării. Cei mai mulţi dintre cercetătorii sovietici subliniază că acţiuni comune ale armatei, formaţiunilor de luptă patriotice şi ale altor cetăţeni au avut loc concomitent cu acelea din Bucureşti în diferite alte regiuni şi localităţi din ţară şi s-au încheiat cu succes. Se relevă importanţa acoperirii graniţelor, a menţinerii unor puncte strategice — îndeosebi trecătorile Carpaţilor — şi a altor succese ale insurecţiei armate. În unele lucrări ni se pare însă a se neglija sau ignora faptul că insurecţia s-a desfăşurat pe întreg teritoriul ţării, cu urmări hotărîtoare pentru deplasările de trupe şi fronturi.

Lucrările istoricilor vest-germani — A. Hillgruber, H. Kissel ş. a. — evită să numească şi să folosească termenul de insurecţie pentru evenimentele din zilele următoare lui 23 August 1944 şi pun accentul pe acţiunile armatei române, dar, din relatarea faptelor, reiese însăşi desfăşurarea insurecţiei. Lucrările autorilor vest-germani, consacrate în unele cazuri în întregime istoriei acestor zile, cuprind un şir de informaţii inedite — sînt utilizate foarte multe şi importante documente de arhivă şi relatări ale participanţilor germani —, care examinate în spirit critic, pot fi folosite în mai mare măsură de istoriografia română.

Marea majoritate a istoricilor străini consemnează, ca un fenomen deosebit, rapiditatea cu care armata română, în întregimea ei, s-a alăturat poporului şi noului guvern, s-a repliat în noi zone şi a desfăşurat concomitent acţiuni, uneori din marş, pentru a asigura victoria insurecţiei armate. Înregistrînd faptul, la fel ca mulţi alţi autori, că guvernul hitlerist n-a găsit nici un general român pentru a constitui un guvern progerman şi că unităţile militare s-au arătat devotate noului regim, A. Hillgruber caută explicaţii, dar le găseşte doar parţial, pentru acest fenomen care i se pare de neînţeles. N. I. Lebedev arată, în ultima sa monografie că nici măcar o subunitate a armatei române nu s-a ridicat în apărarea regimului înlăturat la 23 August şi, pentru a sublinia şi mai mult această realitate, menţionează că pînă şi garda personală a lui I. Antonescu, aproape de mărimea unui regiment, s-a alăturat insurecţiei şi a participat mai tîrziu la lupte grele contra trupelor hitleriste. O serie de autori sovietici, unii foşti comandanţi de armate sau front, adaugă că însuşi moralul armatei române a înregistrat un salt important după 23 August.

www.dacoromanica.ro

Marea majoritate a istoricilor consemnează, chiar și în cazurile cînd lucrările sînt de mai mici proporții sau au un caracter sintetic, intrarea trupelor sovietice în București. Erorile mai mici constau la unii autori în indicarea altei date decît cea reală pentru eveniment, iar cele mai mari în formulări de genul „ocuparea" Bucureștilor sau altele prin care se ignoră faptul că capitala României fusese complet eliberată la 26 August de forțele insurecționale.

Însemnătatea și consecințele actului istoric de la 23 August 1944, prezentate complet sau parțial și interpretate uneori diferit, au fost consemnate în marea majoritate a lucrărilor care fac obiectul analizei acestui studiu.

Împrejurările istorice ale declanșării și desfășurării, caracterul și sarcinile sale au determinat importanța și multilateralitatea consecințelor interne și externe, politice și militare ale insurecției armate din România.

Istoricii marxiști subliniază că insurecția armată a avut „o mare însemnătate istorică", a marcat o „cotitură istorică" în soarta poporului român, deschizînd calea revoluției populare [53]. Lupta plină de abnegație a comuniștilor împotriva fascismului și a războiului antisovietic, rolul de organizator și conducător al forțelor patriotice și naționale jucat de P. C. R. în cursul pregătirii și desfășurării insurecției armate și o linie politică și tactică justă au sporit într-o mare măsură prestigiul și influența P. C. R. în rîndul maselor populare, ceea ce a ușurat mobilizarea și dirijarea energiilor revoluționare declanșate la 23 August 1944 în direcția rezolvării sarcinilor revoluției populare [54].

O parte a lucrărilor la care ne-am referit mai sus ale istoricilor occidentali abordează probleme ale istoriei României și după al doilea război mondial, o altă parte se încheie după prezentarea evenimentelor de la sfîrșitul lunii august 1944 sau a armistițiului semnat de România la 12 septembrie 1944. În general, toate aceste lucrări remarcă și chiar accentuează uneori consecințele imediate ale intrării României în coaliția antihitleristă. Ele neagă însă direct sau indirect legătura organică dintre insurecția armată și procesul revoluționar care a continuat în România. Constrînși de realitatea istorică, autorii acestor lucrări nu pot evita să constate că după insurecția armată viața socială și politică se desfășoară pe noi coordonate stabilite în tot mai mare măsură de frontul larg democratic, în fruntea căruia se situa partidul comunist. Istoricii burghezi se străduiesc să explice

---

[53] N.I. Lebedev, *Падение диктатуры Антонеску*, p. 339; *История Великой Отечественной войны*, vol IV, p. 280, 285; M.I. Semireaga, *Победа народного вооруженного восстания...*, p. 98; M.G. Sazina, *op. cit.*, p. 179; Zdenek Konecny, František Mainuš, *Manifestări ale prieteniei cehoslovaco-române din timpul luptelor pentru eliberarea Moraviei de sub jugul fascist*, în „An. I. I. P." VIII (1962), nr. 4, p. 119. Meyers Neues Lexikon (VII, p. 121), ca și enciclopediile apărute în alte țări socialiste consemnează, de asemenea, că insurecția armată a deschis o „nouă eră în istoria poporului român". Desfășurarea și consecințele insurecției armate sînt relatate succint și cu unele erori și de G. Förster, H. Helmet, H. Schnitter, *Der Zweite Weltkrieg. Militärischer Verlauf und Chronik*, Verlag Enzyclopedie, Leipzig, 1962, p. 167—170.

[54] Numeroase lucrări ale istoricilor marxiști îndeosebi din Uniunea Sovietică (*Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei*, cele semnate de N.I. Lebedev, M.G. Sazina ș.a.) cu o tematică mai largă consacră un spațiu important începuturilor revoluției populare din țara noastră, cu aprecieri pronunțată a importanței insurecției armate în istoria contemporană a României.

www.dacoromanica.ro

însă că desfăşurarea evenimentelor din România după insurecţia armată ar fi fost determinată de prezenţa trupelor sovietice în ţară, dovedind necunoaşterea — în cele mai bune, dar rare cazuri — şi ignorarea premeditată în majoritatea cazurilor a problemelor fundamentale ale societăţii româneşti dinaintea şi din timpul celui de-al doilea război mondial, probleme care nu-şi puteau găsi rezolvarea decît printr-un proces revoluţionar declanşat, în condiţii specifice, o dată cu insurecţia armată.

Consecinţele militare şi politice ale insurecţiei armatei din România pentru desfăşurarea celui de-al doilea război mondial sînt, după cum menţionam, reliefate, sub un aspect sau altul, în aproape toate lucrările la care ne-am referit.

Consecinţele nemijlocite ale insurecţiei armate — subliniază N. I. Lebedev — au fost răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, ieşirea din blocul hitlerist şi aderarea României la coaliţia antihitleristă, ceea ce a zădărnicit planurile comandamentului german şi ale clicii antonesciene de a prelungi războiul pe teritoriul României şi a salvat ţara de o catastrofă naţională [55].

Insurecţia armată a provocat prăbuşirea planurilor germane şi antonesciene de a pune în funcţie puternicele sisteme ofensive pe aliniamente succesive, în primul rînd în zona Focşani — Nămoloasa, fapt relevat într-o serie de lucrări [56]. Sarcina trasată trupelor sale din zonă de comandamentul german de a ocupa sectorul Focşani—Nămoloasa şi zona Bucureşti—Ploieşti-Braşov cu scopul de a constitui un nou sistem de apărare a fost, în împrejurările politice şi militare din România, „cu totul irealizabilă" [57].

Importantele consecinţe militare şi politice ale insurecţiei armate din România pentru întregul front german din sud - est şi pentru grăbirea victoriei asupra Germaniei hitleriste sînt subliniate în istoriografia străină şi-i determină pe mulţi autori să aprecieze evenimentul ca unul din momentele de mare însemnătate ale celui de-al doilea război mondial [58].

Insurecţia armată a înrăutăţit în mod substanţial situaţia militară, politică şi economică a Germaniei hitleriste. Aceste consecinţe, subliniate atît în documentele contemporane aliate şi germane, cît şi în memoriile

---

[55] N.I. Lebedev, *op. cit.*, p. 339.

[56] R. Lee Wolff, *op. cit.*, p. 242; *The Second Great War*, (edit. J. Hammerton), vol. VIII, Londra, p. 3 475; H. Kissel, *op. cit.*, cap. XII.

[57] *История Великой Отечественной войны Советского Союза*, vol. IV, p. 273.

[58] L.S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 811; H. Seton Watson, *op. cit.*, p. 89—90. R. Bishop şi E.S. Crayfield, *op. cit.*, p. 23, 33. N.I. Lebedev consideră în *Некоторые вопросы внешнеполитической истории Румынии в освещении буржуазной историографии*, în „Новая и новейшая история", nr. 3, 1967, p. 153, că unele din aprecierile istoricilor burghezi referitoare la importanţa evenimentului de la 23 August 1944 tind să diminueze victoria armatei sovietice în operaţia Iaşi-Chişinău. Istoricul sovietic arată că victoria armatei sovietice în operaţia menţionată a creat condiţii favorabile pentru victoria insurecţiei armate, iar aceasta, la rîndul ei, zădărnicind planurile fasciste de organizare a rezistenţei în zona, puternic întărită, Focşani—Nămăloasa, a uşurat în mod important ofensiva sovietică în Europa de sud-est. Autorul remarcă şi cu acest prilej succesele forţelor insurecţionale în perioada 24—31 august 1944 şi subliniază că trecînd de partea coaliţiei antihitleriste România a adus o merituoasă contribuţie la realizarea victoriei totale. În legătură cu poziţia unor istorici sovietici faţă de tezele istoriografiei burgheze referitoare la premisele şi consecinţele insurecţiei armate din România, vezi şi ultima parte (p. 194—221) din studiul semnat de A.A.Iazkova şi E.I. Spivakovski *O фальсификации некоторых вопросов новейшей истории Румынии современной реакционной буржуазной историографией*, în culegerea citată *Новая и новейшая история Румынии*.

www.dacoromanica.ro

mai recente ale diferiților comandanți militari care acționau în acea perioadă în România, sînt reliefate și în istoriografia străină [59].

Insurecția armată, aderarea României la coaliția antihitleristă a însemnat nu numai pierderea singurei surse importante de petrol natural pe care o controla Germania, ci și creșterea forței coaliției antihitleriste prin capacitatea militară, sporită de conștiința unui război de eliberare și de energii revoluționare, a României. H. Kissel remarca, de altfel, că, pentru grupul de armate german Süd-Ukraina, schimbarea de front a României nu a însemnat atît pierderea unui aliat, cît mai ales apariția unui nou inamic, care, mai puternic numericește decît acest grup de armate și situat în spatele lui, a blocat singurele căi de retragere care mai erau deschise, desăvîrșind încercuirea și în acele sectoare în care încă nu ajunseseră trupele sovietice [60].

Insurecția armată a prins trupele germane, presate și zdrobite de ofensiva sovietică, între două fronturi, contribuind într-o deosebită măsură la prăbușirea încercărilor germane de a organiza noi dispozitive de apărare în România și împiedicînd regruparea sau retragerea trupelor hitleriste, autorii străini relevînd și importantele pierderi provocate armatei germane de forțele insurecționale [61].

În lucrările istoricilor sovietici, germani, americani, englezi ș. a. este subliniată importanța actului istoric de la 23 August pentru continuarea cu succes și într-un ritm deosebit de viu a înaintării Armatei Roșii. Astfel, în lucrările sovietice se arată că după 23 August în România „s-au creat condiții politice și militare pe deplin favorabile pentru acțiunea Armatei Roșii" [62], că victoria insurecției armate, care a beneficiat de ofensiva sovietică, a ușurat „într-o măsură însemnată ofensiva Armatei Sovietice în sud-estul Europei" [63]. Evenimentele din august 1944 din România — constată numeroși alți istorici — au favorizat înaintarea trupelor sovietice cu sute de kilometri, permițîndu-le să ajungă într-un timp record la granițele Bulgariei, Iugoslaviei, Ungariei, asigurîndu-le poziții strategice dominante în Balcani și Europa Centrală [64].

Insurecția armată a influențat nu numai situația militară, ci și cea politică în sud-estul Europei. Ieșirea României din război și trecerea ei de partea coaliției antihitleriste a dus la o radicală modificare a situației politice în sud-estul Europei, remarcă N. I. Lebedev [65].

---

[59] N.I. Lebedev, *Падение диктатуры Антонеску*, p. 339; A. Gould Lee, *op. cit.*, p. 91; W.E.D. Allen și P. Kuratoff, *The Russian Campaigns of* 1944—1945, Penguin Book Ltd, Londra, 1946, p. 176. K. von Tippelskirch, *op. cit.*, p. 486; *Weltkrieg 1939—1945*, p. 248, J.F.C. Fuller, *op. cit.*, p. 410; Chester Wilmot, *The Struggle for Europe*, Harper & Row New York, 1963 (reeditare), p. 438, 442 ș.a.

[60] H. Kissel, *op. cit.*, p. 115.

[61] *История Великой Отечественной войны Советского Союза*, vol. IV, p. 278—279; N.I. Lebedev, *op. cit.*, p. 334; I.M. Semireaga, *op. cit.*, p. 113—114; Ia. A. Demkov, *op. cit.*, p. 331; M.G. Sazina, *op. cit.*, p. 172—176; R.H. Markham, *op. cit.*, p.184. H. Seton Watson, *op. cit.*, p. 90; Ithiel de Sola Pool, *Satellite Generals*, Standford University Press (1956), p. 84; *La seconde guerre mondiale*, Larousse, 1951, p. 377; *The Second Great War*, VIII, p. 3 322—23.

[62] *История Великой Отечественной войны Советского Союза*, IV, p. 280.

[63] N.I. Lebedev, *Некоторые вопросы...*, p. 153.

[64] D. Basdevant, *op. cit.*, p. 130, 135; W.E.D. Allen și P. Kuratoff, *op. cit.*, p. 175; Chester Willmot, *op. cit.*, p. 439; L.S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 812.

[65] N.I. Lebedev, *Падение диктатуры Антонеску*, p. 320.

www.dacoromanica.ro

În multe lucrări se consemnează, astfel, că ofensiva trupelor sovietice împreună cu ieşirea României din război au influenţat politic şi militar substanţial situaţia politică din Bulgaria [66]. Aceeaşi constatare este făcută şi de numeroşi alţi istorici cînd se referă la consecinţele importante ale actului de la 23 August 1944.

Insurecţia armată din România, prin ea însăşi, a avut urmări politice şi militare pentru Ungaria, care, împreună cu înaintarea armatei sovietice pînă în Transilvania şi Banat, a schimbat radical situaţia acestei ţări. Lucrările unor istorici maghiari consemnează în acest sens atît ecoul puternic în mase al insurecţiei din România, chemările P. C. U. de a urma exemplul poporului român, cît şi deruta, soldată în primul rînd cu schimbarea guvernului, care a cuprins cercurile politice ale Ungariei horthyste după 23 August 1944 [67]. Influenţa evenimentelor din România asupra situaţiei din Ungaria este subliniată şi în lucrările unor istorici sovietici, germani, englezi ş. a. [68].

În sfîrşit, prin intrarea în coaliţia antihitleristă în urma insurecţiei armate, poporul român, prin forţele sale armate, a dat o importantă contribuţie de sînge pentru înfrîngerea Germaniei naziste, participînd cu tot potenţialul său, după completa eliberare a ţării cu sprijinul armatei sovietice, la eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei. Consecinţele insurecţiei armate sub acest aspect, ca şi aportul în sine dat de poporul român la victoria finală asupra fascismului sînt menţionate şi de cele mai multe ori consemnate în termeni elogioşi în lucrări apărute în U. R. S. S., Ungaria, Cehoslovacia, Franţa, Anglia, S. U. A. şi în alte ţări [69].

★

Marile evenimente au provocat întotdeauna o bogată literatură istorică. Politicienilor, militarilor, ziariştilor şi altor istorici amatori —

---

[66] *История Великой Отечественной войны*, IV, p. 280, 299; V. F. Tolbuko, N.I. Barîşev, *От Видина до Белграда*, p. 13; Korom Mihály, *A fasismus bukása Magyarországon*, Kossuth Könyvkiadó, Budapesta, 1961, p. 197. Unii istorici însă, ca: L.P. Andronicov, în cap. V consacrat Bulgariei din lucrarea citată *Антифашистское движение Сопротивления*, Petăr Gheorghiev, *op. cit.*, p. 34, V. Bojinov *La liberation de la Bulgarie du fascisme et de la domination capitaliste*, în „Etudes historiques", I (1960), Sofia, p. 504 ş.a., nu stabilesc nici o legătură între evenimentele din România şi cel pe care îl tratează — anume insurecţia antifascistă din ţara vecină — şi nu vorbesc nimic despre ele. În schimb istoricul bulgar M. Erelüska, subliniază că insurecţia din România a mărit panica cercurilor conducătoare din Bulgaria (*Le Mouvement de Résistance*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", nr. 72, octobre 1968, p. 79).

[67] Dániel Csatári, *Román Magyar kapcsolatok*, Kossuth Könyvkiadó, Budapesta, 1958, p. 181—185; Korom Mihály, *op. cit.*, p. 197—198; M. Adám, Gy. Juhász, L. Kerekes, *Alianz Hitler-Horthy-Mussolini*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1966, p. 99 (vezi şi stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri ungar din august-septembrie 1944 incluse în acest volum).

[68] *История Вечикой Отечественной войны...*, IV, p. 280, 377; *Будапешт—Вена—Прага* (sub red. generală a mareşalului R. Malinovski), Edit. „Nauka", Moscova, 1965, p. 25; A.I. Puşcaş, *Венгрия в годы второй мировой войны*, Edit. „Nauka", Moscova, 1966, p. 410, 424; C.A. Macartney, *October fifteenth — a history of modern Hungary* 1929 — *1945*, Edinburg, University Press, p. 318.

[69] Alături de lucrările semnalate în acest studiu, menţionăm dintre lucrările apărute în R.S. Cehoslovacă: Z. Konečny, *Rumunská armada v bojach za našu slobodu*, Banska Bystrica, 1963. Referiri la participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei sînt cuprinse şi în volumele *Osvobozeni Československo Rudou Armádou 1944—1945*, Praha, Naše vojsko, 1965, ca şi în alte lucrări.

www.dacoromanica.ro

— partîcipanți sau martori apropiați la faptele relatate — , călăuziți uneori de dorința de a descifra cu o oră mai devreme resorturile și implicațiile evenimentului, dar cel mai adesea de necesitatea subiectivă de a justifica sau reliefa cu foarte puțină preocupare pentru adevărul istoric unul sau altul din aspectele evenimentului, li se substituie în tot mai mare măsură istoricii profesioniști care, chiar dacă nu ajung, sub imperiul unor metode diferite de cercetare, a convingerilor politice și a înzestrării profesionale diferite, la concluzii identice sau apropiate, se situează pe terenul solid al surselor istorice primare.

Istoriografia străină a insurecției armate din august 1944 din România a evoluat și evoluează pe o astfel de traiectorie caracteristică istoriografiei evenimentelor importante.

Nici un alt moment de istorie românească nu a reținut atenția istoriografiei străine cu atîta promptitudine, permanență și dispută, în cele mai variate genuri de lucrări, ca actul istoric de la 23 August 1944. Însemnătatea evenimentului, recunoscută de întreaga istoriografie străină, este unul din factorii care au stimulat pe unii autori străini să atribuie acestuia o altă paternitate decît cea consemnată de istorie.

Numărul mare al lucrărilor, al tezelor ca și al aspectelor evenimentului nu ne-a permis decît o prezentare sumară, incompletă a istoriografiei străine despre insurecția armată din România. Parcurgerea acestei istoriografii ne-a sugerat o serie de propuneri, pe care cerem permisiunea de a le supune atenției cercetătorilor.

Credem că este necesar ca cercetările noastre viitoare privind insurecția armată să țină în mai mare măsură seama de cercetările similare de peste hotare, atît prin abordarea unor aspecte nestudiate sau prin aprofundarea altora, cît și prin combaterea unor informații eronate, dar cu circulație în literatura străină, a unor teze tendențioase. Ar fi utilă, după părerea noastră, pe lîngă continuarea propagării peste hotare a celor mai bune studii ale istoricilor români, publicarea în limbile de circulație a unei culegeri de documente românești privind principalele aspecte ale premiselor, pregătirii și desfășurării insurecției armate. Pe de altă parte, cercetările istoricilor noștri ar avea de cîștigat prin utilizarea în mai mare măsură a surselor istorice edite și inedite de peste hotare referitoare la insurecția armată. Îmbunătățirea activității de înzestrare a bibliotecilor, utilizarea mai frecventă a microfilmărilor — îndeosebi pentru studiile apărute în periodice care nu sînt achiziționate de bibliotecile noastre — și, în măsura posibilităților, investigarea arhivelor străine pot contribui la satisfacerea acestui deziderat.

În orice caz, însemnătatea evenimentului, marcată și prin literatura istorică care i s-a consacrat peste hotare, impune istoriografiei noastre sarcina de a spori eforturile de cercetare în vederea realizării unei sinteze consacrate insurecției armate din august 1944.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE (STUDII DOCUMENTARE)

SEMICENTENARUL UNIRII TRANSILVANIEI ŞI BANATULUI OGLINDIT ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

Împlinirea a cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România a prilejuit istoricilor români publicarea a numeroase studii şi articole care relevă lupta poporului român ce a dus la actul de la 1 Decembrie 1918.

Pe lîngă descrierea marii adunări de la Alba-Iulia, istoricii noştri au adus numeroase contribuţii în ceea ce priveşte trecutul de luptă al poporului român, continuitatea neîntreruptă în hotarele Daciei şi îndeosebi unitatea, sub toate aspectele ei, politică, economică şi culturală, care s-a manifestat în tot decursul trecutului poporului român şi care ne dovedeşte că desăvîrşirea unităţii statale este rezultatul luptei duse de veacuri de poporul nostru, realizarea ei fiind împiedicată pînă în 1918 de condiţiile istorice nefavorabile. Din fondurile arhivistice necunoscute pînă acuma, s-au adus date noi, care întregesc cunoştinţele despre marele act al desăvîrşirii unităţii statale, completează conturul personalităţilor din acea vreme şi, îndeosebi, ne conferă posibilitatea să privim evenimentul prin perspectiva istorică, dîndu-ne noi interpretări, care se bazează pe importantul material arhivistic adunat în ultimii douăzeci de ani.

Dintre numeroasele lucrări apărute cu prilejul semicentenarului menţionăm:

1. *Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie.* Autori: Miron Constantinescu, Ştefan Pascu, L. Bányai, V. Curticăpeanu, I. Gheorghiu, C. Göllner, I. Kovács, C. Nuţu, I. Oprea, V. Popeangă şi Al. Porţeanu, Bucureşti, 1968, 516 p.

2. Ştefan Pascu, *Marea adunare naţională de la Alba-Iulia. Încununarea ideii, a tendinţelor şi a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.

3. V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Bucureşti, 1968, 287 p. + 1 h. + pl.

4. Vasile Netea, *Réunion de la Transylvanie à la Roumanie*, Bucureşti, 1968, 67 p.

5. I. Gheorghiu, C. Nuţu, *Adunarea naţională de la Alba-Iulia, 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, 1968, 125 p.

6. *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, 461 p. Autori: Tiberiu Morariu, D. Berciu, Iuliu Paul, Bucur Mitrea, Hadrian Daicoviciu, K. Horedt, C. Daicoviciu, Al. Graur, Aurelian Sacerdoţeanu, Radu Manolescu, I. Ionaşcu, Şt. Ştefănescu, Miron Constantinescu, Carol Göllner, Const. Nuţu, G. D. Iscru, V. Maciu, C. Corbu, I. Gheorghiu, Const. C. Giurescu, col. I. Cupşa, V. Curticăpeanu, Şt. Pascu, Eufrosina Popescu, L. Bányai, A. Petric.

Aceste cărţi trebuie completate cu albumul scos de revistele „Tribuna" şi „Utunk" şi intitulat: *1 Decembrie 1918. Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România, 1918—1968*, Cluj, 1968, 85 p.

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 761—777 1969.

www.dacoromanica.ro

Locul Transilvaniei în cadrul geografic al României e descris de Tiberiu Moraru [1], care demonstrează că Munţii Carpaţi „nu constituie un hotar despărţitor între două regiuni fizico-geografice deosebite" [2], aducînd ca cel mai temeinic argument vegetaţia, care este aceeaşi pe ambele versante ale Carpaţilor. Prin numeroasele trecători, prin suprafeţele plane ale vîrfurilor, cît şi prin îngustimea lor, „Carpaţii de pe teritoriul patriei noastre fac parte din categoria munţilor care cheamă şi reţin la ei pe om" [3]. De aceea şi economia Maramureşului se orienta mai mult spre Moldova decît către Cîmpia Panonică. Avînd majoritatea absolută a populaţiei (70%) alcătuită din români, orientarea economică a Transilvaniei s-a îndreptat totdeauna către Dunăre şi Marea Neagră [4], încadrîndu-se „organic" în viaţa economică a patriei noastre. Constatările privitoare la rolul dominant al Transilvaniei în unitatea pămîntului locuit de români au făcut obiectul de studiu a numeroşi geografi, ale căror opere erau mai indicate în cuprinsul studiului decît la bibliografia de la sfîrşit.

Preistoriei Transilvaniei i se consacră două studii. În primul, D. Berciu [5] urmăreşte unitatea străveche a civilizaţiei carpato-dunărene, care începe încă de „prin mileniul al VI-lea î. e. n.". În mileniul al II-lea î. e. n., triburile din bazinul carpato-dunărean au ajuns la o cultură înfloritoare, pe care autorul o compară „în multe privinţe" cu cea miceniană. Epoca metalelor, care corespunde apariţiei tracilor, era răspîndită pe întregul teritoriu al României, dar „vatra tracică a metalurgiei" rămîne tot Transilvania. În epoca fierului, cînd se produce invazia celţilor, se constată că acest popor a pătruns de o parte şi de alta a Carpaţilor, fără a dezmembra „unitatea culturală şi etnică" a dacilor. D. Berciu foloseşte ca izvoare în mare măsură rezultatul cercetărilor d-sale, pe care el le consideră „prodigioase", precum şi lucrarea de popularizare *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, ca şi unele articole din „Magazin istoric". Ar fi fost de dorit ca unele afirmaţii de ordin general să fie exemplificate. De exemplu: în ce constă asemănarea culturii din mileniul al II-lea cu cea miceniană? sau în ce consta „rolul istoric de seamă în protoistoria Europei sud-estice" al triburilor geto-dace încă din secolul al IV-lea î. e. n. (p. 38).

Tot în cadrul vechii civilizaţii carpato-dunărene, Iuliu Paul aduce „cîteva date noi privind legăturile şi influenţele reciproce dintre civilizaţiile neo-eneolitice ce s-au dezvoltat pe teritoriul ţării noastre cu circa 4 000 de ani în urmă". Este vorba de „raporturile reciproce dintre culturile Petreşti, Cucuteni şi Gumelniţa" [6]. Lumea geto-dacă, care s-a întins pînă la Pontul Euxin, dar al cărei leagăn şi tărie a fost în Transilvania, e urmărită prin două studii interesante. În primul, Bucur Mitrea [7] studiază răspîndirea monedei republicane romane pe teritoriul Daciei. Făcînd comparaţie cu teritoriile panonice, ilirice, tracice, cu Galia şi Germania, autorul dovedeşte că pe teritoriul Daciei „s-a descoperit un număr mult mai mare de denari romani republicani, într-un număr de localităţi mult mai numeroase, peste 250", decît pe teritoriile menţionate, care atinge impresionanta cifră de 20 000 de denari republicani.

Afluxul de monede romane pe teritoriul Daciei este explicat în urma descoperirilor de la cetatea dacă Tilişca (jud. Sibiu), unde s-au găsit 14 tipare monetare care imprimau denari romani republicani din prima jumătate a secolului I. Deci pe teritoriul daco-get circulau două categorii de denari romani republicani: unii autenici, bătuţi în atelierele romane, iar alţii bătuţi în atelierele din Dacia. Aceasta dovedeşte că în secolele II—I î. e. n. viaţa

---

[1] *Unitate şi continuitate...*, p. 9—30.
[2] *Ibidem*, p. 11.
[3] *Ibidem*, p. 27.
[4] *Ibidem*, p. 27.
[5] D. Berciu, *Unitatea străveche carpato-dunăreană, bază a dezvoltării istorice ulterioare*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 31—40.
[6] *Unitate şi continuitate...*, p. 31—39.
[7] *Moneda republicană romană şi unitatea lumii geto-dace*, în *Unitate şi continuitate...* p. 53—64.

www.dacoromanica.ro

economică a dacilor se dezvolta sub influența romană (p. 62). Sarcina cercetării viitoare va fi de a găsi modalitatea de deosebire a celor două categorii de emisiuni.

Hadrian Daicoviciu [8], bazîndu-se pe materialul edit, aduce noi interpretări pentru încadrarea cronologică a domniilor regilor Burebista, Deceneu, Comosicus, Scorilo, Duras-Diurpaneus și Decebal. Autorul înțelege prin regii daci numai „pe cei care au stăpînit asupra unui stat constituit", deci se înlătură șefii de uniuni tribale amintiți de unii istorici antici (p. 65). Concluzia lui H. Daicoviciu : Burebista a domnit „de prin" 82—44 î..e. n. și între 44 î. e. n. pînă la 28 29 e. n. sînt domniile lui Deceneu și Comosicus ; de la 28 29 e. n. pînă la 68—69 domnia lui Scorilo, apoi din 68—69 pînă în 87, Duras-Diurpaneus, care e continuat de Decebal (87—106).

Continuitatea poporului român pe teritoriul Daciei e discutată în mai multe studii. În primul, K. Horedt [9] încearcă să demonstreze, bazat pe cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov, că goții n-au pătruns în interiorul arcului carpatic decît după 376, deci cu un veac mai tîrziu după părăsirea Daciei de autoritățile romane.

Academicianul C. Daicoviciu sintetizează ultimele cercetări arheologice privitoare la originea și continuitatea poporului român[10]. Prin săpăturile făcute în ultimii ani, se aduc dovezi materiale importante că după retragerea trupelor romane din Dacia „populația rămasă pe loc era o populație romanizată și supusă unei desăvîrșiri a acestei romanizări". Numeroase așezări din Transilvania și Banat (Țaga, Soporul de Cîmpie, Tibiscum, Cipău etc.) atestă în veacurile V—VI prezența unei populații daco-romane provinciale care adoptase creștinismul. Simbioza daco-romano-slavă începe doar după venirea slavilor în veacul al VII-lea și se termină cu asimilarea elementului slav în secolele X—XI. Acum apar și primele formațiuni politice care își fac cetăți din pămînt și palisade, cum e cea de la Dăbîca, care datează dinaintea venirii ungurilor (p. 92). Concluzia la care se ajunge examinînd diferitele culturi protoromâne este că „procesul de formare a poporului român și a limbii române are loc în ultimele două sau trei veacuri din mileniul I al erei noastre". Spațiul formării poporului român îl constituie, după opinia d-sale, „regiunile de deal și de munte ale fostei Dacii romane", de unde populația s-a extins asupra tuturor regiunilor locuite azi de români.

Noi interpretări asupra unității limbii române aduce academicianul Al. Graur [11]. D-sa nu găsește o explicație suficientă a fenomenului în vechile teorii ale transhumanței și colonizărilor care ar fi contribuit la unificarea limbii. Și, pe bună dreptate, deoarece numai un mic procent al populației se îndeletnicea cu această ocupație și apoi un număr foarte mare de oi putea fi păzit de foarte puțini ciobani, iar în ceea ce privește colonizările, acestea s-au făcut pe teritorii restrînse, deci nu puteau contribui la uniformizarea limbii pe tot cuprinsul țării. Explicația unității limbii este mult mai complexă și autorul aduce un argmument dovedit istorice ște : spre deosebire de apus, unde feudalismul a legat pe țărani de pămînt, „la noi izolarea era mai puțin efectivă", țăranii putîndu-se muta de pe o moșie pe alta. Dar evident că aceasta ar fi dus la o uniformizare doar a limbii române din Moldova și Țara Românească nu și a celei din Transilvania. Dar în tot decursul istoriei se constată mișcări demografice și din Transilvania peste Carpați, precum și în sens invers. Cît privește conștiința unității lingvistice a românilor, exemplul dat prin *Biblia* de la 1688 poate fi avansat cu patruzeci de ani înainte, adică în traducerea *Noului Testament* de la Bălgrad din 1648.

Teza academicianului Graur privitoare la imigrările populației române de pe ambele versante ale Carpaților își află confirmarea în studiul lui Ștefan Ștefănescu [12]. D-sa urmărește

[8] *Cronologia regilor daci*, în *Unitate și continuitate...*, p. 65—72.

[9] *Un nou aspect al problemei continuității*, în *Unitate și continuitate...*, p. 73—82.

[10] *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în *Unitate și continuitate...*, p. 83—98.

[11] *Unitatea limbii române*, în *Unitate și continuitate...*, p. 99 103.

[12] *Mișcări demografice în țările române pînă în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în *Unitate și continuitate...*, p. 187—208.

www.dacoromanica.ro

mişcările de populaţie română provocate de conjuncturile social-politice pînă în secolul al XVII-lea şi ajunge la concluzii interesante. Mulţi români au trecut din Transilvania în principate fie din cauza deposedării complete de pămînt, fie a încălcării drepturilor lor de proprietate, fie a persecuţiilor religioase. Mişcările demografice se constată documentar încă înainte de întemeierea statelor feudale de sine stătătoare Moldova şi Ţara Românească şi se continuă în tot decursul veacului al XV-lea şi al XVI-lea. Din Transilvania pornesc voievozii Dragoş şi Bogdan şi tot de aici tradiţia atribuie şi „descălecatul" Ţării Româncşti, care are şi un substrat istoric, producîndu-se în acest timp „un curent de emigrare de populaţie din Transilvania în Ţara Românească" (p. 194). Mai tîrziu, pe măsura intensificării exploatării ţărănimii din Transilvania, îndeosebi după răscoala condusă de Gh. Doja, se constată documentar numeroase treceri (p. 203).

Exemplele de trecere pot fi completate cu acelea din prima jumătate a secolului al XV-lea ale cnejilor din Ţara Haţegului, care, răsculîndu-se, trec în Moldova, sau ale cnejilor bănăţeni, în aceeaşi perioadă, care, nemulţumiţi de colonizările din Banat, se refugiază sub conducerea lui Vladislav de Bizere în Ţara Românească, de unde mai tîrziu se vor reîntoarce.

Elementele de continuitate şi unitate în evul mediu sînt completate de Aurelian Sacerdoţeanu[13] prin analiza organizării teritoriului (ohabele), a termenilor care indică ocupaţii (oaste, păstorit, negoţ) şi instituţii administrative, religioase şi fiscale (judeţ, celnic, biserică, ban). Termenii au fost mult discutaţi în istoriografia română şi nu constituie un element nou. Nu sîntem de acord cu ipoteza d-sale că „ohaba" ar fi un termen de origine latină şi nici cu aceea că ea „reprezintă continuitatea neîntreruptă a satului liber din vremea romană pînă în secolul al XIV-lea". Nu trebuie confundat înţelesul ohabei dinainte de întemeierea principatelor cu cel de după. După cercetările noastre, ohabele, care apar doar pe aria Banat, Oltenia şi sud-estul Transilvaniei, sînt într-adevăr dovada unei organizaţii politice româno-slave din perioada simbiozei care se întindea pe tot acest teritoriu şi ai cărui locuitori au fost eliberaţi de stăpînirile de atunci. Dacă pecenegii ar fi făcut deosebirea între „sate libere şi sate aservite", le-ar fi dat o denumire pecenegă, nu sud-slavă.

Nu numai „întrajutorarea", ci şi luptele dintre voievozii din cele trei ţări române au contribuit la întărirea unităţii de limbă, dar, cunoscînd concepţiile medievale, ne îndoim că „războiul în sine punea ostaşilor întrebarea: de ce"? (p. 118). Întrebarea aceasta se putea pune în secolele XIX—XX, dar în nici un caz în evul mediu. În ceea ce priveşte păstoritul, „care a contribuit la formarea celui mai unitar grai" (p. 119), am arătat mai sus părerea unor specialişti competenţi.

Un fapt pozitiv a constituit în evul mediu unitatea economică a ţărilor române[14]. Aceasta s-a afirmat nu numai prin schimburile economice dintre cele trei principate, ci şi prin circulaţia de meşteşugari şi prin comerţul moldo-muntean. Braşovul devenise încă de atunci piaţa comună a celor trei principate şi schimburile se făceau, pe lîngă acest oraş, cu Bistriţa şi Sibiul. Credem că aceste oraşe pot fi completate cu Caransebeşul, care e amintit în treacăt de autor, dar în evul mediu a avut o intensă viaţă economică[15].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, din cauza războiului vamal şi a tendinţelor guvernelor din Budapesta, legăturile economice se reduc într-o mare măsură. Dar

---

[13] *Continuitate şi unitate în istoria medie a românilor*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 105—133.

[14] Radu Manolescu, *Unitatea economică a ţărilor române în evul mediu*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 134—152.

[15] Vezi, în acest sens, Ghidiu-Bălan, *Monografia oraşului Caransebeş*, Caransebeş, 1909, p. 314—317.

www.dacoromanica.ro

consecinţele nu întîrzie, prin închiderea întreprinderilor, sărăcie şi emigrări în România[16]. Toate dovedesc strînsa unitate economică a celor trei principate.

Mihai Viteazul reuşeşte să realizeze unitatea politică a ţărilor române, dar fără a o putea menţine. Pe lîngă lipsa unei baze economice durabile, a unei centralizări, la căderea lui a contribuit, desigur, şi faptul că accentul apărării l-a pus pe mercenari, în loc de a se baza pe armata naţională, care, mai ales în Transilvania, avînd în vedere tradiţiile de luptă anterioare, ar fi dat un rezultat bun[17].

Caracterul şi tendinţele revoluţiei de la 1848 în Transilvania sînt relevate în mod competent în studiul profesorului Miron Constantinescu[18]. Prin participarea largă a maselor populare, prin programul său, revoluţia de la 1848 a avut „caracterul unei revoluţii burghezo-democratice" (p. 221), fiind „ultima revoluţie pe plan european" (221). Prin eforturile unor revoluţionari români pentru unirea forţelor revoluţionare, aceştia se situează pe poziţiile marilor dascăli ai proletariatului, Marx şi Engels, care, în „Noua gazetă renană", îndemnau popoarele la unire împotriva reacţiunii europene (p. 217). Cît despre Avram Iancu, „i s-a impus această beligeranţă de către condiţiile obiective, a fost pus în situaţia de a o face" (p. 217). Revoluţia a avut un caracter antifeudal, dar şi naţional, „ambele existînd în acelaşi timp" (p. 221). Justă este caracterizarea programului lui Eftimie Murgu (p. 212), dar trebuie rectificat detaliul că adunarea de la Lugoj a avut loc la 15/27 iunie, nu la 3 mai. De asemenea, în urma noilor cercetări s-a demonstrat că Murgu a ajuns în tabăra lui Iancu din Munţii Apuseni, dar cei doi tribuni cu care a purtat tratativele i-au cerut un răgaz de o lună spre a-i da răspunsul.

Ion Şendrulescu, exclusiv pe baza materialului edit, sintetizează „lupta revoluţionarilor români pentru unitate în perioada 1849—1853". În fruntea acţiunii era Nicolae Bălcescu, care, împreună cu ceilalţi revoluţionari din exil, a militat în mod ferm pentru unitatea statală, pe cale diplomatică, cît şi prin unele periodice, ca „România viitoare", „Junimea română" şi „Republica română"[19].

Eugen Stănescu expune rezultatul cercetărilor d-sale privitoare la evoluţia conştiinţei de unitate teritorială în lumina denumirilor interne[20]. Se face o amplă cercetare asupra genezei noţiunii de „România", examinîndu-se denumirea în presa internă la revoluţionarii paşoptişti, la cronicari, la istoricii greci Dimitrie Philippide şi Dionisie Fotino. Din studierea lor rezultă că procesul dintre 1839 şi 1859, cînd se încetăţeneşte termenul de România, „este rezultatul unei geneze îndelungate, ale cărei premise se pot înregistra cu mult înainte" (p. 242). Atragem atenţia şi asupra termenului de „Moldo-România", folosit îndeosebi de revoluţionarii din Banat.

Unirea Principatelor constituie o etapă importantă în lupta poporului român pentru realizarea unităţii la care românii din Transilvania şi Banat participă cu tot entuziasmul. De acum încolo, lupta se va duce pe două planuri: cultural şi politic. Ceea ce trebuie menţionat e faptul că iniţiativele românilor supuşi vor găsi un larg ecou şi sprijin la fraţii lor liberi.

Din punct de vedere politic, activitatea românilor se poate urmări din mai multe studii, care se completează, dîndu-ne o imagine documentată asupra premiselor marelui act de la Alba-Iulia.

---

[16] Carol Göllner, *Relaţiile economice dintre Transilvania şi vechea Românie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 255—264.

[17] I. Ionaşcu, *Mihai Viteazul şi unitatea ţărilor române*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 153—185.

[18] Miron Constantinescu, *Lupta naţională şi socială a românilor din Transilvania în 1848*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 209—222.

[19] *Unitate şi continuitate...*, p. 223—236.

[20] *Geneza noţiunii de „România". Evoluţia conştiinţei de unitate teritorială în lumina denumirilor interne*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 237—254.

www.dacoromanica.ro

În decursul luptelor pentru cîştigarea drepturilor, începînd de la petiţiile lui I. Inochentie Micu din 1743 şi 1744, trecînd pe la Supplex Libellus Valachorum din 1791, la Petiţia generală din 25 februarie 1849, cu cît burghezia română din Transilvania se dezvoltă, cu atît lupta devine mai ascuţită şi programul politic mai precis [21]. Aspiraţiile politice ale românilor supuşi Imperiului austro-ungar sînt concretizate în două lucrări de mare valoare. E vorba de studiul lui Al. Papiu-Ilarian din 1861 *Independenţa constituţională a Transilvaniei*, publicat ca un protest la adresele Dietei maghiare către împărat care pretindeau unirea Transilvaniei cu Ungaria în baza dreptului istoric (p. 277). Papiu-Ilarian demonstrează atît din punct de vedere istoric, cît şi juridic dreptul la independenţă al Transilvaniei (p. 276—282).

Programul politic mai este concretizat şi în conferinţa naţională de la Sibiu din 1881 în Memorandumul din 1892, iar teoretizarea se află expusă pe larg în „Replica" din 1892, care constituia o documentată argumentare asupra unităţii poporului român şi proclama cu tărie necesitatea eliberării popoarelor supuse de Ungaria (români, croaţi, sîrbi şi slovaci, p. 272—273). Urmărind programele politice ale românilor supuşi, rezultă evoluţia concepţiilor, de la pretenţia „repunerii" în drepturi istorice ca fiind cel mai vechi popor stăpîn al pămîntului ce-l locuiau şi pînă la a pretinde dreptul de autodeterminare şi, în consecinţă realizarea unităţii statale. De fapt, Papiu-Ilarian nu făcea decît să sintetizeze aspiraţiile politice ale poporului român care au fost ridicate şi de alţii înaintea lui. Ideea unui congres al tuturor românilor din imperiu a fost afirmată în repetate rînduri de Andrei Mocioni, de Mihai Eminescu, Andrei Şaguna ş. a. Iar cît priveşte dezvoltarea drepturilor juridice şi istorice asupra pămîntului locuit de români, cu ocazia promulgării dualismului au fost pe larg tratate şi de istoricul Vasile Maniu (*Unitatea latină sau cauza română în procesul naţionalităţilor din punctul de vedere istoric, juridic şi politic*, Bucureşti, 1867, şi *La mission de l'Occident latin dans l'Orient de l'Europe*, Paris, 1869).

Programul politic este continuat după „Replică" prin hotărîrea Partidului Naţional de a reintra în viaţa parlamentară a Ungariei [22]. Noul program cerea recunoaşterea individualităţii politice a poporului român şi asigurarea dezvoltării sale naţionale (p. 98). La realizarea acestui deziderat nu se putea ajunge decît prin o deplină autonomie a cercurilor şi comunelor locuite de români (98). Se reînviau, în altă formă, propunerile făcute de Vincenţiu Babeş şi Svetozov Miletici în proiectul de lege din 1867, care n-au fost luate în seamă de guvernul de atunci.

Dar, pe lîngă această grupare, mai era una, aceea a mişcării federative, a Austriei mari, al cărei teoretician era Aurel C. Popovici şi la care aderaseră şi unii fruntaşi români, ca Alexandru Vaida-Voievod şi Teodor Mihali (p. 108—109). Tineretul grupat în jurul „Tribunei" din Arad a combătut această teză prin recenzia lui Vasile Goldiş şi articolele lui Ilarie Chendi.

După regruparea Partidului Naţional, în preajma izbucnirii primului război mondial, cît şi în timpul neutralităţii, se remarcă tratativele lui Tisza cu fruntaşii Partidului Naţional Român şi cu cercurile clericale, tratative care nu vor duce la nici un rezultat, deoarece Tisza nu era dispus să facă vreo concesie importantă şi, din această cauză, se va servi de unelte ca mitropolitul Vasile Mangra, Burdea de la Caransebeş sau profesorul Iosif Siegescu (114). Ei nu erau „renegaţi", cum îi numeşte C. Nuţu, ci mai degrabă unelte conştiente sau oportunişti. După intervenţia României, guvernul Tisza ia fel de fel de măsuri de oprimare, care vor adînci nemulţumirile românilor supuşi. Aceasta cu atît mai mult cu cît şi coaliţia formată împotriva guvernului Tisza (care cuprindea partidele independent, radical şi democrat) a militat pentru soluţionarea problemelor naţionalităţilor tot în cadrul statului

[21] Constantin Nuţu şi G.D. Iscru, *Continuitate, unitate, libertate naţională în programele politice ale românilor din Transilvania*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 265—285.

[22] C. Nuţu, *Noul activism şi lupta pentru unitatea de stat* (1905—1918), în *Desăvîrşirea unificării statului naţional român...*, p. 88—138.

www.dacoromanica.ro

maghiar (p. 136). Aceasta va duce la marile acțiuni din 1918, care vor constitui etapa finală a luptei de unitate statală.

E demnă de remarcat unitatea de vedere în marile probleme politice între românii din Transilvania și cei din țara liberă. Patenta din 26 februarie 1861 a fost privită „cu bunăvoință" de unii români din principate, deoarece prin ea se dădea posibilitatea afirmării naționale a românilor supuși. În schimb, încheierea pactului dualist a fost primită cu răceală de presa din țara liberă [23]. Telegrama oficială, protocolară de felicitare trimisă de Ion Ghica contelui Andrassy a stîrnit un val de protest în parlament, iar M. Kogălniceanu a făcut celebra interpelare din 14/26 martie care „dovedea împotrivirea românici față de încheierea pactului austro-ungar" (p. 302). Aceasta se adeverea și prin atitudinea ziarelor oficioase „Românul" și „Perseverența". Un grup de intelectuali, printre care Alexandru Candiano, B.P. Hasdeu, dr. Carol Davila și Ioan A. Geanoglu, va merge în Transilvania spre a lua contact direct cu realitățile de acolo în urma proclamării dualismului (p. 304).

Atît burghezia cît și mișcarea muncitorească din România liberă au susținut „cauza românilor de peste munți, au justificat continuitatea și drepturile românilor asupra acestui teritoriu, au militat pentru unitatea politică a poporului român" [24].

Concomitent, în Transilvania mișcarea socialistă ia un mare avînt îndeosebi după înființarea secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria. Cei mai mulți membri erau recrutați din rîndul minerilor, dar erau puternice organizații și la sate, precum și în centrele urbane.

Mișcarea muncitorească din Transilvania a avut intense legături cu cea din România, care s-au manifestat „nu numai pe planul social, al întăririi conștiinței de clasă, ci și pe planul luptei de eliberare națională, contribuind la consolidarea unității de stat a poporului nostru" [25]. La 5 mai 1918 se întrunește la IX-lea congres social-democrat român, ce „reafirmă existența dublului jug, social și național, care se exercita asupra muncitorilor și țăranilor români" (p. 280). Încă din luna decembrie 1917, prin pana lui Emil Isac, socialiștii români cereau Partidului Național să intre în acțiune, iar la 6 octombrie 1918 are loc primul contact cu reprezentanții P. N. R. (p. 293). La congresul general al P. S. D. U., poziția social-democrației maghiare era limitată, întrucît milita pentru menținerea „integrității teritoriale" a Ungariei (297). Dar, în aceeași zi, muncitorii români de la uzinele Csepel se întrunesc și pretind dreptul de „liberă dispunere", adică de autodeterminare (p. 298). Prin această hotărîre, ca și prin inițiativa formării Consiliului Național Român, „socialiștii români au premers burgheziei, iar în multe privințe au ajuns mai departe în formularea revendicărilor, situîndu-se pe o poziție mai radicală, creînd condiții politice mai prielnice pentru realizarea năzuințelor populare" (p. 298). După formarea Consiliului Național Român, în care socialiștii au avut inițiativa, încă de la începutul lunii noiembrie 1918, social-democrații puneau problema necesității convocării unei „mari adunări naționale" în care să fie consultat poporul român (p. 305). Declarația de unire de la Alba-Iulia a fost alcătuită „într-un spirit mult mai înaintat decît doreau vîrfurile burgheziei și ale moșierimii din vechea Românie și din Transilvania" numai datorită socialiștilor (p. 314). Rolul pozitiv avut de mișcarea socialistă la Alba-Iulia e confirmat, într-un interviu de mai tîrziu (1931), și de Vasile Goldiș. Era bine dacă autorul ar fi arătat în cîteva cuvinte și antecedentele colaborării mișcării muncitorești cu P. N. R., precum și rolul important al sfaturilor muncitorești, unele foarte puternice, cum era cel de la Reșița sau din Petroșani.

---

[23] Vasile Maciu, *România și pactul dualist austro-ungar din 1867*, în *Unitate și continuitate...*, p. 287—314.

[24] C. Corbu, *Poziția socialiștilor din vechea Românie față de problema unității politice a poporului român la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în *Unitate și continuitate...*, p. 314—322.

[25] Al. Porțeanu, *Mișcarea muncitorească și socialistă din Transilvania pentru unire*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 268—315.

www.dacoromanica.ro

Acțiunea pentru unire desfășurată în România liberă a fost mai intensă decît în Transilvania, întrucît nu era opreliștea guvernelor habsburgice. Aceasta se poate urmări din cele două studii semnate de I. Gheorghiu [26], cu un conținut asemănător și în mare parte cu aceleași fraze. Nu sîntem de acord cu acest sistem, care scade nivelul științific al lucrărilor respective și diminuează prestigiul autorului.

Deși guvernele României nu puteau acționa în mod oficial pentru realizarea unității statale, presa, mișcarea socialistă și oameni politici burghezi marcanți au întreprins numeroase acțiuni care au trezit nemulțumiri la Budapesta, ca și la Viena (p. 146). Mișcarea socialistă urmărea ca, o dată cu realizarea unității, să se înlăture și regimul burghezo-moșieresc. Dintre intelectuali și oameni politici au militat în mod activ pentru realizarea unității: Petre Grădișteanu, Take Ionescu, profesorul Ion Ursu, apoi profesorul Gh. Secășanu, care în 1882 împreună cu C. A. Rosetti, înființează societatea „Carpați", iar mai tîrziu împreună cu Gh. Ocășanu întocmesc faimoasa proclamație ca răspuns la înființarea societății „Emke" din Cluj, proclamație care le aduce expulzarea (p. 149—153). În perioada neutralității, regele constituia o piedică pentru intervenția alături de Antantă (p.155), deși marea majoritate a intelectualilor români, în frunte cu Nicolae Iorga, Nicolae Filipescu, N. Titulescu și mulți alții, la care se adăugau și ardelenii Vasile Lucaciu, Oct. Goga, profesorul Simion Mîndrescu, Vasile Stoica și alții, militau, în cadrul „Ligii culturale", prin presă și mitinguri pentru intrarea în război contra puterilor centrale. Foarte just remarcă autorul că „scopul participării României la războiul mondial era deosebit de acela al marilor puteri", deoarece România urmărea să-și realizeze unitatea statală, iar nu să facă „cotropiri și anexiuni teritoriale" străine.

După intrarea în război a României și îndeosebi după retragerea în Moldova pleacă în capitalele Antantei intelectuali spre a susține pe cale semioficială cauza unității române [27]. Ceea ce caracterizează emigrația română este faptul că celelalte emigrații (polonă, cehă) nu aveau în sprijinul lor un stat național (p. 165) și, în al doilea rînd, între activitatea emigrației și guvern au fost, chiar în clipele grele din 1917—1918, legături strînse. În lagărul de la Darnița, prizonierii din Ardeal, Banat și Bucovina se înscriu ca voluntari pentru armata română (p. 167).

În aprilie 1917 pleacă o delegație, în frunte cu Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, în Statele Unite, unde au desfășurat o activitate intensă pentru cauza română (168—171). La Londra se înființează „Societatea anglo-română", iar la Roma emigrația română participă la Congresul naționalităților din monarhia austro-ungară, care s-a întrunit în 8—10 aprilie 1918 (p. 179—180). La Paris, în 30 aprilie 1918 se pun bazele „Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina", sub președinția savantului Traian Vuia, care își intensifică activitatea după sosirea lui Take Ionescu (iulie 1918). La cîteva zile după sosirea lui Octavian Goga și Sever Bocu se constituie Consiliul național al unității române, care va fi recunoscut treptat și de către guvernele aliate și va desfășura o intensă activitate pînă în vara anului 1919 (p. 192).

În ceea ce privește condițiile internaționale în care s-a desfășurat mișcarea pentru unire, acestea se caracterizează în primul rînd prin instaurarea dictaturii proletariatului în Rusia (7 noiembrie 1917), care va avea o mare influență asupra mersului războiului și asupra mișcării de eliberare din țările din răsăritul Europei, căci, „cu toate restricțiile impuse prizonierilor

---

[26] Ion Gheorghiu, *Acțiuni pentru unirea Transilvaniei înainte de intrarea României în primul război mondial*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 146—163, și *România și unirea Transilvaniei în 1914—1919*", în *Unitate și continuitate...*, p. 323—343.

[27] I. Gheorghiu și C. Nuțu, *Activitatea românilor din Transilvania și din vechea Românie peste hotare*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 164—199.

www.dacoromanica.ro

care se înapoiau din Rusia de reacțiunea germană și austro-ungară, germenul spiritului revoluționar n-a putut fi anihilat" [28].

La rîndul lor, mișcările revoluționare din Europa centrală au ajutat Republica sovietică în luptele purtate în decursul anului 1918 (p. 220).

Situația militară și politică din timpul războiului se completează cu unele știri politice și militare culese din arhivele Vienei, care se extind și asupra unor orașe ca Brăila și Suceava [29].

În ceea ce privește desfășurarea luptelor pentru realizarea unității statale, trebuie relevate unele caracteristici: în primul rînd, faptul de ordin internațional, că victoriile armatei române din Moldova au constituit „principalele succese ale Antantei din anul 1917" [30] și că „victoriile obținute la Mărăști, Mărășești și Oituz au întruchipat uriașa voință a întregului nostru popor, care și-a strîns toate forțele pentru apărarea libertății, pentru desăvîrșirea unității politice" (p. 371). De fapt, studiul colonelului Cupșa cuprinde un istoric al armatei române începînd cu Iancu de Hunedoara, continuînd cu Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și formarea armatei române moderne din 1830, care își va dovedi vitejia prin cucerirea independenței în 1877.

Ultimul moment important din istoria armatei române îl constituie participarea la înfrîngerea Germaniei fasciste și a Ungariei hortiste și e bine să reproducem datele pe care le dă autorul, spre a fi cunoscute de cît mai mulți: „De la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945 trupele române au luptat alături de trupele sovietice timp de 260 de zile, au străbătut prin luptă peste 1 000 km, din Transilvania pînă la Boemia, au cucerit 17 masivi muntoși pe timp de iarnă, cu temperaturi scăzute, cu zăpezi mari, în regiuni lipsite de localități și adăposturi, au forțat 12 cursuri mari de apă, au eliberat 3 831 de localități, dintre care 53 de orașe, au participat la eliberarea marilor orașe: Cluj, Oradea, Debrețin, Budapesta, Banska Bistrica și Bratislava, au capturat peste 117 000 de prizonieri și au provocat trupelor fasciste mari pierderi în material tehnic și efective. Efectivul total participant la război din partea României depășește 538 000 de oameni" (p. 378—9).

Un rol de seamă în destrămarea monarhiei dualiste l-au avut țăranii. Prin alungarea notarilor, jandarmilor, pretorilor, nerecunoașterea autorității comitatense și înființarea în toate satele a consiliilor și gărzilor naționale, putem afirma că încă din luna noiembrie 1918, deci înainte de Alba-Iulia, țăranii au procedat la dezagregarea aparatului administrativ [31]. Într-un articol, necunoscut autorilor [32], am arătat mișcările țărănești care au avut loc la Talpoș, Șepreuș, Aleșd și caracterul lor. După izbucnirea războiului, țărănimea, pe lîngă tributul de sînge (între 1914—1918 au fost mobilizați 468 239 de țărani și muncitori români), a fost supusă și la multe șicane, care i-au mărit nemulțumirea. Un mare număr de țărani a fost nevoit să lucreze forțat pe marile moșii din interiorul Ungariei pentru asigurarea producției agricole (p. 228). Spre a împiedica cumpărarea pămînturilor de către români, încă din 1917 s-a stabilit că nimeni nu poate cumpăra vreo proprietate agricolă fără aprobarea Ministerului Agriculturii (p. 228).

De aceea, încă din timpul luptelor, soldații români și ai celorlalte naționalități din imperiu dezertează în masă, iar după intervenția României țăranii din sudul Transilvaniei s-au solidarizat cu trupele române (p. 232).

[28] C. Nuțu, *Condițiile internaționale în care se desfășoară mișcarea pentru unirea Transilvaniei cu România*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 220.

[29] Constantin C. Giurescu, *România și primul război mondial. Știri noi din arhivele Vienei*, în *Unitate și continuitate...*, p. 345—357.

[30] Colonel I. Cupșa, *Armata română în lupta pentru libertate, independență și unitate politică*, în *Unitate și continuitate...*, p. 359—380.

[31] V. Popeangă și I. Kovács, *Lupta țărănimii din Transilvania pentru unirea cu România*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 222—267.

[32] *Aspecte ale colaborării P.N.R. din Transilvania cu mișcarea muncitorească*, în „Studii", 1968, nr. 1.

www.dacoromanica.ro

Răscoalele țărănești au cuprins tot Banatul, o mare parte din Arad și Bihor, Munții Apuseni, Cîmpia Ardeleană, Țara Oltului, comitatul Hunedoarei și multe sate din secuime. În aceste răscoale, țăranii români au luptat alături de cei maghiari, sîrbi și germani împotriva marilor proprietari, industriași și comercianți. În locul autorităților alungate, țăranii instituie consiliile naționale și introduc limba română în administrație și, în unele locuri, chiar în justiție (p. 262). La adunarea de la Alba-Iulia au participat un mare număr de fruntași ai țăranilor, dintre care amintim pe Avram Borcuția din Șicula și Uroș Păteanu din Nădlac (p. 266—7).

Autorii iau multe informații, privitoare la mișcările țărănești, din chestionarul întocmit de profesorul Nicolae Ilieșiu care se află la Muzeul din Timișoara. Cunoaștem acel material și ne îndoim de exactitatea lui științifică. În primul rînd, Ilieșiu a adunat datele privitoare la mișcările țărănești și la participarea la evenimentele din 1918 cam după cincisprezece ani, cînd evenimentele puteau fi relatate sub prisma anumitor interese. În al doilea rînd, informațiile nici nu au fost culese personal, ci, a fost întocmit un „chestionar", cu un număr de întrebări, care s-a trimis în fiecare comună și fiecare a răspuns după amintiri, iar nu după datele ce existau în actele oficiale.

Interpretări noi, bazate și pe bogatul material arhivistic inedit, dar și pe o seamă de lucrări apărute în străinătate și puțin utilizate și istoriografia română, aduce prof. univ. Miron Constantinescu [33]. Concluziile la care ajunge sînt: „În primul rînd e necesar să subliniem faptul că inițiativa istorică a chemării la acțiunea pentru eliberarea națională și socială pentru unire a Partidului Național Român a aparținut în Decembrie 1917 partidului muncitorilor români. Prin pana lui Emil Isac, «Adevărul» a criticat lipsa de curaj și tăcerea conducătorilor Partidului Național Român" (p. 366). În al doilea rînd: „În entuziasmul ei, țărănimea română a proclamat în comune și sate unirea cu România încă înainte de adunarea de la Alba-Iulia, prin alungarea vechilor organe administrative, introducerea limbii române în școli și administrație" (p. 363).

Consiliul Național Român a luat ființă în urma inițiativei Comitetului Central al P. S. D. U. (p. 366). „În cadrul Consiliului Național Român Central, alături de social-democrați, poziția mai avansată au reprezentat-o V. Goldiș, Aurel Lazăr și Ion Suciu" (p. 373). Unirea Transilvaniei este „principalul rezultat al luptelor revoluționare din toamna anului 1918" (p. 413).

În ceea ce privește Republica autonomă bănățeană, autorul arată că „n-a satisfăcut năzuințele maselor revoluționare, a încercat să fărîmițeze acțiunea de unire a românilor", deoarece „tendința populației românești de a se uni cu România nu putea fi împiedicată prin soluții diversioniste" (p. 406—7).

Sîntem întru totul de acord cu aceste noi interpretări, dar avem unele mici rezerve îndeosebi în ceea ce privește pe Vasile Goldiș. Astfel, precizările apărute în ziarul „Românul" (a. 1918, nr. 15, 13/27 noiembrie, p. 1) privitoare la dezideratele mișcării muncitorești au fost impuse Consiliului Național Român de către Partidul Social-Democrat în urma ședinței din 25 noiembrie și „Românul" le-a publicat în calitatea lui de oficios al Consiliului Național Român (p. 374). Episcopul I. I. Pap a cerut lui Miron Cristea și bisericii în general să-și fixeze poziția față de Consiliul Național Român, deoarece, în urma morții lui Mangra, el gira afacerile mitropoliei din Sibiu, era deci capul bisericii ortodoxe din Ungaria. De altfel, același lucru l-a făcut și biserica greco-catolică, unde Goldiș nu mai era „secretar consistorial" (p. 379).

Banatul a trecut sub administrația maghiară încă din 1860, iar nu „pe baza compromisului încheiat în 1867" (p. 405). Nu știm ca între reprezentanții Consiliului popular bănățean să fi fost și români (p. 406).

[33] Miron Constantinescu, *Actul unirii. 1 Decembrie 1918*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 353—424.

www.dacoromanica.ro

După hotărîrea de unire, la 8 ianuarie 1919[34], Consiliul național săsesc se întrunește la Mediaș, pronunțîndu-se ,,răspicat" pentru unirea Transilvaniei cu România (p. 446), iar populația germană din Banat, după adunarea din 10 August 1919, ,,prezintă Consiliului Dirigent prin delegații ei, o rezoluție în sensul unirii cu România" (p. 450). La Tîrgu-Mureș s-a înființat un ,,Consiliu național maghiar", sub președinția profesorului Antalffy Endre, care a acceptat ,,recunoașterea statelor naționale formate sau în formare" (p. 434).

★

Un mare rol în desăvîrșirea unității statale l-a avut dezvoltarea culturală unitară a poporului român. După înfrîngerea revoluției de la 1848—1849, noua clasă, burghezia, în ascensiunea ei, își canalizează aspirațiile spre ideologia și cultura națională, pe care o folosește ca armă de luptă pentru realizarea unității statale. V. Curticăpeanu ne-a dat două studii și o carte de sinteză în care se relevă lupta pentru unire prin această nouă prismă, a culturii[35].

Germenul marilor asociații culturale de mai tîrziu îl constituie modestele societăți de lectură organizate pe lîngă gimnaziile, pedagogiile și teologiile române, precum și pe lîngă catedrele de limbă română de la gimnaziile maghiare. Asemenea asociații ,,de lectură" apar pe lîngă gimnaziile din Oradea Mare (1851), Satu Mare (1859), Cluj (1860), Baia Mare (1869), Năsăud (1870). Aceste societăți se completează cu cele ale studenților de la pedagogiile și teologiile din Arad (1867), Caransebeș, (1869), Blaj (1864), Gherla (1869) și Zalău. După înființarea Universității din Cluj, studenții români se organizează în societatea ,,Iulia", interzisa ulterior de stăpînire[36]. Burghezia română simțea nevoia să se constituie în ,,reuniuni de lectură și cînt" în care, pe lîngă intelectuali, un rol de frunte îl aveau meseriașii și comercianții. Cea mai veche ,,reuniune" menționată documentar este cea din Lugoj (1848), continuată în Banat de cele din Caransebeș (1863), Timișoara (1872), Oravița (1873) și Reșița. În Transilvania apar reuniuni asemănătoare la Brașov (Casina înființată la 1835), Cluj (1860), Sibiu (1860). La acestea se adaugă numeroasele asociații profesionale ca : a sodalilor (calfelor) din Cluj și Sibiu, a meseriașilor din orașele bănățene și transilvănene, a învățătorilor organizați pe dieceze etc. Pe lîngă aceste ,,mici fortărețe ale renașterii naționale românești", apar și societățile care se extind pe o arie mai vastă de activitate, adică pe cîte un ținut. Încă din 1861 ia ființă ,,Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș", iar în anul următor (1862) ,,Asociația națională ardeană pentru cultura și conversarea poporului român", care a avut o activitate meritorie, pe lîngă unificarea ortografiei și reînvierea trecutului glorios al poporului român[37].

Dar unitatea de acțiune a românilor din monarhie a fost realizată de ,,Asociația pentru cultura poporului român din Transilvania", care în curînd devine ,,centrul vieții culturale românești din monarhie", polarizînd întreaga viață culturală și întreținînd legături apropiate cu marile societăți din România liberă. ,,Astra" înființează pe tot teritoriul locuit de români așa-zisele ,,despărțăminte", extinzîndu-și activitatea pînă în 1914 în 3 500 de orașe și sate, organizate în 87 de ,,despărțăminte". Aceasta însemna o forță extraordinară care înființa biblioteci populare, trimitea ziare și organiza conferințe pînă în cele mai îndepărtate cătune locuite de români. Adunările generale ale ,,Astrei", care aveau loc în fiecare an în alt oraș, constituiau ,,adevărate congrese naționale", impunătoare manifestații, nu numai culturale, ci și politice, ale poporului subjugat. Impresionantă a fost adunarea generală de la Blaj din 1911

[34] L. Bányai și C. Göllner, *Poziția naționalităților față de unire*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 426—452.

[35] *Mișcarea culturală română pentru unirea din 1918*, București, 1968; *Cultura în sprijinul unității de stat*, în *Desăvîrșirea unificării statului național român...*, p. 316—317; *Oglindirea procesului de unitate național-politică a românilor în istoriografia modernă*, în *Unitate și continuitate...*, p. 381—395.

[36] *Mișcarea culturală...*, p. 23—42.

[37] *Ibidem*, p. 43—58.

www.dacoromanica.ro

cu ocazia semicentenarului înființării, care s-a transformat într-o uriașă manifestație a unității culturale române, participînd pe lîngă cei 30 000 de țărani, în frunte cu cărturarii din toate părțile teritoriului român, și un mare număr de intelectuali din țara liberă, între care marele scriitor I.L. Caragiale și istoricul Nicolae Iorga[38].

Studenții români de la universitățile din Viena și Budapesta au pus bazele societăților „Petru Maior" (Budapesta, 1862) și „România jună" (Viena, 1871). Studenții de la societatea „Petru Maior" înființează la 1902 revista „Luceafărul", care urmărea unificarea literară a tuturor românilor și avea o orientare realist-populară. De la societatea „România jună" a pornit ideea unirii studenților din toate provinciile române, ce s-a manifestat puternic cu ocazia serbărilor de la Putna[39].

Românii din țara liberă răspund cu mult entuziasm la „sprijinul" cerut de frații lor robiți. Drept răspuns la inaugurarea dualismului, în ziua de 3/15 mai 1867, un mare număr de intelectuali și studenți înființează societatea „Transilvania". Scopul societății era de a ajuta pe studenții din ținuturile ocupate a-și completa studiile în țară sau străinătate. Mai tîrziu, va înființa burse și pentru formarea meseriașilor și va ajuta școlile și societățile din teritoriul ocupat[40].

Tot într-o zi de mare însemnătate pentru poporul român, la 24 ianuarie 1891, își începe activitatea „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor", care a mobilizat masele în jurul principiului unității politice. Ajungînd la circa 60 de filiale în țară și în marile orașe din apusul Europei, Liga publică Memoriul studenților privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria, iar mai tîrziu tipărește „Replica" studențimii române. După izbucnirea primului război mondial, Liga își transformă denumirea în „Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor" și militează cu hotărîre pentru realizarea unității politice a poporului român[41]. Un prețios auxiliar al ligii a fost Universitatea populară „N. Iorga" de la Vălenii de Munte, întemeiată de marele cărturar încă din 1908. Această instituție „a constituit un minunat refugiu pentru ardelenii asupriți și împiedicați să țină contactul viu" cu evenimentele culturale din România liberă[42].

Dar cea mai importantă instituție care va milita pe un plan cultural-științific vast și unitar pentru realizarea unității politice va fi Academia Română. În curînd, Societatea literară, care în 1867 va deveni Societatea Academică, iar după cucerirea independenței de stat, Academia Română, devine centrul cultural cel mai de seamă al tuturor românilor. Toate instituțiile culturale din Transilvania adoptă ortografia Academiei și intră în legătură cu ea. La rîndu-i, Academia acordă burse studenților și trimite ajutoare școlilor și instituțiilor culturale din ținuturile ocupate. Ca răspuns la acțiunea memorandiștilor, Academia alege în 1893 pe George Barițiu în funcția de președinte, iar la 27 mai 1894 lansează apelul către toate societățile culturale din lume privitor la persecuțiile românilor din Transilvania și Ungaria[43].

Sfîrșitul luptelor cultural-politice e încununat de marele act al unirii de la Alba-Iulia, unde au fost prezenți delegații tuturor societăților culturale din Transilvania și Banat.

Tot pe planul unității culturale e relevată de autor noua orientare a istoriografiei române reprezentată de cei mai de seamă ideologi ai revoluției din 1848 : Mihai Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Alexandru Papiu-Ilarian, Simion Bărnuțiu, George Barițiu și August Treboniu Laurian. Noua istoriografie era concepută pe alte baze, urmărind „să oglindească trecutul întregului popor român și să servească totodată ca armă de luptă în făurirea noilor idealuri"[44]. Aceș-

[38] *Ibidem*, p. 59—139.
[39] *Ibidem*, p. 140—162.
[40] *Ibidem*, p. 194—208.
[41] *Ibidem*, p. 209—217.
[42] *Ibidem*, p. 229.
[43] *Ibidem*, p. 239.
[44] V. Curticăpeanu, *Oglindirea procesului de unitate național-politică a românilor în istoriografia modernă*, în *Unitate și continuitate...*, p. 383.

www.dacoromanica.ro

tia sînt urmaţi de Alexandru D. Xenopol, care realizează prima istorie naţională românească ,,la nivelul ştiinţei istorice europene", apoi Nicolae Iorga, ,,cel mai pasionat cercetător al trecutului Transilvaniei între anii 1900—1918", şi Nicolae Densuşianu, neobositul culegător de documente din arhivele Transilvaniei şi Ungariei. În perioada premergătoare anului 1918, istoriografia română ,,are un caracter ofensiv şi polemic, ceea ce exprimă idealurile neîmplinite ale poporului român"[45].

Din dorinţa de a veni în ajutorul autorului la o nouă ediţie a cărţii *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918* facem unele rectificări care nu împietează asupra valorii ansamblului lucrării. Dimitrie Ţichindeal nu a fost ,,primul director al preparandiei din Oradea", ci a fost catihet la preparandia din Arad. De altfel, în acea vreme preparandia din Arad nu avea ,,director", ci ,,senior" (p. 48). La p. 52 e, desigur, o scăpare de tipar, fiind vorba de fruntaşul din Zărand, Sigismund Borlea, deputat în Dietă, iar nu ,,Balea".

Printre intelectualii care se întruneau ,,prin deceniul al doilea al secolului" la parohul Teodori (nu Teodosi !) din Pesta, nu putea fi în nici un caz Paul Iorgovici (p. 141). Numele fruntaşului ardelean este Anania Trîmbiţaş, nu ,,Antoniu" (p. 148). Victor Vlad Delamarina nu a frecventat ,,Societatea Petru Maior", deoarece după ce a fost eliminat din gimnaziul din Lugoj a trecut în vechea Românie (p. 145).

Ca o completare, ţinem să subliniem de ce în fruntea oraşelor care s-au grăbit să prevadă fonduri încă din 1867 pentru ajutorarea studenţilor din monarhie se afla oraşul Galaţi (p. 199). În acest oraş, în acea vreme era primar revoluţionarul transilvănean Mantu Rufu, colaborator al lui Timotei Cipariu şi al lui Eftimie Murgu; după înăbuşirea revoluţiei, fiind tînăr, s-a refugiat în principate, ajungînd primarul oraşului Galaţi, şi în această calitate va continua acţiunea de ajutorare culturală a studenţilor lipsiţi de mijloace din Austro-Ungaria.

★

Seria monografiilor privitoare la unire trebuie completată cu cele două cărţi de sinteză, mai mici, dar foarte folositoare, făcute pentru acei ce vor să se intereseze în mod general de felul în care a decurs actul de la 1 Decembrie 1918 şi apărute în Editura politică[46] şi Editura Meridiane[47].

Premisele creării statului naţional român se află încă din evul mediu, cînd, ,,în ciuda separării lor teritoriale, cele trei state feudale româneşti şi-au păstrat limba, obiceiurile şi legăturile pe toate tărîmurile"[48]. Unitatea lor poate fi urmărită în scrierile cronicarilor, care, prin ,,ideile ce le-au expus, au creat premisele ideii politice de unire a tuturor românilor" (p. 8), apoi prin circulaţia cărţilor religioase şi prin interesele comune împotriva pericolului invaziei otomane (p. 10). După unirea realizată de Mihai Viteazul în secolul al XVII-lea, ,,planurile de unire devin o preocupare constantă" (p. 14). ,,Conştiinţa naţională se va afirma tot mai puternic în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în deosebi în secolul al XIX-lea, în condiţiile apariţiei şi, respectiv, dezvoltării relaţiilor capitaliste, ale formării naţiunii române" (p. 15). Răscoala de sub conducerea lui Horia, istoricii şi gramaticii din Şcoala ardeleană, memoriul-manifest din 1791, Supplex Libellus Valachorum, răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, Societatea secretă ,,Constituţia" din Lugoj, gruparea condusă de Ion Cîmpineanu, mişcarea revoluţionară din 1840, Societatea ,,Frăţia" din 1843 şi activitatea lui Mihail Kogălniceanu în Moldova constituie etape importante, care au culminat cu revoluţia burghezo-democrată din 1848, cînd tendinţa de unire este împiedicată de înăbuşirea revoluţiei. Lupta pentru unire

[45] *Ibidem*, p. 394.
[46] I. Gheorghiu şi C. Nuţu, *Adunarea naţională de la Alba-Iulia*, Bucureşti, 1968, Editura politică, 125 p.
[47] V. Netea, *Réunion de la Transylvanie à la Roumanie*, Bucureşti, 1968, Editions Meridianes, 67 p.
[48] I. Gheorghiu şi C. Nuţu, *op. cit.*, p. 6.

www.dacoromanica.ro

e continuată de revoluționarii din exil și ideea începe să fie acceptată de cercurile politice europene (p. 28). O nouă etapă o constituie unirea Moldovei și Țării Românești din 1859, care are un ecou puternic în Transilvania (p. 31).

După constituirea statului național român acțiunile pentru eliberarea Transilvaniei se intensifică. Printre mijloacele de luptă erau: presa, asociațiile culturale, Academia, cele două partide ale burgheziei române din Banat și Transilvania și îndeosebi mișcarea muncitorească, care încă din 1868 și-a însușit principiile autodeterminării popoarelor (p. 37).

Mișcarea memorandistă a constituit un moment important al luptei românilor pentru realizarea unității, mai ales prin acțiunile de solidarizare a opiniei publice din România. Consecința improcesuării și condamnării memorandiștilor e congresul naționalităților din Ungaria din 1895, cînd se stabilește un program comun de acțiune (p. 56).

La începutul secolului al XX-lea, acțiunea pentru realizarea unității e continuată cu multă intensitate prin ziarul „Tribuna" din Arad, în jurul căreia erau grupați așa-zișii „tineri oțeliți", prin serbările de la Sibiu din 1905 și de la București din 1906. La acestea trebuie adăugate două evenimente importante care s-au produs în 1905; înființarea ziarului socialist „Adevărul", organ al secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria, și hotărîrea Partidului Național Român de a renunța la politica de pasivitate.

Lupta pentru unirea Transilvaniei cu România în condițiile primului război mondial, declarația de autodeterminare a poporului român rostită în parlamentul din Budapesta, cît și în adunarea de la uzinele Csepel, au dus la crearea Consiliului Național Român, care organizează adunarea de la Alba-Iulia unde s-a proclamat unirea. Și aici se relevă mișcările țărănești, care „au avut rolul cel mai important în înlăturarea de la conducere a vechilor autorități, ușurînd astfel preluarea puterii de către consiliile naționale" (p. 106).

Deși clasele stăpînitoare din România au menținut regimul burghezo-moșieresc defavorabil maselor populare, totuși, unirea „a creat condiții mai favorabile pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor progresiste ale societății, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei muncitoare" (p. 123).

Era bine dacă autorii se puneau la curent cu unele cercetări în legătură cu revoluția de la 1848/1949. Atunci n-ar fi afirmat că „populația din Budapesta, însuflețită de tineretul revoluționar condus de Petőfi Sándor, eliberează din închisoare, pe lîngă Táncsics Mihály, și pe revoluționarul român Eftimie Murgu" (p. 24). Sau, la aceeași pagină, că românii din Banat au luptat „alături de revoluționarii maghiari" ca și „muncitorii români" de la Reșița (p. 24). Fapte inexacte din punct de vedere istoric. Alianța naționalităților din Ungaria nu începe la 1895. Congresul naționalităților de la Budapesta face parte dintr-un șir de acțiuni ale naționalităților, care se aliază încă din 1861, constituindu-se în clubul naționalităților, și al căror rezultat este proiectul de lege a naționalităților alcătuit încă din 1867, dar care a fost respins de guvern.

Și cartea lui Vasile Netea, tradusă în mai multe limbi de circulație, conține o amplă descriere a luptei pentru unitate. Pe lîngă mărturiile române, autorul aduce și afirmațiile unor istorici maghiari și sași, ca Laurențius Topeltinus din Mediaș sau Lisznyai Kovács Pál (6—7). La baza actului unirii stă „conștiința originii comune a tuturor ramurilor poporului român, viața neîntreruptă pe același teritoriu, unitatea de limbă și civilizație, legăturile economice permanente, identitatea aspirațiilor politice, manifestările unitare în literatură, artă și știință" (p. 3), care sînt examinate pe rînd de autor (p. 3—34). Din analiza evenimentelor se dovedește că „izbucnirea primului război mondial a aflat pe românii din Transilvania — susținuți de românii de pretutindeni — angajați în mod hotărît în lupta pentru eliberare și unitate națională"(p. 35).

Revoluția burghezo-democratică din Rusia (februarie 1917) a dat posibilitate prizonierilor români din lagărul de la Darnița „să se manifesteze pe plan politic conform sentimentelor lor naționale și aspirațiilor pentru care România a intrat în război" (p. 41). Un rol și mai hotărîtor asupra desfășurării evenimentelor îl are Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (p. 42—43). La evenimentele externe se adaugă mișcarea revoluționară din cadrul monarhiei,

www.dacoromanica.ro

care duce la desfășurarea evenimentelor ulterioare ca : declarația de autodeterminare, crearea Consiliului Național Român, tratativele de la Arad cu guvernul maghiar în urma notei ultimative a Consiliului Național Român și convocarea adunării de la Alba-Iulia (p. 42—55). „Niciodată pînă atunci nu s-au văzut reuniți într-o adunare atîția români din Transilvania, din Banat, din Maramureș și atît de hotărîți să-și impună voința de a realiza speranțele pe care le nutreau de veacuri" (p. 57). Țăranii din Cîmpuri au semnat și pe fii lor cu mențiunea : „Semnăm, noi și fii noștrii pentru veșnicie" (p. 58). Iar cînd delegația a prezentat guvernului din București actul unirii, a fost întîmpinată de șeful guvernului român cu vorbele : „Vă așteptăm de o mie de ani și ați venit spre a nu ne mai despărți niciodată" (p. 63).

La încheierea studiului, autorul dă cîteva date interesante despre progresul făcut de Transilvania în urma unirii și a eliberării de la 23 august (p. 63—66).

E o greșeală de tipar că Vaida a citit „declarația de la Arad" în parlament (p. 47); era cea de la Oradea. Volumul III din *Operele* lui N. Bălcescu, ediția G. Zane, nu au apărut la „Editura pentru literatură", ci la Editura Academiei (p. 22). Era bine dacă autorul făcea precizarea că e vorba de Partidul Național Român din Transilvania care a hotărît în 1869 să nu participe la lucrările Dietei pentru că a participat Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria (p. 30).

Seria publicațiilor de popularizare trebuie încheiată cu frumosul album, bogat ilustrat, intitulat *1 Decembrie. Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România, 1918—1968*. Cuprinzînd numeroase articole semnate de academicianul C. Daicoviciu, Ștefan Pascu, Miron Constantinescu, I. Ceterchi, Andrei Dancsuly, C. Nuțu, V. Curticăpeanu ș.a., albumul se încheie cu interesantul articol al lui Marosi Péter (*Armonie creatoare*) care oglindește dezvoltarea literaturii maghiare din patria noastră, făcîndu-se totodată o paralelă cu literatura română. Cele opt planșe color reprezintă figuri de mari luptători pentru libertate (Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Alexandru Ion Cuza) sau scene importante din trecutul nostru de luptă care se încheie cu insurecția armată de la 23 August. Articolele sînt împletite cu versuri de ale poeților români și maghiari, precum și cu citate din oamenii noștri de stat din trecut și prezent, dintre care reținem pe al tov. Nicolae Ceaușescu : „Societatea noastră socialistă, în care s-a înfăptuit pentru prima oară comunitatea de interese economice și politice a tuturor claselor și categoriilor sociale, oferă fiecărui cetățean — român, maghiar, german și de alte naționalități — posibilități nelimitate de afirmare și promovare în toate domeniile și pe toată ierarhia vieții sociale".

*

Universitatea din Cluj a fost prezentă prin cartea elaborată de Ștefan Pascu[49]. Este o carte de înalt nivel științific, scrisă de un istoric de seamă al Ardealului, așa cum se cerea în atare împrejurări. Evitînd încălcările de subiecte, care apar consecvent în celelalte cărți, fiind la curent cu ultimele cercetări științifice, folosind fonduri arhivistice străine, dar și românești, mai puțin cunoscute, precum și cărți și articole mai rar cercetate spre a fi cît mai complet putem afirma că autorul a tratat subiectul exhaustiv. Puțin vor avea de adăugat istoricii viitor la materialul folosit de Ștefan Pascu. La documentarea foarte bogată trebuie să adăugăm și stilul apologetic, dar obiectiv, care face ca autorul să fie simțit în fiecare rînd, în fiecare frază, în fiecare pagină și capitol. De aceea cartea lui Ștefan Pascu nu poate fi rezumată. Cartea trebuie citită în ansamblul ei și atît omul de cultură generală, cît și cercetătorul de specialitate vor găsi lucruri care să-i completeze cunoștințele și să-i dea o viziune asupra desăvîrșirii unității de stat, care „nu mai poate fi socotită de nici un cunoscător al evenimentelor nici ca o întîmplare norocoasă, nici ca un rezultat al războiului mondial și nici ca un dar al tratatelor de pace... Adunarea națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 a fost marea sărbătoare a întregului popor român care, prin numărul participanților, prin maturitatea de gîn-

[49] *Marea adunare națională de la Alba-Iulia. Încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.

www.dacoromanica.ro

dire și manifestare, a încununat veacuri de strădanii, eforturi și lupte dramatice și eroice în același timp" (p. 7).

Aceste strădanii pot fi urmărite în prima parte a cărții (p. 9—210), care tratează pe larg conștiința originii comune romane și apariția conștiinței de neam la poporul nostru, conștiință care va avea drept consecință tendințele de unitate politică a celor trei principate române. În veacul al XVIII-lea, conștiința de neam, datorită apariției și dezvoltării noii clase, burghezia, se transformă în conștiință națională. Aceasta apare încă în timpul revoluției lui Horia, care, pe lîngă caracterul social, a avut și un pronunțat caracter de unitate politică, ce se afirmă cu vigoare prin Supplex-ul din 1791, prin ideologia luministă și în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu.

Revoluția din 1848 ridică pe primul plan problema unității politice a tuturor românilor și, deși înăbușită, unirea principatelor, precum și formarea României moderne, este opera revoluționarilor pașoptiști. De acum încolo, evenimentele din România vor constitui impulsuri serioase pentru stimularea activității politice a românilor de peste munți. Toate actele politice defavorabile românilor din imperiu vor avea repercusiuni în țara liberă. Compromisul dualist va intensifica lupta pentru unitate, iar cucerirea independenței de stat va duce la concentrarea forțelor românilor și la accentuarea tendințelor de unire prin acțiunea memorandiștilor.

Reînceperea activismului Partidului Național Român în 1905, care coincide și cu reorganizarea secției române a Partidului Social Democrat din Ungaria, va apropia mișcarea muncitorească de P.N.R., reprezentantul unei burghezii oprimate în lupta pentru realizarea unității statale. Astfel, declanșarea primului război mondial găsește pe români uniți, în ceea ce privește țelul suprem : cucerirea autodeterminării cu orice preț. De acum încolo, autorul redă cu același lux de amănunte, cu același bogat material inedit toate etapele și frămîntările prin care a trecut poporul român pînă la adunarea de la 1 Decembrie. De fapt, în ultima parte a cărții se ocupă și de evenimentele din Transilvania pînă la semnarea tratatului de la Trianon (4 iunie 1920), prin care se consemnează și pe plan diplomatic internațional hotărîrea adunării de la Alba-Iulia.

Chiar unde autorul nu are datele doveditoare, le intuiește. Astfel, vorbind despre unificarea celor două partide naționale din Transilvania și Banat, consideră evenimentul drept o influență a proclamării independenței (p. 145). Realitatea este că avem afirmații categorice ale unor fruntași politici din acel timp care confirmă că unirea celor două partide politice române a fost consecința proclamării independenței. De altfel, această ,,solidaritate frățească a românilor din Transilvania cu cei din Principate" (p. 117) se manifestă prin faptul impresionant, nerelevat în studiile recente, că fruntașii politici români împreună cu studențimea de la Universitate și colonia română din Pesta serbau în fiecare an cu un deosebit fast, urmat de banchet și concerte de muzică română, ziua de 24 ianuarie, ziua Unirii Principatelor[50]. Ni s-au păstrat cîteva dări de seamă despre aceste serbări din care rezultă ce mare influență a avut Unirea din 1859 asupra desfășurării politice a vieții românilor supuși.

Nu sîntem de părere că încercarea lui Miron Romanul de a forma un partid ,,moderat" care să colaboreze cu guvernul maghiar a eșuat din cauză că ,,procesul de laicizare a vieții politice a românilor din Transilvania, început încă din timpul revoluției de la 1848, iese definitiv biruitor" (p. 146). Problema e foarte complexă și e tratată în parte și de George Barițiu. Realitatea este că ori de cîte ori bisericanii s-au abătut de la marile interese ale poporului, acesta s-a îndepărtat de ei. Din această cauză, în ultimii ani ai vieții, Șaguna a rămas izolat. Națiunea română își avea trasat programul politic, de la care nu se abătea, și orice reprezentant al ei care nu înțelegea să urmeze acest program se îndepărta de popor. În fond, Miron Romanul era susținut în acțiunea lui de Iosif Gall și de cîțiva intelectuali grupați în jurul ziarului ,,Viitorul" din Budapesta, care au suferit același ,,eșec total", deși nici unul dintre

[50] ,,Revue Roumaine d'Histoire", 1968, nr. 6, p. 1002.

www.dacoromanica.ro

ei nu era cleric. Acelaşi eşec îl va suferi Vasile Mangra, care, deşi cleric, s-a bucurat de un prestigiu deosebit în rîndul românilor, dar numai pînă la pactizarea cu Tisza.

Cine citeşte presa şi rapoartele contemporane despre acţiunea lui Amos Frîncu de la Cluj din toamna anului 1918 rămîne impresionat de distonanţa care se desprinde din măreţia evenimentelor şi din cauza unor ambiţii personale, care dau imaginea unor pescuitori în apă tulbure, de atitudinea „senatului" condus de Amos Frîncu. Ce s-ar fi întîmplat dacă fiecare consiliu judeţean ar fi avut atitudinea lui Frîncu? De aceea tendinţele lui Frîncu ne apar azi în totală discordanţă cu măreţia vremurilor (p. 341).

Însă, dincolo de aceste observaţii, Ştefan Pascu, prezent şi în celelalte două volume cu fragmente din această carte[51], ne-a dat o operă unitară, foarte documentată, scrisă cu vibraţie, asupra marii uniri, operă care va rămîne între marile cărţi de înălţătoare inspiraţie scrise de istoricii noştri.

I. D. Suciu

[51] *Ideea, tendinţele şi lupta pentru unitate a poporului român* şi *Mişcarea memorandistă şi lupta pentru unitatea de stat* în *Desăvîrşirea unificării statului naţional român...*, p. 5—87, şi *Adunarea de la Alba-Iulia, 1 decembrie 1918*, în *Unitate şi continuitate...*, p. 395—416.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

* * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910—1915*

Edit. politică, București, 1968, 1 086 p.

Al doilea volum de documente, publicat de un colectiv de cercetători de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R. *, evidențiază evenimente dintr-o perioadă de timp relativ mică, dar deosebit de importantă în istoria mișcării muncitorești din România.

Evenimentul crucial este marcat de refacerea Partidului Social-Democrat din România, cu prilejul Congresului de reconstituire ținut la 31 ianuarie, 1 și 2 februarie 1910 în București, consecință directă și logică a gradului înalt de organizare a mișcării muncitorești din acel moment istoric. Reconstituirea Partidului Social-Democrat va determina clarificări ideologice și va influența considerabil mișcarea muncitorească ulterioară. Urmările pozitive ale acestui eveniment sînt evidențiate pe larg de documentele publicate.

Volumul înmănunchează în ordine cronologică documentele fundamentale ale mișcării muncitorești emanate de la forurile superioare de conducere ale partidului și ale mișcării sindicale (dări de seamă, rapoarte la congrese, programe de acțiune, rezoluții, moțiuni, declarații, manifeste, apeluri etc.).

În volum sînt incluse și documente emanînd de la organizațiile locale ale partidului : cluburi sau secții, sindicate și uniuni sindicale. Dintre cele mai semnificative menționăm : manifeste, apeluri, moțiuni, memorii de revendicări, contracte de muncă ș. a. Toate aceste categorii de documente reflectă într-o succesiune cronologică însăși dezvoltarea mișcării muncitorești din perioada amintită, determinată de cauze imediate, ca : nedreptățile decurgînd din aplicarea legii meseriilor, încălcarea drepturilor și libertăților democratice, campania pentru menținerea neutralității și împotriva războiului, pentru ieftinirea traiului.

Spre deosebire de altă culegere de documente apărută acum mai bine de două decenii **, volumul actual include și documente referitoare la mișcarea muncitorească din Transilvania și Bucovina. Mai mult, sînt incluse și documente de arhivă, nu numai cele publicate în presă, iar această ultimă categorie e completată și amplificată prin evidențierea unor aspecte noi ale mișcării muncitorești.Cum e și firesc, actuala culegere de documente redă mai pe larg, cu mai mult discernămînt variatele aspecte ale luptei proletariatului din România, pentru a servi la o interpretare judicioasă, în conformitate cu adevărul istoric.

Față de culegerea anterioară, autorii actualei culegeri au dovedit mai multă obiectivitate în selectarea documentelor de bază, punînd la dispoziția cercetătorilor izvoarele fundamen-

* Alcătuit de dr. Augustin Deac (coordonator), Marin Badea, Ion Iacoș, Vasile Niculae.

** *Documente din mișcarea muncitorească 1872 1916*, Edit. Confederației Generale a Muncii din România, București, 1947, 667 p.

www.dacoromanica.ro

tale pentru fiecare eveniment mai însemnat din intervalul de timp 1910—1915.

Cele mai importante materiale din volum se referă la reconstituirea Partidului Social-Democrat din România (21 de documente). Dezbaterile congresului, documentele expuse și adoptate sînt redate pe larg. Primul document conține Programul Partidului Social-Democrat din România, de mare importanță pentru istoria mișcării muncitorești din această perioadă. În expunerea de motive se afirmă concepția călăuzitoare : „Partidul Social-Democrat din România se inspiră de la ideile socialismului științific și din principiile de program și tactică elaborate la congresele socialiste internaționale. El urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție, inclusiv solul, a mijloacelor de transport și de schimb. În acest scop, Partidul Social-Democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijloacele de prefacere socială".

Prin afirmarea ideilor fundamentale ale marxismului în programul său, Partidul Social-Democrat din România se situa în rîndurile detașamentelor de avangardă ale proletariatului din întreaga lume. Asprul rechizitoriu la adresa orînduirii capitaliste, afirmarea ca bază a activității sale a principiului luptei de clasă, opoziția declarată și hotărîtă împotriva tuturor partidelor burgheze au fost atribute esențiale care au conferit Partidului Social-Democrat rolul de conducător și de reprezentant politic al proletariatului din România.

În acea vreme „Partidul Social-Democrat, internaționalist prin firea sa", era în același timp „național și democrat în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului".

Programul cuprinde trei părți distincte intitulate : programul politic, programul economic și programul agrar. Programul Partidului Social-Democrat era emanația concepției celei mai înaintate despre lume și societate. În nici un program politic din acel timp nu se prevăd atîtea reforme pentru democratizarea vieții politice, pentru îmbunătățirea situației materiale a claselor producătoare de bunuri ; votul universal, direct și secret, descentralizarea administrativă apăreau și în programele unor partide politice burgheze, dar disparat, nu în totalitatea lor. În programul politic al Partidului Social-Democrat sînt însumate toate revendicările politice de seamă ale vremii. Programul economic cuprinde revendicări menite a duce la ușurarea condițiilor de muncă și trai ale clasei muncitoare.

În ceea ce privește programul agrar există unele limite determinate îndeosebi de neputința ideologilor socialiști de a adapta, în acel moment, marxismul la necesitățile unei țări cu o populație agrară de peste 80% din total. Așa, bunăoară, dezideratul formării unui fond funciar național, administrat de comune sub supravegherea statului, nu corespundea stadiului de dezvoltare a satului românesc și a agriculturii din acel timp. Agricultura românească avea o slabă dotare tehnică pentru a permite colectivizarea urmărită de social-democrați. Singura rezolvare justă în acel timp era desființarea marii proprietăți și împroprietărirea gratuită a țăranilor, ca o verigă indispensabilă spre rezolvarea finală — cooperativizarea. În celelalte privințe programul agrar însumează cele mai înaintate revendicări pentru țărănime din perioada premergătoare primului război mondial.

Unul din documentele de bază este fără îndoială *Statutul general al Partidului Social-Democrat*, legea fundamentală a partidului. În statut se precizează scopul, structura organizatorică, calitatea de membru de partid, organizațiile locale, resursele etc. Acest statut, cît și statutul cluburilor partidului au fost adoptate la congresul de reconstituire din anul 1910.

Cele mai importante documente ale congresului se referă la : ordinea de zi, delegați, participanți, darea de seamă a Uniunii socialiste din România, raportul cu privire la program, raport cu privire la activitate C. G. S. R. și mișcării sindicale, raport cu privire la activitatea editorială, apoi moțiuni și rezoluții adoptate la congres, telegrame de salut primite din țară și străinătate.

Congresul din 1910 a constituit un moment de cea mai mare însemnătate în mișcarea muncitorească. La lucrările sale au participat

www.dacoromanica.ro

94 de delegaţi, reprezentînd 20 de localităţi şi 47 de organizaţii, ceea ce înseamnă că erau reprezentate toate centrele muncitoreşti din ţară.

Documentele următoare reflectă mişcările şi frămîntările proletariatului atît din vechea Românie, cît şi din provinciile româneşti aflate sub ocupaţia Imperiului habsburgic. Cele mai de seamă se referă la comemorarea răscoalei ţăranilor din 1907, lupta pentru vot universal şi drepturi democratice în Austro-Ungaria, sărbătorirea zilei de 1 Mai, relatări despre întruniri ale muncitorilor însoţite de moţiuni şi manifeste, mişcări greviste, mişcări împotriva încălcării legii repausului duminical, dizidenţele partidului, sprijinirea mişcării muncitoreşti internaţionale, necesitatea solidarităţii popoarelor balcanice.

Cu privire la problemele de politică externă reţine atenţia documentul 33, de fapt un articol din „România muncitoare" din 30 mai 1910, care evidenţiază justeţea luptei naţionalităţilor din Austro-Ungaria şi demască scopurile imperialiste ale Austro-Ungariei în Balcani : „Atît este de periculoasă acţiunea imperialismului austriac, încît în extinderea lui nu se poate să nu atingă însăşi libertatea de acţiune a statului român, o dată supremaţia ce o va căpăta asupra Peninsulei Balcanice".

Acest punct de vedere exprimă o concepţie justă şi clarvăzătoare în orientarea conducerii organului de presă al partidului, dar, ulterior, nu e urmărit în mod consecvent de conducătorii social-democraţi, care în anii următori subestimează rolul imperialismului austriac şi german în Balcani. Adoptarea principiului pacifismului, în general, fără discernămînt, fără analiza specială a fiecărui caz în parte, i-au condus pe unii conducători social-democraţi la soluţionări lipsite de obiectivitate, în neconcordanţă cu lupta de eliberare a popoarelor oprimate din Balcani.

De altminteri aceasta e una din limitele constante ale social-democraţiei române, precum şi a celeia din alte ţări. O tează în discordanţă cu realitatea obiectivă este şi cea referitoare la „federalizarea" ţărilor din regiunea Balcanilor. În nota de la pagina 1 018 autorii remarcă, pe bună dreptate, că aceste teze „ignorau însemnătatea istorică uriaşă a mişcărilor de eliberare naţională, legitatea desăvîrşirii statelor naţionale unitare, fără de care nu se poate concepe înfăptuirea revoluţiei socialiste, dezvoltarea multilaterală şi progresul popoarelor".

Începutul anului 1911 are ca eveniment de seamă venirea la guvern a partidului conservator sub şefia lui P. P. Carp. Înfăptuirea şi aplicarea programului său de reforme a nemulţumit profund masele populare. Dintre cele mai apăsătoare s-a dovedit legea meseriilor, combătută vehement chiar în stadiul de proiect prin întruniri (doc. 67, 68). Campania de combatere a legii meseriilor continuă cu o şi mai mare intensitate în anul 1912 (doc. 80, 104). Remarcăm cu acest prilej că cele mai numeroase şi importante documente referitoare la această campanie se află în fonduri de arhivă nefolosite de autori în volum.

Un moment important în mişcarea muncitorească este ţinerea Congresului al doilea al partidului din 29 iunie — 1 iulie 1912. Un loc deosebit în cadrul lucrărilor congresului îl ocupă discuţiile asupra legii meseriilor, votului universal.

Mai multe documente din 1912 exprimă protestul împotriva persecutării militanţilor socialişti de către guvern.

Reţin atenţia unele documente care precizează atitudinea socialiştilor faţă de primul război balcanic (doc. 114, 115, 116).

Mişcarea pentru modificarea legii meseriilor e frecventă şi în anul 1913 (doc. 123, 124, 130).

Mişcarea grevistă ia amploare în toate provinciile ţării (doc. 126, 127, 132, 135). Scopul principal : îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi trai.

În prima jumătate a anului 1914 mişcarea muncitorească se caracterizează printr-o intensă activitate sindicală reflectată, îndeosebi, în dezbaterile Congresului al V-lea al sindicatelor, ţinut la Ploieşti în zilele de 5 — 7 ianuarie 1914 (doc. 157 — 165). Documentele de bază constau în rapoarte şi rezoluţii.

Între 6 şi 8 aprilie 1914 are loc Congresul al III-lea al P. S. D. R., la care se adoptă un nou statut. Rapoartele prezentate analizează activitatea partidului între cele

www.dacoromanica.ro

două congrese. E o perioadă de vii agitații politice. Sprijinul electoral dat conservatorilor, devierea scopului luptei de către unii conducători socialiști de la revendicările imediate ale muncitorimii au făcut să cadă pe plan secund unele preocupări pentru îmbunătățirea situației proletariatului.

Ca atare, are loc o sciziune în rîndurile partidului, înființîndu-se un Club al muncii și sindicate naționale, cu scopul de a orienta lupta muncitorilor pe un făgaș normal. Documente care să reflecte asemenea stări de lucruri nu sînt incluse în volumul de față, dar există în fonduri de arhivă și sînt omise în mod nejustificat. Numai prin prezentarea tuturor documentelor de bază ale mișcării muncitorești e posibilă analiza profundă și multilaterală a tuturor fenomenelor într-o strînsă conexiune și interdependență. Parțial, prezentarea unilaterală nu a fost exclusă nici în actuala culegere de documente. Cercetătorul e obligat să întreprindă încă multe investigații personale în fonduri de arhivă pentru analiza completă, multilaterală a evenimentelor istorice.

Izbucnirea primului război mondial are ca urmare noi manifestații antirăzboinice, exprimate prin întruniri, manifeste, moțiuni. Social-democrația română se ridică cu fermitate împotriva războiului declanșat de marile grupări de state imperialiste. În ceea ce privește poziția României într-o moțiune a muncitorilor din capitală se spunea: „Proletariatul român, solidar prin idealuri și prin interese cu întreg proletariatul lumii, într-un gînd cu dînsul, își afirmă voința-i neclintită de a apăra cu orice preț pacea binefăcătoare" (doc. 196). Neutralitatea era singura soluție indicată pentru România, dar numai pentru prima parte a războiului. Consecvența unor lideri ai social-democrației române în susținerea acestui principiu în continuare s-a dovedit în discordanță cu interesele popoarelor mici de a-și forma sau desăvîrși state naționale.

Confundarea intereselor țărilor mici cu cele ale marilor puteri imperialiste a dus la aprecieri și luări de poziție eronate. Atentatul de la Sarajevo a servit numai ca pretext. Scopuri de unificare și nu de cucerire urmărea Serbia în acel timp.

Ca soluție, în cazul cînd teritoriul României ar fi fost încălcat, se propunea Confederația defensivă a statelor balcanice, dovedită ulterior o formulă utopică, anacronică, neviabilă (doc. 198).

Tezele unei astfel de concepții sînt expuse pe larg în documentele Conferinței socialiste interbalcanice de la București din 6—8 iulie 1915. În declarația de principii (doc. 211) se spunea, printre altele, că: „Existența frontierelor teritoriale, economice, legislative întăresc naționalismul războinic, împărțind Peninsula Balcanică în ținuturi deosebite, lăsate la discreția burgheziilor naționale". E greu de conceput ce consecințe nefaste ar fi avut aplicarea unui astfel de principiu în condițiile nedesăvîrșirii unității politice a majorității statelor balcanice. De remarcat că promotorul unei astfel de concepții a federalizării statelor balcanice era Chr. Racovski, care a prezentat un raport la Congresul al IV-lea al P. S. D. R. din 25—27 octombrie 1915.

Autorii culegerii de documente apreciază de altfel în mod judicios atitudinea social-democrației române; „Credincioși principiului eliminării războaielor ca metodă de rezolvare a conflictelor dintre state, socialiștii români exagerau cînd apreciau drept imperialistă politica guvernului român în perioada neutralității din anii 1914—1916".

Dar problemele păcii și ale războiului nu erau singurele în preocuparea social-democrației române. În ultimii ani (1914—1915) mișcarea muncitorească se dezvoltă, capătă amploare. Au loc greve, întruniri, manifestații împotriva legilor excepționale, a scumpetei și a lipsei de lucru (doc. 194, 195, 200, 204, 206, 207, 232 etc).

Culegerea de documente se încheie cu note, indici, rezumate ale documentelor întocmite de colectivul de autori.

Notele s-au dovedit necesare în condițiile prezentării unei diversități de documente. În majoritatea lor sînt concepute cu discernămînt și la obiect. Altele rămîn însă la interpretarea simplistă, uneori naivă din trecut. Un exemplu poate ar fi concludent în acest sens. În nota 7, p. 104, se caută o explicație cauzei atentatului contra lui Ion I. C. Brătianu din 8 decembrie 1909 și nu se găsește decît tot

www.dacoromanica.ro

cea veche, „o înscenare organizată de siguranță spre a se găsi un motiv pentru luarea unor măsuri excepționale pe linie de stat împotriva mișcării socialiste". Mai departe se spune că atentatorul suferea de o boală nervoasă, dar în același timp era și agent desemnat de siguranță. Or, documentele de arhivă infirmă aceste interpretări. După atentat nu s-au luat măsuri excepționale. Apoi, o înscenare organizată de siguranță prin desemnarea ca agent provocator a lui Stoenescu-Jelea, suferind de o boală nervoasă, care a și tras contra lui Ion I. C. Brătianu, rănindu-l la gît și omoplat, pare absurdă prin consecințele pe care le-ar fi putut avea. Primul ministru a scăpat de la moarte ca prin minune. De altminteri, declarațiile lui Stoenescu-Jelea învederează că era un individ dezechilibrat și acționase din proprie inițiativă.

După apariția celor două volume de documente pare ciudată nu numai succesiunea lor, dar, mai ales, periodizarea stabilită de colectivul de autori ca limită de început și sfîrșit. Anul 1915 nu este de loc potrivit ca limită între primul și al doilea volum.

Reamintim că documentele de arhivă sînt prea puține în volum, comparativ cu posibilitățile actuale de publicare a lor. O ediție viitoare ar putea fi mult îmbogățită și îmbunătățită.

Fără a mai reveni asupra aprecierilor făcute la început, conchidem că activitatea de publicare a izvoarelor istoriei mișcării muncitorești este impulsionată cu pasiune de un colectiv a cărui competență crește pe măsură ce își însușește normele unanim recunoscute de editare a izvoarelor istoriei patriei.

Volumul de documente publicat acreditează speranța în viitoare apariții de culegeri de izvoare atît de așteptate și apreciate de cercetători.

Anastase Iordache

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900 — 1921), partea a II-a (1907 — 1916), Edit. politică, București, 1968, 757 p

Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R., continuă, cu acest volum, publicarea amplei lucrări privind presa muncitorească și socialistă de la începuturile sale și pînă în zilele noastre.

Apărută, ca și celelalte volume[1], sub îngrijirea unui colectiv de redacție format din Ion Popescu-Puțuri (redactor responsabil), Nicolae Golberger, Augustin Deac, Ion Felea, partea a doua a celui de-al doilea volum din *Presa muncitorească și socialistă din România* se ocupă de publicațiile mișcării noastre muncitorești și socialiste editate din august 1907 pînă la intrarea României în război (1916), cînd toate aceste publicații au fost suprimate.

Și de data aceasta caracteristicile ziarelor și revistelor sînt reliefate în succinte prezentări monografice, fiecare prezentare fiind însoțită de selecțiuni antologice. În final se dau o serie de adnotări în legătură cu unele evenimente social-politice din perioada amintită (1907 — 1916), precum și indici de numiri geografice, de nume, de ziare și reviste, de instituții, organizații și congrese ; menționăm și cu acest prilej materialul ilustrativ (ca și la volumele anterioare el este însă insuficient).

Partea a doua a volumului al II-lea din *Presa muncitorească și socialistă* cuprinde un număr de 47 de publicații, cu o tematică bogată și variată ce reflectă dezbaterile și hotărîrile conferințelor pe țară din 1907 și 1908 ale congreselor naționale socialiste, legăturile internaționale ale socialiștilor români, atitudinea acestora față de principalele evenimente externe, în special față de participarea României la primul război mondial.

[1] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865 — 1900; partea I: 1865 — 1889, partea a doua: 1890 — 1900), București, Edit. politică, 1964; vol. II (1900 —1921), partea I (1900—1907), Edit. politică, București, 1966.

www.dacoromanica.ro

Este îndeobște cunoscută activitatea ziarului „România muncitoare", editat la 1 ianuarie 1902 de cercul socialist „România muncitoare" din București, — autorii *Presei muncitorești și socialiste* i-au consacrat un spațiu adecvat în volumul anterior [2] — în jurul căruia s-au concentrat elementele înaintate rămase devotate cauzei socialismului, care vor milita să anihileze confuzia și descurajarea propagate de elementele burghezo-liberale și acțiunile dizolvante ce contribuiseră, pînă la urmă, la dezorganizarea partidului creat în 1893. Atît în perioada cînd a apărut seria întîi și cînd preocupările esențiale au fost propagarea ideilor socialismului științific, stabilirea unor tactici de luptă corespunzătoare intereselor maselor muncitoare, relatarea frămîntărilor și grevelor muncitorești, dar mai ales în perioada seriei a doua (1905—1914) (o bună parte din această perioadă e cuprinsă în volumul recenzat), „România muncitoare" a fost „o adevărată enciclopedie" a mișcării politice și sindicale a clasei muncitoare din România. Ziarul a reflectat dezvoltarea mișcării muncitorești la începutul secolului al XX-lea, lupta tot mai intensă a proletariatului din România împotriva claselor stăpînitoare, împotriva aservirii poporului român intereselor cercurilor imperialiste, a contribuit, în același timp, la crearea unui organism pe țară al cercurilor socialiste, Uniunea socialistă (1908), premergătoare reorganizării partidului clasei muncitoare. „România muncitoare", tribună de propagandă socialistă, de educație, organizare și mobilizare a clasei muncitoare, ocupă, de asemenea, un loc important în lupta dusă de elementele înaintate ale mișcării muncitorești pentru refacerea partidului.

La declanșarea primului război mondial, în 1914, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a considerat că titlul „România muncitoare", pe care îl purta organul de presă al mișcării muncitorești, al partidului și al sindicatelor, nu reflecta pe deplin în acea vreme intensa activitate a partidului împotriva războiului imperialist și de aceea l-a înlocuit pentru scurt timp (au apărut numai trei numere), cu „Jos războiul". În volumul recenzat se fac o serie de aprecieri privind această „ediție specială a «României muncitoare»". Ziarul a denunțat politica de dictat, de jaf și de cotropire, promovată de marile puteri față de statele mici și pericolul care amenința țara noastră, acela de a fi obiect de împărțire teritorială între puterile imperialiste; a publicat relatări despre acțiunile clasei muncitoare conduse de Partidul Social-Democrat împotriva războiului și pentru menținerea neutralității țării, considerată ca o condiție esențială în asigurarea independenței României. Cu acest prilej credem că trebuie evidențiat în mod deosebit meritul autorilor părții a doua din volumul al II-lea, care au accentuat aspectele pozitive ale ziarului „Jos războiul", dar, în același timp, au scos în evidență și limitele, erorile, confuziile acestuia, mai ales în problema națională.

Din unele articole apărute în gazetă — se arată în „studiul" monografic al publicației — rezultă că socialiștii etichetau în mod global de „naționaliști" pe toți acei care se pronunțau în acele condiții pentru eliberarea prin război a Transilvaniei; socialiștii români n-au văzut clar „că unirea națională a poporului român se putea realiza și în cadrul orînduirii capitaliste, că desăvîrșirea statului național român era o sarcină care trebuia înfăptuită de întregul nostru popor și nu numai de clasa muncitoare, prin revoluția socială, în socialism (p. 584); în perioada declanșării războiului mondial, ei n-au înțeles că în lupta pentru eliberarea teritoriilor românești de sub stăpînirea străină și pentru desăvîrșirea unirii „erau interesate toate clasele și păturile sociale de la orașe și sate, că de fapt această sarcină națională se înscria între sarcinile cu caracter burghezo-democratic" (p. 585).

În continuare volumul se ocupă de „Lupta" zilnică (acest titlu înlocuiește pe cel anterior, „Jos războiul"), care va fi, de fapt, publicația cu apariția zilnică a vechiului ziar „România muncitoare". Autorii caracterizează „Lupta" zilnică, „organul Partidului Social-Democrat și al Uniunii Sindicale", ca un ziar deosebit de combativ în apărarea intereselor vitale ale clasei muncitoare, iar prin conținutul său

[2] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900 — 1921), partea I (1900—1907), București, Edit. politică, 1966, p. 146—463.

www.dacoromanica.ro

bogat și variat o adevărată antologie a mișcării muncitorești din România anilor 1915—1916" (p. 608).

În paginile ziarului au fost prezentate lucrările congreselor Partidului Social-Democrat care s-au ținut în această perioadă, s-au publicat articole care au reflectat principiile organizațiilor muncitorești în domeniul activității organizatorice și al propagandei socialiste, s-au dus intense campanii împotriva exploatării și mizeriei, scumpirii traiului, împotriva speculanților și traficanților cu bunurile statului, profitorilor de toate categoriile; în perioada anilor 1915—1916, ziarul a demascat tendința politicienilor burghezi de a folosi conjunctura războiului pentru îmbogățire prin jefuirea țării și a maselor muncitoare.

Apărută în plină desfășurare a primului război mondial, „Lupta" zilnică a rezervat un mare spațiu demascării caracterului imperialist al acestui război pregătit și purtat de marile state capitaliste. În coloanele sale, prin colaborarea unor conducători ai P. S. D. R. și ai mișcării socialiste române — sînt citați C. Dobrogeanu-Gherea, M. Gh.-Bujor, dr. C. Racovski, dr. Ottoi-Călin, Dumitru Marinescu, Ecaterina Arbore etc. —, ziarul a făcut o minuțioasă analiză războiului mondial, subliniind caracterul său de jaf și cotropire, precum și politica marilor puteri, de noi cuceriri pe seama micilor popoare. „Lupta" zilnică — se arată în volum — a reflectat acțiunile clasei muncitoare din România pentru „o neutralitate sinceră și definitivă" urmată de adînci transformări în interiorul țării pe linia burghezo-democratică, a mobilizat masele largi la mitinguri, demonstrații și greve organizate de partidul socialist împotriva războiului (p. VII, 592, 593).

În problema națională — susțin autorii și vor insista asupra acestui lucru — „socialiștii români au avut o poziție patriotică, înaintată, militînd consecvent pentru desăvîrșirea unirii naționale a poporului român" (p. 594); în același timp, ei „au avut convingerea fermă că problema națională, problema înlăturării asupririi poporului, a rezolvării chestiunilor teritoriale, va fi înfăptuită cu desăvîrșire în socialism, atunci cînd clasa muncitoare va fi stăpînă, avînd deplin puterea politică" (ibidem).

În volum sînt reliefate intensele legături internaționale — reflectate puternic în ziarul „Lupta" zilnică — pe care le-au avut socialiștii români cu mișcarea socialistă internațională (alături de alte partide socialiste, P.S.D.R. a inițiat organizarea unei conferințe internaționale și a participat la Conferința de la Zimmerwald, apoi la cea de la Kiental etc.), este scoasă în evidență în primul rînd contribuția socialiștilor români la inițierea unor acțiuni comune cu socialiști din țările balcanice împotriva primului război mondial. Autorii se ridică împotriva tezelor și concepțiilor greșite privind „federalizarea" țărilor din regiunea Balcanilor, puse în circulație de unele conferințe socialiste interbalcanice, teze și concepții care „ignorau însemnătatea istorică uriașă a mișcărilor de eliberare națională, legitatea desăvîrșirii statelor naționale unitare, fără de care nu se pot concepe înfăptuirea revoluției socialiste, dezvoltarea multilaterală și progresul popoarelor" (p. 600). În lumina ideilor leniniste, care arată „că statele și deosebirile naționale se vor menține pînă la victoria socialismului pe plan mondial și chiar mult timp după aceea, poate fi lesne înțeles faptul că viața însăși a infirmat ideea creării republicii federative balcanice, demonstrînd necesitatea dezvoltării și consolidării independente și suverane a fiecărei națiuni în cadrele naționale și teritoriale" (p. 601).

Subliniind rolul important jucat de elementele de stînga revoluționare în conducerea luptei maselor între anii 1914 și 1916, prestigiul recunoscut în rîndurile partidului și ale clasei muncitoare, precum și poziția lor înaintată reflectată în articolele din paginile ziarului „Lupta" zilnică, autorii remarcă, totodată, că aceste elemente de stînga erau încă tributare unor dogme social-democratice, că în pregătirea lor politico-ideologică existau destule limite, lacune și confuzii asupra multor probleme vitale pentru mișcarea socialistă și pentru poporul român (p. 607, 608).

www.dacoromanica.ro

Spațiul mare ce i s-a rezervat în volum „Viitorului social“ [3] (cele mai multe pagini 108), precum și prezentarea „monografică” minuțios făcută dovedesc în mod elocvent importanța pe care autorii *Presei muncitorești și socialiste* au acordat-o acestei publicații justificată prin necesitatea editării unei reviste teoretice în care să se analizeze științific, în lumina concepției materialiste a istoriei, principalele trăsături ale societății românești contemporane și în paginile căreia să se dezbată problemele esențiale privind structura partidului, ideologia sa marxistă, strategia și tactica clasei muncitoare, în contextul situației social-economice și politice a României din acea vreme (p. V, 1).

În prefața părții a doua a volumului al II-lea și în „studiul” consacrat revistei „Viitorul social” este evidențiată prețioasa contribuție adusă de aceasta la elucidarea celor mai importante probleme.

Înțelegînd esența curentului poporanist și influența lui nefastă în viața ideologică a țării, fără a nega aspectele sale pozitive, socialiștii români, în primul rînd C. Dobrogeanu-Gherea, C. Racovski, au dezvăluit inconsistența tezelor și teoriilor eronate ale poporanismului privind procesul dezvoltării industriei capitaliste; totodată ei au demonstrat printr-o serie de studii și articole scrise în lumina socialismului științific, bazate pe o bogată argumentare, nu numai posibilitatea, ci și necesitatea dezvoltării industriei în România ca o condiție de existență în viitor a țării. Industria — susțineau socialiștii români — „creează mai bune condiții de trai pentru muncitorime, condiții materiale, morale, intelectuale”, mai bune condiții „de luptă pentru emanciparea muncii”, creează „posibilități și elemente” pentru dezvoltarea ulterioară a societății, „la termenul cărei dezvoltări social-democrația își întrevede dealul” [4] (p. 6, 7, 10).

„Viitorul social” — se arată în volumul recenzat — și-a spus cuvîntul și în ce privește problema agrară, insistînd asupra evoluției proprietății în România, modului de exploatare a pămîntului la începutul secolului al XX-lea, pătrunderii capitalismului în agricultură, sistemului tocmelilor agricole, necesității exproprierii forțate a marii proprietăți; de asemenea a publicat un bogat material — articole, note, recenzii, informații — în legătură cu marea răscoală din 1907, în care se analizează cauzele social-economice ale acestei răscoale și sînt dezvăluite, pe bază de documente oficiale, măsurile de represiune luate de clasele stăpînitoare împotriva țărănimii (p. 12—16).

În volum sînt subliniate meritele revistei teoretice a mișcării socialiste și în ce privește elucidarea altor probleme ca, de exemplu, raportul dintre mișcarea sindicală și partidul socialist, dintre parlamentarism, vot universal și lupta clasei muncitoare; social-democrația și războiul; deosebirile fundamentale dintre socialism și anarhism, caracterul partidelor politice burgheze și în special al noului partid condus de Tache Ionescu, Partidul Conservator-Democrat etc. De asemenea, sînt elogiate preocupările pentru a oferi cititorilor pagini de literatură — versuri și proză — din diferiți scriitori și poeți progresiști din țară și din străinătate (I. L. Caragiale, I. Minulescu, Th. D. Neculuță, N. Cernîșevski, L. Tolstoi, Maxim Gorki, Upton Sinclair, Octav Mirbeau etc.).

„Cel mai grăitor rezultat al apariției «Viitorului social» — conchide prezentarea „monografică” menționată — au fost serioasele îndrumări teoretice și practice pe care le-au căpătat prin paginile revistei militanții mișcării muncitorești. Revista «Viitorul social» a constituit un ajutor prețios în vremea aceea pentru conducătorii ridicați din mijlocul muncitorilor: I. C. Frimu, Alecu Constantinescu, Dimitrie Marinescu, Ștefan Gheorghiu, Constantin Mănescu, Gh. Oprescu, Const. Ivănuș, Vasile Anagnoste, Dumitru Pop, Gh. Vasilescu-Vasia și atîția alții” (p. 37).

Evidențiind activitatea și rezultatele publicațiilor „Calendarul muncii (București, 1907), „Foaia tînărului” (București, 1910), „Lupta” (Cernăuți, 1906), a căror prezentare este ba-

[3] Revista „Viitorul social” a apărut în trei serii, prima editată la Iași între august 1907 și iunie-iulie 1908; a doua, între martie-aprilie 1913 și iulie 1914, la București, a treia, de asemenea la București, în mai 1916 (doar trei numere).

[4] „Viitorul social”, nr. din iunie 1908, p. 264.

www.dacoromanica.ro

zată pe o bogată documentare, vom insista, pe scurt, asupra revistei ,,Convorbiri sociale" care a apărut la Iași (primul număr la 1 ianuarie 1916), redactată de un grup de socialiști în frunte cu Mihai Gheorghiu Bujor. Deși își propune să contribuie la propagarea marilor principii de democrație și socialism și se ocupă de situația economică a țării noastre în ajunul și în timpul războiului mondial, de situația materială a maselor muncitoare, de necesitatea acordării votului universal, ,,Convorbiri sociale" consacră cea mai mare parte a articolelor sale războiului mondial și poziției social-democrației române și internaționale față de acest război.

Socialiștii ieșeni grupați în jurul revistei ,,Convorbiri sociale" — arată autorii volumului recenzat — s-au găsit în dezacord cu conducerea Partidului Social-Democrat Român atît în ce privește metodele de adoptare a unor hotărîri în cadrul mișcării socialiste din România, cît și cu conținutul unor rezoluții privind tactica partidului în cazul cînd România ar fi atrasă în războiul mondial. Ei s-au ridicat de exemplu, împotriva acceptării de către Racovski, delegatul P.D.S.R. la diferite congrese și conferințe internaționale, a unor teze și principii valabile pentru alte condiții și alte situații, nu însă pentru România, și au combătut introducerea obligatorie și fără discernămînt a acestor teze și principii în programul de activitate a partidului (p. 662, 663).

În ,,studiul" despre revista ,,Convorbiri sociale" se scot în evidență meritele acesteia privind atitudinea față de problema neutralității și față de realizarea idealului național al țării, desăvîrșirea unirii, dar, în același timp, sînt relevate și limitele, inconsecvențele, confuziile unora dintre conducătorii grupului de socialiști ieșeni în ceea ce privește desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, necesitatea răsturnării claselor dominante de la putere și instaurării dictaturii proletariatului, aprecierea tendințelor și scopurilor diferitelor puteri imperialiste.

,,Socialiștii ieșeni, ca și întreaga social-democrație română de atunci — se subliniază în încheiere — , deși recunoșteau și susțineau revendicările naționale ale poporului român ca fiind juste, n-au ridicat și dezbătut [illegible] posibilității desăvîrșirii statului român încă înainte de victoria proletariatului în România, încă înainte de cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare română și victoria socialismului în alte țări" (p. 669).

Partea a doua a celui de-al doilea volum acordă o deosebită importanță publicațiilor cu caracter profesional, care reflectă o nouă etapă a mișcării sindicale. ,,Crearea și dezvoltarea uniunilor sindicale pe ramură — se subliniază în volumul recenzat — editarea, alături de organul central ,,România muncitoare", a unor ziare de breaslă în coloanele cărora, pe lîngă probleme specifice fiecărei categorii de muncitori pe care o reprezentau (metalurgiști, ceferiști, de transport, pielari etc.), erau abordate aspecte și laturi ce priveau mișcarea muncitorească în ansamblul său, întregesc tabloul mișcării sindicale din România" (p. 510).

Printre aceste publicații de breaslă menționăm ,,Muncitorul căilor ferate" (București, 1908), ,,Fier și metal" (București, 1912), ,,Tribuna lucrătorilor în piele" (București, 1912), ,,Lemn și mobilă" (București, 1912), ,,Gazeta sobarilor" (București, 1912), ,,Tribuna transporturilor" (Brăila, 1913), ,,Călăuza lucrătorilor zugravi și a branșelor înrudite" (București, 1913) etc.; în rîndul publicațiilor profesionale un loc deosebit ocupă gazetele muncitorilor tipografi și legători: ,,Culegătorul" (București, 1907), ,,Foaia artelor grafice" (București, 1912), ,,Dezrobirea" (Ploiești 1913), ,,Tipograful" (București, 1913), ,,Tribuna tipografilor" (București, 1914).

În coloanele gazetelor menționate sînt dezbătute diversele probleme pe care le ridică situația muncitorimii, începînd de la condițiile de muncă și de viață, de la dezvăluirea formelor de exploatare, pînă la acțiunea de organizare și lupte greviste. Autorii evidențiază atitudinea ziarelor și revistelor profesionale care, în mod sistematic, cu perseverență și într-un limbaj accesibil urmăresc cele mai arzătoare chestiuni ce preocupă pe muncitori (condițiile grele de muncă; sporirea salariilor; durata zilei de lucru; concedierile arbitrare și alte abuzuri ale superiorilor; accidentările frecvente datorate lipsei unor măsuri de protecție corespunzătoare) și, în același timp, iau apă- [illegible] în conflictele de muncă,

www.dacoromanica.ro

susţin activ acţiunile greviste, promovează ideea necesităţii organizării, a forţei pe care o reprezintă proletariatul organizat, militează pentru a-i mobiliza pe muncitori să se încadreze în organizaţiile profesionale (p. 244, 245, 448, 512 etc.).

În volumul recenzat sînt reliefate eforturile susţinute ale acelor publicaţii care au adoptat principiul luptei de clasă, de a cuprinde cît mai complet nu numai diversele momente ale organizării şi luptei proletariatului, de a pătrunde în miezul problemelor, ci şi de a indica mijloacele pe care le comportă soluţionarea acestora, de a propaga calea de ieşire din situaţia grea : lupta împotriva patronatului, împotriva exploatării capitaliste.

În centrul preocupărilor lor, o serie de publicaţii cu caracter profesional au pus ideea necesităţii mişcării sindicale, a rolului pe care aceasta îl joacă în viaţa proletariatului. „Prezentarea dezbaterii adunărilor sindicale mai importante — se arată, de exemplu, în „studiul" monografic privind gazeta „Fier şi metal" — ne introduce în atmosfera vieţii de organizaţie muncitorească a vremii, ne permite să cunoaştem problematica, organizarea şi desfăşurarea acestor dezbateri şi ne apropie imaginea unor activişti neobosiţi, devotaţi şi combativi pentru interesele proletariatului" (p. 449).

De asemenea, trebuie relevat ca un fapt pozitiv evidenţierea de către autori a acelor ziare şi reviste în sumarul cărora au fost inserate articole care abordează teme de ordin general (unele din ele cu un caracter teoretic), privind educarea muncitorilor în spiritul de clasă şi al internaţionalismului proletar, atitudinea faţă de evenimentele externe. Într-o serie de materiale publicate, de exemplu, în „Tribuna transporturilor", care se ridică la nivelul unui ziar central muncitoresc, sînt analizate succint, cu referiri la K. Marx, şi F. Engels, probleme ca „originea profitului", „consecinţele însuşirii plusvalorii de către capitalişti" ; „lupta dintre muncă şi capital" ; sînt dezvăluite esenţa de clasă a statului şi caracterul reacţionar (p. 520, 521). „Ziarul «Tribuna transporturilor» — se arată în volumul prezentat — , prin problematica vastă abordată în coloanele sale, prin conţinutul şi nivelul ridicat al materialelor publicate, a constituit unul dintre cele mai importante ziare muncitoreşti din acea vreme. Muncitorii transporturilor au avut în ziar un apărător fervent al intereselor lor, un propagator al ideii de luptă şi de organizare pe baza principiilor de clasă, o tribună de legătură eficace între lucrătorii transportului în vederea unirii lor într-un front puternic împotriva exploatării capitaliste" (p. 524).

Colaborarea unora din conducătorii socialişti, ca Ştefan Gheorghiu, M. Gh. Bujor, Alecu Constantinescu, Constantin Mănescu, dr. C. Racovski, Alexandru Nicolau etc. la ziarele şi revistele cu caracter profesional a contribuit la justa orientare a acestora, precum şi la ridicarea nivelului lor teoretic, cultural şi politic, prin abordarea competentă şi aprofundată a unor probleme centrale privind frămîntările, nevoile şi aspiraţiile muncitorimii.

Un loc important ocupă în volum şi activitatea desfăşurată, în timpul celor patru ani de existenţă, de „Gazeta funcţionarului comercial" (Bucureşti, 1908). Această activitate îmbinată cu aceea a sindicatului, a marcat un moment însemnat în dezvoltarea mişcării funcţionarilor comerciali din România. Gazeta şi-a adus o mare contribuţie la unirea forţelor dispersate ale funcţionarilor comerciali, militînd pentru apărarea intereselor materiale ca şi pentru educarea în spirit de clasă, pentru organizarea profesională, de sine stătătoare, a acestei categorii de salariaţi (p. 192).

Activitatea „Gazetei funcţionarului comercial" va fi continuată în mod direct, de „Buletinul funcţionarilor comerciali" (Bucureşti, 1912). În centrul preocupărilor permanente ale „Buletinului" erau sprijinirea luptei funcţionarilor comerciali pentru obţinerea unor importante revendicări (îmbunătăţirea stării materiale a funcţionarilor comerciali prin mărirea salariului, înfiinţarea casei de pensii, extinderea repausului duminical, limitarea zilei de muncă, stabilirea orelor de masă etc.), ca şi pentru organizarea lor în sindicate la baza cărora să stea principiul luptei de clasă şi al internaţionalismului proletar (p. 400, 401).

www.dacoromanica.ro

Partea a doua a volumului al II-lea cuprinde, de asemenea, publicațiile „Munkás" („Muncitorul"), Oradea (1908); „Munkás Otthon Értesitöje" („Buletinul căminului muncitoresc"), Tg. Mureș (1910); „Haladás" („Progresul"), Tg. Mureș (1912); „Der Wecker" („Deșteptătorul"), Iași (1915), acesta din urmă organ al grupului evreiesc socialist din Iași, în limba idiș. Așadar, datorită politicii de cruntă asuprire națională duse de clasele dominante maghiare și datorită oportunismului conducerii centrale a Partidului Social-Democrat din Ungaria, ca și în anii anteriori, la fel și în etapa asupra căreia se oprește volumul, în Transilvania nu s-a editat nici o gazetă muncitorească în limba română.

În anii 1907—1916 au mai apărut cîteva publicații, care, deși influențate de idei anarhiste, prezintă totuși un anumit interes, deoarece scoteau în evidență o serie de aspecte ale exploatării capitaliste, subliniind totodată necesitatea luptei pentru răsturnarea orînduirii burgheze. Așa a fost, de exemplu, „Vremuri noi" (București, 1908), „organ comunist libertar", care a apărut din inițiativa unui grup de socialiști cu orientare anarhistă (p. 234—242).

Ca și celelalte volume, partea a doua a volumului al II-lea din *Presa muncitorească și socialistă* pune la îndemîna specialiștilor și a publicului larg cititor dornic să cunoască tradițiile presei noastre muncitorești și unele din cele mai interesante file ale gîndirii social-politice românești, un bogat și valoros material documentar, deosebit de util ca instrument de lucru și mijloc de informare.

Subliniind strădaniile autorilor și rezultatele la care au ajuns, ne îngăduim și unele observații.

La apariția volumui I și a volumului al II-lea, partea I, s-a semnalat lipsa unui studiu aprofundat, cu caracter de sinteză, care să redea tabloul general al perioadei prezentate, să îmbrățișeze în ansamblu multiplele și complexele probleme privind apariția și evoluția presei muncitorești și socialiste, legătura indisolubilă organică a acesteia, în primul rînd cu mișcarea muncitorească, dar și cu activitatea celorlalte forțe democratice care au contribuit la dezvoltarea societății, [illegible] lupta și năzuințele întregului popor pentru progres economic și social; s-ar fi putut reliefa mult mai clar că istoria presei muncitorești și socialiste reflectă în mod veridic și pregnant însăși istoria luptei clasei muncitoare și a mișcării socialiste, în contextul vieții economice și sociale generale a țării.

În același timp s-a subliniat că acest studiu nu poate fi suplinit de introducere, de altfel amplă și documentată, care redă, pe alocuri, fragmente din prezentările monografice [5]. Această deficiență nu numai că nu a fost înlăturată, dar ea s-a accentuat la volumul recenzat, în fruntea căruia se publică doar o simplă prefață, ce trece în revistă — foarte sumar, uneori numai enumerîndu-le — publicațiile muncitorești și socialiste din anii 1907—1916.

În schimb, nici în acest volum, atunci cînd prezintă fiecare ziar în parte, autorii n-au căutat să evite repetarea frecventă, deseori supărătoare, a unor idei și probleme, într-o serie de „studii" monografice.

De asemenea, acordarea spațiului pentru fiecare ziar n-a avut la bază criterii precise, obiective, care să țină seama de importanța reală a publicației, de locul și rolul ei în dezvoltarea, pe etape, a mișcării muncitorești din țara noastră. Așa se explică de ce unor gazete profesionale ca „Uniunea" („organ oficial al Uniunii lucrătorilor de hotel, restaurant, café etc. și asimilații lor din România"), „Fier și metal", „Tribuna lucrătorilor în piele", „Lemn și mobilă" — li s-a repartizat un spațiu exagerat în comparație cu cel atribuit, de exemplu, revistei teoretice „Convorbiri sociale", care, deși a luat ființă în condițiile grele ale primului război mondial și și-a încetat apariția după numai nouă numere, a desfășurat totuși, cu limitele și confuziile sale, o temeinică activitate propagandistică.

Nu totdeauna autorii au făcut o demarcație precisă între diferite publicații. În cadrul gazetelor muncitorești și socialiste, de exemplu, au fost intercalate revistele „Viața socială" (București, 1910) și „Facla" (București,

[5] Vezi „Studii", tom. 18 (1965), nr. 3, p. 714 și tom. 19 (1966), nr. 3, p. 597, 598; cf. „Lupta de clasă", seria a V-a, an XLV, [illegible] 1965, p. 61.

www.dacoromanica.ro

1910), editate din inițiativa și sub conducerea publicistului socialist N.D. Cocea. Deși abordau o tematică social-politică deosebită: situația materială a clasei muncitoare și a țărănimii, lupta pentru cucerirea de drepturi și libertăți politice, rolul maselor muncitoare și în special al proletariatului, pagini din istoria și din activitatea contemporană a mișcării muncitorești din România, probleme privind evoluția mișcării muncitorești internaționale etc., iar în paginile lor colaborau militanți socialiști în frunte cu C. Dobrogeanu-Gherea, I.C. Frimu, dr. Ecaterina Arbore—, credem totuși că cele două reviste nu au un profil socialist, ci mai mult unul democratic.

Cu toate aceste lipsuri, ușor de remediat pe viitor, partea a doua a volumului al II-lea constituie, ca și volumele apărute pînă acum, o realizare remarcabilă în istoria publicisticii românești.

Gh. Cristea

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

„Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", nr. 1 — 6/1966, 960 p.; nr. 1 — 6/1967, 1 112 p.; nr. 1 — 6/1968, 1 108 p.

Urmărind să reflecte în paginile sale amploarea cercetării în domeniul științelor sociale, să înfățișeze cititorilor săi dezbaterile organizate în domeniul teoriei și practicii politice, revista „Anale" și-a lărgit în ultimii ani profilul tematic. Ocupîndu-se în continuare, de pe pozițiile materialismului istoric, de elucidarea unor noi aspecte sau de sintetizare a altora cunoscute din cadrul istoriei partidului, a mișcării muncitorești și democratice din țara noastră, a problemelor specifice construcției socialiste, ale istoriei mișcării comuniste și revoluționare mondiale, în coloanele revistei un spațiu tot mai mare revine istoriei luptelor de eliberare socială și națională din România și din întreaga lume, analizei aprofundate a factorilor social-economici în cadrul istoriei patriei noastre. Curentele de idei din perioada modernă și contemporană, laturile teoretice și metodologice ale cercetării istoriei în legătură cu celelalte științe sociale apar tot mai frecvent. Referitor la dezvoltarea unui nou domeniu al cercetării, știința politică, revista a acordat atenție atît discuțiilor care au avut loc privind obiectul, caracterul și actualitatea acestei științe, cît și înființării Asociației române de științe politice.

Reflectînd prodigioasa activitate științifică pe care o desfășoară Institutul de studii istorice și social-politice în lumina îndrumărilor politice și ideologice elaborate de Congresul al IX-lea al P.C.R. pentru stimularea avîntului creator al întregului front ideologic, revista „Anale" și-a ocupat un loc meritoriu în dezvoltarea istoriografiei românești contemporane. Dezbătînd cu competență și antrenînd un cerc mai larg de colaboratori din rîndul unor cunoscuți istorici, lărgindu-și aria de investigație asupra analizei stadiului dezvoltării social-economice, precum și elucidarea caracterului regimului politic din România, a relațiilor sale externe de după 1848, epocă plină de semnificații, „Anale" aduce o contribuție de preț la aprofundarea unor aspecte majore ale istoriei politice interne și externe a patriei noastre.

Sînt binevenite colaborările unor istorici străini, iar începutul făcut în acest sens în 1968 credem că trebuie continuat și extins. Prezența unor astfel de articole sau materiale, pe lîngă faptul că amplifică sfera tematică cu variate contribuții privind istoria universală, are și darul de a informa cititorul român cu inițiative în domeniul istoriografiei marxiste sau nemarxiste din străinătate, cu stadiul actual al dezvoltării ei pe plan mondial.

În prezentarea de față ne vom ocupa îndeosebi de istoria națională și vom face o sumară trecere în revistă a tematicii bogate și variate privind celelalte ramuri ale știin-

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 791—800, 1969.

www.dacoromanica.ro

ţelor sociale. Considerăm utile rubricile şi numerele speciale consacrate unor momente însemnate din istoria patriei sau a partidului, prin care Comitetul de redacţie a înţeles să marcheze diferite aniversări sau comemorări. Publicînd contribuţii ştiinţifice pe baza cercetării unor surse documentare inedite sau sintetizînd în lumina noilor cuceriri ale istoriografiei marxiste româneşti problemele majore ale istoriei unui eveniment sau personalităţi, revista a ajutat un cerc larg de cercetători, activişti de partid şi de stat în preocupările cărora intră activitatea ideologică, cadre didactice din învăţămîntul superior şi mediu, publicul larg dornic să cunoască cauzele, desfăşurarea sau semnificaţia unor momente hotărîtoare din istoria naţională sau universală.

În ordinea apariţiei lor cronologice, semnalăm grupajul din nr. 1/1966 dedicat aniversării Unirii Principatelor, în care A. Deac redă unele aprecieri în legătură cu actul Unirii din 1859 din presa muncitorească şi socialistă la aniversarea semicentenarului din 1909 şi expune părerile unor militanţi socialişti privind unirea şi desăvîrşirea ei. Acelaşi autor publică documente care oglindesc poziţia mişcării muncitoreşti din întreaga ţară faţă de actul din 1859 şi cel al desăvîrşirii acestuia în 1918. I. Felea se referă succint la cinstirea Unirii de către mişcarea muncitorească la începutul veacului al XX-lea.

Numărul 2—3/1966, consacrat în întregime aniversării a 45 de ani de la crearea P.C.R., constituie prin tematica abordată o valoroasă trecere în revistă a principalelor etape de dezvoltare ale luptei clasei muncitoare pentru consolidarea organizatorică şi construcţia noii orînduiri sociale. În studiul *Crearea P.C.R., rezultat al dezvoltării mişcării revoluţionare şi democratice din România*, Ion Popescu-Puţuri prezintă într-o sinteză amplă bogatele tradiţii ale mişcării comuniste de la noi, de la începuturi pînă în 1893, cînd a luat fiinţă primul partid politic al clasei muncitoare din România. Sînt menţionate legăturile mişcării muncitoreşti din ţară cu mişcarea muncitorească internaţională, ajutorul acordat revoluţionarilor ruşi, polonezi, bulgari care s-au refugiat pe teritoriul României, popularizarea în presa socialistă a conducătorilor mişcării din Europa, aniversarea Comunei din Paris, participarea socialiştilor români la congresele Internaţionalei a II-a. În continuare autorul se ocupă de evoluţia mişcării muncitoreşti în primele două decenii ale secolului al XX-lea, contribuţia cercului şi ziarului „România muncitoare" la dezvoltarea mişcării socialiste, solidaritatea proletariatului român cu revoluţia rusă din 1905 şi cu echipajul de pe crucişătorul „Potemkin", atitudinea faţă de răscoala ţăranilor din 1907 şi faţă de unificarea mişcării sindicale în 1906 la Galaţi, crearea Uniunii socialiste în 1908, etape în procesul de pregătire a refacerii P.S.D. în 1910. Poziţia muncitorilor faţă de războiul imperialist, susţinerea neutralităţii României, participarea la congresele de la Kiental şi Zimmerwald, precum şi ecoul stîrnit de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie în ţara noastră, sînt alte momente la care se referă studiul. Pe baza noilor cuceriri ale istoriografiei marxiste, autorul subliniază importanţa desăvîrşirii unirii politice a statului român prin crearea unui cadru lărgit activităţii mişcării muncitoreşti, activitatea Partidului Socialist în perioada avîntului revoluţionar care a culminat cu greva generală din octombrie 1920 şi necesitatea istorică a transformării partidului socialist în partid comunist în mai 1921.

În lumina noilor cercetări şi a generalizărilor teoretice, A. Deac şi Fl. Dragne, în studiul *Lucrările Congresului I al P.C.R.*, redau aspecte ale pregătirii şi desfăşurării momentului, ca: activitatea Comisiei de organizare, dezbaterile în legătură cu clarificarea ideologică, politică şi organizatorică în rîndurile membrilor Partidului Socialist, alegerile de delegaţi participanţi la congres, modul de repartizare şi lucrările sale, care au stîrnit entuziasm în rîndurile clasei muncitoare şi ale unor pături largi neproletare. Studiul relevă atmosfera în care au fost adoptate rezoluţiile, prezentarea raportului de activitate de Gh. Cristescu, secretar general al P.C.R., prezentarea celorlalte rapoarte legate de vizita delegaţiei P.S. în Rusia Sovietică, a proiectului de statut, cît şi discuţiile

www.dacoromanica.ro

ascuțite purtate, aprecierile făcute asupra Comitetului Executiv și votarea constituirii P.C.R. și afilierea lui la Internaționala a III-a.

Constantin Pîrvulescu, Gh. Țuțui și I. Iacoș, în articolul *Activitatea P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare*, relevă eforturile comuniștilor pentru a menține unitatea sindicală, care urma să stea la baza celei politice, la Congresul de la Cluj din 1923, încercările P.C.R. de a conlucra cu P.S.D. în problemele majore ale mișcării muncitorești pentru acțiuni comune de luptă, revendicări, greve ale muncitorilor încadrați în P.C.R., P.S.D. și ale celor fără de partid. Pe o treaptă superioară apare activitatea frontului unic muncitoresc de jos cu prilejul luptelor din 1933, mai tîrziu și prin încheierea unor acorduri pe plan local, sau înțelegeri între unele organizații democratice între 1933 și 1940 și în perioada dictaturii militare-fasciste. Conlucrarea dintre P.C.R. și P.S.D. a luat forme concrete prin crearea F.U.M., anunțată la 1 mai 1944, alcătuirea C.C. al F.U.M. în octombrie 1944, prin constituirea F.N.D., prin participarea la alegerile din noiembrie 1946 și la reconstrucția țării pînă în februarie 1948, cînd cele două partide politice au creat partidul unic muncitoresc.

În studiul *Lupta P.C.R. pentru întărirea legăturilor sale cu masele*, N. Goldberger prezintă scopurile tactice și strategice ale partidului de atragere a sindicatelor, a U.T.C. și a țărănimii la lupta pe care el o desfășoară, activitatea B.M.T. și a altor organizații legale democratice îndrumate de partid și mobilizarea clasei muncitoare după Congresul al V-lea din 1931 la luptele din perioada crizei economice, care au culminat cu grevele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, greutățile întîmpinate din partea P.S.D. în crearea frontului de jos și lipsurile din propriile rînduri. Articolul tratează despre antrenarea maselor populare în diverse acțiuni în perioada intensificării pericolului fascist, prin numeroasele organizații legale și ilegale, prin publicarea unui mare număr de periodice, lupta pentru crearea Frontului popular antifascist, folosirea breslelor în timpul dictaturii regale, crearea Frontului patriotic antihitlerist în timpul dictaturii militare-fasciste și răsturnarea acesteia, prin înfăptuirea insurecției armate. După eliberare, masele largi populare, conduse de P.C.R., au participat la activitatea politică, pentru instaurarea guvernului democratic, reconstrucția economică a țării.

În studiul *P.C.R. în fruntea luptei poporului pentru apărarea independenței naționale a țării, împotriva fascismului*, temă abordată de G. Zaharia și A. Petric, sînt înfățișate unele probleme de politică externă adoptate la plenara C.C. din august 1936, poziția P.C.R. față de discursul lui Mussollini din noiembrie același an în care îndemna la revizuirea granițelor țărilor dunărene. Autorii se referă la dispozițiile date de partid organelor sale pentru ca membrii lui să se prezinte la concentrările din primăvara anului 1939 pentru apărarea hotarelor țării. Sînt analizate poziția P.C.R., care a luat atitudine împotriva cotropirii Austriei și a ocupării Cehoslovaciei, antrenînd pături largi ale populației la acțiuni antihitleriste de apărare a Transilvaniei cu prilejul zilei de 1 mai 1939, ajutorul acordat refugiaților polonezi după 1 septembrie, poziția fermă și consecventă în timpul dictaturii militare-fasciste pînă în august 1944.

Articolul *Dezvoltarea continuă a economiei naționale — obiect central al activității P.C.R.*, semnat de Gh. Surpat, tratînd mai mult probleme ale politicii economice a partidului, după ce face o trecere în revistă istoriografică a curentelor din România care militau pentru industrializarea țării și cele care erau pentru menținerea ei ca țară agrară și sursă de materii prime pînă în 1944, se referă la dezvoltarea industriei după eliberarea țării și la metodele refacerii economiei propuse de Conferința națională a P.C.R. din 1945. Sînt înfățișate problemele industrializării ca factor hotărîtor al dezvoltării economiei naționale prin folosirea cît mai deplină a tuturor posibilităților interne, politica de investiții prevăzută în directivele Congresului al IX-lea, dezvoltarea ramurilor hotărîtoare, promovarea continuă a progresului tehnic, mecanizarea și automatizarea producției pe baza introducerii cuceririlor științei și tehnicii.

www.dacoromanica.ro

Un spațiu apreciabil este acordat de „Anale" numeroaselor aniversări care au avut loc în 1967. Astfel, nr. 1/1967, dedicat împlinirii a 60 de ani de la răscoalele țărănești din 1907, prin materialele publicate redă efortul unor noi cercetări de arhivă întreprinse de un colectiv lărgit, și îmbogățește cunoștințele noastre despre potențialul revoluționar al țărănimii. Acad. A. Oțetea, în studiul *Răscoala din 1907 în istoriografia românească*, relevă că N. Bălcescu și M. Kogălniceanu susțineau că Țara Românească și Moldova erau locuite la început de țărani liberi și că șerbia a fost rezultatul cuceririi, violenței și uzurpărilor. Sintetizînd poziția istoricilor contemporani evenimentului, autorul arată că dacă D. Onciul, C. Giurescu, Al. Lapedatu și Ion Nistor au luat apărarea mișcării țăranilor, Grigore Tocilescu a justificat privilegiile marii proprietăți, Radu Rosetti a relevat cauza și semnificația răscoalei, iar Ion Lupaș a suferit în închisoare pentru poziția adoptată. Dacă Xenopol în abordarea problemei n-a depășit poziția Partidului Liberal din care făcea parte, N. Iorga a condamnat de la început represiunea, a luat apărarea țăranilor răsculați și s-a solidarizat cu lupta lor. Reprezentantul mișcării socialiste, C. Dobrogeanu-Gherea, în *Neoiobăgia*, deși se ocupă cu analiza sistemului agrar, propunînd o expropriere substanțială, preconizează și măsuri neeficiente.

Evidențiind cele două probleme majore care dominau viața politică a țării: relațiile agrare și desăvîrșirea unității statale, I. Popescu-Puțuri, în articolul *Problema agrară în viața ideologică și social-politică a României la începutul secolului al XX-lea*, prezintă curentele de gîndire, semănătorismul și poporanismul, care au influențat evoluția socială, culturală și politică. Sînt analizate propunerile și lucrările lui Radu Rosetti, G. D. Creangă, Spiru Haret ș.a. Este pe larg expusă activitatea prodigioasă a lui N. Iorga cu laturile ei pozitive, dar și cu limitele sale. Poziția lui Vasile Kogălniceanu, a unor savanți ca V. Babeș, Gh. Marinescu, I. Cantacuzino și D. Voinov și a unor scriitori ca M. Sadoveanu, I.L. Caragiale, Al. Vlahuță întregesc tabolul mișcării de idei din perioada 1907—1908. Sînt expuse poziția mișcării muncitorești față de răscoală, legile adoptate și rezolvarea problemei agrare de către regimul democrat-popular. În articolul *Intensificarea exploatării țărănimii din România la începutul secolului al XX-lea*, D. Hurezeanu relevă împărțirea nejustă a pămîntului, disproporția dintre o minoritate de mari latifundiari și majoritatea țărănimii muncitoare care poseda pămînt puțin, arătînd că esența rezolvării problemei agrare o constituia lichidarea proprietății moșierești și înlăturarea relațiilor de producție semifeudale. Caracterul de tranziție al sistemului agrar și direcția capitalistă a evoluției sale sînt trăsăturile agriculturii românești în acea epocă. În cadrul analizei minuțioase, autorul prezintă metodele intensificării exploatării țărănimii: creșterea vertiginoasă a arenzilor, modul în care erau întocmite și aplicate legile care permiteau abuzuri și samavolnicii, înșelarea țăranilor la măsurătoare, nedijmuirea la timp ș.a.m.d. Procesul de intensificare a exploatării se datorește și creșterii exportului pe piața mondială, ceea ce s-a întreprins la noi prin reducerea părții din produse ce reveneau producătorilor direcți.

Urmărind procesul declanșării și al desfășurării marii acțiuni, Tr. Lungu, în articolul *Marea răscoală a țăranilor din 1907. Etape și forme de luptă*, distinge trei etape: prima de la 8 februarie la sfîrșitul lunii, caracterizată prin înaintarea unor petiții către autoritățile județene, a doua de la sfîrșitul lunii februarie pînă în a doua decadă a lunii martie, în care s-a trecut la luptă deschisă împotriva moșierilor și arendașilor și a treia în a doua decadă a lunii martie, cînd centrul mișcării se deplasează în Muntenia și Oltenia și au loc acțiuni care vor dura pînă la reprimare. Autorul prezintă formele luptei începînd cu petițiile către autoritățile de stat, forme primare de manifestare a nemulțumirii, atacarea și incendierea conacelor moșierești sau arendășești, atacul primăriilor comunale, pătrunderea în tîrguri și orașe pentru a impune moșierilor și arendașilor fugiți aici noi condiții de învoieli agricole, atacarea trupelor etc. Studiul se ocupă atît de rolul avut în răscoală de învățători, elevi și studenți,

www.dacoromanica.ro

cît şi de poziţia mişcării muncitoreşti faţă de 1907.

A. Deac, ocupîndu-se de *Ecoul marii răscoale ţărăneşti din România peste hotare*, arată că el a fost mai intens în ţările vecine, dar s-a extins şi în vestul Europei şi chiar în S.U.A. Astfel găsim unele ecouri în organele de presă din Austro-Ungaria şi Rusia care reprezentau puncte de vedere ale claselor dominante, cele ale mişcării socialiste sau puncte de vedere mai realiste faţă de mişcările agrare din ţara noastră. În ziarele din Serbia, Bulgaria şi Grecia sînt analizate cauzele mişcării din România, printre care lipsa de pămînt, nedreapta lui împărţire, lipsa de drepturi electorale, creşterea arenzilor etc. Este evidenţiat apoi ecoul răscoalei atît în Franţa, Anglia, Germania, Italia, cît şi în Belgia, Olanda şi Danemarca, iar în final, datorită numărului mare de români din Cleveland, opinia unor organe de presă de peste ocean despre cele petrecute în 1907 în România.

Prezentînd unele legi cu conţinut agrar care statuau situaţia ţărănimii şi a raporturilor dintre ţărani, moşieri şi arendaşi, neclarităţile şi confuziile ce le caracterizau, articolul *Urmările juridice ale răscoalei din* 1907 de E. Cernea înfăţişează măsurile de reprimare adoptate, înlocuirea unor legi vechi cu altele noi, înfiinţarea altor regulamente pentru a face faţă situaţiei create. Astfel se adoptă noi legi de organizare a administraţiei locale, poliţiei şi jandarmeriei, îngrădirii pentru salariaţii statului de a se organiza în asociaţii profesionale pentru a nu pactiza cu ţărănimea răsculată.

Episoade mai deosebite din timpul răscoalei, începuturile, desfăşurarea şi reprimarea ei, poziţia mişcării muncitoreşti faţă de ea, ilustrate prin citate din manifeste, articole publicate în presă constituie tema comunicării lui V. Nicolae *Mişcarea muncitorească din România şi răscoala ţăranilor din* 1907.

Aniversînd 90 de ani de la cucerirea independenţei de stat a României, revista „Anale" publică în nr. 3/1967 o rubrică pe această temă, însumînd materiale succinte care se referă la anumite aspecte. D. Sorescu trece în revistă evenimentele cruciale din istoria poporului român, începînd cu Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul ş.a.m.d. ajungînd la insurecţia armată din 1944. El relevă dorinţa de libertate şi suveranitate a poporului nostru în editorialul *Independenţa naţională, năzuinţă de veacuri a poporului român.*

Cu *Războiul de independenţă în istoriografia românească* se ocupă acad. P. Constantinescu-Iaşi şi Tr. Lungu, care înfăţişează articole, studii şi monografii din istoriografia veche şi cea nouă, corpusul de documente în 10 volume, studiile şi capitolele din tratatul *Istoria României*, volumul al IV-lea, care au relevat aportul maselor populare în 1877 şi au reliefat eroismul legendar al ostaşilor români pe fronturile de la Griviţa, Rahova, Plevna şi Smîrdan.

M. Maliţa, în studiul *Independenţa României şi acţiunea pentru desfiinţarea jurisdicţiei consulare, arată* că această luptă se ducea pe planuri multiple sub diferite forme, inclusiv acţiuni diplomatice susţinute de-a lungul anilor întreprinse de N. Bălcescu, C. Negri ş.a. pentru a căpăta dreptul de a trata direct cu puterile străine problema supuşilor şi pentru înlăturarea capitulaţiilor, care deveniseră un anacronism. V. I. Mocanu, în *Eroi ai neamului în războiul de independenţă*, prezintă succint crîmpeie din viaţa, activitatea şi lupta militarilor români, precum şi împrejurările în care în mod eroic şi-au jertfit viaţa pentru independenţa patriei maior George Şonţu, cpt. N. Valter Mărăcineanu, cpt. N. Măcărescu, soldat Grigore Ion, slt. Dimitrie Lemnea, maior Dimitrie Giurescu ş.a.

În articolul *Mărturii ale unor corespondenţi de presă şi observatori militari străini despre eroismul armatei române în războiul de independenţă*, N. Z. Munteanu prezintă numeroase relatări din presa care apărea la Paris, Viena, Madrid şi din alte capitale ale ţărilor din Europa, unele ecouri despre sacrificiile şi eroismul românesc în faţa puternicelor fortificaţii turceşti de la Griviţa, Plevna, Rahova. Înfăţişînd *Aprecieri ale Comandamentului militar rus privind armata română în războiul din 1877—1878*, N. Ciachir inserează, pe baza unor materiale de arhivă sovietice şi a altor lucrări, pasaje din ordinele de zi, scrisori,

www.dacoromanica.ro

corespondență etc. ale generalilor ruși îndeosebi privind comportarea curajoasă și eroică a militarilor români. Cercetînd mai mult timp în arhivele din Occident, Gh. Ungureanu ne prezintă *Documente inedite privitoare la războiul pentru independența României aflate în arhivele din Bruxelles și Paris*, care redau — pe lîngă aprecierile unor observatori străini asupra răscoalei lui Tudor Vladimirescu, anului revoluționar 1848, Unirii din 1859 — și aspecte ale pregătirii și desfășurării luptelor din 1877—1878 reflectate în rapoartele consulilor francez și belgian din București sau din alte capitale, Constantinopol, Petersburg, care conțin elemente inedite.

Omagiind glorioasele bătălii purtate de armata română acum mai bine de 50 de ani pentru ființa națională, revista a dedicat în nr. 3/1967 o rubrică acestui moment. După articolul de sinteză *Eroicele bătălii desfășurate de armata română în vara anului 1917*, alcătuit de Șt. Mușat, în care se face o caracterizare a situației economice și social-politice a țării în perioada neutralității, veterani ai războiului din 1916—1918 descriu desfășurarea luptelor și eroismul ostașilor români care și-au apărat glia străbună : general-maior în rezervă Edgar Rădulescu, *Bătălia de la Mărășești*, general de armată Iacob Teclu, *Marea victorie de la Mărășești*, iar general-maior în rezervă Polihron Dumitrescu, *Luptele de la Oituz*. Gh. Romanescu și V. Asproiu, în articolul *Mărturii străine despre eroismul ostașilor români în luptele de pe frontul din Moldova*, redau pasaje din telegrame, scrisori și articole privind eroismul militarilor noștri care se găsesc în Franța, Rusia, Anglia, Italia și S.U.A. și chiar în cercurile rivale, Germania și Austro-Ungaria, aprecieri atît ale unor ostași și ofițeri care au participat la lupte, cît și ale unor conducători politici sau comandanți de armată. În studiul *Lupta maselor populare împotriva ocupanților în anii 1916 — 1918*, C. Căzănișteanu redă diferite forme ale împotrivirii, ca nesupunerea la muncă individuală sau colectivă, fuga de pe frontul din Moldova, uciderea jandarmilor germani și distrugerea firelor telefonice și telegrafice, pentru care au fost pedepsiți numeroși săteni, primari, preoți și învățători români. Atentatele asupra liniilor de cale ferată, acțiuni de incendiere, ruperea sau distrugerea tabelelor indicatoare, culegerea de informații cu caracter militar transmise românilor erau alte forme de luptă. Ni se prezintă acțiunea curajoasă a grupului patriotic condus de Vasile Chilian, activitatea grupului de partizani din părțile Mehedințului și Gorjului condus de slt. în rezervă Victor Popescu.

Cu prilejul împlinirii unui secol de la apariția lucrării fundamentale a lui K. Marx, „Anale" a publicat în nr. 3 și apoi în nr. 4/1967 mai multe articole și comunicări : I. Bulborea publică *„Capitalul", operă monumentală a vieții lui K. Marx*, în care redă principalele teze și actualitatea lor; D. Hurezeanu, în *Răspîndirea ideilor „Capitalului" în România și influența lor asupra mișcării muncitorești la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, arată ziarele, revistele și autorii care au contribuit la răspîndirea marxismului în țara noastră, iar I. Mamina, în comunicarea *Marx și Engels în amintirea contemporanilor*, pornind de la volumul de amintiri dedicat celor doi titani ai gîndirii dialectice, descrie uriașa lor personalitate, opera și activitatea desfășurată de aceștia.

În nr. 4/1967, I. Iacoș și V. Petrișor, ocupîndu-se de *Ideile „Capitalului" lui K. Marx în teoria și practica mișcării socialiste din România*, relevă importanța însușirii și propagării ideilor creatoare din opera lui Marx în țara noastră și rolul acestui fapt în formarea și creșterea conștiinței de clasă a proletariatului în procesul maturizării sale politice; V. Liveanu, în *Unele probleme actuale ale teoriei istoriei în „Capitalul"*, se oprește asupra discuțiilor purtate de istorici marxiști și nemarxiști privind modul de producție, influența mediului geografic asupra dezvoltării sociale, problema timpului și a explicației istorice, iar I. Florea tratează despre *„Capitalul" lui K. Marx și actualitatea logicii istorice.*

Sărbătorind 50 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, eveniment crucial în istoria universală, „Anale", în două numere consecutive 4 și 5/1967, i-a dedicat rubrici speciale. Într-un studiu amplu, *România și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, I. Popescu-Puțuri și I. Rădulescu

www.dacoromanica.ro

sintetizează tradiţiile revoluţionare şi internaţionaliste ale mişcării muncitoreşti de la începuturile ei pînă în zilele noastre. După ce relevă participarea socialiştilor români la diferite congrese ale Internaţionalei a II-a, acţiunile de solidaritate cu manifestările şi grevele din alte ţări pînă în 1917, autorii ne înfăţişează mişcarea de solidaritate a maselor muncitoreşti şi a cercurilor democratice din România cu revoluţia socialistă, semnificaţia decretului asupra păcii şi asupra pămîntului. Larga mişcare de adeziune la ideile lui Octombrie, consolidarea primului stat socialist, traducerile lucrărilor lui Lenin în ţara noastră în perioada imediat următoare, popularizarea de către P.C.R. a realizărilor Uniunii Sovietice şi apoi politica de prietenie dintre ţara noastră şi U.R.S.S., dintre P.C.R. şi P.C.U.S. pe planuri multiple, schimbul de experienţă în construcţia noii orînduiri sînt tot atîtea probleme abordate de autori. V. Cheresteşiu şi N. Copoiu, în *Participarea oamenilor muncii din România la apărarea şi sprijinirea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie*, arată formele variate ale acestei participări la manifestaţii publice de solidaritate, la crearea de unităţi militare înarmate, alcătuite din români care staţionau cu instituţii şi întreprinderi, conform unor obligaţii reciproce, în sudul Rusiei. Astfel au activat detaşamente înarmate la Odesa între octombrie 1917 şi aprilie 1918, iar după ocuparea vremelnică de către puterile centrale a acestui teritoriu mulţi români s-au răspîndit pe vastele întinderi ale Rusiei, la Astrahan, Moscova, Samara şi Omsk, evidenţiindu-se în lupte, sacrificîndu-şi viaţa, iar alţii comandînd mari unităţi militare. Relevînd în nr. 5/1967 condiţiile istorice care au generat revoluţia socialistă, acad. P. Constantinescu-Iaşi şi V. Liveanu se opresc asupra *Însemnătăţii internaţionale a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie*, asupra marilor mişcări de mase, grevelor de amploare care au avut loc în perioada 1917 — 1923, solidarităţii clasei muncitoare din ţările capitaliste cu revoluţia rusă şi sprijinului acordat pentru biruinţa asupra intervenţiei albgardiste şi imperialiste. Sînt înfăţişate procesele ample de transformare înfăptuite pentru prima oară în U.R.S.S., ca industrializarea, colectivizarea agriculturii, revoluţia culturală, rezolvarea problemei naţionale, precum şi concluziile care pot fi trase de fiecare partid sau stat privind trăsăturile viabile universale, aplicabile la condiţiile specifice, particulare ale oricărei ţări în perioada trecerii de la capitalism la socialism. N. Copoiu, ocupîndu-se de *Revoluţia din Octombrie şi opinia publică progresistă din România*, relatează modul în care a fost privit evenimentul în teritoriul ocupat de germani, în Moldova şi Transilvania, şi cum, cu toată cenzura, datorită unor împrejurări specifice, presa din ţara noastră informa, în funcţie de poziţia de clasă a diferitelor organe, despre cele ce se petreceau în ţara vecină, subliniindu-se rolul „Socialismului" şi al „Luptei de clasă" în campania de lămurire a maselor. Popularizarea personalităţii politice şi intelectuale a lui Lenin prin ziare, traduceri ale lucrărilor sale, publicarea impresiilor din Rusia de către delegaţia care a fost acolo în 1920 şi participarea a sute şi mii de români pe fronturile Rusiei revoluţionare au avut un puternic ecou în România. Comunicarea lui C. Bărbulescu şi D. Gheciu, *Ideile marxist-leniniste şi dezvoltarea conştiinţei socialiste a maselor*, redau condiţiile noi în care se dezvoltă omul, rolul învăţămîntului, ştiinţei şi artei în crearea la tineret a unei atitudini noi faţă de societate şi muncă, sarcinile trasate de Congresul al IX-lea în domeniul ideologic, poziţia patriotică şi internaţionalistă a statului şi partidului nostru în diferite ocazii. Pe linia unor preocupări mai vechi, Titu Georgescu şi Gh. I. Ioniţă analizează condiţiile în care au apărut şi activitatea unor *Organizaţii legale de masă, promotoare ale relaţiilor de prietenie între România şi U.R.S.S., create şi îndrumate de partidul comunist în anii ilegalităţii sale*. Redînd metodele folosite pentru popularizarea realităţilor sovietice : conferinţe, simpozioane, filme, literatură, excursii, membri marcanţi ai organizaţiei „Amicii U.R.S.S." (1935) şi „Societatea pentru întreţinerea raporturilor culturale cu Uniunea Sovietică" (1936), autorii tratează şi despre activitatea Comitetului român al „Reuniunii universale pentru pace" (1938).

Aniversarea a două decenii de la proclamarea republicii prilejuieşte redacţiei publi-

www.dacoromanica.ro

carea unei rubrici de trei materiale în nr. 6/1967: un editorial, intitulat *O glorioasă epocă istorică de progres și prosperitate a României socialiste*, relevă condițiile în care a avut loc proclamarea noii forme de stat și perspectivele deschise dezvoltării țării; un studiu, *Republica — deziderat al gîndirii democratice și progresiste din România*, semnat de Gh. Ghimeș, constituie un larg expozeu al modului de alegere al conducătorilor în trecut pe baza obiceiurilor strămoșești, avîndu-se în vedere capacitatea personalităților respective pînă la lupta antimonarhică desfășurată de P.C.R., și alt studiu, *Republica Socialistă România — încununarea victoriei depline și definitive a socialismului în țara noastră*, alcătuit de I. Ceterchi, tratează din punct de vedere juridic evoluția statului în ultimii 20 de ani, analizînd esența, funcțiile și formele sale, pornind de a constituțiile din 1948, 1952 și 1965.

Cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui K. Marx, Comitetului de redacție a creat o rubrică specială în nr. 2 — 3 /1968, publicînd comunicări și articole privind actualitatea principiilor fundamentale elaborate de Marx și aplicarea lor creatoare în lumea socialistă, pornindu-se de la realitățile concrete economice, politice și sociale pentru obținerea de noi soluții (*Marxismul și contemporaneitatea* de Ion Popescu-Puțuri), analiza dezvoltării economiei politice și a cercetării marxiste a istoriei cu privire specială asupra lucrărilor *Luptele de clasă din Franța. 1844 — 1850* și *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte* (*Karl Marx și științele sociale* de Damian Hurezeanu și Ion Bulborea), precum și *Marx despre obiectivitatea relațiilor sociale* de Ion Florea și *Dialectica marxistă și analiza modului de producție socialist* de Constantin Gruici.

Comemorînd 120 de ani de la revoluția din 1848, revista publică în nr. 2 — 3/1968 un substanțial fragment din lucrarea *Un veac de frămîntări sociale* de Lucrețiu Pătrășcanu, intitulat *Adevăratul 1848*, și articolul *1848 în tradițiile mișcării socialiste din România*, în care Vasile Nicolae și Marin Florescu evidențiază aniversarea tradițiilor pașoptiste.

Cu ocazia aniversării a 50 de ani de la luptele muncitorești din decembrie 1918, în nr. 6/1968, revista publică o serie de documente mai ales din presa vremii și din amintirile unor participanți la evenimente: Alecu Constantinescu, Iancu Olteanu, D. Avramescu ș. a.

Semicentenarul formării statului național unitar român a fost marcat de „Anale" prin publicarea unor comunicări în nr. 6/1968. A. Deac, ocupîndu-se de condițiile care au favorizat unirea, războiul imperialist, destrămarea Imperiului habsburgic, ecoul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și îndeosebi lupta maselor de pe ambele versante ale Carpaților, publică *Mișcarea muncitorească și socialistă — factor important al luptei pentru formarea statului național unitar român. Studiul mișcărilor țărănești desfășurate în Transilvania în anul 1918 și rolul lor în destrămarea puterii locale de stat austro-ungare*, elaborat de A. Egyed și L. Vaida, arată că existau puternice rămășițe feudale, că țăranii erau în majoritate români, iar războiul, care a agravat mizeria și foametea la sate, a dus la manifestații țărănești care s-au transformat în răscoale ce au înlăturat în unele părți jandarmii, notarii și chiar pretorii. Ocupîndu-se de *Consiliile naționale tutelare românești și rolul lor în pregătirea și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România*, V. Arimia și N. Petreanu arată cum au luat ele naștere, modul lor de organizare, structura, compoziția și statutul lor în octombrie-noiembrie 1918, funcțiile pe care le îndeplineau și colaborarea cu celelalte consilii ungurești și săsești. N. Rauș, în articolul *1918 — expresie a năzuinței de independență a poporului român*, face o trecere sintetică în revistă a luptei de veacuri pentru suveranitate, 1918 constituind piatra de hotar în crearea statului unitar român, iar N. Copoiu, ocupîndu-se de *Ideile marxismului biruitor și lupta popoarelor pentru autodeterminare în anul 1918*, relevă cum Internaționala I și a II-a au pus la baza rezolvării problemei naționale autodeterminarea popoarelor, iar revoluția socialistă le-a concretizat pe pămîntul Rusiei, ceea ce a ajutat lupta de eliberare a popoarelor din Imperiul habsburgic, creîndu-se noi state naționale sau altele desăvîrșindu-și unitatea.

www.dacoromanica.ro

Prilejuite tot de aniversări sau de date memorabile, revista „Anale" a publicat articole sau comunicări privind înființarea brigăzilor internaționale din Spania (nr. 5/1966); despre M. Kogălniceanu și problemele epocii sale (nr. 5/1967); despre luptele ceferiștilor și petroliștilor din 1933 și semnificația lor internă și internațională (nr. 1/1966 și nr. 1/1968); despre crearea partidului unic muncitoresc, expresie a desăvîrșirii unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare din România (nr. 1/1968).

În ce privește alte contribuții istorice meritorii din perioada modernă publicate în revistă, relevăm studiile referitoare la ideea de unitate și de continuitate în conștiința poporului român, cauzele și importanța istorică a mișcării memorandiste din Transilvania, rolul societăților cultural-patriotice românești la realizarea unității politice, adîncirea conflictelor sociale la sate între 1878 și 1888, lupta antihabsburgică a maselor din Transilvania, mărturii finlandeze privind războiul din 1877—1878, revendicări general-democratice în programele mișcării socialiste din România între 1880—1914 ș.a.

Referitor la epoca dintre cele două războaie mondiale menționăm materialele care se referă la manifestări internaționaliste ale proletariatului din România, criza dinastică din 1927—1930, aplicarea și adoptarea contractelor de muncă în perioada crizei economice, experți financiari în România între 1932 și 1933. Amintim de asemenea comunicările referitoare la rolul Antantei balcanice și efortul de securitate colectivă în Europa, presa revoluționară și democratică din perioada 1933—1937, solidaritatea forțelor democrate din România cu diferite manifestări pacifiste internaționale în aceeași perioadă, manifestări împotriva dictatului de la Viena, ajutorul acordat refugiaților polonezi în septembrie 1939, aspecte inedite privind insurecția armată ș.a. În coloanele revistei au fost publicate (nr. 5/1966) referatul și intervențiile delegaților români la lucrările colocviului internațional de istorie cu tema „Europa dunăreană de la München pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial", ținut la Academia de științe din Budapesta.

La lămurirea activității unor organizații de masă create și conduse de P.C.R. în anii ilegalității, au contribuit și materialele ce se referă la comitetele de ajutorare de pe lîngă Sindicatele unitare, comitetele pentru apărarea și ajutorarea ceferiștilor închiși, patronajele populare și Apărarea patriotică în anii 1941—1944.

În ce privește studiile și comunicările care se referă la perioada de după august 1944, menționăm contribuțiile care analizează legislația în prima etapă a revoluției populare, programele electorale ale partidelor și grupărilor politice care au participat la alegerile parlamentare din 1946, aportul Partidului Național Popular la lupta pentru transformări democratice ș.a.

Un viu interes a produs în rîndul specialiștilor și al lucrătorilor pe frontul ideologic dezbaterile purtate pe diferite teme în coloanele revistei. Atît exprimarea unui punct de vedere nou pe baza cercetării unei arhive sau depistarea de documente încă nefolosite cît și discuțiile privind obiectul teoriei istoriei, probleme ale explicației în istorie, cunoaștere și valorificare în știința istoriei au fost de un real folos în informarea specialiștilor și în orientarea lor.

Menționăm contribuțiile valoroase ale unor cercetători sau cadre universitare, incluse la rubrica „Discuții", referitoare la împrejurările eșuării „planului de la Geneva", tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 și semnificația sa, aspecte ale politicii externe a României în preajma declanșării celui de-al doilea război mondial ș.a., în care autorii emit unele păreri noi.

Cercetătorii în domeniul istoriei urmăresc și celelalte materiale elaborate de economiști, filozofi sau juriști, abordînd teme referitoare la conceptul de națiune și evoluția lui, caracterul crizelor agrare din România între 1918 și 1940, situația economică și socială a României în perioada interbelică, larga dezbatere cu privire la obiectul și la caracterul științei politice, care îndeosebi în 1968 a ocupat un spațiu extins în revistă.

Evocările apărute în ultimii ani prezintă sintetic în revistă figuri reprezentative ale revoluției, burghezo-democratice din 1848

www.dacoromanica.ro

eroi ai războiului pentru independență de la 1877—1878 sau ai măreței epopei de la Mărăști, Mărășești și Oituz, renumiți savanți care au dus gloria științei și literelor românești peste hotare, militanți ai mișcării socialiste și democratice, comuniști care și-au jertfit viața pentru binele poporului. Pe lîngă rolul documentar pe care-l au, evocările, constituind în unele cazuri începutul unor viitoare monografii asupra unor personalități marcante ale vieții sociale științifice și politice ale țării, au și un înalt rol patriotic.

Partea de critică și de informare științifică mult mai amplă și variată chiar numai pentru istoria națională și universală, cuprinde în prezent, în cadrul rubricilor permanente de „Recenzii", Note bibliografice", „Informații" și a unor rubrici temporare, prezentarea unor simpozioane, colocvii, congrese, lucrări și reviste din țară și străinătate referitoare la toate domeniile științelor sociale. În prezentarea unor manifestări științifice, a lucrărilor sau revistelor românești și străine, materialele în unele cazuri sînt abordate critic, se emit completări și observații.

În sumara prezentare a articolelor și a comunicărilor apărute în ultimii ani în paginile revistei „Analele Institutului de studii istorice și social-politice" ne-am referit îndeosebi la cele de istorie cuprinse în numerele sau rubricile speciale, foarte numeroase în acești ani, care, prin documentarea bogată și nivelul interpretării, au dat revistei o înaltă ținută științifică. Un spațiu larg a fost rezervat, după cum aminteam la început, și celorlalte științe sociale care au tangență cu istoriografia. Credem că ar fi necesar ca spațiul afectat istoriei partidului și a patriei, mișcării muncitorești și democratice, problemelor de teorie a istoriei și reconsiderărilor să fie mai mare.

Se constată atît în partea întîi, de valorificare a muncii de cercetare, cît și în partea a doua, de informare și bibliografie, eforturile susținute ale Comitetului de redacție, de ridicare a calității și conținutului revistei, căutînd să elimine repetarea unor teze depășite, interpretările factologice sau absolutizarea unor documente, punînd la bază tot mai mult analiza științifică a fenomenului istoric. Pornind de la aceasta și avînd ca fundament concepția marxist-leninistă, sînt vizibile încercările autorilor și ale colectivului redacțional de a înlătura aprecieri și afirmații eronate care au avut circulație în trecut și de a porni de la premisa înfățișării adevărului istoric, a prezentării momentelor sau personalităților în toată complexitatea și multilateralitatea lor, ocupîndu-se de laturile pozitive, ca și de limite sau aspecte negative.

Ca una dintre principalele reviste de științe sociale, militînd pentru continua îmbunătățire a materialelor publicate și tratînd la nivelul istoriografiei mondiale în primul rînd cele mai complexe probleme ale istoriei mișcării muncitorești din România, „Analele" se afirmă tot mai pregnant pe frontul ideologic ca o publicație de certă valoare științifică și politică, cîștigîndu-și un bine meritat prestigiu.

I. Apostol

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

C. *Dobrogeanu-Gherea, Scrieri social-politice,* Edit. politică, București, 1968, 292 p.

În istoria gîndirii noastre social-politice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea C. Dobrogeanu-Gherea ocupă un loc bine definit. Militant socialist de frunte, el a desfășurat o multilaterală activitate teoretică, impunîndu-se ca una dintre figurile cele mai reprezentative ale epocii sale, ca o personalitate remarcabilă, care are meritul de a fi ridicat pe o treaptă superioară tradițiile înaintate ale gîndirii social-politice românești.

O parte a bogatei sale activități este prezentată cititorilor în recenta apariție, în colecția „Mica bibliotecă de istorie", din Editura politică, a culegerii de studii și articole din scrierile sale social-politice. Culegerea cuprinde unele din cele mai reprezentative lucrări ale acestui teoretician, din care nu lipsesc studiile: *Ce vor socialiștii români,* (partea a doua a studiului publicat în „Revista socială"), studiile antipoporaniste *Judecata posterității* și *Judecata contemporanilor* și *Post-scriptum sau cuvinte uitate, Rezultatele economice ale neoiobăgiei* (cap. IV al *Neoiobăgiei*), cea mai mare parte a studiului *Asupra socialismului în țările înapoiate,* apărut ca postfață la lucrarea lui K. Kautski, *Bazele social-democrației* tradusă în românește în 1911, și altele.

Studiul introductiv, amplu și competent, și notele aparțin lui D. Hurezeanu, care întreprinde o succintă dar valoroasă analiză îmbrățișînd întreaga activitate a lui C. Dobrogeanu-Gherea. El relevă faptul că acesta și-a pus capacitatea și energia în slujba răspîndirii tezaurului de idei al marxismului și aplicării lui la condițiile specifice țării noastre. C. Dobrogeanu-Gherea a luptat împotriva concepțiilor idealiste subiectiviste emise de reprezentanții ideologici ai claselor dominante, s-a străduit să aducă lumină într-o serie de probleme majore care stăteau atunci în fața gîndirii social-politice. Totodată, D. Hurezeanu relevă faptul că, fiind primul sociolog care a urmărit, cu pasiune și dăruire, aplicarea marxismului la condițiile României, mergînd adesea pe un drum nebătătorit, în activitatea teoretică a lui Dobrogeanu-Gherea s-au strecurat unele neconcordanțe (de pildă în *Neoiobăgia,* opera fundamentală a acestuia, mult controversată și criticată și asupra căreia D. Hurezeanu nu stăruie suficient), datorate, pe de o parte, subaprecierii realității dezvoltării interne a forțelor de producție, iar pe de altă parte influenței concepțiilor oportuniste larg răspîndite după moartea lui F. Engels în cadrul Internaționalei a II-a. Acest limite nu um-

„STUDII", tomul 22, nr. 4, p. 801—808 1969.

www.dacoromanica.ro

bresc însă acrivitatea teoretică desfășurată de C. Dobrogeanu-Gherea, a cărui operă — așa după cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului"[1].

Studiile social-politice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, inclusiv cele publicate în culegerea la care ne referim, îmbrățișează o problematică variată (mergînd de la definirea structurii societății românești, apariția și evoluția capitalismului în România, analiza forțelor politice, poziția lor pînă la determinarea căilor și direcțiilor de dezvoltare a României), subordonată țelului general pe care-l urmărea, acela de a impulsiona pe planuri diferite răspîndirea marxismului. În genere, Gherea a acordat o importanță deosebită analizei sistemului agrar din România de după reforma agrară din 1864, scoțînd în evidență trăsăturile specifice ale acestuia, care imprimau o anumită acuitate rezolvării problemei agrare. Deși exagera ponderea rămășițelor feudale, subestimînd nivelul dezvoltării relațiilor capitaliste din agricultură, Gherea dezvăluie printr-o argumentare pătrunzătoare antagonismele de clasă proprii regimului agrar existent, subliniind necesitatea lichidării sistemului muncii în dijmă. „Soluția aceasta, care reiese din toată lucrarea noastră, aproape din fiecare pagină — arăta el în *Neoiobăgia* — este desființarea totală, completă, neîntîrziată a acestui regim nefast, regimul neoiobag"[2].

Cu totul altfel abordează Gherea rezolvarea problemei agrare în studiul *Asupra socialismului în țările înapoiate*, apărut în 1911, unde demonstrează cu argumente științifice evoluția spre capitalism a României, evidențiind prefacerile de esență capitalistă atît din industrie cît și din agricultură. „Am și devenit de acum o țară cu tip de dezvoltare capitalist — arată el —, o societate capitalistă, înapoiată încă, cu resturi medievale, dar totuși o țară cu un tip de dezvoltare capitalist. Producerea în țara noastră are un caracter capitalist, raporturile de producere, deși la țară încărcate încă de iobăgism, au totuși în mare parte și un caracter capitalist. Industria mare, inclusiv industria extractivă, e dominată de capital și raporturile de producere sînt pur capitaliste... Producția agricolă e de asemenea dominată de capital: marea și mijlocia proprietate rurală, arendășia mare și mijlocie" (p. 262).

O importanță majoră a acordat în scrierile sale C. Dobrogeanu-Gherea industrializării țării, de care lega rezolvarea tuturor problemelor fundamentale aflate atunci la ordinea zilei. În articolul său *Post-scriptum sau cuvinte uitate* el a combătut în mod științific tezele poporaniste afirmînd necesitatea industrializării României, în care era interesată în cel mai înalt grad socială-democrația. „Social-democrația — afirma el — tinde spre industrializarea țării, pentru că un stat industrial creează relații omenești superioare statelor înapoiate, cum sîntem noi, în societatea industrială se creează mai bune condiții de trai pentru muncitorime, condiții materiale, morale, intelectuale, se creează și mai bune condiții de luptă pentru emanciparea muncii. În societatea industrială se creează posibilități și elemente pentru dezvoltarea ulterioară a societății" (p. 221).

În același articol, polemizînd cu C. Stere, principalul exponent politic al poporanismului, care — în studiul său *Social-democrația sau poporanism*?, publicat în mai multe numere ale „Vieții românești" din 1907 și 1908 — contesta posibilitatea dezvoltării capitaliste a României și deci implicit și inoportunitatea socialismului, considerat, de altfel, ca o „plantă exotică", C. Dobrogeanu-Gherea susține cu toată convingerea inevitabilitatea dezvoltării capitalismului în România și o dată cu acesta inevitabilitatea victoriei socialismului. „În sfîrșit, eu, ca social-democrat marxist — arăta el —, cred că concepția poporanistă cu ocolirea capitalismului e o himeră naivă, că sîntem deja în capitalism, că dezvoltarea capitalistă — indus-

[1] N. Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1968, p. 345.

[2] C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 383.

www.dacoromanica.ro

trială ni se impune, că trebuie să o dorim ca pe un mare progres asupra stării noastre înapoiate, că o dezvoltare capitalistă-industrială e posibilă și nu numai posibilă, dar și necesară, și nu numai necesară, dar e chiar o condiție de existență în viitor a țării, o condiție de a fi ori a nu fi" (p. 220).

În continuare, referindu-se la rostul social-democrației, el sublinia : „Social-democrația, chiar și în țările înapoiate, are propriul ei rost, are propria ei lucrare de îndeplinit, are propriul ei domeniu de activitate, determinat de propria ei concepție, a oamenilor și lucrurilor. Această lucrare trebuie s-o facă ea pentru că nimeni n-o va face în locul ei" (p. 223). Cu alte cuvinte, C. Dobrogeanu-Gherea demonstra în mod convingător că socialismul se va impune chiar și în țările unde condițiile obiective și subiective nu erau încă maturizate, că sarcina socialiștilor era de a propaga ideile acestuia și de a ridica nivelul de conștiință a proletariatului. Și aceasta nu putea s-o facă decît partidul proletariatului, al cărui rol trebuia să fie luminarea poporului muncitor de la orașe și sate.

În sfîrșit, alte articole incluse în culegere relevă contribuția adusă de Gherea la crearea P. S. D. M. R., la orientarea activității acestui partid potrivit condițiilor istorice ale României, și poziția pe care trebuia s-o adopte față de celelalte partide și organizații politice etc. În genere, articolele și studiile publicate în culegerea de față ni-l relevă pe Gherea ca un profund cunoscător al concepției marxiste despre lume, al cărei propagator și animator a fost timp de aproape patru decenii.

Culegerea marchează un pas înainte în valorificarea gîndirii social-politice a lui C. Dobrogeanu-Gherea. Incluzînd cele mai reprezentative din studiile sale, unele puțin accesibile, ea vine în sprijinul publicului larg cititor, oferindu-i posibilitatea de a-și lărgi cunoștințele asupra operei sociologice a lui Gherea, mult timp trecută sub tăcere, și de a înțelege mai profund epoca de adînci prefaceri în care acesta și-a desfășurat activitatea. Față însă de extinderea operei, culegerea este modestă, mult prea modestă. Sîntem convinși însă că Editura politică va trece curînd la valorificarea întregii opere social-politice a acestui gînditor și militant socialist care și-a închinat întreaga activitate răspîndirii marxismului în țara noastră.

M. Iosa

GH. UNC, C. MOCANU, *13 Decembrie 1918*, Edit. politică, București, 1968, 160 p.

În ultimii ani au apărut o serie de lucrări valoroase consacrate tradițiilor luptei revoluționare ale clasei muncitoare din țara noastră. Pe această linie se înscrie și volumul : *13 decembrie 1918*, elaborat de Gh. Unc și C. Mocanu și publicat sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R. în colecția „Mica bibliotecă de istorie", inaugurată recent de Editura politică. Cartea este însoțită de anexe cuprinzînd documente, reproduceri din grafica militantă, fotografii, facsimile din presa vremii.

Valorificînd materialele documentare depistate și cercetate în arhivele și bibliotecile din țară și de peste hotare, precum și lucrările publicate pînă în prezent pe această temă, autorii aduc o contribuție reală la cunoașterea și aprofundarea unui moment important din istoria mișcării muncitorești din România, pe baza prezentării faptelor în mod obiectiv, în conformitate cu realitatea.

Lucrarea cuprinde patru capitole, intitulate : „Pe răbojul începutului de avînt revoluționar din 1918", „Izvorăsc din nou, mai viguros, mișcările...", „13 decembrie — zi de luptă a muncitorilor tipografi, a întregii muncitorimi din România", „Eroii căzuți nu se uită...".

În volum este analizată pe larg situația economică, socială și politică a maselor muncitoare din perioada avîntului revoluționar. Comentînd stadiul evoluției societății românești la jumătatea deceniului al doilea al seco-

www.dacoromanica.ro

lului nostru, autorii relevă ca „România se afla încă în prima fază a capitalismului. Abia în deceniul următor se vor accentua concentrarea și centralizarea capitalului, unele aspecte monopoliste ale economiei capitaliste. Obiect, nu subiect al împărțirilor imperialiste, România se afla în vizorul monopolurilor străine care își disputau întîietatea economică și implicit politică în această parte a Europei" (p. 9).

În lucrare se arată că avîntul revoluționar s-a desfășurat într-un cadru nou, marcat — ca urmare a unirii Transilvaniei cu patria mamă — prin încheierea procesului de formare a statului național unitar român, fapt care a permis înmănuncherea laolaltă a energiilor și capacităților de luptă și gîndire creatoare ale proletariatului, lărgirea și creșterea în amploare a marilor bătălii de clasă pe întreg cuprinsul României. Luptele revoluționare din 1918 s-au declanșat pe fundalul vieții economice, sociale și politice a țării din acea vreme. „Pe fondul contradicțiilor interne, care s-au ascuțit puternic în anii războiului, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — eveniment crucial al istoriei omenirii — a avut un profund ecou, dînd imbold luptei clasei muncitoare, maselor de oameni ai muncii asupriți" (p. 16).

Se acordă locul cuvenit rolului ce l-a jucat în evenimentele petrecute în urmă cu o jumătate de secol muncitorimea din capitală, cu vechi tradiții revoluționare, detașament puternic al clasei muncitoare din România, contribuției pe care aceasta a avut-o în desfășurarea luptelor proletare, în influențarea și impulsionarea acțiunilor oamenilor muncii din întreaga țară. Autorii conchid că puternica demonstrație de la 13 decembrie 1918 din București, numeroasele greve, mitinguri și mari manifestații, în timpul cărora nu o dată masele au ajuns să stăpînească strada, au scos în evidență intensificarea și caracterul organizat al luptei proletariatului român, voința sa de a cuceri, pe cale revoluționară, drepturi și libertăți democratice, de a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor celor ce muncesc. „13 decembrie, eveniment memorabil în istoria luptei revoluționare prin tel- rile lui, prin învățămintele lui, și-a avut partea lui însemnată de contribuție la procesul legic social-politic de transformări profunde în viața țării, în viața clasei muncitoare. El se îngemănează cu toate luptele muncitorești duse de-a lungul anilor, pînă la victoria cea mare, care întruchipează și sintetizează ce a fost mai bun, mai necesar în lupta pentru dreptate, libertate, pentru progresul societății românești" (p. 158).

În volum sînt inserate date noi privind procesul înscenat conducătorilor luptelor muncitorești din 13 decembrie 1918, precum și mărturii inedite despre ecoul internațional al evenimentelor amintite.

Lucrarea istoricilor Gh. Unc și C. Mocanu reprezintă nu numai un izvor de îmbogățire a cunoștințelor în domeniul istoriei mișcării muncitorești din țara noastră, care pune în circuitul științific fapte și concluzii despre tradițiille revoluționare ale proletariatului român, ci și un instrument de cultivare a sentimentelor patriotice și internaționaliste ale oamenlior muncii, de educare a lor în spiritul dragostei pentru libertate, democrație și independență națională.

I. Babici

M. FĂTU, *1946. Din istoria politică a României contemporane,* Edit. politică, București, 1968, 239 p.

M. Fătu s-a făcut cunoscut în istoriografia românească prin studierea evenimentelor istorice dintre 23 august 1944 și 30 decembrie 1947, cu o preferință pentru anul 1946. După o suită de articole publicate în diverse reviste de specialitate, el a reușit să elaboreze o lucrare, care — după propria-i mărturisire —, deși concepută ca o monografie, nu a epuizat totuși multitudinea laturilor adiacente ale tabloului istoric ce cuprinde transformările social-politice din acest an. Autorul a fost animat de dorința de a pune la dispoziția

www.dacoromanica.ro

cititorului relatări cît mai multe despre principalele evenimente din 1946. Locul central însă, în lucrare, îl ocupă alegerile parlamentare din noiembrie 1946.

Victoria forţelor democratice la 19 noiembrie a avut o însemnătate deosebită, ea fiind unul din factorii de seamă care au contribuit la intensificarea procesului de dezvoltare democratică a României pe calea desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice şi trecerii la revoluţia socialistă.

Lucrarea cuprinde trei capitole. Pentru o prezentare cît mai completă, autorul a început cu înfăţişarea efervescenţei politice din prima jumătate a anului 1946. Cele două partide „istorice" (P. N. Ţ. — Maniu, P. N. L. — Brătianu) îşi concentraseră atenţia asupra alegerilor, considerîndu-le deosebit de importante pentru viitorul lor politic. Apreciind în mod realist însemnătatea acestei bătălii politice, P. C. R., în plenara din ianuarie 1946, a elaborat linia tactică în vederea asigurării victoriei forţelor democratice în alegeri. Plenara a stabilit că duşmanul principal în alegeri îl constituiau partidele lui Maniu şi Brătianu, împotriva cărora trebuia să se ducă întreaga luptă. Pentru atingerea acestui obiectiv, de mare importanţă era realizarea unităţii de acţiune între partidele muncitoreşti şi Frontul plugarilor, prezentarea lor pe liste comune de alegeri. După cum subliniază autorul, pentru lămurirea maselor asupra scopurilor urmărite de cele două partide reacţionare, a fost necesară o intensă muncă de propagandă şi agitaţie. Naraţiunea făcută de autor relevă că partidul comunist considera că Frontul unic muncitoresc trebuia să rămînă şi mai departe pivotul politic atît în campania electorală pentru cîştigarea bătăliei alegerilor, cît şi în parlament şi guvernul rezultate din consultarea populară. Succesele obţinute de clasa muncitoare pe linia Frontului unic muncitoresc în iarna şi în primăvara anului 1946 au creat premisele politice necesare constituirii Blocului partidelor democratice (B.P.D.) la 17 mai 1946. Meritul partidului comunist constă în faptul că a reuşit să înmănuncheze reprezentanţii politici ai tuturor claselor sociale pornind de la ceea ce le era comun şi le unea împotriva reacţiunii.

Autorul face o analiză şi a propunerilor electorale ale partidelor şi grupărilor politice care au participat la alegerile din 1946.

Platforma B. P. D., publicată la 20 mai 1946, elaborată de P. C. R. şi supusă celorlalte partide şi organizaţii componente, pornea de la cerinţele tuturor claselor şi ale partidelor interesate în progresul continuu al ţării şi în înfrîngerea reacţiunii. Sînt reflectate sarcinile majore legate de refacerea şi dezvoltarea economiei, în vederea ridicării producţiei şi productivităţii muncii în agricultură, în domeniul financiar. Pe plan politic, platforma milita pentru asigurarea unui regim democratic şi a suveranităţii depline a statului român în cadrul monarhiei constituţionale.

În centrul platformei au fost puse revendicările maselor de oameni ai muncii, şi în primul rînd ale clasei muncitoare, căreia i se recunoaşte rolul de frunte în opera de refacere economică de reconstrucţie a ţării şi de consolidare a democraţiei. O atenţie deosebită se acorda ţărănimii, precum şi problemelor culturale şi de învăţămînt în vederea lichidării înapoierii culturale, pentru stimularea ştiinţei, artei şi literaturii.

Autorul se opreşte şi asupra programelor electorale ale celorlalte partide şi grupări politice. Expunerea concepţiilor programatice ale ideologiilor celor două partide (P. N. Ţ. şi P. N. L.), ar fi putut să ocupe un spaţiu mai restrîns, în favoarea combaterii mai ample a tezelor acestora.

Autorul dedică cîteva pagini şi legii din iulie 1946 în baza căreia s-au efectuat alegerile parlamentare; în încheierea capitolului sînt prezentate acţiunile cu caracter social-economic şi politic întreprinse de P. C. R. şi de guvern în prima jumătate a anului 1946 pentru consolidarea regimului democratic. La această din urmă problemă trebuie să arătăm că autorul se rezumă la cîteva exemple, fiind parcă vorba numai de exemplificări ale anumitor acţiuni, ca definitivarea reformei agrare, sprijinul dat de clasa muncitoare ţărănimii etc. Este un paragraf deficitar din punctul de vedere al cuprinderii în ansamblu a problemelor

www.dacoromanica.ro

tratate, chiar dacă autorul consideră că a făcut acest lucru datorită economiei tematice a lucrării.

Capitolul al II-lea al lucrării este rezervat campaniei electorale, care s-a deschis oficial în ziua de 2 iunie 1946, în cadrul unui miting organizat de B. P. D. la Iaşi, unde a luat cuvîntul dr. P. Groza. A avut loc apoi o intensă activitate de propagandă — desfăşurată de toate partidele din B. P. D. — , numeroase manifestaţii, mitinguri, adunări etc. Nu împărtăşim părerea autorului care a despărţit campania electorală în aşa-zise „faze" fără ca în prealabil să arate motivul care l-a condus la aceasta. Ni se pare mai real a considera un proces unic, în care raportul de forţe dintre partide s-a schimbat încontinuu în favoarea P. C. R., a forţelor democratice. Faptul că C. C. al P. C. R. a analizat la 26 iulie şi 9 august 1946 munca desfăşurată pînă atunci nu ni se pare concludent în împărţirea campaniei în două etape.

Participarea României la Conferinţa de pace este o problemă importantă din această vreme. Integrarea paragrafului care tratează această temă între cele două aşa-zise etape ale campaniei electorale nu ni se pare inspirată. De altfel, ea nu este tratată nici în toată amploarea ei. Insuficient de realizat ni se pare şi paragraful cu privire la partidele burghezo-moşiereşti în campania electorală.

Concluzia autorului că „masele au avut posibilitatea să compare încă o dată politica antipopulară a celor două partide burghezo-moşiereşti" (p. 184) nu este susţinută suficient documentar. Publicarea versurilor intitulate *Cucuveaua*, adresate lui Iuliu Maniu, sau unele afirmaţii nesusţinute nu sînt suficient de convingătoare pentru a demonstra acţiunile nefaste întreprinse de aceste două partide împotriva intereselor ţării. Autorul ar fi putut să aducă în circuitul ştiinţific ştiri care dovedesc acest lucru. În arhivele locale se găsesc numeroase asemenea date, după cum şi în Arhiva M. A. I., pe care autorul a consultat-o.

În timpul campaniei electorale, P. C. R. şi guvernul condus de dr. P. Groza au depus o vie activitate pentru redresarea vieţii economice. În lucrare se înfăţişează şi efortul maselor muncitoare pentru înfrîngerea greutăţilor economice.

În ultimul capitol al lucrării, autorul prezintă rezultatele forţelor democratice în alegeri şi însemnătatea lor. Forţele democratice au cîştigat victoria în alegeri, B. P. D. obţinînd din cele 414 mandate, 348, care, împreună cu cele 29 ale Uniunii populare maghiare, însemnau 71,80 % din voturile exprimate. Victoria a fost primită cu entuziasm în întreaga ţară de către masele largi populare. Reproşuri de natura lărgirii surselor documentare şi a extinderii relaţiilor privind datele înregistrate pe judeţe în alegeri de către partidele participante i se mai pot aduce autorului : aceasta presupune o cercetare exhaustivă a arhivelor locale pline de date şi fapte, dar în acelaşi timp şi o putere de selectare care să ducă la o generalizare cu contribuţii noi în studierea evenimentului respectiv.

Cu toate lipsurile semnalate, fiecare capitol al lucrării are greutatea lui, prin înfăţişarea critică a problemelor principale ; cartea constituie un cîştig pentru istoriografia epocii contemporane a României. Reconstituirea planimetrică a fiecărui eveniment a degajat uneori pe autor de unele concluzii cunoscute. Mihail Fătu a reuşit să restituie cititorilor de azi imaginea sugestivă a efervescenţei politice a anului 1946.

M. R.

General-colonel în rezervă COSTIN IONAŞCU, *Mărturia documentelor*, Edit. militară, Bucureşti, 1968, 278 p. + 5 h.

În ultimii ani, Editura militară din Bucureşti a publicat o serie de volume de memorii ale unor generali şi ofiţeri superiori români în rezervă, foşti combatanţi pe frontul antihitlerist. Iniţiativa amintitei edituri, binevenită şi prea mult aşteptată — după cum demonstrează epuizarea rapidă a volumelor din librării — , vine să completeze substanţial sectorul memorialisticii de război, în care fragmentele de memorii, numeroase de altfel, apărute în diferite reviste şi ziare, nu erau totuşi decît

www.dacoromanica.ro

avanposturile unor trupe care întîrziau să sosească. Sperăm că Editura militară va continua această inițiativă, spre satisfacția unui cerc larg de cititori, între care foștii combatanți în războiul antihitlerist și istoricii — și nu numai români — sînt, desigur, cei mai pasionați, dar și cei mai exigenți critici.

Dintre memoriile de război publicate pînă acum, asupra cărora vom încerca să revenim în curînd într-un studiu documentar, am ales pentru o sumară prezentare aici volumul semnat de general-colonel în rezervă Costin Ionașcu. Comandant al Diviziei 9 infanterie în perioada insurecției armate din august 1944 și în lunile următoare, inspector general al artileriei (decembrie 1944—martie 1945), comandant al Corpului 2 de armată și apoi șef al Marelui Stat-Major (din iunie 1945), autorul a avut posibilitatea să participe și să aibă totodată o vedere largă a luptelor purtate de o mare parte a armatei române în războiul antihitlerist. Volumul se referă la evenimentele la care autorul a participat direct sau a fost martor apropiat de la 23 august 1944 pînă în vara anului 1945. Scurtele referiri la date autobiografice sau la evenimente din afara acestui cadru cronologic se integrează organic expunerii.

O primă parte a volumului este consacrată misiunilor de luptă îndeplinite de Divizia 9 infanterie în timpul insurecției armate din august 1944. Această mare unitate a constituit principala forță militară română din Dobrogea în zilele insurecției și era, în acel moment, una din puținele divizii cu efective complete din interior. Diviziei 9 infanterie și comandamentului ei i-au revenit astfel misiuni importante în perioada insurecției în această regiune a țării. Prin descrierea misiunilor executate de marea unitate, al cărei comandant era, în cooperare cu alte unități și subunități ale armatei române staționate între Dunăre și Marea Neagră, autorul contribuie în mod însemnat la cunoașterea desfășurării insurecției armate în Dobrogea. Această parte a lucrării este în mod util completată de anexele (p. 263—273), întocmite de maior în rezervă Aurel Ștefănescu, care cuprind date (numărul și efectivele unităților și subunităților, comandanții, zonele i acțiunile la care au participat, ca și indicarea dosarelor din Arhiva M. F. A. — M. St.-M. referitoare la acțiunea acestor unități și subunități) privind luptele la care au participat Divizia 9 infanterie și unitățile și subunitățile din subordinea ei în timpul insurecției armate. Trebuie menționat că o parte a Diviziei 9 infanterie a participat în perioada 24—31 august 1944 și la luptele din Muntenia, inclusiv în zona București.

Un alt capitol al volumului este consacrat de autor amintirilor despre luptele purtate de marea unitate pe care o comanda în lunile septembrie-octombrie 1944 pînă la completa eliberare a teritoriului țării. Participînd la unele din cele mai grele lupte din Transilvania împotriva cotropitorilor naziști și horthiști, Divizia 9 infanterie a dat dovadă, ca și întreaga armată română, de o nețărmurită dragoste de patrie, acoperindu-se de glorie, fapt subliniat în repetate rînduri de autor.

În volum sînt incluse și date despre luptele pentru eliberarea Ungariei în perioada cînd autorul s-a mai aflat la comanda Diviziei 9 infanterie și, de asemenea, date privind potențialul și acțiunile artileriei române în perioada în care autorul a avut funcția de inspector general al artileriei.

O mare parte a volumului (p. 162—247) cuprinde amintirile autorului din perioada cînd a comandat Corpul 2 de armată. Este perioada ultimelor săptămîni ale războiului și primelor săptămîni de pace petrecute de trupele Corpului 2 de armată în lupte grele pentru eliberarea Cehoslovaciei și completa zdrobire a trupelor hitleriste și apoi în taberele de staționare în așteptarea reîntoarcerii în țară. Este, după părerea noastră, una din părțile mai interesante din acest volum de memorii. Autorul insistă, aici, între altele, asupra luptelor purtate de trupele aflate în subordinea sa încă cîteva zile (pînă la 12 mai 1945) după capitularea necondiționată a Germaniei, cu unități și mari unități hitleriste care au mai încercat să opună rezistență.

Schemele din cuprinsul volumului (întocmite de col. Leonida Ion și lt.-col. Antone Marinescu), ca și hărțile anexate (cartograf E. Popescu), permit o mai bună urmărire a acțiunilor de luptă descrise de autor. O serie de fotografii, cele mai multe inedite, ilustrează

www.dacoromanica.ro

volumul de memorii semnat de general-colonel în rezervă Costin Ionaşcu.

Autorul menţionează în cuprinsul volumului o serie de aspecte ale colaborării dintre trupele române şi sovietice în lupta pentru zdrobirea inamicului comun şi aminteşte de asemenea participarea sa, în cadrul delegaţiei române şi în calitate de şef al Marelui Stat -Major, la parada victoriei care a avut loc la 24 iunie 1945 la Moscova.

Amintirile autorului se sprijină solid pe documente din arhiva personală şi mai ales pe numeroase materiale din Arhiva M. F. A. — M. St.- M., ceea ce a şi determinat probabil titlul volumului. Un anumit exces ni se pare a se fi produs însă în utilizarea documentelor, textul fiind mult prea des fragmentat de reproducerea, uneori integrală, a diferitelor ordine de zi sau de operaţii. Trebuie să mai constatăm că autorul a folosit un stil caracteristic mai mult istoricilor militari şi că n-a reuşit uneori să depăşească, absorbit de indicarea dispozitivelor de luptă, o anumită ariditate a textului.

Din lectura memoriilor se simte ataşamentul puternic al autorului faţă de ostaşii Diviziei 9 infanterie, cărora le dedică de altfel volumul.

Ioan Chiper

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

STUDII – REVISTĂ DE ISTORIE
REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE
DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE – CLUJ
ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE – IAŞI
STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
– SERIA ARTĂ PLASTICĂ
– SERIA TEATRU – MUZICĂ – CINEMATOGRAFIE
REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
STUDII CLASICE

„Studii", revistă de istorie, publică în prima parte studii, note şi comunicări originale, de nivel ştiinţific superior, din domeniile istoriei medii, moderne şi contemporane, a României şi universale. În partea a doua a revistei — de informare ştiinţifică — sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (studii documentare), Discuţii, Viaţa ştiinţifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Note bibliografice în care se publică materiale privitoare la manifestări ştiinţifice din ţară şi străinătate şi sînt prezentate cele mai recente lucrări şi reviste de specialitate apărute în ţară şi peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită studiile, notele şi comunicările, precum şi materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în patru exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustraţiile vor fi plasate la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondenţa privind manuscrisele, schimbul de publicaţii, etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacţie, B-dul Aviatorilor nr. 1, Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

E R A T Ă

Pag.	rîndul	în loc de :	se va citi :
747	1 de jos	puțin supusă	largă în analiza

„Studii" revistă de istorie, nr. 4/1969

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

I. I. RUSSU, **Illirii. Istoria — limba şi onomastica — romanizarea**, „Biblioteca istorică XVIII", 1969, 303 p., 21,50 lei.

I. M. OPREA, **Nicolae Titulescu's Diplomatic Activity**, „Bibliotheca Historica Romaniae 22", 1968, 192 p., 7,75 lei.

D. PRODAN, **Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea**, vol. I, 1967, 596 p., 37 lei; vol. II, 1968, 862 p., 48 lei; vol. III, Indice general, 1968, 136 p., 8,50 lei.

NICOLAE STOICESCU, **Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)**, „Biblioteca istorică XVI", 1968, 316 p., 21 lei.

V. MIHORDEA, **Relaţiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova**, „Biblioteca istorică XIV", 1968, 316 p., 21,50 lei.

GHEORGHE CRONŢ, **Instituţii medievale româneşti. Înfrăţirea de moşie, Jurătorii**, „Biblioteca istorică XVIII", 1969, 245 p., 14 lei.

ŞTEFAN OLTEANU, ŞERBAN CONSTANTIN, **Meşteşugurile din Ţara Românească în evul mediu**, „Biblioteca istorică XX", 1969, 460 p., 27 lei.

* * * **Documenta Romaniae Historica**, B. Ţara Românească, vol. XXII (1626—1629), red. resp. A. Oţetea şi D. Prodan, 1969, 864 p., 44 lei.

I. D. SUCIU, **Revoluţia de la 1848—1849 în Banat**, 1968, 274 p., 16 lei.

* * * **Studii de istorie**, sub redacţia lui S. Fuchs, 1968, 171 p., 8,50 lei.

P. CONSTANTINESCU-IAŞI, **Lupta pentru formarea frontului popular în România**, „Bibliotheca Historica Romaniae 21", 1968, 159 p., 6 lei.

* * * **Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie**, sub redacţia prof. univ. Miron Constantinescu şi prof. univ. Ştefan Pascu, „Bibliotheca Historica Romaniae V", 1968, 520 p., 36 lei.

* * * **Unitate şi continuitate în istoria poporului român**, sub redacţia prof. univ. D. Berciu, 1968, 461 p., 36 lei.

www.dacoromanica.ro

I.P.I. — c. 8556

43.856

Lei 30.—